

Bismillahirrahmanirrahim

Beşinci cildin başı

“HALİFENİN NAKİPLERİYLE KAPICILARININ, BEDEVİYE İKRAM İÇİN, KARŞI ÇIKMALARI VE GETİRDİĞİ HEDİYİYİ HALİFEYE TAKDİM ETMEK ÜZERE ALMALARI”
پیش آمدن نقیبان و دربانان خلیفه از بهر اکرام اعرابی و پذیرفتن هدیهی او را

آن عرابی از بیابان بعید - بر در دار الخلافه چون رسید
2775- O Bedevi, uzak çöllerden halife sarayının kapısına erişince...

پس نقیبان پیش او باز آمدند - بس گلاب لطف بر جیش زدند
2776- Nakipler, yani misafirleri istikbale memur edilmiş olanlar, onu karşıladılar; yüzüne, yakasına lütuf ile gül suyu serptiler.

Şarih Ankaravî merhum, diyor ki: “Bunlardan, yani nakiplerden murat: Nukabay-ı dergâh-ı ilahîdir ki, bunların mertebesi, ebrar ve ahyar mertebesinden ileridir. Ne zaman bunlardan biri fevt olsa ebrar ve ahyardan mustahik bir kimseyi bunların zümresine ithal ederler ve bunlar havayic-i nası ve muhtaçların muradını kaza eylemek için vaaz olunmuşlardır. Herkesin istidadına münasip muradı ne ise, bunlara rast geldikte biiznillah eda ederler.”

حاجت او فهمشان شد بی‌مقال - کار ایشان بد عطا پیش از سؤال
2777- Bedevinin haceti, o söylemeden evvel nakiplerin malumu oldu. Zaten onların işi istenilmeden evvel vermektir.

پس بدو گفتند یا وجه العرب - از کجایی چونی از راه و تعب
2778- Bedeviye dediler ki: “Ey Arabın veçhi ve şerefi! Ne taraftasın, yoldan ve yorgunluktan nasılsın?”

گفت وجهم گر مرا وجهی دهید - بی‌جوهم چون پس پشتم نهید
2779- Bedevi, cevaben dedi ki: “Bana iltifat etmekle şeref verirsiniz, Arap kavminin şerifi olurum. Benden yüz çevirirsiniz her türlü şereften mahrum kalırım.”

ای که در روتان نشان مهتری - فرتان خوشتر ز زر جعفری
2780- Ey yüzlerinde büyüklük alameti bulunan nakipler! Sizin veçhinizdeki beşâşet Caferî altınından daha parlaktır.

ای که يك دیدارتان دیدارها - ای نثار دینتان دینارها
2781- Ey yüzleri birçok didara bedel olanlar! Sizi bir defa görmeye altınlar feda olsun.

ای همه بنظر بنور الله شده - از بر حق بهر بخشش آمده
2782- Ey bütün dünyaya Allah nuruyla nazar edenler! Padişahın nezdine bahşiş ve ihsan vasıtası olmak için gelmişsiniz.

تا زنید آن کیمیاهاى نظر - بر سر مسهاى اشخاص بشر

2783- Siz, beşer efradının, yani insan evladının bakırları üstüne nazar iksirini sürmek için burada bulunuyorsunuz.

Eski kimyacılar “İksir” denilen bir madde tahayyül ederlerdi. Ki o maddenin cüz’i bir miktarı, bakıra sürülünce altın olurmuş. Hazreti Mevlâna, bu meşhur hayale göre, halife kapısındaki nakiplerin nazarını, iksire; oraya getirilen hediyeleri de, bakıra benzetiyor. Nakiplerin nazar-ı tesiriyle, o bakırların altın gibi kıymetli olacağını bedevi lisanından söylüyor. Sonra yine onun tarafından diyor ki:

من غریم از بیابان آمدم - بر امید لطف سلطان آمدم

2784- Ben sultanın lütfü ümidiyle çölden gelmiş bir garibim.

بوی لطف او بیابانها گرفت - ذره‌های ریگ هم جانها گرفت

2785- Onun lütfü ve keremi rayihası çölleri tuttu. O rayihadan kum zerrelere bile hayat buldu.

تا بدین جا بهر دینار آمدم - چون رسیدم مست دیدار آمدم

2786- Buraya kadar altın için gelmiştim, gelip de sizi görünce didar sarhoşu oldum.

Bedevi, halifenin kapısına birkaç para almak için geldiği halde, oradaki mehabeti ve nakiplerin gösterdikleri nezaketi görünce şaşırdı; ne için gelmiş olduğunu unuttu. Onun hayretle karışık şükran hislerini, Cenab-ı Pir birkaç misal ile anlatıyor:

بهر نان شخصی سوی نانوا دويد - داد جان چون حسن نانوا را بدید

2787- Bir şahıs ekmek almak için ekmekçi dükkânına gitti. Fakat ekmekçinin güzelliğini görünce ekmeği unuttu; ona candan âşık oldu.

بهر فرجه شد یکی تا گلستان - فرجه‌ی او شد جمال باغبان

2788- Biri de teferruç ve tenezzüh için gül bahçesine gitmişti. Bahçıvanın hüsn-ü cemali onun teferrücu oldu.

Bahçeyi bırakıp bahçıvana baktı.

همچو اعرابی که آب از چه کشید - آب حیوان از رخ یوسف چشید

2789- Benim halim o bedevinin hali gibidir ki; kuyudan su çekmek istiyordu. Fakat su yerine Yusuf’un yüzünden ab-ı hayat tattı.

Kur’an-ı Kerim’de hikâye olunduğu üzere, Hazreti Yusuf’u, babası Yakup Aleyhisselam, diğer onbir evladının hepsinden fazla sevdiği için onlar bu sevgili çocuğu kıskandılar; tenezzühe götürüyoruz, diye kıra çıkardılar ve kuru bir kuyunun içine attılar. Tesadüfen oraya bir kervan kondu. Kafileden bir Arabî su çekmek için kovalarını kuyuya sarkıttı. Hazreti Yusuf, kovayı ve ipi tutup yukarıya çıkınca Arabî onun cemal-i nurunu görüp suyu unuttu. Ertesi gün oraya gelen kardeşlerinden köle diye satın aldı. Mısır’a götürüp orada satmakla da, fazla bir kazanç elde etti.

رفت موسی کاتش آرد او به دست - آتشی دید او که از آتش برست

2790- Musa Aleyhisselam, ateş bulmak için gitmişti. Lakin öyle bir ateş gördü ki, onun nuruyla, beşeriyet gaflet ve zulmetinin ateşinden kurtuldu.

Hazreti Musa, uzun müddet Şuayb Peygamberin hizmetinde bulunmuş, koyunları gütmüş, sonra da mükâfaten damadı olmuştu. Daha sonra Mısır'a gidip sıla etmek için ehl-ü iyaliyle yola çıkmıştı. Tur-i Sina'ya gelince ortalık karardı, hava soğudu. Hazreti Musa, topladığı çalı çırpıyı tutuşturup ısınmak için etrafa bakındığı sırada, bir ağacın üzerinde alev şeklinde bir aydınlık gördü, bir parça alıp hazırladığı çalı çırpıyı yakmak için o tarafa gitti. O anda kendisine tecelli-i ilahî vuku buldu ve peygamberlik verildi. Mısır halkını ve Firavun'u davete memur oldu.

جست عیسی تا رهد از دشمنان - بردش آن جستن به چارم آسمان

2791- İsa Aleyhisselam, düşmanlardan kurtulmak için davrandı. O davranış, kendisini semaya kadar çıkardı.

Yahudiler, hususiyle hahamları Hazreti İsa'yı çekemiyorlardı. Onun için hayatına kastetmişlerdi. Cenab-ı Ruhullah o esnada semaya ref olundu. Biz Müslümanların itikadına göre, Hazreti Mesih'in bulunduğu yeri birkaç para mukabilinde Yahudilere haber vermiş olan havari Yuda, İsa suretine tahvil edildi ve İsa zannıyla asıldı.

Hristiyanlar, Yuda'ya nedamet ve intihar ettirirler, İsa'yı da, çarmıha gerdirirler. Öldükten ve gömüldükten üç gün sonra dirildi ve gökyüzüne çıktı derler. Hazreti İsa'nın Hakk katında bulunduğu Müslümanlar da, Hristiyanlar da müttefiktir. İhtilaf ölmeden evvel mi, öldükten sonra mı çıktığındadır. Onun tahkiki de dersimize ait değildir.

دام آدم خوشه‌ی گندم شده - تا وجودش خوشه‌ی مردم شده

2792- Bir buğday başağı Hazreti Adem'in tuzağı olmuştu. Fakat sonunda kendisi insan başağı, yani Ebul Beşer oldu.

Adem ve Havva Aleyhimesselemin cennet nimetlerinden tena'um etmelerine mücade kılınmış, yalnız bir ağaca yaklaşmamaları kendilerine tembih olunmuştu. O ağacın ne olduğunda ihtilaf edilmiş; buğdaydı, üzüm dü, elmaydı diye tefsir edenler, hatta kinaye tarikiyle zevciyet muamelesi idi diyenler olmuştur. Her ne ise, o ağacın meyvesinden yedikleri için Adem ve Havva cennetten çıkarıldı. Hazreti Mevlâna, meşhura göre, şecere-i memnu'anın buğday olması rivayetini alıyor, buğday başağı Adem'in tuzağı olmuştu. Çünkü onu yemekle, cennetten çıkarıldı. Fakat kendisi insan başağı yani, bütün beşeriyetin babası oldu, diyor. Birkaç misal daha:

باز آید سوی دام از بهر خور - ساعد شه یابد و اقبال و فر

2793- "Doğan kuşu, tuzağa konulan et parçasını yemek için gelir. Lakin kendisi tutulup alıştırıldıktan sonra padişahın bileğinde oturmak saadetini kazanır.

Eskiden hükümdarların avda kullandıkları kuşlar varmış. Bunlar yakalanır, kuşçular tarafından terbiye edilir, hükümdar ava giderken onun bileğinde oturur, kuş görülünce salınıverilir, gider, onu yakalar, getirir. Av getirince de kendisine bir lokma et verilmiş.

طفل شد مكتب پی کسب هنر - بر امید مرغ با لطف پدر

2794- Çocuk, babasından lütf göreceği, ezcümle kendisine kuş alınacağı ümidiyle ilm-ü hüner öğrenmek için mektebe gider.

پس ز مکتب آن یکی صدری شده - ماهگانه داده و بدری شده

2795- O çocuk mektebi bitirdikten, yani tahsilini ikmal ettikten sonra ilim meclisinin sadrına geçip oturur ve ders okutur. Evvelce hocaya aylık verir, sonra talim bedri olur.

Bahsimizin mevzuunu teşkil eden bedevi de, bunları söylemekle “Ben çölden buraya kadar gelmek ve testiye omuzumda getirmek için hayli zahmet çektim. Lakin burada sizi görünce o zahmetin rahmete tahavvül ettiğini gördüm” demek istiyordu. Başka bir misal:

آمده عباس حرب از بهر کین - بهر قمع احمد و استیز دین

2796- Resulullah'ın amcası Abbas bin Abdulmuttalip, Hazreti Peygamberi telef ve din ile mücadele kını sevkiyle Bedir'e gelen Kureys ordusunda bulunmuştur.

گشته دین را تا قیامت پشت و رو - در خلافت او و فرزندان او

2797- O ve evladı kıyamete kadar dinin muin ve zahiri olmak üzere, hilafette isimleri kaldı.

Abbas bin Abdülmuttalip, Hazreti Peygamberin amcasıdır. Resulullahtan iki sene evvel doğmuştu. Bundan dolayı, “Sen mi büyüsun, Resulullah mı?” sualine “Ben yaşlıyım, o büyüktür” cevap-ı arifanesini vermişti. Abbas, iptidaları Müslüman olmamakla beraber, elinden geldiği kadar yeğenine hizmette bulunmuş ve Zat-ı Risaleti memleketlerinde muhafaza edip etmeyecekleri hakkında Medinelilere sualler sormuştu. Mekke eşrafı, Bedir muharebesine çıkacakları esnada Abbas da mecburen yola çıkmış, harp esnasında esir edilerek Medine'ye götürülmüştü. Orada fidye verdi ve gizlice Müslüman olarak Mekke'ye döndü. Mekke'de bulunduğu müddetçe, Kureys'in harekâtını Resul-u Ekrem'e yazıyordu. Fetihten evvel Medine'ye hicret için yola çıkmıştı. Peygamber ordusuna rast geldi. Eşyasını Medine'ye gönderdi. Kendi fetihten bulundu. Muhaddislerin rivayetine göre neslinden halifeler geleceği taraf-ı Risaletten müjdelenmişti. Filvaki Abbasi halifeleri bu zatın neslindendir. Bağdat'taki hilafet münkariz olduktan sonra Mısır'da yine bir takım Abbasi halifeler bulunmuş, sonuncuları olan III. Mütevekkil Alellah, Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'e biat etmekle hilafet Osmanlı sülalesine geçmişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanında Osmanlı saltanatı, biraz sonra da İslam hilafeti ilga edildi. Bütün Osmanlı hanedanı, damatlar da dâhil olduğu halde, hudut haricine çıkarıldı.

Ehlullah'a göre Hilafet-i İslamiye: Maddi saltanat değil, her asırdaki bir veli-yi ekmelin manevi riyasetidir. Maddi hilafetin ilga edilmiş olmasına rağmen manevisinin kıyamete kadar süreceğinde şüphe yoktur. Nitekim Hazreti Mevlâna: “Her devirde bir veli mevcuttur. İmtihan ve iptila kıyamete kadar sürecektir” buyurur. İşte bu beyitteki veliden maksat: O manevi halifedir. Devlet-i Abbasiye'nin kıyamete kadar süreceğine dair bazı hadisler vardır. Bağdat'taki Hilafet-i Abbasiyenin 616 tarihinde munderis olması dolayısıyla o hadislerin bazı huluskarlar tarafından uydurma olması hatıra gelir. Meğerki manevi halifeler arasında, son zamanlarda Abbasoğullarından da bazı zevat buluna ve o hadisler bu suretle tevîl oluna.

Getirilen şu misallerle anlatılmak isteniliyor ki:

Arapça, Sure Bakara ayet 216

“Hoş görmediğiniz bir şey, hakkınızda hayırlı olabilir” ayet-i kerimesi mucibince, başlangıçta insana zahmetli, meşakkatli görünen bir işin lütf-u ilahî ile suhulet, selamet ve saadetle neticelenmesi mümkündür. Bedevinin zahmetli yolculukta bulunması ve tehlikeli çöllerden geçerek Dar’ül Hilafeye vasıl olması gibi.

Bir de Allah’ın manevi halifesi olan şeyh-i kâmilin kapısına müracaat edenlerin aradığını bulacağına ve muradına nail olacağına işaret ediliyor. Binaenaleyh, bedevi lisanından deniliyor ki:

من بر این در طالب چیز آمدم - صدر گشتم چون به دهلیز آمدم

2798- Ben buraya bir şey elde etmek ümidiyle gelmiştim. Dar-ül Hilafenin dehlizine girince adeta sair meclislerin sadrı oldum.

آب آوردم به تحفه بهر نان - بوی نانم برد تا صدر جنان

2799- Ben ekmek bulayım diye hediye olarak su getirdim. Lakin buradaki ekmek ve nimet rayihası beni cennetlerin sadrına kadar götürdü.

نان برون راند آدمی را از بهشت - نان مرا اندر بهشتی در سرشت

2800- Ekmek, yani unun yapıldığı buğdaydan yemesi, Adem’i cennetten çıkarmıştı. Fakat ekmek, benim cennetin sadrına kadar çıkmama, yani halife sarayına girmeme sebep oldu.

رستم از آب و ز نان همچون ملک - بی غرض کردم بر این در چون فلك

2801- Melekler gibi ekmek ve sudan kurtuldum. Feleklerin bila garaz hizmeti gibi ben de bu kapıda bir şey istemez bir hale geldim.

بی غرض نبود به گردش در جهان - غیر جسم و غیر جان عاشقان

2802- Âşıkların bedenleriyle ruhlarından başka, dünyada hiçbir şey garazsız, menfaatsiz hareket etmez.

“BU BAHİS DÜNYAYA ÂŞIK OLANIN GÜNEŞ ZİYASI VURMUŞ BİR DUVARA ÂŞIK OLAN GİBİ OLDUĞU BEYANINDADIR. O DUVAR ÂŞIKI, DUVARDAKİ PARLAKLIĞIN, DÖRDÜNCÜ KAT GÖKTEKİ GÜNEŞİN AKSİNDEN İBARET OLDUĞUNU ANLAMAYA ÇALIŞMAZ DA DUVARA GÖNÜL VERİR. GÜNEŞİN ŞUASI GÜNEŞE AVDET EDİNCE DUVAR ÂŞIKI MAHRUM KALIR”

در بیان آن که عاشق دنیا بر مثال عاشق دیواری است که بر او تاب آفتاب زند و جهد و جهاد نکرد تا فهم کند که آن تاب و رونق از دیوار نیست از قرص آفتاب است در آسمان چهارم لاجرم کلی دل بر دیوار نهاد چون پرتو آفتاب به آفتاب پیوست او محروم ماند ابدًا و
حِيلَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

عاشقان کل نه این عشاق جزو - ماند از کل آن که شد مشتاق جزو

2803- Küll’e âşık olanlar, cüz âşıkları değildir. Cüze müştak olanlar küll’den mahrum kalırlar.

Tarifat sahibi Seyyid Şerif Rahimehullah, der ki: “Küll; esma ve sıfatı cami’ hazreti ilahîye itibarıyla, Hakk Teala’nın adıdır.”

Hazreti Mevlâna, da “Küll’e âşık olanlar” demekle uşşak-ı ilahîyeyi murat ediyor ve onların, cüz’i bir güzelliğe mazhar olan eşhasa ve eşyaya gönül

bağlamayacaklarını, o gibi cüz'iyata meclup olanların mahbub-i hakiki ve külli bulunan Allah'ın feyzinden mahrum kalacaklarını beyan buyuruyor.

چون که جزوی عاشق جزوی شود - زود معشوقش به کل خود رود

2804- Bir cüz diğer bir cüzün aşığı olursa, maşuku çabucak kendi küll'üne gider.

ریش گاو بندهی غیر آمد او - غرقه شد کف در ضعیفی در زد او

2805- Cüzün aşığı olan, başka birinin kuluna maskara olur. Denize düşüp de kurtulmak için çörçöp makulesi kuvvetsiz şeylere sarılanlara döner.

İnsanlar ve bütün mevcudat, esma-i ilahîyenin tecelliyatına mahall-i zuhur oldukları için onların birer cüz'ü demektir. Yanlış anlaşılmasın, bu cüziyet ve külliyyet tabirleri, aynıyet ifade etmez. Hazreti Mevlâna, hakikati anlatmak için zahire değil, mazhara cüz tabir ediyor. Evet, bir cüz, yani mezahir-i esmadân, mesela bir insan, kendi gibi bir cüz olan diğer bir insana gönül verse, sevdiği kendi küllü tarafına gidiverir. Mesela sefere çıkar yahut ölüverir. Âşığı, ise başkasına kul ve emrine itaate mecbur olan birini sevdiği için âleme rüsva ve maskara olmak derekesine düşer. O mehlekeden kendini kurtaramayacak zaif ve faydasız çarelere başvurur. Hâlbuki öyle emir altında bulunmayan ve hürriyetine sahip olan birine âşık olsaydı, yani Hakim-i Küll bulunan Allah'ı sevseydi hiç de böyle olmazdı.

Arapların bir meseli vardır: “Zina edersen hür bir kadınla et, hırsızlık edersen inci çal” derler.

Hazreti Mevlâna, telmih olmak üzere diyor ki:

فازن بالحره پی این شد مثل - فاسرق الدرہ بدین شد منتقل

2806- Bundan dolayı “fezni bil hürre” sözü mesel oldu. “Fesrikiddürre” kelamı da bunun için söylenile geldi.

Malumdur ki, bir vakıa dolayısıyla söylenilmiş ve iştihar etmiş olan söze “Mesel”, onu söyleten vakaya “Mevrid” derler. O vakaya benzer bir hadise dolayısıyla, o sözün tekrarlanmasına “Darb-ı mesel” ve o hadiseye “Madrib” tabir ederler. Mevridle madrib arasında bir müşabehat bulunduğu için mesel darp olunur. Teşbihteki müsebbeh ile müsebbehünbih arasında her cihetten değil, yalnız bir cihetten benzeyiş bulunduğu müsellemidir. Şu halde Mevlâna'nın maksadının, zinaya ve sirkata teşvik etmek olmadığı, “Seveceksen Allah'ı sev, meyil göstereceksen ona meylet” demek istediği meydana çıkar.

Keza maksadın kolayca anlaşılması için bazen helal bir şey, harama benzetilir. Mesela Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz: **“Sihir gibi, tesirli sözler vardır”** buyurmuştur. Burada helal olan sözü, tesiri dolayısıyla, haram bulunan sihre benzetilmiştir.

بنده سوی خواجه شد او ماند زار - بوی گل شد سوی گل او ماند خار

2807- Cüze âşık olanın sevdiği kul, efendisinin yanına gider; âşık da ağlar ve inler bir halde kalır. Gül kokusu güle avdet eder, aşığa diken kalır.

Yahut o âşık diken gibi kaskatı kalmaya mecbur olur.

او بمانده دور از مطلوب خویش - سعی ضایع رنج باطل پای ریش

2808- O âşık, matlubundan uzaklaşmış, boşuna koşmuş, nafîle zahmet çekmiş ve ayakları yaralanmış olarak kalır.

Hazreti Mevlâna, bu cüz aşığını tasvir için misal gösteriyor ve diyor ki:

همچو صیادی که گیرد سایه‌ای - سایه کی گردد و را سرمایهای

2809- Onun misali, gölge tutmaya uğraşan bir avcı gibidir. Gölge ona nasıl sermaye olabilir?

سایه‌ی مرغی گرفته مرد سخت - مرغ حیران گشته بر شاخ درخت

2810- O avcı, kuşun gölgesinin sıkı sıkı yakalanmış tutar, dalın üstündeki kuş da hayretle der ki:

کاین مدمغ بر که می‌خندد عجب - اینت باطل اینت پوسیده سبب

2811- Bu sersem acaba ne için gülüyor? İşte sana batıl ve çürük bir sebep numunesi.

Kuş, dalın üstünde iken onun yere düşen gölgesini yakalayan sersem avcı ile hüsn-i mutlaki bırakıp onun cemalinden bir pertevin makesi bulunan bir güzele gönül veren ahmak arasında bir fark yoktur.

ور تو گویی جزو پیوسته‌ی کل است - خار می‌خور خار مقرون گل است

2812- Eğer sen, cüzün küll'e ittisali vardır diyecek olursan diken ye! Diken de güle yakındır.

Bazıları vardır ki, bir suretin esiri olmuş ve ona bağlanıp kalmıştır. Öyle olduğu halde, o suretperestliği teville kalkışır ve urefadan geçinmek isteyerek: “Cüzler küllüne merbuttur; benim sevdiğim de, Hüsn-ü Mutlak’ın bir cüzü olduğu için küllüne alakası vardır” derler. Hazreti Mevlâna, bu gibilere ilzami bir cevap olmak üzere: “Öyle ise diken ye bakalım. Dikenin de güle irtibatı vardır” diyor ve devam ediyor:

جز ز يك رو نيست پیوسته به کل - و نه خود باطل بدی بعث رسل

2813- Cüz bir cihetten küll'e muttasıl değil, ayrıdır. Yoksa ve öyle olmasa peygamberlerin gönderilmesi batıl olurdu.

چون رسولان از پی پیوستن‌اند - پس چه پیوندندشان چون يك تن‌اند

2814- Peygamberler, halkı Hakk'a isal etmek için gönderilmişlerdir. Halk ile Hakk yekvücut olsalardı neyi isal edeceklerdi?

Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: Evet her cüzün mazhariyet itibarıyla küll ile alakası vardır. Lakin zahir, mazhar, vacip, mümkün itibarıyla da farkları vardır. Yani her şey, Allah’ın mahluku olduğu için, bir şeyin hem mahluk, hem de halik olması muhaldir. O halde Allah’ın varlığına mazhar olmakla beraber, her şey Allah değildir. Öyle olmuş olsaydı peygamberlerin gönderilmiş olması ve halkın Hakk’a davet edilmesi abes olurdu. Peygamberler, bir olan şeyi mi visale davet edeceklerdi?

Cenab-ı Hakk, Habib-i Kerim’ine hitaben buyuruyor ki:

Arapça, Sure Yusuf ayet 108

“Ya Muhammed de ki: Benim davet ve hidayet yolum budur. Dikkat, basiret ve marifetle kulları Allah’a davet ederim. Ben böyle olduğum gibi bana uyanlar (yani bilvarrese halkı irşada çalışanlar) da böyledir. Allah’ı şanına layık olmayan şeylerden tenzih ederim ve ben Allah’a şirk koşanlardan değilim.”

Şu ayet-i kerimenin mealine dikkat olunursa, cemden ziyade farka delalet ettiği ve mahluk ile halikın yekdiğerinden mümtaz olduğu anlaşılır. Çünkü Hazreti Peygamber s.a.v. Zat-i Akdes-i Nübüvvetinin halkı Allah’a davet ettiğini, verese-i irfanın da böyle olduğunu, hem de bu davet ve irşadının halk ile Hakk’ı her cihetten yekvücut vehmetmek gibi bir gafletle değil; zahiriyet, mazhariyet itibarıyla farklı ve imtiyazlı bulunduğunu bilmek gibi basiretle yapıldığını, hatta aksini vehmetmenin bir şirk olduğunu bildirmektir.

این سخن پایان ندارد ای غلام - روز بی‌گه شد حکایت کن تمام

2815- Bu bahsin sonu gelmez. Ey delikanlı! Vakit gecikti; bedevi hikâyesini tamamla.

“BEDEVİNİN HEDİYESİ OLAN TESTİYİ HALİFENİN KÖLELERİNE TESLİM ETMESİ”

سپردن عرب هدیه را یعنی سبو را به غلامان خلیفه

آن سبوی آب را در پیش داشت - تخم خدمت را در آن حضرت بکاشت

2816- O su testisini ileri tuttu ve hizmet tohumunu o makama ecti.

Lazım gelen hürmet ve tazimi ifa etti.

گفت این هدیه بدان سلطان برید - سایل شه را ز حاجت واخرید

2817- Dedi ki: “Bu hediyeği padişaha götürün. Ondan ihsan talepkarı bulunan benim gibi bir fakiri ihtiyaç pençesinden kurtarsın.”

آب شیرین و سبوی سبز و نو - ز آب بارانی که جمع آمد به گو

2818- Hediyeğim, tatlı su ile dolu yeşil ve yeni bir testidir. İçindeki de çölde bir çukurda toplanmış yağmur suyudur.

Şarihler, diyorlar ki: Bedevinin testisinden maksat, salikin vücududur. İçindeki sudan murat da, pek cüzi olan amel ve ilimdir. Onu halifenin gulamlarına göstermesi, yine salikin o vücudu ve o ilmi ve ameli değerli bir şey zannıyla dergâh-ı ilahînin nakipleri bulunan evliyaullah'a arz etmesidir.

خنده می‌آمد نقیبان را از آن - لیک پذیرفتند آن را همچو جان

2819- Nakiplerin güleceği geldi ama gülmediler. O hediyeği can gibi kıymetli addederek kabul eylediler.

ز آن که لطف شاه خوب با خیر - کرده بود اندر همه ارکان اثر

2820- Çünkü ahlakı güzel ve kendi her şeyden haberdar olan padişahın lütf-u inayeti devletin bütün ayanına ve memurlarına tesir etmişti.

خوی شاهان در رعیت جا کند - چرخ اخضر خاک را خضرا کند

2821- Padişahların tabiatı, tebaaya tesir eder. Nitekim yeşil felek, toprağı yeşertir.

Tarihlerde yazar ki, Emevilerden Velid bin Abdülmelik'in inşaata merakı vardı. Onun asrında, halk da yapı yaptırmak hevesine düşmüştü. Süleyman bin Abdülmelik, obur denecek derecede pisboğazdı. Devr-i ehalisi de, türlü türlü yemek pişirtmek ve fazla fazla yemek yemekle meşgul olmuştu. Ömer bin Abdülaziz, abit,

zahit, adil bir zat idi. Tebaası da -velev ki riya tarikiyle olsun- namaz kılmak, Kur'an okumak, tespih çekmek, gibi şeylerle iştigal ederdi.

Denilmiştir ki: "İnsanlar, hükümdarlarının itikat ve itiyadına uyar". Aşağı tabakanın yukarıdakilere uyacağına misal olmak üzere, Hazreti Mevlâna: "Yeşil felek, toprağı yeşertir" diyor. Bazı şarihler, bu sözün: "Gökten yağan yağmurun feyziyle, zemin yeşerir" manasına olduğunu söylemişlerdir ki, böyle izah edilmesi hem vakıa, hem de bahse münasiptir.

شه جو حوضی دان حشم چون لوله‌ها - آب از لوله روان در کوله‌ها

2822- Padişahı havuz, etbânı o havuzun muslukları farz et. Su, göle musluklardan akar.

چون که آب جمله از حوضی است پاک - هر یکی آبی دهد خوش ذوقناک

2823- Muslukların suyu temiz bir havuzdan gelirse, her biri güzel ve zevkli bir su akıtır.

ور در آن حوض آب شور است و پلید - هر یکی لوله همان آرد پدید

2824- Eğer havuzda acı ve pis su varsa, muslukların her birinden o su akar.

ز آن که پیوسته ست هر لوله به حوض - حوض کن در معنی این حرف خوض

2825- Çünkü her musluk, havuza muttasıldır. Ey salik! Bu sözün manasının içine gir, yani onu derin derin düşün.

Ebu Hüreyre Radiyallahü an'ın Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz'den şu hadis-i rivayet ettiği Cami-us Sağir'de yazılıdır. Allah-ü ve Resulühu a'lem, hadis-i şerif: "**Kalp, beden memleketinin hükümdarıdır. Hükümdar iyi olunca tebaası ve askerleri de iyi olur; hükümdar kötü olunca tebeası da, askerleri de kötü olur**"

Buhari'de rivayet edilen şu hadis-i şerifte de: "**Ademoğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki, o iyi olunca bütün ceset iyileşir; kötü olunca da bütün ceset kötüleşir. Haberin olsun, o et parçası kalptir**" buyrulmuştur. Kalbin muntazaman işlemesi nasıl diğer azanın intizam-ı harekâtına, darabanın bozuk olması ve durması aza-yı sairenin de bozulmasına ve durmasına sebep ise, hükümdarın adil, rahim, haluk olması da hem kendi adamlarının, hem de memleket halkının aynı vasıfları haiz bulunmasına sebep olur. Aksi takdirde ise tabii, kaziye ber'aks olur. Bu hâl, hükümdarlara da münhasır değildir.

Efkâr-ı mülkü, şehr-i dili tahtgâhıdır,
Her kimse kendi âleminin padişahıdır.

Evet. Her aile reisi ailesinin, her baba evladının, hatta herkes nefsinin çobanı, yani amiri ve hükümdarıdır. Onlar iyi olurlar ise, idareleri ve terbiyeleri altında bulunanlar da -müstesnaları çıkmakla beraber- ekseriyetle iyi olurlar. Kötü olurlarsa, idare ve terbiye ettikleri de berbatlaşırlar. İşte bundan dolayı hadis-i şerifte: "**Hepiniz çobansınız ve hepiniz, güttüğünüz sürüden mesulsünüz**" buyrulmuştur.

Hazreti Mevlâna, bahsi tavzih için birkaç misal daha irat ediyor:

لطف شاهنشاه جان بی‌وطن - چون اثر کرده ست اندر کل تن

2826- *Vatanı ve mekânı olmayan ruh padişahının letafeti, bütün kalıp üzerinde nasıl müessir olur?*

لطف عقل خوش نهاد خوش نسب - چون همه تن را در آرد در ادب

2827- *Aslı ve tabiatı hoş olan aklın letafeti, bütün bedeni edep ve hayâ dairesine nasıl idhal eder?*

عشق شنگ بی‌قرار بی‌سکون - چون در آرد کل تن را در جنون

2828- *Sükûn ve kararı olmayan aşk, bütün bedeni nasıl cünuna sevk eder?*

لطف آب بحر کاو چون کوثر است - سنگ ریزه‌ش جمله در و گوهر است

2829- *Kevser gibi tatlı bir denizin suyundaki letafet tesiriyle, onun içindeki taş kırıntıları inci ve elmas olur.*

هر هنر که استا بدان معروف شد - جان شاگردان بدان موصوف شد

2830- *Bir usta hangi sanatla maruf ise, çıraklarının ruhu da onunla mevsuf olur.*

Yani o sanatı öğrenir.

پیش استاد اصولی هم اصول - خواند آن شاگرد چست با حصول

2831- *İlm-i usul üstadının karşısındaki çevik ve malumatlı bir şakirt, usül ilmini okur.*

پیش استاد فقیه آن فقه خوان - فقه خواند نی اصول اندر بیان

2832- *Fakih olan üstadın karşısındaki talip, usül okumaz, fıkıh okur.*

پیش استادی که او نحوی بود - جان شاگردش از او نحوی شود

2833- *Nahiv üstadının karşısındaki müteallim, hocasının tedrisinden nahiv âlimi olur.*

باز استادی که او محور است - جان شاگردش از او محو شه است

2834- *Hakk yolunun mahvi ve fanisi olan bir mürşidin müridi de, şeyhinin irşadıyla Hakk'ın mahvi olur.*

Yani fena fillah mertebesini bulur.

زین همه انواع دانش روز مرگ - دانش فقر است ساز راه و برگ

2835- *Bu mütenevvi ilimler içinde ölüm günü, yol azığı olacak ve işe yarayacak olan ancak fakr-u fena ilmidir.*

“BİR NAHİV ÂLİMİ İLE BİR GEMİCİNİN MACERASI HİKÂYESİ”

حکایت ماجرای نحوی و کشتیان

آن یکی نحوی به کشتی در نشست - رو به کشتیبان نهاد آن خود پرست
2836- *Bir nahiv âlimi, bir gemiye bindi. O kendini beğenmiş nahivci, gemiciye teveccüh ederek...*

گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا - گفت نیم عمر تو شد در فنا
2837- *“Hiç nahiv okudun mu?” diye sordu. Gemici: “Okumadım” cevabını verince, “Ömrünün yarısı heder olmuş” dedi.*

دل شکسته گشت کشتیبان ز تاب - لیک آن دم کرد خامش از جواب
2838- *Gemicinin bu sözden kalbi kırıldı ve kızdı ise de, o sırada cevap vermedi.*

باد کشتی را به گردابی فگند - گفت کشتیبان به آن نحوی بلند
2839- *Rüzgâr gemiyi bir girdaba sürükleyince, gemici yüksek sesle mahviye:*

هیچ دانی آشنا کردن بگو - گفت نی ای خوش جواب خوب رو
2840- *“Hoca söyle bakalım, yüzme bilir misin?” sualinde bulundu. Nahvi: “Ey hoş sözlü ve güzel yüzlü gemici! Bilmem,” deyince...*

گفت کل عمرت ای نحوی فناست - ز آن که کشتی غرق این گردابهاست
2841- *“Ey nahvi, ömrünün tamamı heder oldu. Çünkü bu gemi girdaplarda batacaktır” cevabını verdi.*

Burada nahivden murat: Dedikodudan ibaret bilgisine mağrur olup da, onları bilmeyenleri adeta adam yerine koymayan gafildir. O gibi malumat, dünyada biraz işe yarar gibi olsa bile hayat gemisi demek olan kalıp, ölüm girdabına sürüklenmeye başlayınca, o malumat hiçbir şeye yaramaz ve öbür tarafta fayda vermez. Girdap dalgalarının üstünde bir parça olsun durabilmek için yüzme bilmek lazım olduğu gibi, beka âlemine girerken de, ilm-i mahvi, yani “Yokluk ilmini” öğrenmiş ve şu mevhum varlıktan kurtulmuş bulunmak icap eder. Cenab-ı Mevlâna, bunu anlatmak için buyuruyor ki:

محو می‌باید نه نحو اینجا بدان - گر تو محوی بی‌خطر در آب ران
2842- *Malum olsun ki, burada nahiv değil, mahiv lazımdır. Sen de mahvoldunsa muhataradan çekinmeksizin suya dal.*

آب دریا مرده را بر سر نهد - ور بود زنده ز دریا کی رهد
2843- *Denizin suyu ölüyü suda taşır; diri olan, denizin elinden nasıl kurtulur?*

چون بمردی تو ز اوصاف بشر - بحر اسرار ت نهد بر فرق سر
2844- *Sen beşeriyet vasıflarından ölürsen, esrar denizi seni başında gezdirir.*

Malumdur ki, denize batmanın sebebi denize düşen kimsenin acemice çabalaması ve denize karşı aykırı hareket etmesidir. O hareketler yapılmasa, suyun yüzünde kalmak kabildir. Cansız bir cesette ise, hiçbir hareket bulunmadığı ve denizin tahrikine tamamen uyduğu için deniz onu sathına gezdirir. Bu, böyle olduğu

gibi esrar denizi olan bahr-i mana da böyledir. Onda yüzmek ve gezmek isteyenini kendini tamamıyla Allah'ın iradesine teslim etmiş ve kendiliğinden geçmiş, **"Ölmeden önce ölün"**, yani ihtiyarınızı, Allah'ın iradesinde ifna edin emrine uymuş olması lazımdır. Bu halde bulunan bir kimseyi de, o mana denizi başında taşır.

Bundan sonra Hazreti Mevlâna, kendini beğenen ve herkese hayvan nazarıyla bakan kimselere hitap edip buyuruyor ki:

ای که خلقان را تو خر می خوانده ای - این زمان چون خر بر این یخ مانده ای

2845- Ey herkese "eşek!" diyen mağrur; şimdi sen de eşek gibi buz üstünde kalmış ve ileri geri, adım atamayacak hale gelmişsin.

گر تو علامه‌ی زمانی در جهان - نک فناء این جهان بین وین زمان

2846- Dünyada, sen cihanın allamesi idin. Şimdi o cihanın faniliğini gör.

Ey ilmine mağrur olup da, âlemi eşek yerine koyan saygısız! Sen dünyanın en birinci âlimi olsan da, o birinci âlimi olduğun dünyanın bekası yoktur. Fani olan dünyadaki hayat ise, birkaç günlüktür. O birkaç günlük ömürle elde ettiğin malumata güvenip de, kendini bir şey zannediyorsun. Lakin ecel kışında buz üstünde kalmış eşek gibi ileriye bir adım atamıyorsun. O halde halka verdiğin eşeklik sıfatını kendin kazanmış oluyorsun.

مرد نحوی را از آن در دوختیم - تا شما را نحو محو آموختیم

2847- Size mahv-u fena usulünü öğretmek için, bedevi kıssasına nahvi fıkrasını ekledik.

فقه فقه و نحو و صرف صرف - در کم آمد یابی ای یار شگرف

2848- Ey büyük dost! Fıkhın mefhumunu, nahvin maksudunu ve sarfın tebdilini tevazu ve mahviyette bulursun.

Malumdur ki, fıkıh, lügatte anlamaktır. İstılahta: Ameller, ibadetler ve hukuktan bahseden bir ilimdir. Nahvin lügatteki en meşhur manası: Kastetmektir. İstılahta; Arapça kelime ve terkiplerin irabından, yani nasıl okunacaklarından bahseden ilimdir. Sarfın lügat manası: Döndürmek ve değiştirmektir. İstılahta, bir kelimeyi şekilden şekile koymaktır. Bunların üçü de, vaktiyle medreselerde fazla uğraşılan ilimlerdi. Hele sarf ile nahvin, dini bahisleri anlamaya alet olmalarından başka uhrevi faydaları yoktu.

Bu ilimlerin mısra da mükerrer zikredilmeleri, mana-yı lügavinin mana-yı ıstılaahiye izafesi kabilindendir ve birinciler "masdar bima'na mefuldür" Yani birinci fıkıh "mefkuh", birinci nahiv "menhu", birinci sarf "masruf" mealindedir. O halde mısranın manası, tercüme edildiği gibi olur.

Cenab-ı Pir, bu beyti ile demek istiyor ki, ilm-i fıkıhtan maksat, ibadet ve ubudiyeti kemaliyle ifa etmektir. İlm-i nahivden garaz: Elfazın ıslahı, ondan murat da: Mananın doğru olmasıdır. İlm-i sarftan gaye ise: Bünye-i kelimenin tebdili ile diğer bir kelimenin teşkilidir. İşte bunların her üçünü de dava ve iddiada değil, mahv-ü fenada bulmak imkânı vardır.

Bedevi kıssasında bahsedilen:

آن سبوی آب دانشهای ماست - و آن خلیفه دجله‌ی علم خداست

2849- O su testisi bizdeki malumatın misalidir. Halife ise, ilm-i ilahî Dicle'sidir.

ما سبوها پر به دجله می‌بریم - گر نه خر دانیم خود را ما خریم

2850- Biz testimizi dolu olarak Dicle'ye götürüyoruz. Böyle yaptığımız için kendimizi eşek bilmezsek, hakikaten eşeklik ve ahmaklık etmiş oluruz.

Cenab-ı Hakk:

Arapça, Sure İsra ayet 85

“Ey insanlar! Size ilimden az bir şey verilmiştir” buyurduğu halde, biz testi dolusu kadar malumatımızı fevkalade bir şey sanıyoruz. O testi dolusu kadar malumatımızı fevkalade bir şey sanıyoruz. O testi marifet Diclesine göre götürmeye kalkışıyoruz. Ahmak olmasaydık Dicle Nehri'ne destimizi dolu değil, boş götürür, onun ab-ı hayat marifet olan suyundan doldurduk. Sonra da hem kana kana içer hem de susamış olanlara içirirdik.

باری اعرابی بدان معذور بود - کو ز دجله بی‌خبر بود و ز رود

2851- Dicle'ye bir testi yağmur suyu götüren Arabî, mazur idi. Çünkü Dicle'yi bilmiyordu. Dicle'den gafil ve çölde ondan çok uzaktı.

گر ز دجله با خبر بودی چو ما - او نبردی آن سبو را جا به جا

2852- Eğer bir Dicle nehri bulunduğundan bizim gibi haberi olsaydı, o testi öteye beriye taşımazdı.

بلکه از دجله چو واقف آمدی - آن سبو را بر سر سنگی زد

2853- Belki Dicle namında büyük ve tatlı bir nehir bulunduğuna vakıf olunca, testisini bir taşa vurur, kırardı.

Binaenaleyh, biz de Allah'ın bahr-ı feyyazından istifade etmek istiyorsak bir testilik ilmimize mağrur olmamalıyız. Ve testi dolu değil, boşaltılmış olarak o umman-ı marifete arz etmeliyiz.

**“HALİFENİN O HEDİYE VE TESTİYE HİÇ DE İHTİYACI YOKKEN KABUL ETMESİ;
ATÂ VE İHSANDA BULUNMASI”**

قبول کردن خلیفه هدیه را و عطا فرمودن با کمال بی‌نیازی از آن هدیه و از آن سبو

چون خلیفه دید و احوالش شنید - آن سبو را پر ز زر کرد و مزید

2854- O halife, bedevinin testisini görüp, ahvalini işitince o testi altın ile doldurttu; fazlasıyla atâ ve ihsanda bulundu.

آن عرب را کرد از فاقه خلاص - داد بخششها و خلعتهای خاص

2855- Bahşışler ve hilatler verdi de, o Arabîyi fakr-u zarurettan kurtardı.

پس نقیبان را بفرمود آن قباد - آن جهان بخشش و آن بحر داد

2856- Vergi cihanı, kerem ve ihsan denizi olan o büyük hükümdar, nakiplere emretti ki:

کاین سبو پر زر به دست او دهید - چون که واگردد سوی دجله‌ش برید
2857- Bu testiği altınla doldurup onun eline verin; yurduna döneceği zaman da Dicle kıyısına götürün.

از ره خشک آمده ست و از سفر - از ره آبش بود نزدیکتر
2858- O kara yolundan sefer ederek gelmiştir. Nehir tarikiyle giderse kestirme olur.
Nakipler, suyunu döktükleri testiği altınla doldurup bedevinin eline verdiler. Dicle sahiline götürüp bir kayığa bindirdiler.

چون به کشتی درنشست و دجله دید - سجده می‌کرد از حیا و می‌خمید
2859- Kayığa binip de, Dicle nehrini görünce hayâsından eğildi ve secde etti de dedi ki:

کای عجب لطف این شه و هاب را - وین عجبر کو ستد آن آب را
2860- Bu vergili padişahın lütfu ne kadar çok. Hele o testideki durgun suyu alması ne derece şaşılacak bir hal.

چون پذیرفت از من آن دریای جود - آن چنان نقد دغل را زود زود
2861- O cömertlik denizi, benim kalp akçe gibi değersiz hediyemi, nasıl çabuk kabul etti.

Sarayın yanında Dicle gibi suyu tatlı bir nehir akıp giderken, çölden getirilmiş bir testi durgun suyu hükümdarın kabul edişine, mukabilinde de birçok altın verişine karşı, bedevinin duyduğu hicabı ve hayreti Hazreti Mevlâna şu beyitlerle tasvir eyledikten sonra, testi ve Dicle'den maksadın ne olduğunu izaha başlıyor ve buyuruyor ki:

کل عالم را سبو دان ای پسر - کاو بود از علم و خوبی تا به سر
2862- Evlat! Bütün âlemi ilim ve hüsn suyu ile ağzına kadar dolmuş bir testi bil.

قطره‌ای از دجله‌ی خوبی اوست - کان نمی‌گنجد ز پری زیر پوست
2863- O testideki su, Cenab-ı Hakk'ın güzelliği Dicle'sinden bir damladır. O güzellik ise kesret-ü vefretinden kabına sığmaz.

Yukarıda “O su testisi, bizim ilimlerimizdir” buyrulmuştu. Burada ise, “Biz” den maksadın birkaç kişi değil, bütün zerrat olduğu ve cümle avalimdeki ilm-ü hüsn bir araya gelse, Allah'ın ilmine ve hüsnüne karşı, Dicle nehri yanında bir testi su gibi kalacağı beyan ediliyor. Sonra hüsn-ü ilahînin hiçbir şeyle ihata edilemeyerek, tabir-i marufuyla, hiçbir kaba sığmayacak kadar vüsat ve kesafeti bulunduğu bildiriliyor ve deniliyor ki:

گنج مخفی بد ز پری چاک کرد - خاک را تابان تر از افلاک کرد
2864- Allah, gizli bir hazine idi. Dolgunluktan gayb perdesini yırttı. Toprağı feleklerden daha parlak bir hale getirdi.

Sofiye arasında meşhur bir hadis-i kudside: “Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve bilineyim diye halk yarattım” buyrulmuştur. Evet, hüviyet mertebesinde, yani “Allah vardı, onunla beraber hiçbir şey yoktu” halinde hatta

esma ve sıfat-ı ilahîyenin Zat-ı Bari'de mestur bulunduğu ezel-i âzalde, o esma ve sıfat cevahiri ile Zat-ı Hakk, gizli bir hazine idi. Her güzelin, görünmek ve bilinmek istediği gibi, Cenab-ı Hakk da, bilinmek istedi ve güzelliğini her şeyde göstermek ve görmek için kâinatı yarattı. Felekler ulvi ve münevver idi. Toprak ise, süfli ve bi-fer bulunuyordu. Allah'ın kudret-i bediası, o bi-fer toprağın üstünde Zat-ı Ecell-ü Âla'sına mazhar-ı kâmil olacak bir halife yarattı. Onun manevi envarıyla, Hakk'ın parlaklığı eflakin nuruna tefevvuk etti.

گنج مخفی بد ز پری جوش کرد - خاک را سلطان اطلس پوش کرد

2865- Allah, gizli bir hazine idi. Hazine doluluğundan taşıtı da, toprağı atlas giyen bir padişah haline getirdi.

Evvelki beyitte de söylenildiği gibi, Cenab-ı Hakk topraktan bir halife yarattı. O mahluk-u ekmel, cismaniyeti itibarıyla topraktan başka bir şey değildi. Fakat ruhaniyeti ve mazhariyeti cihetiyle, manen bir sultan idi. Nitekim:

Arapça, Sure Kehf ayet 110

ayet-i celilesinde bu iki hale işaret vardır. Cenab-ı Hakk, Habib-i Edib'ine emir veriyor: **"Ey Peygamber-i Ekber! İnsanlara de ki: Ben de sizi gibi bir beşerim, benim de maddiyetim topraktan başka bir şey değil. Lakin bana vahyolunur. İşte bu cihetten çok yüksek bir mazhariyetim vardır."**

Bu böyle olduğu gibi, esas toprak olan Ademzadelerden atlas giyen ve tahta oturtup dünyaya hükmeden sultanlar da yetişti.

İşte o halifenin hükümet-i maneviyesi ve o sultanların devlet-i suriyesi kendiliklerinden ve kendilerinden değil, mazhariyetleri itibarıyla kendilerine zuhur eyleyen saltanat-ı ilahîyeden ibaretti.

ور بدیدی شاخی از دجله‌ی خدا - آن سبو را او فنا کردی فنا

2866- Eğer o bedevi ve onun gibi testisindeki suyu değerli bir şey zanneden gafiller, Allah'ın kemal-i Dicle'sinden bir kanal görmüş olsalardı, o testiye imha ve ifna ederlerdi.

Kemal-i ilahîden cüz'i bir feyz rüyeti nimetine nail olsalardı, yalnız içindeki suyu değil, testiye de, olanca varlığını da, vücud-i ilahîde mahvederler ve fena fillah derecesine ererlerdi.

آن که دیدندش همیشه بی‌خودند - بی‌خودانه بر سبو سنگی زدند

2867- Kemal-i ilahî Dicle'sinin kanalını, cetvelini görmüş olanlar, daima kendilerinden geçmiş bir haldedirler. O bi-hudlukla ve riyazet ve mücahede ile varlık testisini kırmaya çalışırlar.

ای ز غیرت بر سبو سنگی زده - و این سبو ز اشکست کاملتر شده

2868- Ey gayretinden testiye taş vuran! Bilmiş ol ki, bu testi kırılınca daha sağlam olur.

خم شکسته آب از او ناریخته - صد درستی زین شکست انگيخته

2869- Küp kırılmış ise de, içindeki su dökülmemiştir; o kırılıştan yüz sağlamlık peyda olmuştur.

Varlık küpü kırılınca, yani salık kendi varlığının mevhum olduğunu zevken ve hakikaten anlayınca, içindeki iman ve irfan suyu dökülüp gitmez. Belki kendi

varlığının Vücut-u Hakk'ın pertevinden ibaret olduğunu anlayacağı, o vücut-u hakkının fena bulmayacağını da yine zevken fehmedeceği için, vücut testisinin kırılmasından bir sağlamlık husule gelmiş olacaktır.

Riyazet ve mücadele neticesinde, insanın heva-vü hevesi zayıf düşmekle beraber, uzviyetinin kuvvet bulduğu da mücerreptir. Medine etrafına hendek kazılırken bir kaya zuhur etmiş, hendekte çalışan bütün ashap onu kırmakta aciz kalmıştı. Aleyhisselat Efendimiz, külüngü mübarek elinde aldı ve üç darbeye kayayı un ufak etti. Hâlbuki Medine'de kıtlık vardı. Zat-i Akdes-i Nebvi de açtı.

Keza Hazreti Mevlâna'nın menakıbı okunsa görülür ki, Cenab-ı Pir, riyazete müdavidir. Birkaç günde bir iftar ederdi. Öyle olduğu halde, saatlerce sema eder, cezbederane hareketlerde bulunurdu. Demek ki, varlık küpünün kırılmasından, maddeten de, zaaf değil, kuvvet hasıl oluyormuş. Bunu Ramazanlarda az çok hepimiz tecrübe etmişizdir. Şehr-i mübareğin gündüzlerinde aç bulunduğumuz halde, daha kuvvetli ve daha afiyetli olarak bayrama çıkmışızdır.

جزو جزو خم به رقص است و به حال - عقل جزوی را نموده این محال

2870- Kûpün eczası ve eczasının eczası neşesinden hallenir ve oynar. Fakat şu hal, akl-ı cûziye hayal ve muhal görünür.

Testi gibi küpten murat da, insanın varlığı, daha doğrusu varlık vehmidir. Onun eczası, aza; eczay-ı eczası da, zerrat-ı bedendir. Vücut küpü kırılıp fena fillah neşesi zuhur edince, insanın bütün zerratı, bedeni de kendine göre neşelenir, adeta şevkinden oynamaya başlar. Fakat o zevki tatmamış olanların aklı, bunu kabul etmez. Hatta vuku bulacağına ihtimal vermez.

نی سبو پیدا در این حالت نه آب - خوش ببین و الله اعلم بالصواب

2871- Bu halde ne testi peydadır, ne de su. Binaenaleyh, misali bırak da, hakikati iyice gör. Her şeyin doğrusuna Allah a'lemdir.

Cenab-ı Mevlâna, bundan sonra yeni bir bahis açıyor. Güya kendisine: “Ya Mevlâna! Hakikati iyice gör, diyorsun ama bende öyle yüksek davaların fehmine ve zevkine kabiliyet yok. Ne yapayım, nasıl göreyim?” demiş olan birine cevap olarak buyuruyor ki:

چون در معنی زنی بازت کنند - پر فکرت زن که شهبازت کنند

2872- Mana kapısını çalacak olursan, sana açarlar. Fikir kanadını sallar, yani uçmaya çabalarsan seni şahbaz ederler.

İnsan birini görmek isteyince, evine gider, kapısını çalar, kapı açılır, buyrun denilir; o suretle mülakat müyesser olur. Yoksa kapısına gitmeden, çingırağını çalmadan görememek, istidatsızlık değil tembelliktir. Keza bir kuş, mesela bir şahin, kanatlarını açar, fezada süzülür, o süratle avını yakalar. Demek ki, insanın dilediğini görmesi, gidip kapısını çalmaya; kuşun şikârını yakalaması, kanatlarını açıp uçmaya mütevakıf. Sen de Allah kapısını bir kerre olsun çal, açılıp açılmayacağını tecrübe et de, sonra istidatsızlığını ileri sür. Hem ondan bahsedeceğine:

Müsteid kıl yoğise lütfuna istidadım,
Sana güçlük mü var ey şah-ı kerem mutadım.

temennisinde bulun.

“İnsan, himmet ve fikret kanatlarıyla uçar ve yükselir” denilmiştir. Sen o himmet ve fikret kanatlarını hiç atın mı? Yani Allah'ta fani olmayı bir kerre olsun

düşündün mü? Ve himmetini ömründe o devlet-i uzmayı bulmaya sarfettin mi? Şüphesiz ki etmedin. Çünkü:

پر فکرت شد گل آلود و گران - ز آن که گل خواری ترا گل شد چو نان
2873- Fikir kanatın çamura bulaşmış ve ağırlaşmış. Zira çamur yiyorsun. Çamur sana ekmek olmuş.

نان گل است و گوشت کمتر خور از این - تا نمائی همچو گل اندر زمین
2874- Ekmek ve et çamur gibidir. Onlardan az ye ki, çamur gibi yerde kalmayasın.

Şark taraflarında bir nevi yağlı toprak varmış ki, bazı kimseler onun tiryakisi olurlar, baklava, börek gibi iştiha ile yerleşmiş. Onun müptelası olanlar, ekmekten, yemekten kesildiği, çamur da vücudu beslemediği ve daimi bir kabz verdiği için zaif düşerler, türlü hastalıklara tutulurlar, yerinden kımıldanamaz hale gelirlermiş.

Cenab-ı Pir, fazla yemeyi de çamur yemeye benzetiyor ve “Ekmek ile et, insanın gıdası iken onların da fazla yenilmesi, adeta çamur yemek ve çamur gibi zemine yapışıp kalmak demektir. Sendeki fikir kanadının kımıldamaması, böyle çok yemek çamuruyla bulaşmış olmasındandır. Binaenaleyh, yemekte itidali geçirme, mümkün olduğu kadar azaltmaya çalış” diyor.

Malum ya, yemek yaşamak içindir; yaşamak, yemek için değildir. Yaşamının yemek için olduğunu zanneden gafillerin, aç ve tok olmaları itibarıyla iki hali vardır. Hazreti Mevlâna, o iki hali şöyle anlatıyor:

چون گرسنه می‌شوی سگ می‌شوی - تند و بد پیوند و بد رگ می‌شوی
2875- Ey pisboğaz adam! Sen acıkınca köpek gibi sert ve yanına yaklaşılmaz bir soysuz oluyorsun.

چون شدی تو سیر مرداری شدی - بی‌خبر بی‌پا چو دیواری شدی
2876- Karnın doyunca da, leş haline geliyor, duvar gibi elsiz, ayaksız ve kâinattan habersiz oluyorsun.

Yemeğe oturunca tuzlu, ekşi ve tatlı olmak üzere, türlü türlü yemeği atıştırıyor, mideni gayet sıkı doldurulmuş duvar yastığı haline getiriyor, gert gert geçirdikçe yanardağ tepesi gibi gazlar salıveriyorsun. Nihayet yemek sarhoşu olup etrafındakileri, hatta kendini fark edemeyecek derecede sızıyorsun, horlamaya başlıyorsun. Şu halde hissiz, hareketsiz bir duvar yahut teaffün etmiş bir leş ile senin ne farkın kalır.

پس دمی مردار و دیگر دم سگی - چون کنی در راه شیران خوش تگی
2877- Tokluk halinde lâşe, açlık halinde köpek olurken, arslanların güzelce koştukları bir yolda sen nasıl yürüyebilirsin?

Malum ya, Kur'an'da bir “Hel Eta” suresi ve o sure içinde:

Arapça, Sure İnsan ayet 8

“Allah sevgisiyle fakire, yetime ve esire yemek yedirirler” ayet-i celilesi vardır.

Bu surenin nüzulüne sebep olan vakıa şudur: Hazreti Peygamberin sevgili kerimesi Cenab-ı Zehra Selamullahi Ala Ebiha ve Aleyha ile zevc-i mükerremi Aliy-ül Murteza Kerremallahü Veche Hazretleri oruçlu bulundukları bir günün akşamında

iftar etmek üzere bir parça arpa ekmeği tedarik etmişler. Sofraya oturacakları sırada, kapıya bir fakir gelmiş. “Şey’em lillah” demiş, ekmeği o fakire vermişler, başka yiyecekleri olmadığı için su ile iftar etmişler. Ertesi akşamki ekmeklerini öksüz bir çocuğa, üçüncü akşamın nafakasını da bir esire vermişler; sonra da:

Arapça, Sure İnsan ayet 12

“Onların ettikleri sabrın mükâfatı, cennet nimetleriyle oradaki ipek libaslardır” vaad-i ilahisine nail olmuşlardır. İşte Allah yolunda koşup giden arslanlar böyledir. Kudurmuş bir köpek ve kokmuş bir leş halindeki, nasıl olur da bu arslanlarla adım atabilirler? Bunlarla yarışa çıkmak değil, hiç olmazsa yürüyebilmek için bu köpeklik ve lâşelik sıfatından kurtulmak lazımdır.

آلت اشكار خود جز سگ مدان - كمترك انداز سگ را استخوان

2878- Kendi şikâr aletini, köpekten başka bilme de, köpeğin önüne at.

ز آن كه سگ چون سير شد سرکش شود - كى سوى صيد و شكار خوش دود

2879- Çünkü köpek, karnı doyunca azgınlık gösterir; avlara nasıl olur da hoşlukla seğirtir.

Şikâr aletinden maksat: Nefistir. İnsan dünyayı da, ahireti de, nefsi vasıtasıyla avlar. Nefsin de emmare, levame, raziye, marziye, mutmaine gibi muhtelif dereceleri vardır. Boğazından başka bir şey düşünmeyen kimsenin nefsi ise, şüphe yok ki emmare derekesinden yükselmemiş, köpeklik gibi sıfatını tebdil edememiştir. Köpek çok beslenildiği takdirde azar, sahibine itaat etmemeye başlar. Karnı tokken isteye isteye ava gitmez olur. Nefs de buldukça bunar, doydukça iştihası açılır. Binaenaleyh, onu açlık kamçısıyla yola getirmek mümkün olur.

آن عرب را بی‌نواى می‌کشید - تا بدان درگاه و آن دولت رسید

2880- Kıssası nakledilen o bedeviyi, ihtiyaç ve açlık çekmişti de halife kapısına götürmüş ve o devleti erıştirmişti.

Cenab-ı Mevlâna'nın peder-i âlisi Sultan-ül Ulema Kuddise sırruhu Hazretleri'nin müritlerine “Hiçbir şey yapamazsanız, bari oruç tutun” tavsiyesinde bulunur, nefsin azgınlığına ancak açlıkla galebe edilebileceğini anlatırmış.

Macerası hikâye edilen bedeviyi de, halife kapısına götüren, onu hilatlara ve ihsanlara nail eden de, adamcağızın aç ve muhtaç bir halde bulunması idi.

در حکایت گفته‌ایم احسان شاه - در حق آن بی‌نواى بی‌پناه

2881- Yiyeceği ve sığınacağı olmayan o biçare hakkında, halifenin ihsanlarını hikâye arasında söylemiştik.

هر چه گوید مرد عاشق بوی عشق - از دهانش می‌جهد در کوی عشق

2882- Âşık olan her ne söylerse söylesin, aşk mahallesine gelince onun ağzından aşk rayihası fırlar.

گر بگوید فقه فقر آید همه - بوی فقر آید از آن خوش دمدمه

2883- Âşık olan fıkıhtan bahsetse bile, onun hoş sesinden fakr-ü fena kokusu gelir.

ور بگويد كفر دارد بوى دين - ور به شك گويد شكش گردد يقين

2884- Âşık küfür söylese, sözünden din rayıhası, şekke dair ifadesinden yakın manası duyulur.

Ashab-ı kiramın kudema ve uzemasından Ammar bin Yasir Radiyallahü anı Hazretleri Müslüman olduğu için müşrikler yakalamışlar, tahammül edilmez işkencelerden sonra küfre dair bir söz söyletmişlerdi. Hazreti Ammar, yaralı bereli bir halde, huzur-u Peygamberîye geldi ve ağlaya ağlaya macerayı arz ederek söylediği sözden özür diledi. Zat-ı Risalet, o sahabe-i celili tesliyet buyurdu ve **“İman, senin ruhuna nüfuz etmiştir, sen kâfir olamazsın. Mecbur kalınca, sen yine istediklerini söyle”** müsaadesini gösterdi ve mühim bir hakikati ortaya koydu. Keza Şems-i Tebrizi, Cenab-ı Mevlâna’ya Kuddise sırruhuma: “Peygamber mi büyüktür, Bayezid-i Bestamî mi?” diye sormuş; Hazreti Pir: “Bu nasıl sual” deyince, Cenab-ı Şems: “Peygamber, ey bütün mükevvenatın hakiki ve yegâne mabudu olan Allah, biz sana hakkıyla ibadet edemedik, buyurduğu halde; Bayezid: Ben bana layık olmayan şeylerden münezzehim, benim şanım ne kadar büyüktür diyor” demiş. Bunun üzerine de Hazreti Mevlâna: “Aleyhisselat Efendimiz, ucu bucağı olmayan bir denizdi. Bayezid ise, ona nispetle bir damlacık halinde idi. Peygambere ne kadar tecelli vaki olsa tahammül gösterir ve temkinini muhafaza ederdi. Bayezid ise, her tecelliye tahammül gösteremedi, kendini kaybetti” izahında bulunmuştu.

Şems-i Tebrizî Hazretleri’nin sualine bakılırsa şek ve tereddüt gibi şeyler hatıra gelir. Fakat hiç de öyle değildi. O sözlerde sarsılmaz bir iman ve noksansız bir ıkan vardı. Onları Mevlâna’yı tecrübe için söylemiş, Mevlâna da onlardaki yakın rayıhasını pek güzel sezmişti.

كف كز بحر صدقی خاسته است - اصل صاف آن فرع را آراسته است

2885- Sıdk denizinden eğri bir köpük peyda olmuş, fakat saf olan aslı onu süslemiştir.

Denizin sathına bakılacak olursa dümdüz görünür, hatta karaların yüksekliği o düz satıhtan itibar edilir. Dağların irtifasında mikyas-ı esas olan o düz satıhta, bazen dalgalar ve köpükler peyda olur ki, gerek enine, gerek boyuna doğru çarpıklığı ve eğriliği görülür. Böyle olmakla beraber ferin eğriliği, aslın doğruluğuna mani değildir. Bir arifin sıdk denizi olan kalbine nispetle köpük mesabesinde kalan ifadesinde sureta eğrilik görülmesi, aslın doğruluğuna tesir etmez.

آن کفش را صافی و محقوق دان - همچو دشنام لب معشوق دان

2886- O köpüğü de safi, hakiki ve sevgili dudağının tekdiri farz et.

Âşıklar sevgilinin hitabından -itab olsa bile- hoşlanırlar.

Hafız-ı Şirazi: “Bana kötü söyledin, ben rıza gösterdim, kabul ettim. Allah seni affeylesin, şeker çiğnemiş gibi tatlı olan o dudaklara acı söz de yakışıyor!” demiştir. Bir arifin lisanından sudur edip de, zahire aykırı görünen sözleri, tatlı bir dudaktan işitilecek acı sözlere benzetiyor.

گر بگويد كز نمايد راستی - ای كزی كه راست را آراستی

2887- Eğer arif eğri söylese, onda doğruluk görünür. O eğrilik, doğruluğu süsleyen bir hoşluktur.

Bayezid-i Bestamî’nin huzurunda:

“Ey Peygamberi Ekber! Rabbinin batışı, mücrimleri yakalaması ve cezalandırması pek şiddetlidir” ayet-i kerimesi okunmuş. Hazreti Bayezid: “Benim cezalandırışım, onun cezalandırışından daha şiddetlidir” demiş. Zahirde şer’a muhalif görünen bu söz üzerine, şeyhin yüzüne bakmışlar. Hazret, maksadını izah etmiş ve: “Allah’ın merhameti gazabından fazladır. Binaenaleyh, onun cezalandırmasında yine bir merhamet eseri vardır. Lakin ben birini cezalandıracak olursam, bende o ilahî merhamet bulunmadığı için cezalandırışım tabii Allah’ın cezalandırışından şiddetli olur” demiş. İşte sureta bir eğrilik... Fakat doğruluğu süsleyen ve gizli bir hakikati izah eyleyen arifane bir eğrilik...

از شکر گر شکل نانی می‌پزی - طعم قند آید نه نان چون می‌مزی

2888- Şekeri ekmek somunu şeklinde pişirecek olursan, onu emince sana şeker lezzeti gelir.

Bir şeyin şekil ve sureti değişmekle, hakikati tagayyür etmez. Ekmek şeklinde bir şeker külçesi yapılacak olursa, ondan ekmek değil, şeker lezzeti duyulur. Keza alçıdan yapılmış elma, armut gibi meyve taklitleri, hiçbir vakit meyve olmaz, elma ve armut tadı vermez. Bunun gibi bir arifin iman ve ikan membası olan kalbinden cuş edip de lisanından dökülen sözler, asla şek ve küfür manasını ifade etmez. Onun şeriata aykırı gibi görünmesi, layıkıyla anlaşılmadığından ileri gelir. Dikkat edilir yahut erbabı tarafından şerh olunursa o sözün ayn-ı hakikat olduğu meydana çıkar.

Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, yaşlı bir kadına latife olarak: **“Kocakarılar cennete giremeyecektir”** buyurmuş, kadın ağlamaya başlayınca: **“Cenab-ı Hakk onları gençleştirecek de cennete öyle koyacaktır”** diye hakikati anlatmıştır.

ور بیابد مومنی زرین وثن - کی هلد آن را برای هر شمن

2889- Bir mümin, altından yapılmış bir put bulunca, onu putperestlere bırakır da çekilir mi?

بلکه گیرد اندر آتش افکند - صورت عاریتش را بشکند

2890- Belki onu alır, ateşte eritir; iğreti olan putluk şeklini değiştirir.

تا نماید بر ذهب شکل وثن - ز آن که صورت مانع است و راه زن

2891- Onu eritmesi, üstündeki putluk nakışının kalmaması içindir. Çünkü suret, hakikati bulmaya mani ve halidir.

Hazreti Mevlâna, bu beyitlerle bahsi tavzih ediyor. Bir arifin sureta şer’a muhalif görünen sözünü, altından yapılmış bir puta, bir heykele benzetiyor. Bir mümin, böyle altın bir heykel bulunca: “Bu puttur, şer’an memnudur” diyerek kaldırıp atmaz. Eritir, üstündeki putluk suretini giderir. Aslından, altından müstefit olur. Bunun gibi arif sözünün de put gibi olan suretini bırakıp altın misilli kıymetli bulunan hakikatine bakmalı ve ondan istifade etmek yolunu tutmalıdır” diyor.

ذات زرش ذات ربانیت است - نقش بت بر نقد زر عاریت است

2892- O putun altını Allah’ın ihsanı olan bir nakittir. Üstündeki putluk sureti ise, nakit altına arızî ve ariyet bir şeydir.

بهر کیکي تو گلیمي را مسوز - وز صداع هر مگس مگذار روز

2893- Bir pire için bir kilimi yakma. Sinek vızıltısından dolayı gündüzü bırakma.

Ariflerin herkes tarafından anlaşılamayan sözlerine edilen itirazlar, sinek vızıltısı kabilindendir. Vızıltıdan rahatsız olmamak için gündüzün aydınlığından kaçmak ise, öyle vızıltılara ehemmiyet verip de o gibi sanihatın derin manalarından kendini mahrum etmek, adeta bir pire için bir yorgan yakmaya ve onun menfaatinden mahrum kalmaya benzer.

بت پرستی چون بمانی در صور - صورتش بگذار و در معنی نگر

2894- Ey salik! Eğer surette kalırsan, putperestlikten kurtulamazsın. Sureti bırak da manaya bak.

Bu suret ve mananın ne demek olduğunu anlatmak için Hazreti Mevlâna buyuruyor ki:

مرد حبی همره حاجی طلب - خواه هندو خواه ترك و یا عرب

2895- Hacca gideceksen hacı bir arkadaş ara. O arkadaş ister Hindli, ister Türk, ister Arap olsun.

Bir hadis-i şerifte, “Evvela arkadaş bulmalı, sonra yola çıkmalı” buyrulmuştur. Her yolda bir arkadaş lazım, hac seferinde ise elzemdir. Çünkü yol uzaklığı, sefer uzunluğu dolayısıyla hacı, candan bir arkadaşın yardımına muhtaç olur. Fakat onun Hint, Türk, Arap, Acem olması şart değildir.

منگر اندر نقش و اندر رنگ او - بنگر اندر عزم و در آهنگ او

2896- O arkadaşın suretine ve rengine bakma. Ancak azm ve kastının ne olduğuna bak.

گر سیاه است او هم آهنگ تو است - تو سپیدش خوان که هم رنگ تو است

2897- O arkadaş siyah renkli olsa da, aynı maksada doğru gittiği için seninle hemrenk demektir. Binaenaleyh o siyahı, sen beyaz telakki et.

این حکایت گفته شد زیر و زبر - همچو فکر عاشقان بی‌پا و سر

2898- Bu hikâye tertipsiz olarak söylenildi; âşıkların fikri gibi karmakarışık oldu.

Bedevi kıssası, tahkiye usulüne riayet edilerek naklolunamadı. Araya başka fıkralar da karıştı. Dolayısıyla birçok hakikat söylenildi. Bu münasebetle tahkiyede dağınıklık vuku'a geldi. Hatta yalnız bir hikâye değil, bütün Mesnevî böyledir. Muhteviyatında sıra gözetilmemiş, münasebet düştükçe ara yerde maarif ve hakayık-ı ilahîyeden bahs olunmuştur.

سر ندارد چون ز ازل بوده ست پیش - پا ندارد با ابد بوده ست خویش

2899- Bunun mazmunlarında ezel gibi başlangıç yoktur. Sonu da gelmez, ebed-ül abad ile akrabadır.

Hazreti Mevlâna, Mesnevî'sini: “Bizim Mesnevî vahdet dükkânıdır. Orada vahitten başka ne görürsen, o puttur” diye tarif etmiştir. Demek ki, Mesnevî'deki bahislerin ruhu vahdet imiş... Vahdet ise, ezelî ve ebedi olduğu için mebd'e'i ve müntehası yoktur. “Allah her gün bir şe'n ve tecellidedir” nazm-ı celili mucibince

her an başka türlü zuhur eder. Vahdetin tecellisinde tekayüt olmadığı gibi, ondan bahseden bir kitapta da inzibat ve bir takım kaidelere riayet kaydı bulunamaz.

Mesela Mesnevî-i Şerif'e sair kitaplar gibi bir dibace ile başlanılmış.

*Bîşnev in ney çün şikâyet mi küned,
Ez cüdayihâ hikâyet mi küned.*

beyti ile iptida olunmuştur. Vakıa, birinci cildin baş tarafında bir mukaddime vardır, fakat o mukaddime cildin hitamından sonra konulmuştur. Keza altıncı ciltteki “Şehzadeler Hikâyesi” bitirilmemiş, Sultan Veled Kuddise sırruğu tarafından yazılan şunu bir hatime ile Mesnevî ikmal edilmiştir. Mevlâna böyle yapmakla şunu anlatmak istemiştir ki: Vahdetin tecelliyatına kayıt olmadığı gibi, vahdet kitabı olan Mesnevî'nin muhteviyatına da nihayet yoktur. Nitekim:

“Sazlıklar kalem, denizler mürekkep olsa da, onlarla yazılsa yine Mesnevî'nin hitam bulmasına imkân yoktur” beytinde, bunu Cenab-ı Mevlâna söylemiştir.

بلکه چون آب است هر قطره از آن - هم سر است و پا و هم بی‌هردوان

2900- *Belki bu hikâye yahut onun munderici bulunduğu Mesnevî, su gibidir ki, her damlası hem baş, hem ayaktır; hem de başsız ve ayaksızdır.*

Köpüre köpüre akıp giden coşkun bir nehrin bir takım katrelerden müteşekkil olduğu malumdur. O nehirdeki damlaların hepsi de yuvarlak olduğu için hem baş, hem ayak mesabesindedir. Diğer damlalarla birlikte nehrin cereyanına uyarlar, o baş ve ayakla yahut başsız ayaksız olarak gayr-ı iradi bir surette yuvarlanıp giderler.

Ehlullah hazeratının kalplerine cari olan füyuz-ı ilahiye de bir nehir gibidir. O da ayrı ayrı hakikat ve marifet katrelerinden müteşekkildir. Rüzgâr, yani başka bir tesir ile bazen nehir sularının bir kısmının ileriye gidip de, diğer kısımlarının geri kaldığı gibi, urefa sinelerindeki füyuz-ı ilahîye katrelerinin bazıları da hal icabı olarak diğerlerini sabkeder. Bundan dolayı siyak ve sibak itibarıyla bazen aralarında bir ıttirat bulunmayabilir. Bununla beraber her damla, ait olduğu nehrin tabiatında olduğu gibi, arifin o ıttiratsız nüktelerinden her biri, mesela Mesnevî-i Şerif'in ayrı ayrı her beyti, vahdet denizinin bir katresidir.

حاش لله این حکایت نیست هین - نقد حال ما و تست این خوش ببین

2901- *Hâşâ, Allah'a yemin ederim ki, şu naklettiklerim masal değildir. Senin ve bizim halimizin aynıdır. Ona hoşça dikkat et.*

ز آن که صوفی با کر و با فر بود - هر چه آن ماضی است لا یذکر بود

2902- *Çünkü sofi kerr-ü fer sahibidir, onun indinde mazi zikrolunmaz.*

Kerr-ü fer: İleri atılmak ve geri çekilmek suretiyle harp ediş demektir. Sonra sallana sallana ve kemal-i azametle yürümek manasında kullanılmıştır. Nitekim müteazzimane yürüyenlere eskiden “kelli felli bir efendi” derlerdi. Burada “sofi-i kerr-ü fer”den maksat: Manevi mertebesi yüksek ve “İbn-ül vakt” olan sofidir. İbn-ül vakt mazi ve müstakbel ile mukayyet olmayan, tecelliyat-ı ilahîye, zaman-ı halde neyi icap ediyorsa, onu yapandır. Bu “İbn-üz zaman” tabiriyle karıştırılmamalıdır.

İbn-üz zaman: Zamanın gidişine uyan, o hususta herkesten ileri atılan mürâi ve dalkavuk demektir ki, her tarafta birçok misali görülmektedir.

Evet... İbn-ül vakt olanlar, hal ile meşgul olurlar, mazi ile mukayyet değildirler. Binaenaleyh Mesnevî'de nakledilenler de, mazide geçmiş bir vakıanın hikâyesi değil, bu anda cereyan etmekte olan hallerdir.

هم عرب ما هم سبو ما هم ملك - جمله ما يُوقَّكُ عَنْهُ مَنْ أَفَكَ

2903- Arap da biziz, testi de biziz, melik de biziz. Ezelde mahrum olanların hepsi, bu manayı anlamaktan mahrumdur.

Cenab-ı Pir, iki beyit evvel “Şu naklettiklerim hikâye değil, halimizin tasviridir” demişti. Burada Arap, testi ve melik biziz buyurduktan sonra, bu hakikati herkesin anlayamayacağını, bu anlayışsızlığın ise kabiliyetsizlik ve ezelî mahrumiyet icabı olduğunu söylüyor ve şu ayetlere telmih ediyor:

Arapça, Sure Zariyat ayet 7

“Yolları bulunan sema hakkı için” “Hubük” kelimesi yol demek olan “Hibak” lafzının çoğulu olduğu için “Zat-ül Hubük” yani “Yolları bulunan” manasına gelir. Sema'nın yol sahibi olması=mahsus ve makul yolları bulunmakla tefsir edilmiştir. Gökyüzündeki mahsus yollar, seyyarelerin ve meleklerin güzergâhlarıdır. Makul yollarda da, akl-ı selim sahiplerinin tarik-i tetkikidir, denilmiştir. İşte o Zat-ül Hubük olan sema hakkı için:

Arapça Sure Zariyat ayet 8

“Ey müşrikler siz, peygamber ve Kur'an hakkında ayrı ayrı ve birbirimize aykırı söz söylemektesiniz.” Aleyhisselatü Vesselam hakkında müşriklerin kimi şair, kimi kâhin dedikleri gibi; Kur'an-ı Kerim için de, “Esatir-ül Evvelin”, yani eksiklerin uydurdıkları masallardır, demişlerdi. Çünkü:

Arapça Sure Zariyat ayet 9

“Kur'an'ın hakaniyetini ve Hazreti Peygamberin sıdk-ı nübüvvetini anlamaktan döndürülmüş ve mahrum bırakılmışlardır.”

İlm-i ilahîde ezelden şaki olanlar, din ve manevi hakikatleri idrak edemezler. Onların şuuru, o saadeti kavramaktan mahrum bırakılmıştır. Hazreti Mevlâna, demek istiyor ki: “Asr-ı saadetteki müşrikler, nasıl hakikatin idrakinden mahrum kalmış, gözlerinin önünde güneş gibi parlayan Kur'an'ın ve Nebi-yi Ahirzaman'ın ziyasından gözleri kamaşmış ise, benim zamanımda bulunan ve sonradan gelecek olan gafiller de, benim sözlerimi öylece anlamayacaklardır.

بشنو اکنون اصل انکار از چه خاست - ز آن که کل را گونه گونه جزو هاست

2904- Şimdi, inkârın aslının neden peyda olduğunu dinle! Bir küll'ün türlü türlü cüzleri vardır.

Şarihler, diyorlar ki: Buradaki “Küll” den maksat, Zat-i ilahî; türlü türlü cüzler de, esma ve sıfatıdır. Zat bir olduğu halde, sıfatlar müteakıl, mütezat ve müteaddittir. Mesela “Hayy” ismi diriltir, “Mümit” ismi öldürür, “Hadi” ismi yol gösterir, “Mudil” ismi yol kaybettirir. İnsan da, esma ve sıfat-ı ilahîyenin mazhar olduğu, yani onların hükümleri, kendisinde zuhur eylediği için “Hadi” isminin mazharı olan akıl ile “Mudil” isminin mazharı olan nefis arasında ihtilaf bulunması tabiidir. Bu muhalefet, nefsin “Emmare” ve “Levvame” derekelerinden kurtulup “Mutmainne” derecesine yükselmesine ve tamamıyla akla tabi olmasına kadar devam eder.

Cenab-ı Pir, hikâyedeki karı-koca arasında yahut onların temsil ettikleri nefis ile akıl arasındaki ihtilaf ve niza'ın küll ile eczasının, yani esma ve sıfat-ı ilahîyenin tenevvülünden ileri geldiğini izah eyledikten sonra, hatıra gelen bir müşkülü de hallediyor.

جزو کل نی جزوها نسبت به کل - نی چو بوی گل که باشد جزو گل
2905- Benim “Cüz-i küll” deyişim, maddi cüzlerin küll’e nispeti gibi değildir. Gül kokusunun güle nispetle cüz ve araz olmasına da benzemez.

لطف سبزه جزو لطف گل بود - بانگ قمری جزو آن بلبل بود
2906- Çiçeklerdeki letafet, güldeki letafetin cüzüdür. Kumru ötüşündeki letafet de, bülbül sesindeki letafetin cüzüdür.

Biraz evvel Zat-i ilahîyeye “Küll” esma ve sıfata “Cüz” tabir olunmuştu. Bu tabir, bihasebilhakika, doğru değildir. Bu külliyyet ve cüziyyet, mesela bir külçeyi teşkil eden zerrelere her birinin o külçeden cüz olması ve onu tamamlaması kabilinden sanılmamalı, keza gülün kokusu gibi cisim ile kaim bir araz da sayılmamalıdır. Mesela çiçeklerin her birinde bir güzellik görünür; kumru ötüşünde de, bir hoşluk duyulur. Çiçeklerin güzelliği, çiçek nevinin en güzeli bulunan gülün; kumru ötüşünün hoşluğu da, yine o nevinin en güzeli bulunan bülbül sesinin bir cüzü denilebilir. Öyle olmakla beraber, onlardaki külliyyat ve cüzziyet de, yine Allah’ın zat ve sıfatı beynindeki münasebete mümasil olamaz. Binaenaleyh, yapılan teşbih ve temsil, hakikatin tamamıyla değil, bir dereceye kadar izahı maksadıyladır.

گر شوم مشغول اشکال و جواب - تشنگان را کی توانم داد آب
2907- Ben, böyle müşküllere cevap vermekle meşgul olursam, susuzlara ne vakit su verebilirim?

گر تو اشکالی به کلی و حرج - صبر کن الصبر مفتاح الفرج
2908- Eğer sen tamamıyla işgal mertebesinde ve bundan dolayı sıkıntı içerisinde isen sabret ki sabır ferah ve sürurun anahtarıdır.

Bazı kimseler vardır ki, faydasız şeylere ehemmiyet verirler; onlar da tamik ve tahkike girişmek isterler: “Böyle olursa şöyle olmak lazım gelir, o vakit de şu mahzur varit olur” gibi müşkülat çıkarmak isterler. Hazreti Mevlâna, o gibilere hitaben buyuruyor ki: “Yaptığım küll ve cüz temsiline ve onun mümkün mertebe tenzih ve tavzihinde sen işkâl görüyorsan sana anlatabilmek için daha fazla meşgul olamam. Seninle uğraşacak olursam bir takım hakikat taliplerine kim maarif söyleyecek ve onların manevi susuzluklarını kim giderecek? Eğer gördüğün eşkâlde sadık isen, yani gösteriş yapmak ve ukalalık taslamak için değil de, hakikaten anlamıyorsan ve sıdk-u ihlas ile anlamak istiyorsan, itiraza kalkışma da sabret. Çünkü sabır ile ferec-ü feraha erişmek mümkündür.

احتما کن احتما ز اندیشه‌ها - فکر شیر و گور و دلها بیشه‌ها
2909- Vesveseli düşüncelerden sakın. İnsanın kalbi, sazlık ve orman gibidir. Orada arslan gibi de, yaban eşiği gibi de fikirler bulunur.

Bir ormanda arslan da gezer, yaban eşiği de dolaşır. Bunlar birbirine zıttır. Arslan, daima yaban eşiğine saldırır ve paralar. İnsanın zihninde de böyle saldırgan fikirler bulunur. Arslanla yaban eşiğinin boğuşması, ormanı velveleye verdiği gibi muhalif ve zıt fikirlerin çarpışması da kalbin huzur ve sükûnunu ihlal eder.

احتماها بر دواها سرور است - ز آن که خاریدن فزونی گر است
2910- Perhizler ilaçların serveridir. Kaşınmak ise, uyuzluğun artmasına sebeptir.

Uyuz illetine tutulan kimse, daima kaşınır. Kaşındıkça kaşındığı yerler yara olduğu gibi, başka yerlere de yayılır, hatta başkalarına geçer. Fakat kaşınmaya sabır ve perhiz edilirse illetin artmasına meydan verilmemiş olur. Bunun gibi akla gelip de halledilemeyen bir vesveseden sakınmalı, onun tamikine girmekten ve “Halledeceğim” diye uğraşmaktan vazgeçmelidir. Vazgeçilmezse, insanın fikrî rahatı kaçır.

قابل این گفته‌ها شو گوش‌وار - تا که از زر سازمت من گوش‌وار

2911- Söylediğim, söyleyeceğim nükteleri kabul et ve kulak ver ki, ben de senin kulağına altın küpe takayım.

Hakikate müteallik sözler söyleyeyim.

Hazreti Mevlâna, kalbe gelen vesveselerden sakınmak lazım olduğunu söyledikten sonra, ehlullahın nüktelerini itirazsız kabul etmenin şart olduğunu beyan ediyor. Demek ki, o gibi şeytani hatıralara kulak verilmez ve zuhuru takdirinde sabr-ü istiğfar edilir, ehlullahın nüktelerine de kemal-i ihlas ile kulak verilirse, o nükteler, samiin kulağına altın küpeler gibi takılacak. O halka kulağa takılınca da:

حلقه در گوش مه زرگر شوی - تا به ماه و تا ثریا بر شوی

2912- Kuyumcu gibi olan ayın kulağına sen halka olursun, aya ve süreyyaya kadar yükselirsin.

Burada aya “Kuyumcu” denilmesi, geceleri nurunun aksiyle her tarafı yıldızlaması dolayısıyladır ki, murat: İnsan-ı kâmindir. Onun kulağına halka olmak, kabul ve iltifatına nail olmak demektir. Aya ve süreyyaya kadar yükselmek de, manen itila eylemektir.

اولا بشنو که خلق مختلف - مختلف جانند از یا تا الف

2913- Evvela dinle ve anla ki, mahlukatın hepsi de “elif”ten “ya”ya kadar olan harfler gibi, muhtelif ruhludur.

Burada Hazreti Mevlâna, bir sual-i mukaddere cevap veriyor: “Arifin nüktelerini niçin anlayamıyorum? Söz değil mi, anlaşılacak lazım gelir” diyen birine karşı buyuruyor ki: “Bütün mahlukâtın ruhları muhtelif ve derece derece farklıdır. Kiminde tefekkür hassası vardır, kiminde de yoktur. Var olanların da kiminde azdır, kiminde çoktur. Bu, elifba harflerinin ihtilafına benzer. Mesela elif düz bir çizgi, be tekne gibi yayvan, dal iki büklüm şeklindedir.”

در حروف مختلف شور و شکی است - گر چه از يك روز سر تا پایکی است

2914- Bu muhtelif harflerde, karışıklık ve biraz benzeyişleri dolayısıyla şek vardır. Bir bakıma göre de, tamamıyla birdir.

Evet. Harfler şekil itibarıyla muhtelif olduğu gibi ses itibarıyla da ayrıdır. Birinin sesi, iyi söylenilmek şartıyla diğerinkine benzemez. Sonra bazı harflerin şekillerinde de bir benzerlik, bazılarının seslerinde de az çok bir yakınlık duyulur ve o yakınlık imla bilmeyenleri yanıltır. Bu kadar ihtilaf ile beraber hepsi de harf unvanı altında birleşir. İşte insanlar da böyledir. Onlar da renk, maişet, malumat, anlayış, salah ve fesat itibarıyla ayrıdırlar. Lakin insan namı altında ve kalıbı içinde birleşirler.

از یکی رو ضد و یک رو متحد - از یکی رو هزل و از یک رو جد

2915- Harfler bir cihetten müttehit, bir cihetten zıt, bir cihetten latife-amiz, bir cihetten ciddidir.

Harflerin zıddıyyeti, şekilleri ve mahreçleri dolayısıyla, ittihatları harf unvanı altında birleşmeleri itibarıyla olduğu söylenilmişti. Hezli olmaları her birinin başka şekillerde görünmesinden, ciddi olmaları da birkaçı bir araya gelince, manalı kelimeler husule getirdiklerindendir.

İnsanlar da böyledir. Cins-i beşer olmalarıyla müttehittirler. Fakat kimi mümin, kimi kâfir, kimi muvafık, kimi münafık, kimi salih, kimi fasık, kimi sadık, kimi kazip, kimi muhlis, kimi mürayı bulunmaları cihetiyle, aralarında fersahlarca mesafe vardır. Sonra yaratılışları, yaşayışları, ölüşleri, harp edişleri, sulh edişleri, sathi bir nazara karşı gayr-i ciddi görünebilir. İman varken küfrü, salah dururken fesadı Allah niye yarattı? Bunların yaratılışı abes değil mi, diye küstahane itiraza kalkışacaklar bulunur. Fakat hakikati gören bir gözle bakanlar, o gayr-i ciddi görünen şeylerin hepsinde bir ciddiyet, bir kemal-i kudret olduğunu görürler. Her şey, zıttıyla münkeşif olduğu için iman, küfrün varlığıyla; salah, fesadın varlığıyla meydana çıkar. Mübdi-i âlem olan Cenab-ı Hakk, bu muhtelif hilkatlerle sanat ve kudretindeki kemal-i layezali göstermek istemiştir.

پس قیامت روز عرض اکبر است - عرض او خواهد که با زیب و فر است

2916- Kıyamet arz-ı ekber günüdür. Arz olunmayı kerr-ü fer sahibi olan, yani amal-i hasenesi olan kimse ister.

Yukarıki beytin izahında “Mübde-i âlem olan Cenab-ı Hakk, bu muhtelif hilkatlerle sanat ve kudretindeki kemal-i layezali göstermek istemiştir” denilmişti. Evet. Kudret ve kemal numunesi olan bu muhtelif mahlukâtın hepsi de kıyamet günü toplanacak, Halik-ı Zışan’ın huzur-u izzetinde durup o Bari-i Bedia arz olunacak, lakin içlerinde huzura çıkıp arz olunmayı isteyen de, istemeyen de bulunacaktır. Arz olunmayı isteyenler, saadet-i ezelîye mazharı olup da onunla müftehir ve Halik-ı Zilikram’ın lütf-u keremine müteşekkik olanlardır.

هر که چون هندوی بد سودایی است - روز عرضش نوبت رسوایی است

2917- Çirkin bir Hindli gibi, manen yüzü kara olanlar için, arz günü rüsva olacakları bir gündür.

Kıyamet günü:

Arapça Sure Tarık ayet 9

“Sırların meydana çıkacağı bir gün”dür. O gün herkesin kalbindeki nur yahut zulmet, yüzüne aksedecek; şahsiyet-i maneviyesi çehresinde görünecektir. Sure-i Al-i İmran da, buyruluyor ki:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 106

“Kıyamet gününde bazı yüzler beyaz ve münevver olacak, bazı yüzler de kapkara kesilecektir. Yüzleri kararmış olanlara -ki bunlar kendi peygamberlerine inandıkları halde Nebi-yi Ahirzamanı tasdik etmeyen kâfirler yahut lisanen tevhide kail görünürken, kalben münkir bulunan münafıklar yahut Müslüman olmuşlarken dininden dönen mürtetlerdir. En doğrusu ise, sayılanların hepsidir- denilecektir ki: İman ettikten sonra kâfir mi oldunuz? O halde kâfir olmanızın cezası olarak azabı tadınız. Yine o gün

yüzleri beyazlanmış ve nurlanmış olanlar Allah'ın rahmetinde ve rahmetin mahalli olan cennette bulunacaklar, onlar cennete ebedi kalacaklardır."

İşte arz gününde rezil ve rüsva olacaklarını Hazreti Pir'in beyan ettiği yukarıdaki nazm-ı kerimde bildirilen günahkârlardır. Onların Allah huzuruna çıkacak yüzleri olmadığı için arz olunmaktan çekinmeleri pek tabiidir.

Sırların meydana çıkması, bazen kıyamete ve mahşere de kalmıyor, dünyada vukua gelip mütecasirlerinin yüzlerini burada kızartıyor, tabii öbür tarafta da karartacak.

چون ندارد روی همچون آفتاب - او نخواهد جز شبی همچون نقاب

2918- Güneş gibi parlak yüzü olmayanlar, o yüzü örtüp göstermemek için, gecedен başka bir şey istemezler.

Evet. Halkın yüzüne bakacak suratı olmayanlar, dünyada her şeyin gizli ve karanlıkta kalmasını isterler ki, o kara ve günahkâr yüzleri görünmesin. Fakat bazen intikam-ı ilahîyenin yed-i kudreti, onların yüzlerine taktıkları maskeleri düşürür ve o yüzlerdeki rezalet karanlığı tamamıyla meydana çıkar ve halkın nazarına, ibret alacak, müessir bir levha teşkil eder.

برگ يك گل چون ندارد خار او - شد بهاران دشمن اسرار او

2919- Vücudu diken gibi olup da, bir gül yaprağı bile değmeyen kimse için, bahar mevsimi, onun esrarını ifşa eden bir düşmandır.

و انكه سر تا پا گل است و سوسن است - پس بهار او را دو چشم روشن است

2920- Baştan ayağa kadar gül gibi, susam çiçeği gibi güzel ve değerli olan kimse için de bahar, görür ve gösterir iki göz mesabesindedir.

Kış gelince nebatatın yaprakları dökülür. Ağaçların dalları, bazı nebatatın sakları çalı gibi kalır. Bu münasebetle sathi bir göz, onların mahiyetini ayırt edemez. Lakin bahar gelip de çiçekler açılmaya başlayınca, nebatatın esrarı demek olan neviyeti meydana çıkar. O vakit gül ve susam gibi çiçeklerle, ısırgan, baldıran ve deve dikenini gibi şeylerin ne olduğu anlaşılır. Şu halde bahar mevsimi, nebatatın esrarını faş ettiği için ısırgan, baldıran ve deve dikenini gibilerin düşmanı olur. Gül, sümbül, susam ve emsali güzel rayihalı çiçeklerin güzelliğini gösterdiğini için de onların gözbebeği yerine geçer.

İşte arz-ı ekber gününden kâfirlerin hoşlanmaması, bilakis müminlerin memnun olması bunun gibidir.

خار بی معنی خزان خواهد خزان - تا زند پهلوی خود با گلستان

2921- Manasız ve faydasız diken, gülistanda yan gelip oturmak için daima hazan olmasını ister.

تا بپوشد حسن آن و ننگ این - تا نبینی رنگ آن و رنگ این

2922- Gülün güzelliği ile dikenin çirkinliği gizli kalsın; gülün rengini, dikenin buruşukluğunu görmeyesin. diyedir.

پس خزان او را بهار است و حیات - يك نماید سنگ و یاقوت زکات

2923- Onun için hazan, o dikene bahar ve hayattır. Çünkü o mevsimde, adi taş ile yakut farksız görünür.

Buradaki dikenden murat, ehl-i küfür; gülden maksut ise, ehl-i imandır. Kâfirler içinde ahirete inananlar ve manevi şahsiyetlerinin orada meydana çıkacağını anlayanlar bulunduğu için oradaki bahara nispetle hazan gibi dünyayı severler, çünkü burada mümkün mertebe mahiyetlerini gizlemeye muvaffak olurlar. Mahiyetlerini meydana çıkaracak olan ahiret baharının geldiğini istemezler.

باغبان هم داند آن را در خزان - لیک دید یک به از دید جهان

2924- Bahçıvan o dikenî, hazan mevsiminde de bilir. O bir bahçıvanın görüp bilmesi, bütün cihanın görüp bilmesinden iyidir ve doğrudur.

Diken tabiatlı olanlar, mahiyetlerinin anlaşılmasında için baharın geldiğini istemezler. Hazanın ve kışın sürüp gitmemesini isterler. Ağaçları ve çiçekleri tanıyan bir bahçıvan ise, o dikenin ne olduğunu hazan mevsiminde de bilir.

Evet, “Müminin firasetinden, halden anlayışından sakının. Çünkü o, Allah’ın nuruyla ve basar-ı basiretle hazar eder” hadis-i şerifinde beyan buyrulduğu üzere, bir takım firasetli müminler vardır ki, bir bakışta karşısındakinin gül mü, diken mi, mümin mi, kâfir mi, mutakit mi, mülhit mi olduğunu anlayıverir. Fakat asıl bağbanlar bağbanı olan bir veli-yi ekmel vardır ki, o kişinin görüşü ve anlayışı hepsinden üstündür. Şüphesiz ki, o da asrının kutbu olan zat-ı âlîdir.

خود جهان آن یک کس است او ابله است - هر ستاره بر فلک جزو مه است

2925- Hakikatte cihan o “ebleh” olan zattan ibarettir. Felekteki her yıldız, kamerin bir cüzüdür.

Şarih-i Mesnevî Şeyh İsmail-i Ankaravî Kuddise sırruhu, bu ve aşağıdaki beyitler için Mesnevî’nin gamız, yani anlaşılması güç beyitlerindendir, diyor ve “Ebleh” kelimesini tevcih için cümleye istifham manası veriyor, yani o zat ebleh midir, diye soruyor.

“Cennet ehlinin çoğu eblehtir” hadis-i şerifindeki “Bülh” kelimesini İbn-ül Esir Mecidüddin, “En nihaye” ünvanlı eserinde: Bülh, eblehin cem’idir ki, şerden gafil ve hayrı tabiat edinmiş olanlardır” diye izah ediyor. Şu izaha göre “Ebleh” kelimesinde aykırı bir mana yoktur. Bizim safdil dediğimiz manayı ifade eder. Hususiyle bir hakikati anlatmış olur ki, o bağbanın kalbinde gıl-ü gış bulunmaz. O kalp, cilalı ayna gibi safi ve tecelliyat-ı ilahîyenin cilvegahıdır. Hakk’ın iradesine tamamen inkiyat gösterir. Niçin ve neden gibi akıl icabı olan suallere kalkışmaz.

İşte böyle kâmil ve safdil bir zatın görüşü, diğer müminlerin görüşünden ve anlayışından yüksektir. Çünkü naib-i menab-ı Muhammedîdir. O bir kamerdir, evliya-yı asrı ona nispetle yıldızlar gibi görünür. Hazreti Pir’in “Her sitare ber felek cüz’-i mehest” buyurması, meşhura ve meşhuda göredir. Yoksa fezada kamer şöyle dursun, güneşten de büyük yıldızlar vardır.

Bundan sonra Cenab-ı Mevlâna, müminlerde -Lika-yı ilahî demek olan- mevt-i maneviye bir iştihak bulunmasının sebebi anlatmak için buyuruyor ki:

پس همی گویند هر نقش و نگار - مژده مژده نك همی آید بهار

2926- Mahiyet-i hasenelerini meydana çıkaracağı için bütün nakışlar ve nigarlar, yani güzel çiçekler: “Müjde, müjde! İşte bahar geliyor derler.”

تا بود تابان شکوفه چون زره - کی کند آن میوه ها پیدا گره

2927- Ağaçlar parlak zırh giymiş gibi çiçek açmayınca, yemişler nasıl düşüm bağlar?

چون شکوفه ریخت میوه سر کند - چون که تن بشکست جان سر بر زند
2928- Ağaçlardaki çiçekler dökülünce, meyveler baş gösterir. Bunun gibi beden zayıf düşünce de ruhlar baş kaldırır, yani yükselir.

میوه معنی و شکوفه صورتش - آن شکوفه مژده میوه نعمتش
2929- Çiçek suretten ibarettir, meyve manadır. Çiçek bir müjdecî, meyve ise nimettir.

چون شکوفه ریخت میوه شد پدید - چون که آن کم شد شد این اندر مزید
2930- Çiçek dökülünce, meyve zahir olur. O dökülüp kaybolunca beriki, yani yemiş büyür.

Dikkat edilmiştir ki, bahar mevsimi gelince ağaçlar çiçeklenir, adeta gelin gibi süslenir. Lakin ağaçtan beklenen bundan ibaret değildir. Ondan beklenen meyvedir. Çiçek, o nimetin müjdecisi olarak zuhur eder, sonra dökülür. Yerinde, mana demek olan ve ağaçtan beklenen meyve yetişir. Çiçeğin dökülmesi ve eksilmesi meyvenin yetişip hacminin büyümesine sebep olur. Bunun gibi gönülde manevi kemalat yemişinin peyda olması ve büyümesi, suret çiçeğinin dökülmesine, yani heva ve hevesin ve mevhum benliğin zail olmasına bağlıdır. İnsanda beden fani olup da maddi varlık kalmayınca, ruh yükselir. Hazreti Mevlâna, bunu temsil için iki misal veriyor ve diyor ki:

تا که نان نشکست قوت کی دهد - ناشکسته خوشه‌ها کی می‌دهد
2931- Ekmek somunu kırılmayınca ve kesilip dilim haline getirilmedikçe, nasıl bedene kuvvet verir? Asmadaki üzüm salkımları sıkılıp ezilmedikçe, nasıl şıra ve şarap olur?

تا هليلة نشکند با ادویه - کی شود خود صحت افزا ادویه
2932- Kara helile, sair ecza ile birlikte dövülüp toz haline getirilmedikçe, sıhhati artıracak bir ilaç nasıl olur?

İnsan, maddi kuvvetini ekmekten alır. Fakat o kuvveti almak için ekmek somununu kırar yahut dilim dilim keser. Şıra yahut şarap yapılmak için üzüm salkımları sıkılır, ezilir. Müshil ilaç yapılmak için kara helile ve emsali havanda dövülür. Demek ki, gıda için ekmeğin kırılması, şıra için üzümün sıkılması, ilaç için kara helilenin dövülmesi lazım geldiği gibi, ruhun âli olması için de cismin fani olması iktiza ediyor.

“PİRİN EVSAFINA VE ONA MÜTAVAAATIN LÜZUMUNA DAİR”

در صفت پیر و مطاوعت وی

ای ضیاء الحق حسام الدین بگیر - یک دو کاغذ بر فزا در وصف پیر
2933- Ey Hakk'ın ziyası Hüsameddin! Pirin evsafını yazmak için, bir iki kâğıt fazla al.

Burada Cenab-ı Pir'in hitap ettiği zat Mesnevî'nin müsebbibi ve kâtibi olan Hüsameddin Çelebi Hazretleridir ki, Cenab-ı Mevlâna'nın halifesi ve Hazreti Pir daha hayatta iken ihvanın mürebbisi idi. Mesnevî nazmını Hazreti Hudavendigar'dan reca eden ve 19. beyitten itibaren kitabeti hizmetinde bulunan odur. Geceleri yatsı

namazından sonra Cenab-ı Pir'in huzurunda oturur; Mevlel'arifin Hazretlerinin lisanından coşkun bir üslup ile sünuh eden beyitleri yazardı. Bu söyleyiş ve yazışın bazı geceler sabaha kadar devam ettiği de olurdu.

İşte bu münasebetle Çelebi Hazretlerine hitap ediliyor ve pir evsafına söylenilecek beyitlerin yazılması için birkaç kâğıt fazla bulundurulması tavsiye ediliyor. Diğer taraftan Çelebi'nin çok yazmaktan yorulduğu için de özür dileniyor ve:

گر چه جسم نازکت را زور نیست - لیک بی خورشید ما را نور نیست

2934- Vakıa, nazik vücudunun kuvvet ve tahammülü yoktur. Fakat güneş olmayınca da bizim gözümüz aydınlanmaz.

Hakikat, Hüsameddin Çelebi yaratılışı itibarıyla nahif, zaif bir zat idi. Mücahadesi ve riyazetleri ise, o nehafeti ve zaafı artırmıştı. Lakin cismindeki zaafa rağmen ruhunda yüksek bir kuvvet vardı. O kadar ki, Mevlâna gibi bir zata muhatap olabiliyor ve istidadı cazibesıyla, o hakayık deryasını coşturup mana incilerinin meydana çıkmasına sebep oluyordu. Hulasa Cenab-ı Pir, ona: Yoruldun ama biraz daha gayret et. Çünkü sen olmayınca söyleyemiyorum, demek istiyordu.

گر چه مصباح و زجاجه گشته‌ای - لیک سر خیل دلی سر رشته‌ای

2935- Sen kandil gibi nuranî ve cam misali saf ve şeffaf bir vücutsun. Lakin erbab-ı kulub-u reisi ve serriştesisin.

Tamamıyla safiyet ve ruhaniyet kesbetmiş olduğun için sabahlara kadar yazı yazmak gibi bir mücahadeye ihtiyacın yoktur. Fakat kalp sahiplerinin serdarı ve onların kalbindeki arzuların riştedarı bulunduğu için bütün murat iplikleri senin parmağının ucundadır. Parmağını oynatmakla o murat husule gelecek ve Mesnevî gibi bir kitab-ı mübin ebediyete ithaf edilecektir.

Hüsameddin Çelebi'ye "Serhayl-ı dil" ve "Serişte" denilmesinde onun Mevlâna hayatta iken ihvanın "Sertarik"i olduğuna işaret vardır.

چون سر رشته به دست و کام تست - درهای عقد دل ز انعام تست

2936- Mademki, ipin ucu senin eline ve arzuna bağlıdır. Gönüldeki dizi dizi incilerin zuhura gelmesi de, senin eser-i inamındır.

Beni söyletmek cazibesi sende, söylediklerimi yazan kalem de senin elinde olduğu için gönlümdeki deryanın incileri bulunan Mesnevî beyitleri senin lütf-u kereminle dizilmektedir. Şimdi de:

بر نویس احوال پیر راهدان - پیر را بگزین و عین راه دان

2937- Yol bilen pirin, yani mürşidin ahvalini yaz. Bir pir intihap et ve onu ayn-ı tarik bil.

پیر تابستان و خلاقان تیر ماه - خلق مانند شب‌اند و پیر ماه

2938- Pir yazdır, halk haziran ayıdır. Halk gece gibidir, pir ise aydır.

Halk, mesela Haziran ayı farz edilirse, onu ısıtan sıcaklık pirdir. Keza halk, geceye teşbih olunursa, onu aydınlatan ay yine pirdir. Hulasa, halkın bürudet ve zulmeti pirin hararet ve nuraniyetiyle zail olur.

Pir, lafz-ı ihtiyar manasına geldiği için, burada muradın o mana olmadığını ihtar maksadıyla buyruluyor ki:

کردهام بخت جوان را نام پیر - کاو ز حق پیر است نز ایام پیر

2939- Ben, taliin gençliğine, yani ezeli saadete “pir” adını verdim. Benim bahsettiğim, günlerin geçişinden ihtiyar olan değil, Allah’ın tevfiğiyle bir cemaatin muktedası olan pirdir.

او چنان پیری است کش آغاز نیست - با چنان در یتیم انباز نیست

2940- O öyle bir pirdir ki, pirlığının başlangıcı yoktur. Tek bir incidir, şerik ve naziri mevcut değildir.

“Ben peygamberdim; Adem ise, daha su ile çamur arasında idi. Henüz yaratılmamıştı” hadis-i şerifinde bildirildiği üzere Peygamber Efendimizin nübüvveti ezelî olduğu gibi, onun varis-i ekmeli bulunan pirin velayeti de ezelîdir. Her asırda bir olan öyle bir zat-ı şerifin kurbiyette benzeri olmadığı gibi tasarrufta da şeriki yoktur.

خود قوی تر می شود خمر کهن - خاصه آن خمری که باشد من لدن

2941- Şarap ne kadar eski olursa, o kadar tesirli olur. Hususiyle o şarap “ledün” küpünden olursa.

Ledün kelimesi: İnd, nezd manasınadır. Bundan gelen “İlm-i ledün” tederrüs ve tahsil ile değil, Allah tarafından verilen manevi ilim demektir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de ve Hızır Aleyhisselam hakkında:

Arapça, Sure Kehf ayet 65

buyrulmuştur ki: **“Biz, ona tarafımızdan bir ilim öğrettik”** mealindedir.

Cenab-ı Pir, bir beyit yukarıda mevzu-u bahs olan pir-i kâmilin velayetinin iptidası olmayacak kadar eski bulunduğu söylemişti. Bu beyitte ise, onu temsil için, şarabın ne kadar eski olursa o kadar kuvvetli olacağını, hususiyle o şarap “Ledün” küpünden kükremiş bulunursa, artık onun kuvveti ve neşvesinin tasavvur edilemeyecek kadar olacağını anlatıyor. Ondan sonra buyuruyor ki:

پیر را بگزین که بی پیر این سفر - هست بس پر آفت و خوف و خطر

2942- Ey salik! Bir pir intihap et. Zira bu manevî sefer, kılavuz olmayınca çok afetli, çok korkulu, çok muhataralıdır.

آن رهی که بارها تو رفته‌ای - بی قلاووز اندر آن آشفته‌ای

2943- Çok defa geçtiğin bir yolda bile, kılavuzsuz gidersen şaşırırsın.

پس رهی را که ندیده ستی تو هیچ - هین مرو تنها ز رهبر سر مپیچ

2944- Ya hiç görmediğin bir yolda ne olursun? Aklını başına al da, kılavuzdan istiğna gösterip yalnız gitmeye kalkışma.

Maddi yolculuklar için bile “Evvela arkadaş bulmalı, sonra yola çıkmalı” denilmiştir. Allah yolu demek olan manevi seferde ise, refiğin, yani mürşid-i kâmilin refakati ve delaleti zaruridir.

گر نباشد سایه‌ی او بر تو گول - پس ترا سر گشته دارد بانگ غول

2945- Eğer o mürşid-i kâmilin gölgesi, senin gibi bir şaşkının üstüne düşmeyecek ve icabında elinden tutmayacak olursa, gulyabani sesleri seni saptırır.

غولت از ره افکند اندر گزند - از تو داهی‌تر در این ره بس بدند

2946- Gulyabani seni yoldan çıkarır ve tehlikeye düşürür. Bu yolda senden akıllı çok kimseler vardı ki, hepsi de dalaletе düştü.

Burada “Gulyabani”den maksat: Şeyatin-i ins denilen insan şeytanlarıdır ki, aklını beğenmiş ve onun delaletiyle yürümeye kalkışmış olanları, türlü iğfalat ile yoldan çıkarırlar ve mehlekeye düşürürler. Mesela meşhur Ebu Cehil, cin fikirli bir herif olduğu için kavmi arasında ona “Ebul Hikem” künyesi verilmişti. Kureyşîlerden bazıları, aralarından zuhur eden Hazreti Peygamber Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize ittiba ettiler ve o sayede doğru yolu bulup ebedi saadete erdiler. Akıllarına güvenen diğerleri ise, o sayeden kaçtılar, kaçmakla da başlarına işler açtılar. Ebu Cehil’in sözlerini dinlediler. Onun teşvikiyle “Bedir”de peygamber ordusuna karşı geldiler. Neticede hem sözü dinlenen Ebu Cehil’in, hem de onun sözünü dinleyenlerden yetmiş kişinin kafası kesildi. Çünkü Ebu Cehil’in sözleri, onlar için gulyabani sesleri olmuş ve kendilerini yoldan çıkarıp helak mahalline götürmüştü.

از نبی بشنو ضلال ره روان - که چشان کرد آن بلیس بد روان

2947- Yalnız ve yanlış yola gidenlerin, nasıl dalaletе düştüklerini Kur’an’dan dinle ve kötü ruhlu şeytanın onları ne hale getirmiş olduğunu anla.

Kur’an’da Nuh, Hud, Salih Aleyhimüsselamın kavimlerinden bir parça bahis ve peygamberlerine uymayan o sapık heriflerin şeytana uymakla nasıl dalaletе düştükleri ve ne türlü felaketlere uğradıkları beyan buyrulmuştur.

صد هزاران ساله راه از جاده دور - بردشان و کردشان ادبار و عور

2948- Şeytan onları istikamet ve hidayet caddesinden yüz binlerce uzak yollara götürdü de idbara, felakete uğrattı ve kendilerini çırlıçiplak bıraktı.

استخوانهاشان ببین و مویشان - عبرتی گیر و مران خر سویشان

2949- Onların çürümüş kemiklerini ve dağılmış saçlarını görüp de ibret al, fakat eşeğini onların tarafına sürme, yani gittikleri yola gitme.

Kur’an’da:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 137

“Yeryüzünde gezip dolaşın; Allah’ın varlığıyla birliğine, peygamberlerin Hakk tarafından gönderildiğine inanmayanların akibetlerinin ne olduğuna bakın” buyrulmuştur.

Hazreti Mevlâna da: “Peygamberleri dinlemeyip şeytanlara uyanların çürümüş bakayasını gör ve ibret al. Lakin gittikleri yoldan gitme” buyuruyor.

گردن خر گیر و سوی راه کش - سوی رهبانان و ره دانان خوش

2950- Eşeğin boynundan yakala, istikamet caddesini bilenlerin ve onun doğruluğuna gidenlerin yoluna çek.

Buradaki “Rehdanan”dan murat, mürşitler; “Rehbanan”dan maksat ise, onların irşadiyle yürüyen müritlerdir. Sen de bir mürşidi kılavuz ittihaz ederek, sevk eylediği hakikat yolcuları arasına katıl.

هین مهل خر را و دست از وی مدار - ز آن که عشق اوست سوی سبزهزار

2951- Sakın ha! Eşeği kendi havasına bırakma ve yularını elinden salıverme. Çünkü o yola değil, çayır tarafına gitmek ister.

Bir hadis-i şerif: “*Nefsin, binek hayvanı gibidir; ona rıfk ile muamele et*” buyrulmuştur. Mevlâna’nın “Eşeği kendi havasına bırakma” demesi de, nefsin heva-vü hevesine salıverme manasınadır. “Çermenzar”dan maksat, nefsin arzu ettiği şeylerdir.

Çayıra giren bir eşeğin çayır sahibi tarafından dövülmesi yahut oralarda dolaşan bir canavar tarafından paralanması mümkün olduğu gibi, nefsin iştihalarıyla serbest bırakılması da muhataralıdır. Binaenaleyh onun yularını kısmak, gitmek istediği taraftan çevirip müstakim ve emin bir yola getirmek, onu tehlikeden kurtarmak ve hakkında rıfk ile muamele etmek olur.

گر یکی دم تو به غفلت واهلیش - او رود فرسنگها سوی حشیش

2952- Eğer sen bir lahza gaflet edip de, nefis merkebinin yularını salıverecek olursan fersahlarca otlak tarafına yol alır.

İmam-ı Buseyri Rahimehullah, Kaside-i Bür’e’sinde der ki: “Nefs, süt emen çocuk gibidir. Eğer süttten kesmeyi ihmal edersen koca bir delikanlı olur da yine meme emmek ister. Eğer zamanında süttten kesersen, o da süt emmekten vazgeçer”

Nefs, müşteheyata doymaz. Buldukça bunar, yedikçe iştahı artar.

Doyar da karnı, kalır, çeşm-i hırsı daim aç.

Misal-i kar-ı cahim iştihası insanın.

Bütün cehennem ehli oraya doldurulduktan sonra, Cenab-ı Hakk’ın cehenneme: “*Doydun mu ve doldun mu?*” diye soracağı, onun da: “Daha var mı?” diyeceği, Kur’an’da beyan edilmiştir. İşte nefsin menhiyata olan arzusu da, cehennemın bu doymak bilmeyen iştihası gibidir.

Onun için himmet edilip de nefsin yuları kısılmalı ki, o da çar naçar mutavaat göstersiz.

دشمن راه است خر مست علف - ای که بس خر بنده را کرد او تلف

2953- Eşek, yol düşmanı ve ot sarhoşudur. O, ne kadar eşek sürücüsünü telef etmiştir.

Evet. Eşek yolda bir ot gördü mü, onu yemeden yürümek istemez. Bazen ot, bir uçurum kenarında olur. Onu yemek için de saldırır. Fakat kendisini de, süvarisini yahut sürücüsünü de, tepe taklak uçuruma yuvarlar.

گر ندانی ره هر آن چه خر بخواست - عکس آن کن خود بود آن راه راست

2954- Eğer yolun doğrusunu bilmezsen, eşeğin istediği tarafın aksine git ki, doğru yol işte odur.

Nefsinin arzusu hilafına hareket et ki, kurtuluş yolu o taraftadır.

شاوروهْن پس آن گه خالفوا - إن من لم یعصهن تالف

2955- Nefislerinize danışın ve arzularınızın hilafını yapın. Onlara isyan etmeyenler, telef olup giderler.”

Hadis-i şerifte kadınlar hakkında: “*Onlarla müşavere ve onlara muhalefet edin*” buyrulmuştur. Müşavere, sünnettir. Fakat müşavere edilecek zatın akıllı, mütehasıs ve emin olması da şarttır. Binaenaleyh danışılan bir meseleye aklı

ermeyen bir kadının vereceği rey, tabii isabetsiz olur. Evliyaullah nazarında nefis de kadına benzediği için Hazreti Mevlâna, nefsin hilafına gitmeyenlerin helak olacaklarını bildirmiştir.

با هوا و آرزو کم باش دوست - چون یضلك عن سبيل الله اوست

2956- Heva-vü hevesle dost olma, yani nefsinin istediklerini yapma ki, seni Allah yolundan saptıracak odur.

Cenab-ı Hakk, Davut Aleyhisselama hitaben:

Arapça, Sure Sad ayet 26

“Ey Davut! Biz seni arz üzerinde halife kıldık. İmdi sen de halk arasında hak ve adl ile hükmeyle. Heva-vü hevese uyma ki, o seni Allah yolundan saptırır” buyurmuştur. Davut Aleyhisselam gibi kitap sahibi bir peygamberi Allah yolundan saptıracak olan heva-vü hevesin, bizim gibi acezeyi ne hale getireceğini düşünmeli de, ondan kurtulmak için bir veli-yi kâmilin irşadı sayesinde sığınmalıdır. Nitekim Hazreti Mevlâna da onu tavsiye ediyor.

این هوا را نشکند اندر جهان - هیچ چیزی همچو سایه‌ی هم‌ره‌ان

2957- Yoldaşların, yani hakikat yolcularının gölgesi kadar, bu heva-vü hevesi dünyada kıracak hiçbir şey yoktur.

“RESUL ALEYHİSSELATÜ VESSELAMIN ALİ KERREMALLAHÜ VECHEYE: HERKES BİR NEVİ TAATLE ALLAHA TEKARRÜR ETMEK İSTER. SEN ÂKİL VE BENDE-İ HAS OLAN BİR ZATIN SOHBETİYLE YAKLAŞ KI, HEPSİNDEN İLERİDE BULUNASIN DİYE VASİYET BUYURMASI”

وصیت کردن رسول صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم علی را علیہ السلام کہ چون ہر کسی بہ نوع طاعتی تقرب جوید بہ حق تو تقرب جوی بہ نصیحت عاقل و بندہ‌ی خاص تا از ہمہ پیش قدم تر باشی

گفت پیغمبر علی را کای علی - شیر حق‌ی پهلوانی پر دلی

2958- Hazreti Peygamber, cenab-ı Ali'ye buyurdu ki: “Ya Ali! Sen Allah'ın arslanısın, pehlivanısın ve cesursun.”

لیک بر شیریں مکن ہم اعتماد - اندر آ در سایه‌ی نخل امید

2959- “Lakin arslanlığa itimat etme de ümit ağacının gölgesine gel.”

اندر آ در سایه‌ی آن عاقلی - کش نداند برد از ره ناقلی

2960- Öyle bir akilin sayesinde sığın ki, hiçbir nakil onu yolundan çevirmeğe muktedir olamasın.

Hadis-i şerifte: **“Ya Ali! İnsanlar Halik-ı Zişanlarına türlü türlü takarrüp ettikleri halde, sen enva-i akl ile yaklaş ki, onları dünyada insanlar indinde ve ahirette Allah indinde fazlasıyla geçmiş olasın”** buyrulmuştur.

Hazreti Mevlâna, bu hadisin mealini başlık olarak nakleylemiş ve hadisteki akli, zikr-i hal, irade-i mahal tarikiyle mecaz olarak, akil ve insan-ı kâmil manasında tevil etmiştir. O akil ve insan-ı kâmil öyle bir zattır ki:

ظل او اندر زمين چون كوه قاف - روح او سيمرغ بس عالي طواف

2961- Onun gölgesi arz üzerinde Kafdağı, ruhu da çok yüksekte uçan bir simurğdur.

Mevlâna, insan-ı kâmilin gölgesini dünyayı ihata eden Kaf Dağı'na ve ruh-i lâmekân pervazını, pek yükseklerde uçan simurga teşbih ediyor. Cenab-ı Pir'in maksadı: Kafdağı ile simurgun mevcut olduğunu söylemek değil, insan-ı kâmilin ulüvvü kabını, halk arasında büyüklüğüyle tanınmış şeylere benzetmek suretiyle ona dair bir fikir vermektir. Sayesinde bulunması Hazreti Ali'ye tavsiye buyrulan o insan-ı ekmel ise, bizzat Peygamber-i Ekber Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz Hazretleri idi. Cenab-ı Murteza da bu tavsiye-i Nebeviyenin hükmünü 12-13 yaşlarında, bütün Müslümanların ikincisi olarak izhar-ı İslam ettiğinden itibaren tutmuş, hatta daha evvelerinden o feyz-i mübine nail olmuştu. Çünkü Hazreti Ali'ye Ali ismini veren Cenab-ı Nebi olduğu gibi, onu kundakta iken kucağına alır, mübarek dilini o pek büyük çocuğun ağzına verir, o da lisan-ı Muhammedîyi eme eme uyurdu.

Keza Hazreti Murteza'nın çocukluğu zamanında Mekke'de bir kıtlık ve pahalılık olmuş, ahali geçinmek hususunda sıkıntıya düşmüştü. Ebu Talip'in ise aile efradı çok, onları geçindirmek için hali, vakti yoktu. Rahmeten lil'Âlemin Aleyhi Salevat-ül Melik-il Muin Efendimiz, Ebu Talip'in zarureti nazar-ı dikkate aldı. Diğer amcası Abbas bin Abdulmuttalip'in yanına gitti. Ebu Talip'in çocuklarından birer tanesini alıp beslemek üzere, ona yardım edilmesi teklifinde bulundu. Abbas muvafakat edince, birlikte Ebu Talip'in evine gittiler ve meseleyi anlattılar. Onun da rızası üzerine Abbas, Cafer bin Ebi Talip'i, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz de, Cenab-ı Ali'yi nezdinde aldı. Cenab-ı Murteza hicrete kadar hanc-i saadette ve peygamber-i zişan gibi bir insan-ı kâmilin saye-i himayesinde kaldı.

İrtihal-i Nebeviden sonra "İnsan-ı kâmilik" mertebe-i ulyas, meşreb-i Muhammedide verese-i Peygamberiye intikal etti. Cenab-ı Mevlâna, insan-ı kâmil için diyor ki:

گر بگویم تا قیامت نعت او - هیچ آن را مقطع و غایت مجو

2962- Kıyamete kadar onun vafasını söyleyecek olsam, sonunu ve bitmesini bekleme.

در بشر رو پوش کرده ست آفتاب - فهم کن و الله اعلم بالصواب

2963- Hülâsa, insan-ı kâmil, beşeriyet nikabıyla örtülmüş bir güneştir. Artık anla. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Aynaya bakan, orada aksini görür. Akis tamamıyla görünmekle beraber bakanın aynı değildir. İnsan da esma ve sıfat-ı ilahîyenin meclay-i zuhurudur. O mecla ne kada saf olursa, akis de o kadar parlak olur. İnsan-ı kâmilin miratı, merara-yı zuhurun en safı olduğu için ondaki tecelli akisleri aksedenin ta kendisi denecek derecede olur. İşte Cenab-ı Pir'in "Beşeriyet nikabıyla örtülmüş bir güneş" buyurması bu demektir. Daha doğrusu ben bu kadar anladım ve bu kadar anlatabildim.

Yine Hazreti Mevlâna, hadisin mealini beyan ediyor ve Cenab-ı lisanından diyor ki:

یا علی از جمله‌ی طاعات راه - بر گزین تو سایه‌ی خاص اله

2964- Ya Ali! Allah yolundaki taat ve ibadetlerden, Hakk'ın has kulu bir kâmilin sayesinde bulunmayı tercih et.

هر کسی در طاعتی بگریختند - خویشان را مخلصی انگيختند

2965- Herkes bir nevi ibadet tarafına meylederek, kendileri için azaptan kurtulacak bir vesile hazırladılar.

تر برو در سایه‌ی عاقل گریز - تا رهی ز آن دشمن پنهان ستیز

2966- Sen git de akil ve kâmil bir zatın sayesinde sığın ki, içinden pazarlıklı düşman olan nefsin elinden kurtulasın.

از همه طاعات اینت بهتر است - سبق یابی بر هر آن سابق که هست

2967- Bu hareket, senin için bütün taatlerden eftaldir. Bunu yapmakla, ileri gitmiş olanları geçmiş olursun.

Ashab-ı kiram Radiyallahü anhüm arasında Abdullah bin Amr bin As gibi bazıları vardı ki, gece uykusunu terk etmiş, sabahlara kadar meşgul olmaya başlamıştı. Bunu haber alan Aleyhisselat Efendimiz, ona hem uyumasını, hem kalkıp namaz kılmasını tavsiye buyurmuştu. Çünkü o zatta hem nefsinin hem de hareminin hakkı vardı. Yalnız namaz ibadetiyle iştigal etmesi diğer hakların edasına mani oluyordu. Keza Ramazana tesadüf eden bir gazve esnasında mücahitlerin sonra kaza etmek üzere oruç yemelerine Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri müsaade buyurmuştu. Ashabın bazıları, kendilerine kuvvet buldukları için oruçlarını bozmadılar. Fakat menzile varınca sıcak bir havada aç ve susuz yayan yürümek yorgunluğundan serilip kaldılar. Oruçlarını bozmuş olanlar ise, çadır kurmak ve su getirmek gibi hizmetlerde bulundular. **“İftar etmiş olanlar sevap kazanmakla ileri gittiler”** müjde-i Nebevisini aldılar. Demek ki, kendi içtihadıyla yapılan her nevi ibadetten insan-ı kâmilin, yani mürşid-i arifin tavsiyesiyle edilen hareket eftal imiş ve failin fazla sevap kazanmasına sebep olurmuş.

Bundan sonra Hazreti Mevlâna, insan-ı kâmil olan pir-i ekmelin hizmet ve sohbetinde bulunmak adabını bildirmek için buyuruyor ki:

چون گرفتت پیر هین تسلیم شو - همچو موسی زیر حکم خضر رو

2968- Ey Salik! Piri bulunca aklını başına al da, ona teslim ol. Musa peygamber gibi Hızır'ın hükmü altında yürü.

Musa Aleyhisselam, kitap ve şariat sahibi Ulül azm enbiyadan Celil-ü şan bir peygamber olduğu halde Hızır Aleyhisselamın sohbetinde bulunmak üzere onun ziyaretine gitmiş ve refakat teklif etmişti. Hızır ona: “Sen benimle sohbe dayanamazsın” dedi. Musa'nın söz vermesi üzerine: “Öyle ise, yapacağım işlere karışma ve itiraz etme” tembihinde bulundu. Birlikte bir gemiye bindiler. Gemiciler bunlardan para almadılar. Hızır geminin birkaç tahtasını kopardı. Musa: “Canım; adamcağızlar bizi bedava gemiye bindirdiler. Sen onları zarara soktun” dedi.

Karaya çıktılar. Hızır oradaki bir çocuğu öldürdü. Musa, buna da itiraz etti. Daha sonra bir köye vardılar. Köy ahali bunlara yiyecek vermedikleri halde Hızır, orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarı düzeltti ve sağlamlaştırdı. Musa, bu sefer de: “Hiç olmazsa duvarı karnımızı doyurmaları şartıyla yapaydın” deyince, Hızır: “Artık ayrılmamız lazım geldi. Ben yaptıklarımı Allah'ın emriyle yaptım. Geminin tahtalarını koparışım gemiyi kurtarmak içindi. Çünkü ileride zalim bir hükümdar

vardı. Sağlam gemileri gasp ediyordu. Çocuğu öldürüşüm, anasını, babasını küfürden kurtarmak içindi. Çünkü o çocuk yaşasaydı kendi kâfir olduğu gibi anasını, babasını da kâfir edecekti. Duvarı düzeltişim, altında gizli ve bir yetime ait definenin başkaların eline geçmemesi içindi” dedi.

Hızır’ın hayat ve mematı ihtilaflıdır. Bazıları ölmüş olduğuna, bazıları yaşamakta bulunduğuna kaildirler. Bazıları da her asrın bir Hızır’ı bulunduğunu ve sofiye ricalinin görüştüğü Hızır’ın zamanlarındaki Hızır olduğu kanaatindedirler. Evet. Sofiye hazaratının ve sulehâ-yı ümmetten bazılarının gördükleri bir Hızır vardır ki, bunda şüphe yoktur. Fakat o Hızır, Hazreti Musa’nın musahibi olan mı yoksa o asırda Hızır kademinde bulunan bir zat mı olduğu belli değildir. Bu mesele hakkında İbn-i Hacer-i Askalani’nin “Kitab’ül-Isabe fi temyiz’is sahabe” ünvanlı eserinde ve “Hızır” maddesinde tafsilat vardır. Tahkikini arzu edenler oraya müracaat buyursunlar.

Hazreti Musa, o fazl-u kemali ve o cah-ü celaliyle beraber Hızır’a tabi olup bir müddet onun sohbetinde bulunduğu ve sevk-u idaresine uyduğu gibi, kâmil bir mürşide biat eylemiş olan da, velev ki, ilmen ve mevkieen yüksek bir derecede bulunsun, şeyhine muti ve bağlı olmalı, itirazı ve inkâra kalkışmamalıdır.

Hazreti Mevlâna, bu bahse devamla buyuruyor ki:

صبر کن بر کار خضری بی‌نفاق - تا نگوید خضر رو هذا فراق

2969- Ey salik! Hızır’ın yaptığı işlere bila-nifak sabret ki sana, “Artık ayrılma zamanı geldi, git” demesin.

İtirazın, bir açıktın açığa olanı, bir de lisanen söylenilmeyip kalben geçirileni vardır. Hazreti Mevlâna, ikincisi için nifak diyor. Evet. Münafıklar da böyle değil midir? Onlar da kalben inkâr, fakat lisanen ikrar etmezler mi idi? Binaenaleyh, mürşidin akval ve efaline lisanen de, kalben de itiraz edilmemelidir, edilmesi şeyhin hizmetinden ayrılmayı ve sohbetinden mahrum kalmayı mucip olur.

گر چه کشتی بشکند تو دم مزن - گر چه طفلی را کشد تو مو مکن

2970- Mürşit gemiyi sakatlasa da, sen ses çıkarma; çocuğu öldürse de, sen saçını başını yolma.

Şeyhin harekâtında aklının ermediği ve havsalanın almadığı bir şey görürsen hemen itiraz ve inkâra davranma, hatta bunları zihninden geçirme. Sebebi anlaşılınca kadar teslimiyetkarane sükût et.

دست او را حق چو دست خویش خواند - تا يدُ الله فوقَ أيديهم براند

2971- Allah, onun elini kendi eli ile tesmiye etti de, “Yedullahi fevka eydihim” ayetini inzal etti.

Evvelce de bahsi ve izahı geçtiği üzere, hicretin altıncı senesinde Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz 1500 sahabe ile birlikte “Umre” yapmak için Mekke’ye azimet etmişti. Kureyş müşrikleri, Resulullah Efendimizi ve maiyetini şehre koymamaya karar verdiler. Hazreti Peygamber, harp için değil, ziyaret için geldiğini bildirmek maksadıyla Hazreti Osman’ı Mekke’ye gönderdi. Müşrikler Cenab-ı Zinnureyn’i göz hapsine aldılar ve orduya avdeti gecikti. “Osman öldürülmüş!” diye bir de şaya çıktı. Bunun üzerine Sallallahü Aleyhi Vesselam Hazretleri, bir ağaç altına oturdu ve maiyetindekilere biat teklifinde bulundu. Ced bin Kays isminde bir münafıktan başka, bütün ashap “Ölmek var, dönmek yok” diye Resul-u Ekrem’e biat etti. Bunun üzerine:

Arapça, Sure Feth ayet 10

“Habibim! Sana biat edenler, Allah’a biat etmiş oldular. Allah’ın eli, onları eli üstündedir. İmdi her kim bu biatle taahhüt etmiş olduğundan cayarsa zararı nefesine aittir. Allah’a karşı olan taahhüdünü ifa eyleyenlere de Cenab-ı Hakk pek büyük bir ecir verecektir” ayet-i nazil oldu. Allah’a takarrübün, “Kurb-i nevafile” ve “Kurb-i feraiz” diye iki derecesi vardır. Birincisinde Allah, kulun vasıtası, ikincisinde kul, Rabbin vasıtası olur. İşte Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, kurb-i feraizde bulunduğu ve zatını, Zat-ı Hakk’ta fani kılmış olduğu cihetle kendisi şuunat-ı Hakk’a vasıta olmuş ve Allah’ın kudreti, onu mübarek eli vasıtasıyla tecelli eylemişti.

Bu tecelli, Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizde zuhura geldiği gibi, onun feyz-i veraseti ile kümmilin-i ehlullah hazeratında da vuku bulur. Binaenaleyh, Hazreti Mevlâna mürşid-i kâmil ve mükemmili tarif için ayet-i kerimeden iktibasta bulunmuştur.

دست حق میراندش زندهش کند - زنده چه بود جان پابندهش کند

2972- Allah’ın eli, o çocuğu öldürür ve diriltir. Diriltmek ne demek? Onu ruh-u baki haline getirir.

Hazreti Pir, biraz evvel: “Çocuğu öldürse de, sen saçını yolmaya kalkışma” diye mürşid-i kâmilin harekâtına itiraz ve müdahale edilmesini tavsiye buyurmuş, sonra da şeyh-i kâmilin eli, Allah’ın yed-i kudretidir demişti. Burada da diyor ki:

“O el, Allah’ın yed-i kudretine vasıtaadır. Allah’ın eli öldürür de, diriltir de. İsterse öldürdüğünü ruh-i baki haline de getirir” Kimsenin bir şey demeye hakkı yoktur. Mesela:

هر که تنها نادرا این ره برید - هم به عون همت پیران رسید

2973- Her kim, yalnızca bu yolu nadir olarak kendi kendine geçmişse, o da yine pirlerin himmeti yardımıyla menzil-i maksuda ermiştir.

Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, bütün âlemlere rahmet olduğu gibi, verese-i kâmile olan evliyaullah da rahmettir. Hazreti Peygamber Aleyhisselatü Vessellem, Mekke’de bulundukça müşrikler bile onun yüzü suyu hürmetine her türlü felaketten emin kalmışlardı. Hatta bu emniyet:

Arapça, Sure Enfal ayet 33

“Habibim! Sen aralarında bulundukça Allah onlara azap etmeyecektir” nazm-ı kerimiyle, taraf-ı ilahîden taahhüt buyrulmuştu. Mekke müşrikleri; saye-i Muhammedîde mükemmel bir ferah içinde yaşarlar, ticaret kervanlarını emin olarak her tarafa gönderirlerdi. Fakat hicret vuku bulunca iş değişti.

Bunun gibi aklını ve ilmini rehber ittihaz ederek yola çıkanlardan, yani kılavuza uymaksızın ve kervana katılmaksızın nadiren menzile varanlar olsa bile, onlar da yine asırlarındaki verese-i Muhammedîyenin yüzü suyu hürmetine hidayete ermişlerdir. Nitekim hadis-i şerifte: **“Allah’ın öyle kulları vardır ki, Dünya halkı o kullar sayesinde yağmur ve rızık bulur”** buyrulmuştur.

Taifliler Resulullahı taşa tutmuşlar ve mübarek ayaklarını kanatmışlarken, o Peygamber-i Erham: **“Ya Rabbi! Kavmime hidayet ihsan et. Çünkü onlar bilmiyorlar”** diye dua etmiş, o dua bereketiyle Taif beldesi halkı, sonra kendileri müracaat ederek İslam’a gelmiştir. Her asırda verese-i Muhammedîye de halkın selameti ve hidayeti için aynı duayı ederler. Zaten dikkat edersek anlarınız ki, ümmet-i Muhammedînin afv ve mağfireti için hepimiz dua etmekteyiz. Çünkü her

namazda **“Rabbim! Beni, anamı, babamı, kıyamet gününde kaim olacak müminleri mağfiret buyur”** diye münacatta bulunuyoruz.

دست پیر از غایبان کوتاه نیست - دست او جز قبضه‌ی الله نیست

2974- Pirin eli, gaipilere yetişemeyecek kadar kısa değildir. Onun eli, Allah'ın kabzası mesabesinde.

Allah'ın yed-i kudreti her yere ve herkese eriştiği gibi onun mecla-yı zuhuru olan pir-i kâmilin eli de huzurunda bulunmayanlara erişmez bir halde değildir. Allah'ın verdiği kuvvet ve kudretle imdada yetişir ve imdat isteyenlerin ellerinden tutar. Hatta Pir-i destgir denilmesi bundan dolayıdır.

Buhari, Müslim ve Ebu Davut'un Ebu Hüreyre Radiyallahü anhdan rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte, Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz şöyle buyurmuştur: **“Sizden birinin binek hayvanı çölde savuşur ve kaybolursa, ey Allah'ın kulları; ey Allah'ın kulları, binek hayvanını tutun diye seslensin. Oralarda bulunan insandan, cinden, melekten bir hazır, o hayvanı tutar.”**

Ricalullahın hazır ve gaib üzerindeki tasarruf kudreti, bu hadis-i şerif ile sabit oluyor.

غایبان را چون چنین خلعت دهند - حاضران از غایبان لا شک بهند

2975- Mademki, gaipilere böyle bir hilat veriyorlar, huzurda olanlar şüphesiz ki, gaiplerden daha ziyade, iltifata nail olurlar.

Bir mürşidin elini tutmamış ve tarikat kapısından girmemiş iken nadiren menzil-i maksudu bulanların o buluşu, yine piran-i tarikatin himmet ve inayeti eseri olunca, acaba hizmet ve sohbetlerinde bulunup gaiplikten kurtulmuş olanlara nasıl lütfederler? Elbette huzurda bulunanlar, gaipite bulunanlardan ziyade ikrama layıktırlar.

غایبان را چون نواله می‌دهند - پیش مهمان تا چه نعمتها نهند

2976- O kerim zevat, gaipilere yiyecek verince, misafirlerinin önüne nasıl nimetler korlar?

“Onların yüzü suyu hürmetine halk rızıklanır” hadis-i şerifi biraz evvel söylenilmişti. Kurtlara, kuşlara varıncaya kadar bütün mahlukâtın sebep-i rızkı bulunan evliyaullah hazeratının kendilerine mihman olanlar hakkında nasıl ikram edecekleri artık kıyas olunsun.

کو کسی که پیش شه بندد کمر - تا کسی که هست بیرون سوی در

2977- Onların huzurunda kemer bağlayıp hizmet edenler nerede, kapı dışarı durup da içerisi ile alakadar olmayanlar nerede?

Elbette içeridekiler, lütf-u kereme dışarıdakilerden ziyade müstahık ve naildirler.

چون گزیدی پیر نازک دل مباش - سست و ریزیده چو آب و گل مباش

2978- Ey salik! Kendine bir pir intihap edince, gerek onun hizmetinde, gerek tavsiye edeceği evrad-ü ezkar ve sair ibadette tembellik ve çamur gibi uyuşukluk gösterme.

Canla, başla çalış; mücahede etmekten geri durma.

گر بهر زخمی تو پر کینه شوی - پس کجا بی‌صیقل آینه شوی

2979- Eğer her yaradan, yani mücadele ve hizmetin zorluğundan incinir de kin tutmaya kalkışırsan, cilasız ayna gibi kalırsın. Cila vurulmayan bir satır nasıl ayna olur?

Eskiden aynalar madenî idiler. Onun için eğelenirler, sonra da “Niskale” denilen bir aletle cila edilirlerdi. Eğelemek ve miskale demirin tazyikiyle cilalanmak ayna için epeyce zahmetli idi. Fakat o zahmete katlandıktan sonra sathı cilalanır ve mirat-ı mücella olurdu.

Onun gibi bir mürşide intisap etmiş olan salık de, kalbin ilahî tecellilere makes olabilmesi için onu ciladar eyleyecek mücadeleye tahammül etmeli, şikâyetle bulunmalıdır.

Meşakkatsiz sefer bulunmadığı gibi, mücadelesiz süluk da olamayacağından, salikin sabırdan ve teslimiyetten ayrılmaması lazım geldiğini anlatmak için Hazreti Mevlâna, bir hikâyecik nakline başlıyor ve buyuruyor ki:

“BİR KAZVİNLİNİN VÜCUDUNA DÖVME YAPTIRMASI”

کبودی زدن قزوینی بر شانگاه صورت شیر و پشیمان شدن او به سبب زخم سوزن

این حکایت بشنو از صاحب بیان - در طریق و عادت قزوینیان

2980- Şu hikâyeyi nakledenden dinle ki: Kazvin şehri ahalisinin yolu ve âdetine göre...

بر تن و دست و کتفها بی‌گزند - از سر سوزن کبودیها زنند

2981- Vücuda, ellere, kürekler üstüne iğne ucu ile zarar vermeyecek surette, dövme yaparlar.

Dövme denilen şey: Kol ve göğüs gibi azanın derisi üstüne yapılan şeydir ki, o nakşın çizgileri üzerine iğne batırılır. Daha üstüne, bilmem hangi ecza yahut boya sürülür. Sürülen şey, iğne deliklerinden içeri girer, ölünceye kadar kaybolmamak üzere orada kalır ve kirlili mavi bir renk alırdı. Yeniçeriler arasında hemen umumi olan dövme yaptırmak, sonraları kabadayılık alameti sayıldığı için bazı külhanbeylerinde kalmıştı. Elhamdülillah şimdi rağbet edilmiyor.

Hazreti Pir'in ifadesinden dövme yaptırmak âdetinin bize, hatta Araplara, İran'dan gelmiş olduğu anlaşılıyor. Araplar buna “Veşm” tabir ederler. Fakat erkeklere değil, kadınların ellerine ve yüzlerine yaparlar da güzelleştirelim diye çirkinleştirirler. Hakikaten böyle dövmeli eller ve yüzler, müstekreh bir manzara arz ederler.

Veşm yapan kadına “Vaşime”, yaptırana “Müstevşime” denilir ki, yapana da, yaptırana da lisan-ı Peygamberîden lanet edilmiştir.

Yine Cenab-ı Pir'in beyanından anlaşıldığına göre İran'da dövme, hamamlarda tellaklar tarafından yapılmış.

سوی دلاکی بشد قزوینی - که کبودم زن بکن شیرینی

2982- Kazvinli biri, hamamda bir tellakın yanına gitti ve “lütfen bana bir dövme yap,” dedi.

گفت چه صورت زنم ای پهلوان - گفت بر زن صورت شیر ژیان

2983- Tellak: “Pehlivanım, ne resmi yapayım?” diye sordu. Kazvinli: “Kükremiş bir arslan resmi!” cevabını verdi.

طالع شیر است نقش شیر زن - جهد کن رنگ کبودی سیر زن
2984- Benim taliim “esed”tir. Binaenaleyh arslan resmi yap. Hem de boyasının bolca olmasına çalış.

گفت بر چه موضعت صورت زنم - گفت بر شانگهم زن آن رقم
2985- Tellak: “Nerede nakşedeyim?” dedi. Kazvinli de: “Küreğimin üstüne resmi yap!” emrini verdi.

چون که او سوزن فرو بردن گرفت - درد آن در شانگه مسکن گرفت
2986- Tellak iğneyi batırmaya başlayınca, acısı herifin kürek kemiğine işledi.

پهلوان در ناله آمد کای سنی - مر مرا کشتی چه صورت می زنی
2987- Kazvinli pehlivan inleyerek: “Ey yüksek usta! Beni öldürdün. Ne resmi yapıyorsun?” diye sordu.

گفت آخر شیر فرمودی مرا - گفت از چه عضو کردی ابتدا
2988- Tellak: “Arslan resmi yap demedin mi?” deyince, Kazvinli: “Neresinden başladın?” sualinde bulundu.

گفت از دمگاه آغازیده ام - گفت دم بگذار ای دو دیده ام
2989- Tellak: “Kuyruk tarafından başladım” dedi. Kazvinli: “İki gözüm, kuyruk tarafını bırak.”
tavsiyesinden sonra dedi ki:

از دم و دمگاه شیرم دم گرفت - دمگه او دمگهم محکم گرفت
2990- Arslanın kuyruğuyla, kuyruk tarafımın acısından soluğum kesildi. Onun kuyruk sokumu, benim nefes yolumu tıkadı.

شیر بی دم باش گو ای شیر ساز - که دلم سستی گرفت از زخم گاز
2991- Ey arslan nakşeden! Yaptığın arslan, varsın kuyruksuz olsun. Çünkü iğne acısından kalbime zaaf geldi.

جانب دیگر گرفت آن شخص زخم - بی محابا بی مواسا بی ز رحم
2992- O iğne batıran şahıs, çekinmeksizin ve rahm-ü şefkat göstermeksizin başka tarafa bir yara açtı.

بانگ کرد او کاین چه اندام است از او - گفت این گوش است ای مرد نکو
2993- Kazvinli: “Aman, bu arslanın neresi?” diye haykırdı. Tellak da: “Ey iyi adam! Kulağıdır” izahında bulundu.

گفت تا گوشش نباشد ای حکیم - گوش را بگذار و کوتاه کن گلیم
2994- Kazvinli: “Ey üstad-ı hakim! Kulağı da olmasın. Kulağı bırak da kilimi kısalt, yani elini çabuk tut.”
ricasını etti.

جانب دیگر خلش آغاز کرد - باز قزوینی فغان را ساز کرد

2995- Tellak, iğneyi başka tarafa batırmaya, Kazvinli de yine bağırıp çağırmaya başladı.

کاین سوم جانب چه اندام است نیز - گفت این است اشکم شیر ای عزیز

2996- Kazvinli: “Bu üçüncü taraf, arslanın neresi?” diye sordu. Tellak da: “Karnıdır azizim” cevabını verdi.

گفت تا اشکم نباشد شیر را - چه شکم باید نگار سیر را

2997- Kazvinli: “Aman! Arslanın karnı da olmasın. Derdim arttıkça arttı. İğneyi çok batırma dedi.”

خیره شد دلاک و بس حیران بماند - تا به دیر انگشت در دندان بماند

2998- Tellak şaşırdı ve çok hayrete düştü. Uzun müddet parmağı ağzında kaldı.

بر زمین زد سوزن از خشم اوستاد - گفت در عالم کسی را این فتاد

2999- Usta, hiddetinden iğneyi yere attı ve: “Böyle bir iş dünyada kimsenin başına gelmiş midir?” dedi.

شیر بی‌دم و سر و اشکم که دید - این چنین شیری خدا خود نافرید

3000- Kuyruksuz, başsız, karınsız arslanı kim görmüştür? Allah bile, böyle bir arslan yaratmamıştır.

Hikâye burada bitiyor. Bu latif fıkradaki Kazvinli ile arslanı, bazı moda Müslümanlarıyla, onların Müslümanlığını andırmıyor mu? Dinin sünnet ve adabını bir tarafa bırakalım, esaslarından olan namaz, oruç, zekât, hac gibi feraizi göz önüne getirelim. Kazvinlinin temsil ettiği bu Müslümanlara namaz denildiğinde:

—Aman efendim! Günde beş vakit namaz, pek fazla zaman işgal ediyor. Hele soyunup abdest almak külfetli bir iş... Namaz iki vakte indirilse, rükû, sücut, kuud gibi hareketler kaldırılrsa, abdest almak için ellerin ve yüzün yıkanması kâfi görülse, pek ala namaz kılınır ama böyle bir reform yapacak münevver âlim nerede, cevabını verirler.

Oruçtan bahsolundu mu, aç durmanın mideyi rahatsız, sahibini de müteazzi edeceğinden dem vururlar.

Zekât sözü geçti mi? Monşer! Her sene servetin yüzde iki buçuğunun verilmesi az şey midir? Şu iktisat devrinde bu hareket, israf değil de nedir? Hem benim malımda fukaranın ne hakkı olabilir? Onlar da çalışsınlar, kazansınlar, ukalalığında bulunurlar.

Hac lakırdısı açıldı mı? Çöl halkını geçindirmek için düşünülmüş bir tedbir! Ayağımızla gidip, elimizle onları beslemeye ne mecburiyetimiz var? Hem öküz öldü, ortaklık ayrıldı. Arabistan bizim idaremizden çıktı. Öyle iken hala mı onları düşüneceğiz, hala mı onların Kâbe’sini tavafa koşacağız, diplomatlığını ederler.

Bu ukala taslakları bilmelidirler ki, din, bir vaaz-ı ilahîdir, yeni tabirle Allah’ın müessesesidir. Onun esas hükümlerinde hiçbir vakit değişiklik olamaz. Tenzilat ve tebdilat ile meydana getirilecek ve meslek, belki ahmakları celbedecek bir mezhep olur. Fakat Müslümanlıkla bir alakası bulunmaz. Medeniyetten

bahsolundu mu, inkılâp prensiplerinden söz geçti mi: “Ya hep, ya hiç” diyorlar. Ezan-ı Muhammedînin aslına ircaı dolayısıyla:

– Atatürk’ün prensipleri bozuluyor, diye az mı yaygara edildi? Doğru yapılmamış bir hareketin düzeltilmesine tahammül edemeyen bu gayretkeşler, Allah’ın emir ve peygamberinin tebliğ eylemiş olduğu hükümlerin değiştirilmesinde beis görmüyorlar.

Mademki, Avrupa medeniyeti “Ya hep, ya hiç” imiş... Müslümanlık da böyledir. Ya ahkâmının hepsini tasdik ve tatbik etmeli yahut hiç biriyle alakadar olmamalı, İslam camiasından çıkmalıdır. Ötesinden berisinden kırılmak ve beğenilmeyen hükümleri atılmak suretiyle meydana getirilecek Müslümanlık, fıkradaki Kazvinlinin başsız, kuyruksuz, dişsiz ve pençesiz Müslümanlık da olamaz. Allah öyle bir arslan yaratmamış ve bazı ukalanın keyfine göre tesis edilecek bir din vaaz eylememiştir.

Hazreti Mevlâna, kıssadan hisseye intikal ederek buyuruyor ki:

ای برادر صبر کن بر درد نیش - تا رهی از نیش نفس گبر خویش

3001- Birader! İğne acısına sabret ki, kendi kâfir nefsinin iğnesinin derdinden kurtulasın.

Seyr-ü sülukta lüzumu olan mücahedeye tahammül eyle ki, nefsin emmarelikten yükselsin, sen de onun emri altında bulunmaktan ve şu mevhum varlık vehminden kurtulasın.

کان گروهی که رheidند از وجود - چرخ و مهر و ماهشان آرد سجود

3002- Varlık kaydından ve benlik vehminden kurtulmuş olanlara felek de, güneş de, ay da hürmet ve tazimde bulunur.

Varlıklarını, Hakk’ın varlığında; iradelerini Hakk’ın iradesinde ifna etmiş ve “Beka billah” mertebesine yükselmiş olanlardaki varlık ve irade, Hakk’ın olduğu için bütün mükevvenat o zata münkat olur.

هر که مرد اندر تن او نفس گبر - مر و را فرمان برد خورشید و ابر

3003- Cismindeki kâfir nefsi ölmüş olana, güneş de, bulut da itaat eder.

چون دلش آموخت شمع افروختن - آفتاب او را نیارد سوختن

“3004- Kalbi mum yakmasını öğrenmiş olanı, güneş yakmaz.”

Bir zatın kalbindeki aşk-ı ilahî ateşi parlar da, o kalbi ve kalıbı tenvir ederse onu güneş değil, cehennemin kıyamette: **“Ey mümin geç. Senin nurun benim ateşimi söndürüyor”** diyeceği bir hadis-i şerifte beyan buyrulmuş, o hadise telmihen şöyle bir kıta nazmolunmuştur:

Dûzaha girsem de yakmaz ya Resulullah beni,

Aşk-ı pakin dilde pertev-âver-i iman iken.

Olmamıştı âşıkân aşüfte-i lal-i lebin,

Lem’a-i ruhsar-ı âlin sineden rahşan iken.

Hazreti Pir, güneşin ehlullaha zarar vermeyeceğini ve hizmetinde bulunacağını ispat için diyor ki:

گفت حق در آفتاب منتجم - ذکر تراور کذا عن کھفهم

3005- Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de: "Güneş Ashab-ı Kehf'in mağarasını ziyaret ederdi" buyurdu.

Mevlâna da, bu beyit ile o kıssaya telmih eylemiştir.

Cenab-ı Pir'in "Aftab-ı müntecim"den maksadı: Kur'an-ı Kerim'dir. Çünkü o kelam-ı ilahînin hakkaniyet güneş gibi meydandadır. Sonra parça parça, ayet ayet, sure sure olarak lüzum görüldükçe 23 sene zarfında Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimize inzal buyrulmuştur.

Bahis mevzuu olan ayet, Sure-i Kehf'tedir. Ashab-ı Kehf denilen ve dinlerinden döndürülmek istenilen birkaç mümin hakkındadır ki, sayıları ve saklandıkları mağazanın mevkii ihtilaflıdır. Bunlar hakkında sarîh malumat verilmeyişi, hayatlarından sual eden Hıristiyanlarda da kat'i olmayışındandır. İsimleri: Yemliha, Mislina, Mekselina, Mernuş, Debernuş, Şazenuş, Kefeştatyuş diye sayılırsa da, bu isimler mücmeunaleyh değildir. Köpekleri de onlarla beraber mağaraya girmişti ki, onun adının da Kıtmir olduğu söylenir. Cenab-ı Hakk, Peygamber-i Ekber'ine hitaben buyuruyor ki:

Arapça, Sure Kehf ayet 17

"Habibim! Civarlarında bulunaydın, güneş doğunca bunların mağarasına meylettiğini görürdün. Mağaranın sağ tarafından gurup ederken de onları makaslardı. (Yani güneş tuluda mağaralarının sağdan, zevelden sonra da solundan geçerek içindeki rutubeti izale ederdi.) Şu hâl (yani Ashab-ı Kehf'in uykuda bulundukları halde yıllarca mahfuz kalmaları) Allah'ın kudreti alametlerindendir. Allah bir kimseyi hidayet ederse, hidayeti bulan odur ve bir kimseyi dalalete düşürürse, o kimseyi irşat doğru yola getirecek bir veliyi hiçbir vakit bulamazsın"

Cenab-ı Mevlâna, bir iki beyit evvel "Varlık vehminden kurtulanlara felek de, güneş de, ay da hizmet eder" buyurmuştu. Bu sözü, güneşin her gün Ashab-ı Kehf mağarasını ziyaretle hizmetlerinde bulunmasıyla tekit eyledikten sonra diyor ki:

خار جمله لطف چون گل می شود - پیش جزوی کاو سوی کل می رود

3006- Gül canibine giden bir cüzinin karşısında, diken bile gül gibi letafetten ibaret olur.

چیست تعظیم خدا افراشتن - خویشتن را خوار و خاکی داشتن

3007- Allah'ın tazimini yükseltmek nedir? Kendini hor, hakim, toprak gibi zelil tutmaktır.

چیست توحید خدا آموختن - خویشتن را پیش واحد سوختن

3008- Allah'ın tevhidini öğrenmek nedir? Kendini Vahid'in huzurunda yakmak ve ifna etmektir.

Allah'ı tazim ve tekbir etmek, kullar için farz olan bir borçtur. Fakat bu tazim yalnız Allah büyüktür denilmekle ifade edilmiş olmaz. Kendi küçüklüğünü, kendi acizliğini, kendi meskenetini kemal-i ihlas ile itiraf etmek ve bunu zevki bir dereceye getirmek lazımdır. İşte o vakit, tazim-i ilahî ifa edilmiş olur. Keza Allah'ın tevhidi, yani bir olup, şerik ve nazir olmadığını öğrenmek de, kendinin mevhum varlığını o Vahid-i Hakiki huzurunda ifna etmektir. Yoksa Allah'a karşı varlık

iddiasında bulunmak, ben yapıyorum, ben ediyorum gibi davalara kalkışmak hakikatte tevhit değil, hafi ve manevi bir şirk olur.

گر همی خواهی که بفروزی چو روز - هستی همچون شب خود را بسوز
3009- Eğer gündüz gibi aydınlanmak istersen, gece gibi karanlık olan varlığını yak.

هستی‌ات در هست آن هستی نواز - همچو مس در کیمیا اندر گداز
3010- Kendi varlığını, o varlık bahşeden Allah'ın varlığında, bakırın kimyada eridiği gibi erit.

در من و ما سخت کرده ستی دو دست - هست این جمله‌ی خرابی از دو هست
3011- Ey salik! Sen, "ben ve biz" demeye iyiden iyiye sarılmışsın. Fakat bilmiş ol ki, bu haraplığın hepsi "iki varlıktan" ileri gelmektedir.

Burada iki varlıktan maksat: Allah'ın vücud-u vacibi ile kulun vücud-u mümkünüdür. Bir kulun "Ben yaptım yahut biz yaptık" demesi mümkün bir varlığın vacip bir vücuda meydan okuması gibidir. İşte bütün haraplıklar, bütün sapıklıklar, Vücud-u ilahî karşısında varlık iddiasına kalkışmaktan ve tefvik-ı ilahî ile yapılan hareketleri kendi kuvvetimle yapıyorum sanmaktan ileri gelmektedir. Ne vakit bu zan ve vehim zail olur da, hakikat nazar-ı iman önünde tecelli ederse, o haraplıkların ve sapıkların hiç biri kalmaz.

"AVLANMAYA ÇIKAN ARSLAN, KURT VE TİLKİNİN HİKÂYESİ"

رفتن گرگ و روباه در خدمت شیر به شکار

Vahdet yolunda benlik ve senlik gibi ikiliğe delalet eden fikirlerin en büyük delalet olduğunu anlatmak için Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

شیر و گرگ و روبهی بهر شکار - رفته بودند از طلب در کوهسار
3012- Arslan, kurt ve tilki, avlanmak için dağa çıkmışlardı.

تا به پشت همدگر بر صیدها - سخت بر بندند بار قیدها
3013- Avları yakalayıp birbirinin sırtına yüklemek ve taşımak için yardım edeceklerdi.

هر سه با هم اندر آن صحرای ژرف - صیدها گیرند بسیار و شگرف
3014- Üçü birlikte o geniş kırdaki birçok av tutacaklardı.

گر چه زیشان شیر نر را ننگ بود - لیک کرد اکرام و همراهی نمود
3015- Vakıa, erkek bir arslan için kurt ve tilki ile arkadaşlık etmek ayıptır. Lakin arslan, onlara ikram olsun diye kendilerini yoldaşlığa kabul etti.

این چنین شه را ز لشکر زحمت است - لیک همراه شد جماعت رحمت است
3016- Böyle bir padişah için asker, fazla kalabalıktan ibaretti. Lakin "El cemaatü rahmetün" hadisine ittiba etmek için onlara arkadaş oldu.

Şarihler diyorlar ki: Buradaki "Şir"den maksat, hakikat ve marifet arslanı olan veli-yi kâmilidir. Kurt ve tilkiden murat ise, hayvanlık sıfatından kurtulamamış

suri insanlardır. Evliyaullah hazaratı, bazen böyle hayvan sıfatlı insanlarla beraber bulunurlar. Çünkü Hazreti Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevatullah-il Ekber Efendimiz: **“Cemaat, Allah’ın rahmetine sebeptir”** buyurmuştur. Olur ki, cemaat arasında Allah’ın sevgili bir kulu bulunur. Onun yüzü suyu hürmetine diğerleri de Hakk’ın lütf-u keremine nail olurlar. Bundan dolayı, cemaatle kılınan bir namaz, münferiden eda edilenden 25 yahut 8 derece yüksektir. Cuma ve bayram namazların ancak cemaatle kılınmasındaki hikmet de budur.

این چنین مه را ز اختر ننگهاست - او میان اختران بهر سخاست

3017- Böyle bir “ay” için “yıldızlar”la bulunmak ayıp sayılacak bir haldir. Onun yıldızlar arasında bulunması, cömertliği dolayısıyladır.

Açık bir gece fezada görünen yıldızlar mavimsi ziyalarıyla gök kubbesini aydınlatmaya çalışırken kamer, ufkun üzerinden azametle tulu eder ve yavaş yavaş yükselmeye başlar. Yükseldikçe, nuru semayı ve arzı tenvir eder. Diğer yıldızlar, o nur fezeyanı karşısında sönük kalır. Demek ki, kamerin yıldızlar arasında görünmesi, nur cömertliği etmek içinmiş. Ehlullah hazaratının avam-ı nas arasında bulunması da tenevvüre müsteit bulunan kimseleri tenvir etmek üzere bir sehavet göstermek içinmiş. Cenab-ı Pir’in şu misali, yani kamerin cirmine ve nuruna nispetle yıldızların küçük ve sönük kalması, bizim görüşümüz itibarıyladır. Yoksa sema dâhilinde öyle parlak ve o kadar büyük yıldızlar vardır ki, bizim muhteşem güneşimiz bile onların yanında ateş böceği gibi kalır. Onların bize öyle küçük görünmeleri arzımıza olan uzaklıkları dolayısıyladır.

امر شاورهُم پیمبر را رسید - گر چه رایى نیست رایش را ندید

3018- Peygamberin reyî gibi hiçbir kimsede rey olmamakla beraber, Resul-i Ekrem s.a.v. Hazretlerine onlarla müşavere etme emri varit olmuştur.

Cenab-ı Pir, bu beyt-i şerif ile Sure-i Al-i İmran’daki bir ayete işaret ediyor: Malumdur ki, Uhud muharebesinde bir hezimet vuku bulmuş ashabın bir kısmı şaşkınlıkla Medine’ye kadar koşmuştu. Sonra şu hareketleri dolayısıyla taraf-ı Risaletten kendilerine itab buyrulmadı. Bilakis hüsn-ü muamele edildi.

Arapça, Sure Ali İmran ayet 159

“Allah’ın sana ihsan ettiği bir rahmetle onlara karşı mülayim davrandın. Eğer nobran ve sert yürekli (yani nezaketsiz ve merhametsiz) bir adam olsaydın yanından savuşup dağılırlardı. İmdi ettikleri kusuru affet ve onlar için Hakk’tan mağfiret dile ve dünyaya müteallik işlerde kendileriyle müşaverede bulun. Müşavere ve karardan sonra da, Allah’a tevekkül ederek işe başla. Hakikaten Allah, tevekkül edenleri sever.”

Dünyaya müteallik işlerde ashap ile müşaverede bulunması şu ayet ile Hazreti Peygambere emir buyruluyor. Aleyhisselat Efendimiz, ekmel-i mevcudat ve a’kal-i mahlukât olduğu için rey-i zatisi de bütün insanların reyinden yüksekti ve doğru idi. Ashap ile müşaveresi kendisinin onlardan değil, onların rey-i peygamberînden müstefit olmaları içindi. Mevlâna, bir misal irat ediyor:

در ترازو جو رفیق زر شده ست - نی از آن که جو چو زر گوهر شده ست

3019- Terazide arpanın, altına arkadaş olması, yani dirhem kefesine konulması, arpanın da altın gibi kıymetli bir cevher olmasından değildir.

Altın tartılırken ağırlığı belli olmak için dirhem kefesine arpa, buğday, çekirdek gibi şeyler koyarlar. Bunların altınla birlikte tartılmasından altının kıymeti

eksilmediği gibi bunların da kıymetli olmaları lazım gelmez. Bunun gibi evliyaullah hazaratının aralarında bulunduğu bir cemiyetten hepsinin de veli olması icap etmez. Altının arpa ile tartılmasından kıymeti eksilmediği gibi, avam arasında bulunmaktan da bir velinin manevi şerefi azalmaz. Bir misal daha:

روح قالب را کنون همره شده ست - مدتی سگ حارس درگه شده ست

3020- Ruh, şimdi kalıbın yoldaşdır. Köpek de bir müddet, Ashab-ı Kehf'de olduğu gibi, mağara bekçiliği etmişti.

İnsan denilen mahiyetin ruh ile cesetten müteşekkil olduğu malumdur. Bugün yaşayan insanların ruhları kalıplarına mukarin. Fakat kalıp maddi, ruh ise manevi... Aradaki mukarenetten dolayı, cesedin de ruh gibi manevi olamayacağı bedihi. Keza Ashab-ı Kehfin köpeği, efendileri mağaraya kaçtıkları vakit beraber gitmiş ve Kur'an'da beyan buyrulduğu üzere ayaklarını mağaranın medhaline uzatıp bekçilik etmişti. Bu bekçiliği ve efendilerine yoldaşlığı cihetiyle köpeğin insan olmasına imkân bulunmadığı gibi, arslanla ava çıkan kurt ve tilkinin de arslan olmayacağı tabi bir şeydir.

چون که رفتند این جماعت سوی کوه - در رکاب شیر با فر و شکوه

3021- Bu cemaat, arslanın maiyetinde, heybet-ü azametle dağa doğru gidince...

گاو کوهی و بز و خرگوش زفت - یافتند و کار ایشان پیش رفت

3022- Bir yaban sığırı, bir keçi ve iri bir tavşan avladılar. İşleri ileri gitti.

هر که باشد در پی شیر حراب - کم نیاید روز و شب او را کباب

3023- Her kim cenkçi bir arslanın izinde giderse, gece gündüz ona kebab eksik olmaz.

چون ز که در بیشه آوردندشان - کشته و مجروح و اندر خون کشان

3024- Vaktaki, avları ölü ve yaralı olarak, kanlar içinde sürükleye sürükleye ormana getirdiler.

گرگ و روبه را طمع بود اندر آن - که رود قسمت به عدل خسروان

3025- Kurt ile tilki, avların padişahların adaleti üzere taksim edileceği tamahında idiler.

عکس طمع هر دوشان بر شیر زد - شیر دانست آن طمعها را سند

3026- Her ikisinin tamahı da arslana aksetti ve tamahlarının sebebini anladı.

هر که باشد شیر اسرار و امیر - او بداند هر چه اندیشد ضمیر

3027- Estrar arslanı ve mana emiri olan bir zat, kalbin düşündüğü her şeyi bilir.

Hadis-i şerifte: "Müminin firasetinden sakının. Çünkü o Allah'ın nuruyla bakar ve görür" buyrulmuştur.

Urefayı ümmetten Ebu Yakup Susi, bu hadisin şerhinde: “Firaset sahibi olan kâmil müminler, kalplerin casusudurlar. Sizin kalplerinize girerler ve sırlarınızdan haberdar olurlar. Onlarla bir yerde bulununca sıdk ve ihlas ile oturun” demiştir.

Hazreti Mevlâna da, buyuruyor ki:

هین نگه دار ای دل اندیشه جو - دل ز اندیشه‌ی بدی در پیش او

3028- Ey düşünce tabiatlı gönül yani böyle düşünceli bir gönül sahibi! Öyle bir zatın huzurunda kötü düşüncelerden kalbini muhafaza et.

داند و خر را همی راند خموش - در رخت خندد برای روی پوش

3029- O, senin kalbindekini bildiği halde sesini çıkarmaksızın eşeğini sürer, yani sohbe devam eder, hatta anladığını anlatmamak için senin yüzüne güler.

شیر چون دانست آن وسواسشان - وانگفت و داشت آن دم پاسشان

3030- Arslan, kurt ile tilkinin tamahkâr düşüncesini anlamışken, o anda meydana vurmadi.

لیک با خود گفت بنمایم سزا - مر شما را ای خسیسان گدا

3031- Lakin kendi kendine dedi ki: Ey hasis dilenciler! Ben size layığınızı gösteririm.

مر شما را بس نیامد رای من - ظننتان این است در اعطای من

3032- Benim reyim ve edeceğim taksim size elvermiyor mu? Benim âta ve ihsanım hakkında zannınız böyle mi idi?

ای عقول و رایتان از رای من - از عطا‌های جهان آرای من

3033- Ey akılları ve reyleri benim reyimden, benim dünyaları süsleyen atalarımın zühur eylemiş olan kurt ile tilki.

نقش با نقاش چه سگالد دگر - چون سگالش اوش بخشید و خبر

3034- Resim, ressamı nasıl anlayabilir ki? Ona tayyib eylemek ve haber almak kudretini veren ressamdır.

Burada arslan lisanından söylenilen sözler, taraf-ı ilahîden olan hitaplardır. Muhatapları da, Allah'ı su-i zanda bulunan kâfirler ve münafıklardır. Nitekim aşağıdaki beyitlerde bunu Hazreti Mevlâna da açıkça söylüyor:

این چنین ظن خسیسانه به من - مر شما را بود ننگان زمن

3035- Ey mevcudiyetlerinden zamanın utandığı küstahlar! Bana karşı böyle kötü zanda bulunmak size mi kaldı?

ظانین بالله ظن السوء را - گر نبرم سر بود عین خطا

3036- Allah'a karşı su-i zanda bulunanların başını kesmezsem, hatanın ta kendisi olur.

Sure-i Fetih'teki bir ayetle işaret olunuyor. Hicretin altıncı senesinde idi ki, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz 1500 sahabe ile umre yapmak, yani Kâbe'yi

ziyaret eylemek üzere Mekke'ye müteveccihen yola çıkmıştı. Müşrikler ve münafıklardan bazıları:

– Muhammed, evvelce harp etmiş olduğu meleklerin arasına gidiyor, oradan sağ salim dönmeyecektir, demişler, peygamber ile maiyetini muhafaza edemezmiş gibi, Allah'a karşı bir su-i zanda bulunmuşlardı. Sefer neticesinde meşhur Hudeybiye Musalehası yapıldı. Resul Aleyhisselam ile o seferde bulunan ashab-ı kiram salimen, hatta muahede dolayısıyla ganimen döndüler. O sırada nazil olan Sure-i Fetih'te buyruldu ki:

Arapça, Sure Fetih ayet 6

“Erkek ve kadın münafıklarla müşrik ve müşrikeleri muazzeb kılmak için Allah, müminlerin kalbine bir sekinet ve huzur verdi. O münafık ve müşrikler ki, Allah'a su-i zan ediyorlardı. Asıl felaket onlara gazap etmiş ve onlar için cehennem hazırlamıştır. O cehennemin ne kadar kötü bir yerdir.”

Yine arslan ağzından deniliyor ki:

وارهانم چرخ را از ننگتان - تا بماند بر جهان این داستان

3037- Feleği, sizin varlığınız ayıbından kurtarayım da, bu vaka dünyada destan olup kalsın.

شیر با این فکر می‌زد خنده فاش - بر تبسمهای شیر ایمن مباحث

3038- Arslan bu fikir ile sureta gülüyordu. Ey insan! Arslanın gülümsemesine emin olma.

Arslanın gülmesi, dişlerini göstermesi demektir. İkinci mısra Cenab-ı Pir'in bir nasihattir ki, Allah'ın rahmetinden nevmi ve azabından emin olmamak lazım geldiğini ihtar etmektedir. Nitekim izah buyruluyor ki:

مال دنیا شد تبسمهای حق - کرد ما را مست و مغرور و خلق

3039- Dünya malı, Hakk'ın tebessümleridir ki, bizi sarhoş eder; aldatır ve eskidir.

فقر و رنجوری به استت ای سند - کان تبسم دام خود را بر کند

3040- Fukaralık ve hastalık ey salik, senin için servet ve sıhhatten eftaldir.

Çünkü o tebessüm altındaki tuzağı, bir gün meydana çıkarır ve tebessüme aldanana, o tuzağa tutulur.

“ARSLANIN KURDU İMTİHAN ETMESİ VE: EY KURT! BU AVI ARAMIZDA TAKSİM ET, DEMESİ”

امتحان کردن شیر گرگ را و گفتن که پیش آی ای گرگ بخش کن صیدها را میان ما

گفت شیر ای گرگ این را بخش کن - معدلت را نو کن ای گرگ کهن

3041- Arslan dedi ki: “Ey eski ve tecrübeli kurt! Bu avı aramızda taksim ederek yeni bir adalet göster.”

نایب من باش در قسمت گری - تا پدید آید که تو چه گوهری

3042- *Taksim işinde benim vekilim ol da, senin ne cevher olduğun meydana çıksın.*

گفت ای شه گاو وحشی بخش تست - آن بزرگ و تو بزرگ و زفت و چست

3043- *Kurt dedi ki: "Şahım! Yaban sığırı senin payındır. O büyüktür, sen de büyük ve gövdelisin. Binaenaleyh, o sana layıktır."*

بز مرا که بز میانه ست و وسط - روبها خرگوش بستان بی غلط

3044- *Keçi benim hissemidir ki, orta vücutludur. Ey tilki! Sen de yanılmaksızın tavşanı al.*

شیر گفت ای گرگ چون گفتی بگو - چون که من باشم تو گویی ما و تو

3045- *Arslan dedi ki: "Ey kurt! Ne dedin? Bir daha söyle bakayım. Ben burada iken, ben ve sen demeye cesaret ediyorsun ha?"*

گرگ خود چه سگ بود کاو خویش دید - پیش چون من شیر بی مثل و ندید

3046- *Kurt ne köpek oluyor ki, benim gibi emsalsiz bir arslan karşısında, kendisini var görebiliyor?*

گفت پیش آ ای خری کاو خود بدید - پیشش آمد پنجه زد او را درید

3047- *"Ey eşekliği kendi satın alan eşek! İleri gel," dedi. Kurt yaklaşınca bir pençe vurdu ve onu parçaladı.*

چون ندیدش مغز و تدبیر رشید - در سیاست پوستش از سر کشید

3048- *Arslan, kurtta beyin ve rüşd-ü sedad tedbiri görmeyince, ona siyaset ederek derisini başından sıyırdı.*

گفت چون دید منت از خود نبرد - این چنین جان را ببايد زار مرد

3049- *Dedi ki: "Mademki beni görmek ve karşımda bulunmak, sana kendiliğini unutturmadi. Böyle bir cana, inleyerek ölmek gerekir."*

چون نبودی فانی اندر پیش من - فضل آمد مر ترا گردن زدن

3050- *Benim huzurumda fani olmadığın için, senin boynunu vurmak lazım geldi.*

کل شيء هالك جز وجه او - چون نه ای در وجه او هستی مجو

3051- *Allah'ın veçhinden başka bir şey haliktir. Sen onun veçhinde değilsen, varlık arama.*

Ta Sin Suresi'nde işaret ediliyor ki:

Arapça, Sure Kasas ayet 88

"Mahlukât namına ne varsa hepsi de haliktir, fanidir. Ancak, Allah'ın vechi yani zatı müstesnadır. Hükm ve kaza onundur. Ey insanlar! Siz de ona ricat ve avdet edeceksiniz."

Bu ayet-i celilede latif bir nükte vardır. Halik buyrulmuş da, "Yehliku" diye cümle-i fiiliye halinde irat olunmamıştır. Cümle-i ismiyeler devam ve sebata delalet

eder. Bu, o demektir ki, bütün mevcudat elan hakiki varlıkla mevcut değildir. Nitekim Cüneyd-i Bağdadi Kuddise sırruhu, “Allah vardı. Onunla beraber hiçbir şey yoktu” hadisini işitince “El’an kemakan”, yani “Hala da öyle” diyerek Vücut-u Hakiki ile ancak Allah’ın muttasıf olduğuna, mevcudat-ı sairenin varlıklarının Vücut-u Hakk’ın aksinden ibaret bulunduğuna işaret etmiştir. Molla Cami Kuddise sırruhu da, aynı mealde olmak üzere:

“O güzellik madeni olan Allah vardı. Cihanın nam ve nişanı yoktu. Eğer bu sırrı arif isen o varlıkla o yokluk, hala da öyledir” demiştir.

Cenab-ı Pir’in bu beytinde diğer bir telmih vardır. Araplarda himayesine iltica edilen biri, “Ente ala vechi” dedi mi, müracaat eden, onun mahmisi olur ve tecavüzlerden, taarruzlardan kurtulur. Demek ki, hesti-i mevhumdan kurtulmak için Hakk’ın vücut-u hakkanisinde fani olmak ve onun vech-i bakisi, yani Zat-i Layezal’i himayesinde bulunmak lazım geliyormuş. Aks-i takdirde kahr-i ilahî arslanının pençesi, kurda yaptığı gibi, adamın derisini yüzüp başından çekiverir. Nitekim Hazreti Mevlâna, lisan-ı ilahîden haber veriyor:

هر که اندر وجه ما باشد فنا - کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ نَبُود جزا

3052- Her kim bizim veçhimizde fena bulursa, “helak olmak” onun cezası olmaz.

Vech-i baki himayesinde beka bulur.

ز آن که در الاست او از لا گذشت - هر که در الاست او فانی نگشت

3053- Çünkü o “la”dan geçmiş, “illa”da makam kılmıştır. Makamı “illa” olanlar ise fani olmazlar.

Kelime-i tevhit denen “Arapça, Lailahe illallah” cümle-i şerifesi, nefy ile ispattan ibarettir. “Arapça, La ilahe” ile Allah’tan başka âlihe-i batıla inkâr edilir. “Arapça, illallah” ile Hakk’ın varlığı ve birliği tasdik ve ispat olunur. “Arapça, Lailahe illallah” diyenlerin bir kısmı “Arapça, La ilahe” derekesinde kalır; bazıları ise, “Arapça, illallah” derecesine yükselir. Hakikatte yalnız batıl mabutları değil, kendi de dâhil olduğu halde Hakk’tan başka her şey nefyeder.

Masivanın nefyidir tevhidde ispat-ı Hakk,

Dâhil-i ağûş-i la’da şehid-i illa yatar.

İşte “illa makam” budur ve burada olan, vech-i bakiye sığınmış mahv-ü müstehlek olmaktan onun himayesiyle kurtulmuş olur. “La”da kalmış olanların ve eneiyet-i ilahîye karşısında, ben-sen gibi varlık davasına kalkışanların sonundan korkulur.

هر که بر در او من و ما میزند - رد باب است او و بر لا می تند

3054- Her kim Hakk kapısında “Ben” ve “Biz” diyecek olursa, o kimse “la” vadisinde dönüp dolaşıyor demektir. Öyle olanlar, dost kapısından kovulur.

“O KİMSENİN KISSASI BEYANINDADIR Kİ: YARİN KAPISINI ÇALDI. YAR İÇERİDEN: KİM O? DİYE SESLENDİ. KAPIYI ÇALAN: BENİM, CEVABINI VERİNCE, YARİ: MADEMKİ SENSİN, KAPIYI AÇAMAM. YARANIMDAN BENLİK MERTEBESİNDE KALMIŞ KİMSE TANIMIYORUM DEDİ”

قصه‌ی آن کس که در یاری بکوفت از درون

گفت کیست گفت منم، گفت چون تو تویی
در نمی‌گشایم هیچ کس را از یاران نمی‌شناسم که او من باشد

Hadis kitaplarından Masabih'te Cabir Radiyallahü anhdan rivayet olunur ki: *Nebi-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem'in hücresi kapısına gittim, kapıyı çaldım. "Kim o?" dedi. "Benim!" cevabını verdim, benim "Ben" değişimden hoşlanmamış gibi "Ben, ben!" buyurdu.*

Mesabih'in şerhi olan "Tenvir"de, bu hadis için şu izahat vardır. Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, Cabir'in "Ben" lafzını söylemesine razı olmadı. Çünkü "Ben" lafzında benlik, yani kibir ve azamet vardır.

Hazreti Mevlâna, bu rivayeti bir kıssa suretinde naklediyor ve tasavvufi bir lisanla izah buyuruyor:

آن یکی آمد در یاری بزد - گفت یارش کیستی ای معتمد
3055- *Biri gelip, yarin kapısını çaldı. Yari içeriden: "Ey kendisine itimat edilen! Kimsin?" diye sordu.*

گفت من، گفتش برو هنگام نیست - بر چنین خوانی مقام خام نیست
3056- *Kapıyı çalan: "Benim!" deyince, yari: "Git, senin için içeriye girme zamanı değildir. Böyle bir manevî nimetler sofrasında ham ervaha yer yoktur" cevabını verdi.*

خام را جز آتش هجر و فراق - کی پزد کی وا رهند از نفاق
3057- *Pişmemiş, yani kemale ermemiş olanı, hicran ve firak ateşinden başka hangi vasıta pişkinleştirir ve onu manevî nifaktan kurtarabilir.*

رفت آن مسکین و سالی در سفر - در فراق دوست سوزید از شرر
3058- *O zavallı kapıdan döndü ve bir sene seferde bulunup yarin firak ve iştiağı kıvılcımlarıyla tutuştu, yandı.*

پخته گشت آن سوخته پس باز گشت - باز گرد خانه‌ی همباز گشت
3059- *O yanık âşık, pişkinleşti ve geri döndü. Tekrar yarin hanesi tarafına geldi.*

حلقه زد بر در به صد ترس و ادب - تا بنجد بی‌ادب لفظی ز لب
3060- *Dudağından terbiyesizce bir söz fırlamasın diye, yüz korku ve edep ile kapının halkasını vurdu.*

بانگ زد یارش که بر در کیست آن - گفت بر در هم تویی ای دلستان
3061- *Yari: "Kapıda olan kimdir?" diye sorunca: "Ey gönlümü almış olan! Kapıdaki de sensin" cevabını verdi.*

گفت اکنون چون منی ای من در آ - نیست گنجایی دو من را در سرا
3062- *Yari de: "Madem ki şimdi benim gibisin, ey benden ibaret olan! İçeri gir. Ev içine iki ben sığmaz" dedi.*

Mükerreren söylenildi ki, vücut, yani varlık "Vacip" ve "Mümkün" olmak üzere ikidir. Vücut-u Vacip: Hakk'ın varlığı; vücut-u mümkün: Halkın varlığıdır ki,

Hakk'ın varlığıyla ve onun var etmesiyle kaimdir. Şu halde birincisi, hakiki bir vücut; ikincisi, izafi, itibari, vehmi bir vücuttur. Adeta güneşe nispetle gölge, denize nispetle dalga gibidir. İkincisinden birincisine geçilmek için o vehmi ve izafi varlıktan geçmek lazımdır. Dalganın deniz varlığına kavuşması için dalgalıktan kurtulması, yani varlıktan ve hareketten kalması gerektir. O da, “Ben” diyecek yerde “Sen” demekle ve bunu zevk edinerek söyleyebilmekle mümkün olur.

*Zuhur ile beni mevcud gösterensin sen,
O halde varlık olur mu kulunda; sensin sen.*

İşte Cenab-ı Pir'in “Yar” dediği Maşuk-i Hakiki olan Allah-u Teala; onun hanesi de, Allah'ın barigah-ı azamet-ü vahdetidir. Kapıyı çalan âşık, salık ilallah olan dervıştır. Salık, vahdethane-i ilahînin kapısını çalıyor, fakat “Kim o?” sualine “Ben” demek gafletini ve hamlılığını gösteriyor. Yabancı biri, bir evin harimi dâhiline giremez. Ben diyen dervişin yabancılığı, Allah'a karşı benlik tevehhümünde bulunmasıdır. Binaenaleyh, ona lisan-ı hal ile:

*Bargah-i azamet perver-i lahutiye,
Pay-ı hadis giremez, mahv-i kadim isterler.*

deniliyor. Derviş dönüyor, ayrılık ateşiyle tutuşup yanıyor. Hamlılığı pişkinliğe tahavvül ediyor. İkinci gelişindeki “Kim o?” sualine, “Sensin” cevabını verebiliyor. O vakit de, içeri gir iltifatını görüyor. Cehennemin üstündeki “Sırat”ı tarif için, “Kıldan ince, kılıçtan keskin” denilmiştir. Vahdet yolu, ondan daha ince ve daha keskindir. O kadar ki, o yolda iğne ucu kadar ikiliğe tahammül yoktur.

Bahsedilen rivayette adı geçen Cabir bin Abdullah bin Haram, ensar-ı kiramdandır. Babası da, kendisi de Akabe Biati'nde bulunanlardandır. Pederi, Uhud muharebesinde şehit olmuş, kendisi Resul-u Ekremle 19 gazvede bulunmuştur. Fazla hadis rivayet eyleyen ve Resulullah'ın iltifatına mazhar olan sahabedendir. Hicretin 77 yahut 78 tarihlerinde, Medine'de vefat etmiş, cenaze namazı, Hazreti Osman'ın oğlu olup o sırada Emeviler tarafından Medine valisi bulunan “Eban” tarafından kıldırılmıştır.

Hazreti Mevlâna, bahse devamla diyor ki:

نیست سوزن را سر رشته دو تا - چون که یکتایی درین سوزن در آ
3063- İğneye iki katlı iplik başı giremez. Sen bir katlı isen, bu iğneye gir.

رشته را با سوزن آمد ارتباط - نیست در خور با جمل سم الخياط
3064- İpliğin iğneye irtibatı vardır. Fakat iğne deliği ile “cemel”in münasebeti yoktur.

Cenab-ı Pir, bu beyt ile:

Arapça, Sure Araf ayet 40

“Kâfirler için sema kapıları açılmaz ve cemel iğne deliğine girinceye kadar onlar cennete giremez” ayet-i kerimesine telmih ediliyor.

Bu ayet-i kerimeden evvelce de bahsolunmuş ve “Cemel” kelimesini kalın halat manasına alanlar olduğu da söylenilmiştir.

Nazm-ı celilin Türkçesi şivesine göre meali şöyledir: “Deve yahut kalın halat, dikiş iğnesinin gözüne girerse, kâfir de cennete girer.”

Hazreti Mevlâna, cemeli deve manasına göre tefsir ediyor ve “Ey salık! İpliğin iğneye irtibatı vardır, yani ince bir iplik iğne gözünden geçer. Lakin koskoca bir

deve ile iğne gözü arasında hiçbir münasebet yoktur” diyor. Bununla da deve gibi iri ve kinci bir nefis ile iğne gözü kadar ince olan vahdet yoluna gidilmez. Onu inceltmeli, tek katlı iplik haline getirmeli, bunun için de mücahede etmek lazımdır, diyor. Nitekim izah ediyor:

کی شود باریک هستی جمل - جز به مقراض ریاضات و عمل

3065- Devenin vücudu riyazet ve mücahede makasından başka bir şeyle nasıl incelir?

Arapça Sure Araf ayet 40

nazm-ı celilinin mealı, şairler için nükte sermayesi olmuştur. Bir Arap şairin bir beytini bizim Fuzuli:

Benim bu çektiğim derdi bairin başına koysan,
Çıkar kâfir cehennemden, güler ehl-i azab oynar.

beytiyle ifade etmiş ve “Benim çektiğim bu aşk derdini deveye yükletsen, ağırlığından o kadar zayıflar ki, iplik gibi olur da iğnenin gözünden geçer. O vakit kâfir cehennemden çıkar, azap ehli olanlar da, kurtulduk, diye sevinirler ve gülüp oynarlar” demek istemiştir.

دست حق باید مر آن را ای فلان - کاو بود بر هر محالی کن فکان

3066- Ona, yani deve gibi olan nefsin ve benliğin eriyip incilmesi ve iğne gözünden geçmesi için, Allah’ın yed-i kudreti lazımdır. Allah, muhal zannedilen her şeyin imkâna gelmesine kadirdir. O “Kün”, yani “Ol!” deyince, dilediği şey derhal olur.

Şeyh-ül Ekber Kuddise sırruhu gibi bazı büyükler, cehennem azabının muayyen bir müddet sonra zevke tebeddül edeceğini, cehennemdekilerin, ateş içinde iken denizdeki balıklar gibi olacağını keşfen söylemişlerdir. Allah-ü a’lem bimiradihi, Hazreti Mevlâna’nın da: “Allah her şeye kadirdir” demesi, devenin iğne gözünden geçmesi gayr-i mümkün görünürken Cenab-ı Hakk dilediği takdirde deveyi oradan geçirir ve cehennemi kâfirler için cennet haline getirir, işaretinde bulunduğu anlaşılır gibi oluyor.

هر محال از دست او ممکن شود - هر حرون از بیم او ساکن شود

3067- Hakk’ın eliyle her muhal, mümkün ve her azgın, sakın olur.

اکمه و ابرص چه باشد مرده نیز - زنده گردد از فسون آن عزیز

3068- Körlerin gözlerinin açılması, bedeni benekli ve yamalı olanların iyi olması ne demek? Ölü bile, o aziz-i muktedir Allah’ın nefhiyle dirilir.

و آن عدم کز مرده مردهتر بود - در کف ایجاد او مضطر بود

3069- Ölüden daha ölü bulunan Adem, Allah’ın yed-i icadına müsahhardır.

Yokken onun iradesiyle var oluverir.

کُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ بخوان - مر و را بی کار و بی فعلی مدان

3070- “Gökte ve yerde olanlar, O’ndan talepte bulunur. Cenab-ı Hakk, her gün iştedir.” ayetini oku da, Allah’ı işsiz, güçsüz bilme.

Sure-i Rahman'daki:

Arapça, Sure Rahman ayet 29

“Gökte ve yerde olanlar, ondan talepte bulunur. Cenab-ı Hakk, her gün iştendir, ayetini oku da; Allah'ı işsiz, güçsüz bilme.”

Aleyhisselat-ü Vesselam Efendimiz, bu ayet-i kerimeyi tilavet buyurdıklarında: “Ya *Resulullah! O şe'n, o iş, o güç nedir?*” diye sormuşlar. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri de: “*Günahları mağfiret etmek, hüzünleri feraha tebdil eylemek, bir kavmi yükseltip başkalarını alçatmak şuun-i ilahîye cümlesindendir*” buyurmuş.

Süfyan bin Üyeyne'den rivayet ediliyor ki: Allah'ın indinde dehr, yani zaman iki günden ibarettir ki, biri dünya, biri ahirettir. Dünyadaki şen-i ilahî, emir, nehiy, ihya, imate, ita, meni, izlal gibi şeylerdir. Ahiretteki şen-i Rabbanî ise, sual, hisap, sevap, ikab misilli şeylerdir. Fakat muhakkikin-i sofiyeye göre: Küllü yevmdeki “Yevm”, başlangıcı ve sonu olmayan, mazi, hal, istikbal gibi kayıtlar altına girmeyen “An-ı daim”; şe'n ise “Tecelli” manasınadır. Bu manalara nazaran ayetin mealı: “Allah, her an başka bir tecelli ile mütecellidir” demek olur. Tecelliyat-ı ilahîyede tenahi ve tekerrür yoktur. Daimi surette, her istidada göre ayrı ayrı tecelli vuku bulur. Nitekim denilmiştir ki: “Allah, bir surete iki defa tecelli etmediği gibi, iki surete bir tecellide de bulunmaz.”

Hazreti Mevlâna, şuunat-ı ilahîyeyi bizim gibilere anlatmak için buyuruyor ki:

کمترین کاریش هر روز است آن - کاو سه لشکر را کند این سو روان

3071- Şuunatının en hafifi, her gün üç ordu sevk etmesidir.

لشکری ز اصلا ب سوی امهات - بهر آن تا در رحم روید نبات

3072- O üç ordunun biri: “Rahimlerde nebat-ı hayat yetişsin diye babaların belinden analara sevk edilen nutfelerdir.”

لشکری ز ارحام سوی خاکدان - تا ز نر و ماده پر گردد جهان

3073- İkinci bir ordu: “Dünya'nın erkek ve dişi ile dolması için rahimlerden cihana sevk edilen çocuklar ve yavrularıdır.”

لشکری از خاک ز آن سوی اجل - تا ببیند هر کسی حسن عمل

3074- Üçüncü bir ordu da: “Amellerinin mükâfat ve mücazatını ahirette görsünler diye, dünyadan ukbaya gönderilenlerdir.”

این سخن پایان ندارد هین بتاز - سوی آن دو یار پاک پاک باز

3075- Bu sözün yani şuunat-ı ilahîyenin sonu gelmez. Bunu bırak da, hikâyesine başlanılmış olan o afif iki dostun tarafına koş.

Fıkranın alt tarafı şöyle:

“BENİM DEMİŞ OLAN O KAILİN PİŞMAN OLMASI. İSTİĞFAR İÇİN BİR SENE RİYAZET ÇEKMESİ. SONRA HANE-İ DİLDARIN KAPISINA DÖNMESİ, EV SAHİBİNİN: KAPIDAKİ KİM, SUALİNE: KAPIDAKİ DE SENSİN, CEVABINI VERMESİ”

صفت توحید

گفت یارش کاندرا ای جمله من - نی مخالف چون گل و خار چمن

3076- Aşığın: “Kapıdaki de sensin,” demesi üzerine, yarı dedi ki: “Ey bütün benden ibaret olan ve çemendeki gül ile diken gibi muhalif bulunmayan! İçeri gir.”

رشته یکتا شد غلط کم شد کنون - گر دو تا بینی حروف کاف و نون

3077- İplik tek katlı oldu. Sen yanlış görme. “Kaf” ve “Nun” harflerini iki katlı görürsen galata düşmüş olursun.

Hazreti Mevlâna, bu beyit ile âşık ve maşuk arasında manevi bir ittihat bulunduğunu, çünkü âşığın maşukunda fani olduğu cihetle, ortada maşuktan başkası kalmadığını beyan ediyor. Buna misal olmak üzere de “Arapça, Kün” kelimesini teşkil eden “Arapça, Kef” ve “Arapça, Nun” harfleri sureta iki olduğu halde, o ikilikten bir mana zuhura geldiğini anlatıyor. Bahsi tavzih için bir misal daha getiriyor:

پس دو تا باید کمند اندر صور - گر چه یکتا باشد آن دو در اثر

3078- Tesir itibarıyla iki katlı olmakla beraber, kemendin sureta iki katlı olması lazımdır.

Bir yere çıkmak, bir şeyi bağlayıp çekmek için atılan kementler, tek katlı bir iptir. Bunlarilmek yapılmak suretiyle iki kat olarak kullanılır. Fakat o iki katlı ip bir iş görür, yani çıkılmak istenen yere çıkarır, çekilmek arzu edilen şeyi bağlayıp çeker. O halde suret itibarıyla iki katlı olan o kement, mana itibarıyla tek katlı demek olur.

گر دو پا گر چار پا ره را برد - همچو مقراض دو تا یکتا برد

3079- İki ayak olsun, dört ayak olsun yol alır. İki ağızlı makasın da, kesmesi birdir.

İki ve dört ayaklı mahlukât vardır. Ayaklar böyle müteaddit bulunmakla beraber, gördükleri iş birdir. Yani iki ayak da, insanı ve hayvanı yürütür. Keza makas iki ağızlıdır. Lakin o iki ağzın gördüğü iş birdir ki, kesmekten ibarettir.

آن دو همبازان گازر را ببین - هست در ظاهر خلافی ز آن و ز این

3080- Ortak ve birlikte çalışan iki çamaşır yıkayıcının haline dikkat et. İkisinin gördüğü iş, sureta aykırıdır.

آن یکی کرباس را در آب زد - و آن دگر همباز خشکش می‌کند

3081- Çamaşırcılardan biri çamaşırı ıslatır, arkadaşı ise ıslak çamaşırı kurutur.

باز او آن خشک را تر می‌کند - گویا ز استیزه ضد بر می‌تند

3082- Öbürü arkadaşının zıttına hareket ediyormuş gibi, kurumuş çamaşırı tekrar ıslatır.

لیک این دو ضد استیزه نما - یکدل و یک کار باشد در رضا

3083- Lakin mücadeleyi andıran bu zıt iki hareket, çamaşır sahibini razı etmek, yani çamaşırları iyice temizlemek için yapılan bir iştir.

هر نبی و هر ولی را مسلکی است - لیک تا حق می برد جمله یکی است

3084- Enbiya ve evliyadan her birinin ayrı mesleği vardır. Fakat o meslekler, saliklerini Hakk'a götürdükleri için, hepsi de birdir.

Arapça, Sure Bakara ayet 253

“Şu peygamberlerin bazılarını, bazılarından eftal kıldık” ayet-i kerimesi mucibince, peygamberler arasında derece itibarıyla fark vardır. Kimi başlı başına şariat ve kitap sahibidir. Musa, İsa ve Muhammed Aleyhisselatü Vesselam gibi... Kimi kendisinden evvelki peygamberin şariatına tabi ve onu müeyyittir. Musa'dan sonraki Beni İsrail peygamberleri gibi... İslam ulemasının da, şariat-i Muhammediyeye tabir olup onu teyit etmekte enbiya-yı Beni İsrail gibi olduklarına dair bir hadis-i şerif vardır. Şu fadiliyet ve meftuliyet ile meşrep ve neş'e tehalüfü suret-i zahirede bir fark gibi görünür. Öyle olmakla beraber:

Arapça, Sure Bakara ayet 285

nazm-ı celili icabınca da, aralarında ayrılık gayrılık yoktur. Çünkü gerek tabi, gerek metbu her peygamber, ümmetine mekarim-i ahlak öğretir ve Allah'ın kullarını Allah'a götürmeye çalışır. Bu itibar ile hepsi birdir. Enbiya varisi bulunan evliya da böyledir. Onların da meşrep ve neşe itibarıyla tarikat ve ayinlerinde sureta başkalık bulunsu bile, hakikatte hepsi de “Allah” der ve “Allah” dedirtir.

Hazreti Mevlâna şu hakikatleri beyan ettikten sonra, söyleyeni, dinleyenin dikkatinin söylediğini; dinleyenler gaflet uykusuna dalacak olursa, söyleyenin de şevki kırılıp söyleyemeyeceğini anlatmak için diyor ki:

چون که جمع مستمع را خواب برد - سنگهای آسیا را آب برد

3085- Dinleyen cemaati uyku bastıracak olursa, söz değirmeninin taşlarını su götürür.

Böyle değirmen dönmez ve söyleyen söyleyemez olur.

رفتن این آب فوق آسیاست - رفتنش در آسیا بهر شماست

3086- Bu suyun cereyanı, değirmenin üstündedir. Gidişi de, sizin değirmenlerinize doğrudur.

چون شما را حاجت طاحون نماند - آب را در جوی اصلی باز راند

3087- Sizin değirmene ihtiyacınız kalmayınca, değirmenci de suyu asıl ırmağa çevirir.

Malumdur ki, değirmenin taşlarını ve çarklarını çeviren sudur. Fakat müşteri bulunmadığı ve buğday öğütmeye rağbet eden olmadığı takdirde, taşların ve çarkların boşa dönmemesi için değirmenci, o çarkları çeviren suyun yollarını kapar ve suyu asıl mecrasına sevk eder.

Cenab-ı Pir, kalbine olan ilahî ilhamı suya, bahsettiği hakikatleri değirmene, kendisini de değirmenciye benzetiyor ve dinleyenlere hitaben, “Mademki, sizin maarif ve hakayık öğrenmeye ihtiyacınız yok, ben de suyu macerasına çeviriyorum, söylemekte olduğum yüksek bahisleri kesiyorum” diyor ve devam ediyor:

ناطقه سوی دهان تعلیم راست - و نه خود آن نطق را جویی جداست

3088- Sözün ağza gelip söylenilmesi, talim ve irşat içindir. Yoksa o sözün kalp ve ruh gibi ayrı bir mecrası vardır.

می‌رود بی‌بانگ و بی‌تکرارها - تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ تا گلزارها

3089- O söz, kalplerde ve ruhlarda sedasız ve tekrarsız bir halde hakikat gülşenlerine akıp gider.

Arifin kalbi, ilham cereyanından hali kalmaz. Müsteit dinleyici bulunursa o cereyan, kalpten ağıza gelir ve dinleyenin kulağına gider. Bulunmadığı takdirde, yine arifin kalbinden rububiyet gülzarına döner.

ای خدا جان را تو بنما آن مقام - کاندرا او بی‌حرف می‌روید کلام

3090- İlahî, kelamın harf ve savt olmaksızın sadır olduğu makamı ruha göster.

تا که سازد جان پاک از سر قدم - سوی عرصه‌ی دور پهنای عدم

3091- Ta ki, o musaffa ruh, başından ayak ittihaz etsin de, yokluğun geniş fezası etrafında yuvarlanıp dursun.

عرصه‌ای بس با گشاد و با فضا - وین خیال و هست یابد زو نوا

3092- O “adem” fezası o kadar geniş ve açıktır ki, bu hayalî varlık âlemi ondan feyiz bulur.

تنگتر آمد خیالات از عدم - ز آن سبب باشد خیال اسباب غم

3093- Hayal âlemi, “adem” âleminden dar olduğu için, hayalat gam ve kedere sebep olur.

باز هستی تنگتر بود از خیال - ز آن شود در وی قمر همچون هلال

3094- Şu varlık âlemi de, hayal âleminden dar olduğu için, Kamer o âlemde hilal olur.

Buradaki “Adem” den maksat: Ayan-ı sabite ve ervah âlemidir ki, tahayyül âlemine nispet kabul etmeyecek derecede geniştir. Keza tahayyül âlemi, şu vücut âlemi denilen mevhum varlığa nispetle, o kadar vâsıdır ki, mesela koskoca bir kamerin cirmi burada hilal şeklinde görünür.

باز هستی جهان حس و رنگ - تنگتر آمد که زندانی است تنگ

3095- Yine bu his ve renk âleminin darlığı, dar bir zindandan daha dardır.

علت تنگی است ترکیب و عدد - جانب ترکیب حسها می‌کشد

3096- His ve renk âleminin darlığına sebep, terkip ve adettir. Terkip cihetine insanı cezbeden hislerdir.

Biraz evvel yokluk âleminin genişliğinden, ona nispetle hayal âleminin darlığından bahsedilmiş, his ve renk âleminin, yani âlem-i şahadetin ise hayal âleminden de dar ve adeta zindan gibi olduğu bildirilmişti. Bu beyitte de şahadet âlemi adet ile terkipten müteşekkıl olduğu için daha dar olduğu beyan ediliyor. İnsanı o darlığa meylettiren şeyin ise görmek, işitmek, tatmak, koku almak ve dokunmak gibi hisleri bulunduğu ifade olunuyor.

ز آن سوی حس عالم توحید دان - گر یکی خواهی بدان جانب بران
3097- *O his tarafından, tevhit âlemini bil. Birlik istersen, tevhit canibine koş.*

امر کن يك فعل بود و نون و کاف - در سخن افتاد و معنی بود صاف
3098- *“Kün” emri, mana itibarıyla bir fiildi. Onu terkip eden “Kaf” ve “Nun” sözde vakidir, mana yine saftır.*
Sure-i Yasin’de buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Yasin ayet 82

“Hakikaten Cenab-ı Hakk’ın emri bir şeyi murat edince ona ‘Ol!’ demekle, o şey derhal olur.”

İşte “Ol” demek olan bu **“Arapça, Kün”** emir “Kaf” ve “Nun” harflerinden ibarettir. Görünüşte bir ikilik göster. Fakat bu iki harfin manası ve tesiri birdir. Ey salık! Sen de şu his ve suret âleminin manasını görmeye çalış ki, mana âlemine yol bulmuş olasın.

این سخن پایان ندارد باز گرد - تا چه شد احوال گرگ اندر نبرد
3099- *Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de, mücadele esnasında kurdun hali ne oldu, onu anlat.*

“TAKSİMDE EDEPSİZLİK ETTİN, DİYE ARSLANIN KURTU TE’DİP EYLEMESİ”

ادب کردن شیر گرگ را که در قسمت بی ادبی کرده بود

گرگ را بر کند سر آن سر فراز - تا نماید دو سری و امتیاز
3100- *İki başlık ve iki mümtazlık kalmasın diye o âli arslan, kurdun kafasını kopardı.*

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ است ای گرگ پیر - چون نبودی مرده در پیش امیر
3101- *Hey koca kurt! Arslanın önünde ölü gibi muti olmadığın için uğradığın felaket “fentekımna minhüm” ayet-i kerimesinin hükmüdür.*

Arapça, Sure Araf ayet 136

“Biz onlardan intikam aldık” demek olup Kur’an’ın müteaddit yerinde ve Nuh, Hud, Salih Aleyhimüsselam gibi peygamberan-ı izamın tevhidi kabul etmeyen ümmetleri hakkında varit olmuştur. Onların Allah’a karşı itaatsizlik göstermeleri kabilinden olarak; kurdun arslana karşı “Şu senin, bu da benim!” diyerek benlik davasında bulunması, bu intikamı mucip olmuştur deniliyor.

بعد از آن رو شیر با روباه کرد - گفت این را بخش کن از بهر خورد
3102- *Ondan sonra arslan tilkiye döndü: “Şu avları yemek için taksim et” dedi.*

سجده کرد و گفت کاین گاو سمین - چاشت خوردت باشد ای شاه گزین
3103- *Tilki arslanın huzurunda yerlere kapandıktan sonra dedi ki: “Efendimiz! Şu besili sığır, kuşluk yemeğin olsun.”*

و آن بز از بهر میان روز را - یخنیی باشد شه پیروز را
3104- *Şu keçî, şah-ı galip efendimizin öğle taamı olsun.*

و آن دگر خرگوش بهر شام هم - شب چره‌ی این شاه با لطف و کرم
3105- *Öbür tavşan da, lütf-u kerem sahibi sultanımızın gece çerezi olsun.*

گفت ای روبه تو عدل افروختی - این چنین قسمت ز کی آموختی
3106- *Arslan: "Ey tilki! Sen adaleti parlattın, yani tam adilane hükmettin. Böyle bir taksimi kimden öğrendin?" diye sordu.*

از کجا آموختی این ای بزرگ - گفت ای شاه جهان از حال گرگ
3107- *"Ey büyük düşünceli tilki! Bu taksimi nereden öğrendin?" dedi. Tilki de: "Ey hayvanlar âleminin padişahı; kurdun halinden, yani onun başına gelenden öğrendim" cevabını verdi.*

گفت چون در عشق ما گشتی گرو - هر سه را برگیر و بستان و برو
3108- *Bunun üzerine arslan dedi ki: "Mademki, sen bizim aşkımızda fani oldun ve bu fedakârlığı gösterdin, avların üçünü de al götür."*

روبه‌ها چون جملگی ما را شدی - چونت آزاریم چون تو ما شدی
3109- *Ey tilki! Sen tamamıyla bizim oldun. Seni nasıl incitiriz ki. Sen, biz demeksin.*

ما ترا و جمله اشکاران ترا - پای بر گردون هفتم نه بر آ
3110- *Biz de senin, bütün avlar da senindir. Artık kalk, yedinci kat semaya ayak bas.*
"Bir kimse Allah'ın olur, her şeyini hatta kendini Allah'a verirse Allah da onun olur" hadis-i şerifine işaret edilmektedir. Kur'an'da:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 92

"Sevdiğiniz şeylerden infak ve tasaddukta bulunmadıkça, birr-ü hayra asla nail olamazsınız" buyrulmuştur. Bunu yapanlar, yani Allah yolunda fedakârlıkta bulunanlar, birr-ü hayr sahibi ve Allah'ın sevgilisi olurlar. Tilki de en çok sevdiği av etlerini arslana bırakmak suretiyle fedakârlık gösterdiği için arslanın makbulü oldu ve mükâfatını gördü.

چون گرفتی عبرت از گرگ دنی - پس تو روبه نیستی شیر منی
3111- *Mademki, o alçak kurttan ibret aldın; o halde sen tilki değilsin, benim arslanımsın.*

Hazreti Mevlâna, bu muhareveyi naklettikten sonra, okuyucu ve dinleyicilere nasihat olmak üzere diyor ki:

عاقل آن باشد که عبرت گیرد از - مرگ یاران در بلای محترز
3112- *Çekilen bir bela esnasında, ölen dostların ölümünden ibret alan kimse akıllıdır.*

Nitekim denilmiştir ki, "Komşularının ölümünden ibret alan kimse akıllıdır."

روبه آن دم بر زبان صد شکر راند - که مرا شیر از پی آن گرگ خواند
3113- Tilki o zaman: “Arslan, avların taksimini kurttan sonra bana emretti” diye yüzlerce şükretti.

گر مرا اول بفرمودی که تو - بخش کن این را که بردی جان از او
3114- Eğer bana şunları taksim et, diye evvela emreyleseydi, onun pençesinden canını kim kurtarabilirdi?
Cenab-ı Pir, bundan sonra kıssadan hissenin beyanına giriyor da diyor ki:

پس سپاس او را که ما را در جهان - کرد پیدا از پس پیشینیان
3115- O halde bizi evvelkilerden sonra dünyaya getiren Cenab-ı Hakk’a hamd-ü sena olsun.

تا شنیدیم آن سیاستهای حق - بر قرون ماضیه اندر سبق
3116- Allah’ın eski zamanlardaki müşriklere etmiş olduğu siyasetleri okuduk ve işittik.

تا که ما از حال آن گرگان پیش - همچو روبه پاس خود داریم بیش
3117- Cenab-ı Hakk’ın bizi sonradan dünyaya getirmesi, o eski kurtların halinden ibret alıp, tilki gibi kendimizi korumanız içindi.

امت مرحومه زین رو خواندمان - آن رسول حق و صادق در بیان
3118- Hakk’ın resulü ve sözünde sadık olan Peygamber-i Ekber Efendimiz, bundan dolayı bizim için “Ümmet-i merhume”, yani “Allah’ın rahmetine mazhar olmuş ümmet” buyurmuştur.

Bir hadis-i şerifte: **“Biz zaman itibarıyla sonrakileriz, fakat Hakk’ın kerem-ü lütfuna mazhar olduğumuz için bütün ümmetlerinin ilerisindeyiz, yani sonra gelmişiz, lakin hepsini geçmiştiz”** denilmiştir.

Yaratılış, dünyaya getiriliş bakımından sonraya kalışımız da, Allah’ın hakkımızdaki lütf-u keremleri cümlesindendir. Çünkü bizden evvel gelip de peygamberlerine inanmayan, Allah’ın varlığına ve birliğine iman etmeyenlerin nasıl azap ve ikaba uğramış olduklarını, gerek işitmek, gerek okumak suretiyle öğrendik. Onların başlarına gelen belalardan ibret aldık. Çok şükür; Allah’a da, peygambere de, sair inanılacak şeylere de iman ettik. Allah’ın tevfiki olan imanımız sayesinde, aynı belalara uğramaktan kurtulduk. Ya biz de onlar gibi evvel dünyaya gelmiş ve onlar gibi küfür ve şirkte ısrar eylemiş olsaydık, Allah’ın kahrından nasıl kurtulabilirdik?

استخوان و پشم آن گرگان عیان - بنگرید و پند گیرید ای مهان
3119- O eski kurtların kemikleri ve kılları, yani hala mevcut eserleri meydanda. Ey büyük adamlar, ey akli başında kimseler! O eserlere bakın da ibret alın.
Kur’an-ı Kerim’de:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 137

“Arz üzerinde gezin, dolaşın; peygamberlerini tekzip etmiş olanların sonunun ne olduğunu görün” buyrulmuştur. Cenab-ı Pir de, şu ayet-i kerimeye işaretle bu beyti irat ediyor. O kurtların kılları ve kemikleri demekten maksat Ad, Semud kavmi ve Firavun gibi eski müşriklerin arz üzerinde kalmış eserlerinin bakiyeleri ve tarihte nakledilen maceraları demektir.

عاقل از سر بنهد این هستی و باد - چون شنید انجام فرعونان و عاد

3120- Firavunların ve Ad kavminin sonlarını işiten akıllı bir kimse, vehimden ibaret varlığını ve mahz-ı dalal olan heva ve hevesini terk eder.

ور بنهد دیگران از حال او - عبرتی گیرند از اضلال او

3121- Şayet o mevhum varlığı ve o heva-vü hevesi terk etmeyecek olursa, başkaları onun düştüğü dalalet ve felaketten ibret alırlar.

“NUH ALEYHİSSELAMIN: BENİMLE UĞRAŞMAYIN, ALLAH İLE UĞRAŞMIŞ OLURSUNUZ. BEN ALLAH’IN HİCABİYİM, DİYE KAVMİNİ TEHDİT ETMESİ”

تهدید کردن نوح علیه السلام مر قوم را که با من میپیچید که من رو پوشم در میان پس به حقیقت با خدای می پیچید ای مخذولان

گفت نوح ای سرکشان من من نیام - من ز جان مرده به جانان می زام

3122- Nuh Aleyhisselam, dedi ki: “Ey asi ve dik başlı kavim! Ben, hakikatte ben değilim. Ben ruh-i hayvanîden olmuş ve asıl canan olan Allah ile yaşamakta bulunmuş bir insanım.”

Ey asi kavim! Siz beni kendiniz gibi adi bir mahluk görüyorsunuz. Hâlbuki öyle değilim. Ben Hakk’ta fani ve onunla baki olmuşum. O, bende tecelli etmiş, benim suret-i zahirem ona hicap olmuştur. Binaenaleyh, benimle uğraşmanın, **Allah** ile mücadeleye kalkışmak olduğunu biliniz.

چون بمردم از حواس بو البشر - حق مرا شد سمع و ادراک و بصر

3123- Ben, Ebü’l-Beşer, yani Hazreti Adem’den intikal etmiş olan maddî hislerden ölmüşüm, yani mevhum varlığım ve benliğim Hakk’ın varlığında fani olunca Hakk, benim kulağım, idrakim ve gözüm olmuştur.

Sofiyenin “Kurb-i nevafile” dedikleri bir makam vardır ki, salık ona vasıl olunca Hakk onun, gözü, kulağı, eli vesair aza ve cevahiri olur; yani salık, Hakk ile görür, Hakk ile işitir, Hakk ile söyler, Hakk ile tutar. Nitekim bir hadis-i kudside, **“Kul feraizi ifadan sonra nevafile devam ile bana tekarrüpten hali kalmaz. O derecede ki, ben onu severim, sevince de onun işitir kulağı ve görür gözü olurum...”** buyrulmuştur.

چون که من من نیستم این دم ز هوست - پیش این دم هر که دم زد کافر اوست

3124- Çünkü ben, ben değilim. Bu ses ve bu nefes “Hu”dan, yani O’ndandır. Binaenaleyh, her kim bu ses ve nefes karşısında dırlamaya ve inanmamaya kalkışırsa o kâfirdir.

هست اندر نقش این روباه شیر - سوی این روبه شاید شد دلیر

3125- Bu ses ve bu nefes, yani ettiğim davet, o arslan tilkinin nakşıdır, suretidir. O halde o tilkiye doğru cüret ve cesaretle yürümek layık değildir.

گر ز روی صورتش می‌نگروی - غره‌ی شیران از او می‌نشوی

3126- Onu sureti cihetinden hakir görür de tasdik etmezsen, arslanların böğürtüsünü ondan işitirsin.

Cenab-ı Mevlâna, Hazreti Nuh'u, hikâyede bahsi geçen ve arslanı iltifatına mazhar olan tilkiye teşbih etmekle beraber peygamberan-ı izamın suret-i zahiresini hakir görenlerin onları bir tilki gibi müşahede eylediklerini anlatmak istiyor. Fakat öyle bir tilki ki, kendilerinde arslan kuvveti vardı, diyor. Sözüünü teyit için de, şunları söylüyor:

گر نبودی نوح را از حق یدی - پس جهانی را چرا بر هم زدی

3127- Eğer Nuh'ta Allah'ın yed-i kudreti bulunmasaydı, bir şirk âlemini bir tufan ile nasıl karmakarışık ve altüst edebilirdi?

صد هزاران شیر بود او در تنی - او چو آتش بود و عالم خرمنی

3128- Hazreti Nuh, bir ceset içinde yüzbün arslan idi. Kavminin bulunduğu küfür âlemi harman, o ise ateş gibi idi.

چون که خرمن پاس عشر او نداشت - او چنان شعله بر آن خرمن گماشت

3129- Harman, onun öşür hakkını vermeyince, o da öyle bir şuleyi o harmana havale etti.

Hazreti Nuh, kavminin imanından ümit kesince:

Arapça, Sure Nuh ayet 26

“Ya Rabbi! Şu arz üzerinde kâfirlerden hiç birini bırakma” diye inkisar etmiş, yıldırım nasıl bir harmanı yakar ve mahvederse, o inkisar da o müşrik kavmi tufan dalgaları altına almıştı.

Yine Mevlâna, buyuruyor ki:

هر که او در پیش این شیر نهان - بی‌ادب چون گرگ بگشاید دهان

3130- Her kim bu gizli arslanın, yani âlimüssirr-i velhafiyat olan Hakk Tealanın karşısında kurt gibi edepsizce ağız açacak, dırlanacak olursa...

همچو گرگ آن شیر بردراندش - فائتقمنّا مِنْهُمْ بر خواندش

3131- O arslan, -kurda yaptığı gibi- onu paralar. “Fentekımna minhüm”, yani “onlardan intikam aldık” ayetini okur.

زخم یابد همچو گرگ از دست شیر - پیش شیر ابله بود کاو شد دلیر

3132- Kurt gibi arslanın pençesiyle yaralanır. Arslana karşı cüret gösteren ahmaktır.

کاشکی آن زخم بر تن آمدی - تا بدی کایمان و دل سالم بدی

3133- Keşke o yara, yalnız cismine isabet edeydi. Böylelikle belki imanı ve kalbi kurtulmuş olurdu.

Allah'ın kahır ve gazabı, bazen kulun servetine ve sıhhatine isabet eder. Bazen de bu isabet, maddiyetine değil de, maneviyatına olur ki, bu mazallah

evvelkisinden şiddetlidir. Çünkü birincisinde imanın kurtulmak ümidi vardır. İkincisinde ise, imanın kurtulması imkânı yoktur.

قوتم بگسست چون اینجا رسید - چون توانم کرد این سر را بدید

3134- Söz buraya intikal edince kuvvetim kesildi. Bu sırrı nasıl ifşa edebilirim.

Hazreti Mevlâna, sırr-ı kaderin tefekkür ve tefhimindeki acz-i beşeri şu suretle beyan ettikten sonra nasihate şuru' ile buyuruyor ki:

همچو آن روبه کم اشکم کنید - پیش او روباه بازی کم کنید

3135- Ey salıklar! O tilki gibi karnınızı küçültün, yani doldurup büyütmeyin, hırs ve tamahı terk edin. Arslan huzurunda tilki oyununu, yani hilekârlığı bırakın.

جمله ما و من به پیش او نهید - ملک ملک اوست ملک او را دهید

3136- Bütün “ben”liği ve “biz”liği ona teslim edin. Milk, onun milkidir. Öyle ise milki sahibine bırakın.

Nasıl ki tilki, avlar için arslana “Hepsi senindir” demişti.

Cenab-ı Hakk, Malik-ül Mülk’tür. Yerde, gökte her ne varsa insanın varlığına ve benliğine varıncaya kadar, hepsi O’nundur. O halde ben ve benim diye onun mülküne ortak çıkmaya kalkışmamalıdır.

Hakk Sübhanehü ve Teala, Habib-i Necib’ine hitaben buyuruyor ki:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 26

“Ey Peygamber-i Ekber, söyle: Ey mülkün sahibi olan Rabbim! Sen mülkü ve saltanatı istediğine verirsin, istediğinden de mülkü ve hükümdarlığı alırsın; istediğini aziz kılar, yükseltirsin; dilediğini zelil eder, alçaltırsın. Her halde hayır senin elindedir. (Ne yaparsan onda hayır vardır.) Sen hakikaten her şeye kadırsın”

Arz ve semanın ve bütün âlemlerin mülk ve saltanatı Allah’ındır. Öyle iken arzın bir köşeciğinde idare başında bulunup da, onu babasının mirası telakki eyleyen ve orada ebedi kalacakmış vehminde bulunan kimseler ne kadar gafildirler. Düşünmezler ki, Allah’ın lütfuyla nail oldukları o devlet ve hükümet, yine Allah’ın kaharıyla ve hiç ummadıkları anda ellerinden çıkıverir. Hatta devlet ve hükümet iddiasında bulunacakların hepsi ölüp gidecek, bütün devletler ve hükümetler, hakiki sahibi bulunan Malik-ül Mülk-ü Zülcelali Velikram’a intikal edecektir. Kur’an-ı Kerim’de beyan edilmiştir ki, canlı mahlukatın hepsi öldükten sonra Cenab-ı Hakk:

Arapça, Sure Mümin 16

“Mülk ve saltanat bugün kimindir?” diye soracak, cevap veren bulunmadığı için, yine kendisi:

Arapça, Sure Mümin 16

“Bir ve kahhar olan Allah’ındır” buyuracaktır.

ز آنکه او پاک است و سبحان وصف اوست - بی‌نیاز است او ز نغز و مغز و پوست

3137- Çünkü Hakk Sübhanehü Veteala, paktır ve şanına layık olmayan her şeyden münezzehtir. Ki, "Sübhan" onun evsaf-ı celilesindendir. O zat-ı ecell-ü ala; kabuktan da, içten de, latif olan şeylerden de müstağnidir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 97

"Allah, âlemlerden ganidir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur" buyrulmuştur.

هر شکار و هر کراماتی که هست - از برای بندگان آن شه است

3138- Her av ve her ikram, o padişahın kulları içindir.

نیست شه را طمع بهر خلق ساخت - این همه دولت خنک آن کاو شناخت

3139- Allah'ın bütün mükevvenatı yaratması tamah sevkiyle değildir. Bütün bu devlet ve nimeti, kulları için halk eylemiştir. Bunu anlamış olan mesut bir kimsedir.

آن که دولت آفرید و دو سرا - ملک دولتها چه کار آید و را

3140- Dünya mülkü, devlet ve saltanatı, hatta dünya ve ahiret, bunları yaratmış olan Allah'ın ne işine yarar?

پیش سبحان بس نگه دارید دل - تا نگرید از گمان بد خجل

3141- Sübhan ve münezzeht olan Allah'a karşı kalbinizi muhafaza ediniz ki, ona su-i zan gösterdiğinizden dolayı mahcup olmayasınız.

کاو ببیند سر و فکر و جستجو - همچو اندر شیر خالص تار مو

3142- Zira Allah Celle Celalühü, halis süt içindeki bir kıl telini görür gibi, insanın kalbindeki sırrı, kafasındaki fikri ve araştırmayı bilir.

Zira:

Arapça, Sure Taha ayet 7

"Allah sırrı da, en gizli şeyleri de bilir"

آن که او بی‌نقش ساده سینه شد - نقشهای غیب را آینه شد

3143- Kalbi su-i zan ve itiraz lekelerinden saf olan kimse, gayb nakışlarına ayna olur.

Bir kimse, Allah'a karşı su-i zan göstermek ve gerek lisanıyla, gerek kalbiyle itiraz etmek suretiyle kalbini lekelemese saf ve mücella olan kalbi gayb nakışlarına ve ilahî sırlara ayna olur. Bir takım sırlar ve hakikatler, o saf ve cilalı ayna üzerine akseder.

سر ما را بی‌گمان موقن شود - ز آن که مومن آینه‌ی مومن شود

3144- Öyle saf ve temiz kalpli bir Müslüman, bizim sırrımızı şüphesi kalmamak üzere anlar. Çünkü mümin, müminin aynasıdır.

"Mümin, müminin aynasıdır" hadisine iki türlü mana verilmiştir. Birincisi: Bir Müslüman, bir Müslümanın aynasıdır. Birinin hali diğerine akseder. İkincisi:

Mümin bir kul, mümin ve müheymîn olan Allah'ın aynasıdır. Hakk'ın bazı esrarı onun kalp aynasında görünür. Mevlâna'nın beyti ikisine de şamildir.

چون زند او نقد ما را بر محک - پس یقین را باز داند او ز شک

3145- Sinesi saf olan mümin, bizim nakdimizi, yani söylediğimiz maarif ve hakayıki mehakke vurunca, yakîn ile şekki açıktan açığa ayırt eder.

چون شود جانیش محک نقدها - پس ببیند قلب را و قلب را

3146- Yine o müminin ruhu; nakitlerin, yani hakikî maarifin mehakki olursa, o kimse geçer akçe ile kalp parayı, yani hakikî maarif ile uydurma sözleri görür ve anlar.

“GÖZLERİ YÜZLERİNİN NURUYLA MÜNEVVER OLSUN DİYE PADİŞAHLARIN ARİF SOFİLERİ KARŞILARINA OTURTMALARI”

نشانندن پادشاهان صوفیان عارف را پیش روی خویش تا چشمشان بدیشان روشن شود

پادشاهان را چنان عادت بود - این شنیده باشی ار یادت بود

3147- Padişahların şöyle bir âdeti vardı, hatırında kaldıysa bunu sen de işitmişindir.

دست چپشان پهلوانان ایستند - ز آنکه دل پهلوی چپ باشد ببند

3148- Pehlivanlar, hükümdarların sol taraflarında dururlardı; çünkü cesaret makamı olan yürek bedenın sol tarafındandır.

مشرف و اهل قلم بر دست راست - ز آن که علم و خط و ثبت آن دست راست

3149- Defterdar ve kâtipler, padişahın sağ tarafında idiler. Çünkü yazı ve kayıt sağ ele aittir.

صوفیان را پیش رو موضع دهند - کاینه‌ی جان‌اند و ز آیین بهند

3150- Sofilere padişahın karşısında yer verirlerdi. Zira sofiler, ruh aynasıdır ve manen aynadan daha mücelladır.

سینه صیقلها زده در ذکر و فکر - تا پذیرد آینه‌ی دل نقش بکر

3151- Gönül aynası nakş-ı bikre, yani Allah'ın yeni bir tecellisine mazhar olsun diye zikr-ü fikr ile göğüslerine cila vermişlerdir.

هر که او از صلب فطرت خوب زاد - آینه در پیش او باید نهاد

3152- Aynayı, yaratılış belinden güzel olarak doğmuş kimsenin önüne koymalıdır.

عاشق آیین به باشد روی خوب - صیقل جان آمد و تقوی القلوب

3153- Güzel bir yüz, aynaya âşıktır. Çünkü kendisini görmek ister. Ayna ise ruhun cılasıdır ve kalbi kuvvetlendirir.

“YUSUF ALEYHİSSELAMIN HUZURUNA BİR MİSAFİR GELMESİ VE HAZRETİ YUSUFUN ONDAN HEDİYE İSTEMESİ”

آمدن مهمان پیش یوسف علیه السلام و تقاضا کردن یوسف از او تحفه و ارمغان

آمد از آفاق یار مهربان - یوسف صدیق را شد میهمان

3154- Uzak memleketlerden samimi ve şefkatli bir dost gelip, Yusuf Aleyhisselama misafir oldu.

کاشنا بودند وقت کودکی - بر وساده‌ی آشنایی متکی

3155- Çocukluk zamanlarında tanışmış ve ahbablık yastığına dayanmış, yani bir arada bulunmuş idiler.

یاد دادش جور اخوان و حسد - گفت کان زنجیر بود و ما اسد

3156- Misafir, Hazreti Yusuf'a kardeşlerinin ettikleri hasedi ve zulmü hatırlattı. Yusuf Aleyhisselam da: "O hal bir zincirdi, biz de arslandık. Onun için boynumuza takılmıştı" dedi.

عار نبود شیر را از سلسله - نیست ما را از قضای حق گله

3157- Zincire bağlanmaktan, arslan için utanmak lazım gelmez. O tecelli, kaza-yı ilahî icabı idi. Biz Hakk'ın kazasından şikâyet etmeyiz.

Bu beytin birinci mısrası, Namık Kemal'in Vatan Kasidesi'ndeki:

Değildir şir derzencire töhmet acz-i ikdam

mısrasına ilham sermayesi olmuştur. Kemal'in mısrası, adeta bunun tercümesidir.

شیر را بر گردن ار زنجیر بود - بر همه زنجیر سازان میر بود

3158- Arslanın boynunda zincir olsa bile; o, bütün zincir yapan insanların kuvvetçe emiridir.

گفت چون بودی ز زندان و ز چاه - گفت همچون در محاق و کاست ماه

3159- Misafir: "Zindan ve kuyuda ne halde idin?" diye sordu. Hazreti Yusuf: "Kamerin eksilip, hilal haline gelmesi gibiydim" cevabını verdi.

در محاق ار ماه نو گردد دو تا - نی در آخر بدر گردد بر سما

3160- Kamer eksilip hilal şekline girince, incelir ve zaafından adeta iki kat olur. Fakat sonra semada yine bedir olmaz mı?

Bu beyit, Hazreti Mevlâna lisanındandır. Cenab-ı Yusuf'un kuyuya ve zindana atılması, keza köle diye kardeşleri tarafından satılması bir mücadele idi. Onun neticesinde cism-i şerifi zayıflamıştı. Lakin hilalin zaafı sonunda bedir haline gelip dolgun ay dolması gibi, o da zindandan çıktı, Mısır'a vezir ve peygamber oldu diyor. Bununla ve sonraki birkaç beyit ile süluk esnasındaki mücadeleden neticesinin hayırlı olacağını bildiriyor ve diyor ki:

گر چه دردانه به هاون کوفتند - نور چشم و دل شد و بیند بلند

3161- İnci tanesini, havanda dövüp ezerler. O dövülen ve ezilen inci, sonunda gözün ve kalbin nuru olur. Göze çekilince, uzakları ve yüksekleri görür.

Eski tababette inci, göz ilacı ve kalp ferahlatıcısı olarak kullanılırdı. Dövülüp toz haline getirildikten sonra, sürme gibi göze çekilir ve macunu karıştırılıp yenilirdi.

گندمی را زیر خاک انداختند - پس ز خاکش خوشه‌ها بر ساختند

3162- Buğdayı toprak altına atarlar, sonra ondan başaklar bağlarlar.

بار دیگر کوفتندش ز آسیا - قیمتش افزود و نان شد جان فرا

3163- O buğdayı, tekrar değirmen taşı altında ezerler. O vakit kıymeti artar. Çünkü can artıran ekmek olur.

باز نان را زیر دندان کوفتند - گشت عقل و جان و فهم هوشمند

3164- Onu tekrar dişlerle çiğneyip ezerler. O zaman da akıl, fehim ve hayat olur.

باز آن جان چون که محو عشق گشت - یُعجِبُ الزُّرَّاعَ آمد بعد کشت

3165- Sonra o hayat, aşkta mahv-u müstehlek olur. Öyle olunca da, ekinde rençberleri hayrete düşürecek bir bereket meydana gelir.

Bu beyit ile Sure-i Fetih'in sonundaki şu ayetlere telmih ediliyor.

Arapça, Sure Fetih ayet 28-29

“Cenab-ı Hakk, o Mabud-u Mutlaktır ki, hidayet ve Hak din olan İslam ile peygamberi Hazreti Muhammed Aleyhisselamı gönderdi. O dini bütün dinlere galip kılmak için, o dinin ve o peygamberin hakkaniyetine Allah'ın şahadeti kâfidir. Muhammed Aleyhisselamın Allah'ın resulüdür. Onunla birlikte olanlar (yani ashabı) kâfirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükû ve sücut hâlinde görürsün. (yani çok zamanlarda namaz kıldıklarını müşahade edersin) Allah'tan fazl-u kerem ve rıza isterler. Onların alameti yüzlerindedir, (Yani Hakk'ın makbul kulları oldukları yüzlerindeki nurdan anlaşılır ki) o nur secde eseridir. Onların Tevrat ve İncil'deki meseli bir ekin gibidir ki: İnce bir filiz çıkarmış, sonra o filiz kuvvetlenmiş, sonra kalınlaşmış, sapı üstünde doğrulmuş, rençberleri taaccüp ettirmiştir.”

Bu misalin mümessili Hazreti Peygamberi ile İslam dinidir. Çünkü bidayet-i İslam'da Resulullah Efendimiz yalnız başına davete başlamış ve sureta zayıf bulunmuştu. Yavaş yavaş din ve ehl-i din kuvvetlendi. Nihayet görüp işitenleri hayrete düşürecek bir raddeye geldi.

Bunun gibi bir salık de, riyazet ve mücahede ile maddiyetini zayıflatacak olursa, neticesinde gösterilen misallerle olduğu gibi feyz-i ilahîye nail olur.

این سخن پایان ندارد باز گرد - تا که با یوسف چه گفت آن نیک مرد

3166- Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de, o iyi kalpli misafirin Hazreti Yusuf'a ne dediğini söyle.

“YUSUF-U SIDDİK ALEYHİSSELAMIN MİSAFİRDEN HEDİYE İSTEMESİ”

بعد قصه گفتنش گفت ای فلان - هین چه آوردی تو ما را ارمغان

3167- Misafire hikâyeyi anlattıktan sonra, Yusuf Aleyhisselam, dedi ki: “Ey falan! Bize hediye olarak ne getirdin?”

Hediye kelimesinin geçmesi dolayısıyla, Hazreti Mevlâna diyor ki:

بر در یاران تهی دست ای فتی - هست چون بی‌گندمی در آسیا

3168- Dostların kapısına eli boş gelmek, buğdaysız değirmene gitmek gibidir.

Değirmene buğday götürmeyen un elde edemedi döneceği gibi, ihvan ve yaran nezdinde hediyesiz gitmek de, feyizsiz avdeti intaç eder. Onun için eski dervişler, bir tekkeye gittikleri vakit, velev ki pek cüz'i olsun, bir hediye ile oradaki canların gönlünü alırlardı. "Berk-i sezest tuhfe-i derviş" diye bir mısra vardır ki, "Dervişin hediyesi yeşil yapraktır" demektir. Hele Bektaşiler "Boş gelen, boş gider" diye, şiddetli bir kanun koymuşlar, "rakı, şarap ve mezelik getirmeyen sarhoş olmadan döner!" demek istemişlerdi. Onun için Bektaşi muhip ve müntesipleri tekkeye giderken, et, ekmek gibi yiyecek ve şişe şişe içecek götürürlerdi. Sözlerim mübalağalı görünmesin. Bektaşi ayini, "Ayin-i cem" namıyla toplanmak, rakı içmek, saz çalmak ve nefes okumaktan ibaretti.

Bir hadis-i şerifte: **"Birbirinize hediye veriniz, yekdiğerinizi seversiniz"** buyrulmuştur. Resulullah s.a.v. Efendimiz hediye kabul eder ve mukabelede bulunurdu. Hele "Zahir bin Haramil-Eşcal" isminde bir bedevi vardı ki, ne vakit Medine'ye gelse, Resul-u Ekrem'e çöl hediyesi getirir, avdetinde de taraf-ı Risaletten ona şehir hediyesi verildi. Bundan dolayı Aleyhisselat Efendimiz: **"Zahir bizim hediyemiz, biz de onun hazırası, yani şehriyiz"** buyurdu.

Mevlevi tekkelerinde, hususiyle Yenikapı Mevlevihanesi'nde bir adet vardı. Ramazan olacağı gece bütün ihvan tekkeye gelir, yatsı ve teravih namazını kıldıktan sonra hep birlikte şeyhin elin öpüp getirdikleri hediyeleri bırakırlardı. Bayramda da şeyh tarafından ihvana birer hediye dağıtıldı.

حق تعالی خلق را گوید به حشر - ارمغان کو از برای روز نشر

3169- Cenab-ı Hakk, mahşerde halka: "Bu neşir günü için hani hediyeniz, bakalım ne getirdiniz?" diye soracak.

جئتمونا و فرادی بی‌نوا - هم بدان سان که خلقناکم کذا

3170- Bize yalnız başınıza ve muhtaç bir halde, tıpkı sizi ilk yarattığımızda olduğunuz gibi geldiniz."

Sure-i Enam'daki bir ayete işarettir ki:

Arapça, Sure Enam ayet 94

"Ey insanlar! Tek ve kimsesiz olduğunuz halde bize geldiniz. Evlad-ü etbainızdan, akraba ve müteallikatınızdan hiçbirisi sizi takip etmedi. Sizi ilk yarattığımızda, yani doğduğunuz vakit de böyle yapayalnız ve acizdiniz. Size inam-ü ihsan etmiş olduğumuz şeyleri de bıraktınız arkanızda (yani her şeyi dünyada bıraktınız, ancak sizi sardıkları bir kefen ile buraya geldiniz)"

هین چه آوردید دست آویز را - ارمغانی روز رستاخیز را

3171- Kıyamet günü için, küçük bir hediye olarak ne getirdiniz?

Dünyada amel-i salihada bulunmak, hem yol azığı tedarik etmek, hem de ahirete bir nevi hediye götürmektir.

Arapça, Sure Bakara ayet 197

“Ahiret seferi için azık tedarik ediniz. Azıkların en hayırlısı ise takvadır. Allah’tan korkup, emri hilafına hareket etmekten çekinmektir” nazm-ı kerimi Kur’an’daki ilahî emirler cümlesindendir.

İşte bu takva azığıyla gidiş ve salih ameller götürüp, Cenab-ı Hakk’a âcizane bir hediye takdim ediş ki, mükâfatsız kalmaz. Hatta denilmiştir ki: Cennete girmek Allah’ın lütf-u keremiyledir; oradaki derecata ermek ise, dünyada işlenilen salih amellere göredir. Amel-i salihası olamayan, onun yerine büyük bir günah götüren de der ki:

*Eli boş gidilmez gidilen yere,
Rabbim; boş gelmedim ben suç getirdim
Dağlar çekemezken o ağır yükü
İki kat sırtımla pek güç getirdim.*

Yürekten gelmiş olan bu halis itiraf ve itirazın makbule geçmesi, afüvv-ü gafur olan Cenab-ı Hakk’ın fazl-u kereminden umulur. Çünkü Zat-ı Akdes-i Rabbanî, Zülcelâl olmakla beraber Zülîkram’dır.

یا امید باز گشتنتان نبود - وعده‌ی امروز باطلتان نمود

3172- Sizde dünyadan ahirete dönmek ve Allah’ın huzuruna çıkmak ümidi yok muydu? Yoksa Kur’an’ın kıyamet hakkındaki vaad-ü vaidi, size batıl mı görünmüştü?

Hazreti Mevlâna, bu beyitleri lisan-ı ilahiden irat ettikten sonra kıyameti ve haşrı inkâr edenlere hitaben diyor ki:

وعده‌ی مهمانی‌اش را منکری - پس ز مطبخ خاک و خاکستر بری

3173- Allah’ın huzuruna çıkıp, onun mihmanı olacağına eşekliğinden inanmıyorsan, onun matbahından toprak ve kül yemeye mecbur kalırsın.

ور نه‌ای منکر چنین دست تهی - در در آن دوست چون پا می‌نهی

3174- Kıyamet ve haşrın münkiri değilsen, o dostun kapısına böyle eli boş olarak nasıl adım atıyorsun?

Hayır ve hasenat hediyesi, taat ve ibadet takdimesi götürmeksizin ona nasıl misafir olacaksın?

اندکی صرفه بکن از خواب و خور - ارمغان بهر ملاقاتش ببر

3175- Uykudan ve yemekten biraz tasarruf et de, onları Hakk’a mülaki olduğun vakit, takdim etmek üzere hediye olarak götür.

Sure-i Zariyat’ta buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Zariyat ayet 15-16

“Dünyada Allah’tan çekinerek gûnahta sakınmış olanlar, ahirette ortalarından nehirler akan cennetlere gireceklerdir. Rabb-i kerimlerinin kendilerine verdiklerini alacaklardır. Hakikaten onlar bundan evvel, yani dünyada iken muhsin idiler.”

“Muhsin” kelimesi “İhsan”dandır. İhsan ise, iyi iş yapmaktır. İnam-ü ihsan da, iyi iş yapmak cümlesinden olduğu için sadaka, zekât, bezl-ü kerem manalarını da ifade eder.

Keza onlar:

Arapça, Sure Zariyat ayet 17-19

“Geceleri az uyurlar, çok ibadet ederlerdi. Seher vakti de günahlarının mağfiret buyrulmasını Allah’tan temenni ederlerdi. Onların mallarında, sail ve mahrum olanlar için hak vardı.”

Yani gelip sadaka isteyenlere de, muhtaç olduğu halde istemekten çekinen gizli fakirlere de mallarından hisse ayırmışlardı. Bol bol sadaka verirler ve çok lütf-u keremde bulunurlardı. İşte dünya da yapmış oldukları bu hareketler, kıyamet gününde ve Hakk’a mihman oldukları sırada onların hediyeleri sayılarak o hediyelerin mükâfatı olmak üzere lütf-u ilahî ile girecekleri cennette yüksek derecelere ereceklerdir.

اندکی جنبش بکن همچون جنین - تا ببخشندت حواس نور بین

3176- Ana karnındaki çocuk gibi biraz kımıld ki, sana nur gören hisler versinler.

Rahm-i maderdeki cenin, kımıldayacak devre gelince, ona bazı hisler verilirmiş. Cenab-ı Pir, onu misal getiriyor ve “Sen de taat ve ibadat hususunda biraz hareket et ki, sana da nur-u ilahîyi müşahade edebilecek manevi rüyet hissi ihsan olunsun” diyor. Eğer taat ve ibadat hususunda kımıldamayacak olursan:

وز جهان چون رحم بیرون روی - از زمین در عرصه‌ی واسع شوی

3177- Rahm-i mader misilli, dar ve kasvetli olan şu tabiat âleminde çıkarsın da, rahme nispetle zemin gibi gayet geniş bir âleme dâhil olursun.

Evvelce de geçmişti ki, mana âlemi, şu suret âlemine nispet kabul etmeyecek derecede geniştir. O kadar ki, ana karnı dünyaya nispetle ne kadarsa, suret âlemi de mana âlemine göre o kadar, hatta daha fazla dardır. Bu söz istiğrabı mucip olmasın. Ehl-i cennetin en dun derecede olanlarına bu dünyadan bilmem kaç defa vasi mülk ve arazi verileceğine dair hadisler vardır. İşte o hadislerin mealinden ahiret âleminin genişliği tefekkür edilsin.

آن که ارض الله واسع گفته‌اند - عرصه‌ای دان کانبیا در رفته‌اند

3178- Arzullahi vasia denilen saha-yı, enbiyanın gitmiş oldukları arsa bil.

Ve ey salik! Sen de biraz kımıldan ve taat-ü ibadat harekâtında bulun ki, o arz-ı vasiaya sefer edebilesin.

Sure-i Zümer’de buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Zümer ayet 10

“Habibim şöyle söyle: Bu dünyada ihsan eden ve iyilik yapanlar için hasene vardır. (yani kendilerine sevap verilecektir) Allah’ın arazisi de geniştir. Hakikaten sabredenlerin ecr-ü mesubatı hisabsız bir surette verilecektir.”

Bu ecr-i mesubatın “bigayr-i hisab” olması dikkat şayandır. Çünkü milyon, milyar, trilyon gibi pek fazla miktarlar da hesaba dâhildir. Allah ise, hesabın haricinde, yani o yüksek adetlerden fazla ecir vereceğini vaat ediyor. Buna mukabil, secde-i ubudiyete kapanılarak ne kadar teşekkür edilse azdır.

Bazı müfessirlere göre bu ayet, müşriklerin ezasından Mekke’de barınamayan ve Hazreti Peygamberin müsaadesiyle Habeşistan’a hicret eden sahabe-i kiram hakkında nazil olmuştur. Onlar dinlerini muhafaza emeliyle oraya gittikleri için

dünyada nail oldukları hasene, vicdan serbestliği ve beden istirahatı ile yaşamaları olmuştur. Ahiretteki hasenelerinin ne olacağını ise Allah bilir.

İşte buradaki “Arzullahi vasia” Allah’a serbestçe ibadet edebilecek yerlerdir. Hazreti Mevlâna onu “Âlem-i mana” ile tevil ediyor ve peygamberlerin gitmiş oldukları arsa diyor.

دل نگرده تنگ ز آن عرصه‌ی فراخ - نخل تر آن جا نگرده خشک شاخ

3179- Gönül, geniş sahadan sıkılmaz ve yaş ağacın dalı, budağı orada kurumaz.

Bundan sonra mana âlemine gitmek üzere herkesin neden kımıldanmadığını izah için Cenab-ı Pir, buyuruyor ki:

حاملی تو مر حواست را کنون - کند و مانده می‌شوی و سر نگون

3180- Sen şimdi havas-ı tabîiyeni yüklenmiş olduğun için, yorgun ve aciz kalmışsın.

Yatıp uyumaya mecbur olmuşsun.

چون که محمولی نه حامل وقت خواب - ماندگی رفت و شدی بی‌رنج و تاب

3181- Uykuda ise yük altında olmadığın, yani havasın işlemediği için yorgunluğun geçer, meşakkat ve hararetin zail olur.

چاشنیی دان تو حال خواب را - پیش محمولی حال اولیا

3182- Evliyaullahın hamillik değil, mahmullük haline uykuyu bir çeşni, bir numune bil.

İnsan uyanırken beş hissini hamildir, yani onları bir yük gibi taşır. Gözü görür, kulağı işitir, dili söyler ve saire ve saire... Bunların hepsi de, sahibini yorar ve ezer. Fakat uyuyunca hisler faaliyette olmadığı için kalıp dinlenir, yorgunluk kalmaz. Hazreti Mevlâna, şu tabii hali misal getirmekle, evliyaullah hazaratının ahvalinden küçük bir örnek göstermek istiyor. Onlar, vücut kaydından kurtulmuş oldukları için uyanırken de tabii hislerin yorgunluğundan azade bulunurlar diyor ve tarifle devam ediyor:

اولیا اصحاب کهفند ای عنود - در قیام و در تقلب هم رقود

3183- Ey inatçı kimse! Evliya hazaratı ayakta iken de, dönüp dolaşırken de Ashab-ı Kehf gibi uykudadır.

می‌کشیشان بی‌تکلف در فعال - بی‌خبر ذات الیمین ذات الشمال

3184- Cenab-ı Hakk, onları tekellüfsüz ve zahmetsiz, hatta habersiz olarak sağa, sola çevirir.

Ashab-ı Kehf: Dinlerini muhafaza için bir mağaraya sığınmış ve orada uyuya kalmış birkaç kişidir. Allah, onları uykuda oldukları halde sağ ve sol taraflarına çevirdiğini Kur'an'ında beyan ediyor. İşte evliyaullah da böyledir. Onlar da Allah'ın tedbir ve taklibiyle hareket ederler. Hareket kendiliklerinden olmadığı için zahmet ve meşakkat duymazlar.

چیست آن ذات الیمین فعل حسن - چیست آن ذات الشمال اشغال تن

3185- O zatül yemin nedir? Taat ve ibadetteki efal-i hasenedir. O zatül şimal nedir? Yemek, içmek, gezip dolaşmak gibi bedenî meşguliyettir.
Kur'an-ı Kerim'deki:

Arapça, Sure Kehf ayet 18

“Biz onları sağ ve sol taraflarına çevirirdik” ayet-i kerimesini Cenab-ı Pir “Fiil-i hasen” ve “Meşguliyet-i beden” diye tevil ediyor. Bu suretle demek oluyor ki, enbiya ve evliyanın taat ve ibadatta bulunması ve beşeriyet icabı cismani işlerle meşgul olması, Allah'ın iradesi ve tasarrufuyudur. Bu hareketlerde onların hiçbir tedbiri, hatta haberleri yoktur.

می‌رود این هر دو کار از انبیا - بی‌خبر زین هر دو ایشان چون صدا

3186- Bu iki iş, yani cismanî ve ruhanî hareket, enbiyada da vaki olur. Fakat onların bu hareketlerden haberleri yoktur. Onlar sükût ve hareketlerinde aks-i sedaya benzerler.

گر صدایت بشنواند خیر و شر - ذات کوه از هر دو باشد بی‌خبر

3187- Aks-i seda, sana hayır ve şerre dair ses işittirse de, dağın ikisinden de haberi yoktur.

Dağlık arazide ses aksi işitildiği malumdur. O akis hayır da, şer de olabilir ve onu herkes işitir. Yalnız dağ, o aksin ne olduğundan haberdar değildir. İşte enbiya ve evliyanın hali de böyledir. Onların sözleri ve fiilleri, tecelli-i aksinden ibarettir. Kur'an'da:

Arapça, Sure Necm ayet ۳/۴

“Peygamber heva-vü hevesle kendiliğinden söz söylemez. Onun sözleri kalbine ilham olunan vahiydir” buyrulmuştur.

Hazreti Peygamber Aleyhisselat Efendimizin: **“Ben de sizin gibi beşerim, lakin bana vahiy gelir”** buyurduğu gibi, enbiya ve evliyanın bir beşeriyeti, bir de nübüvveti yahut velayeti vardır. Beşeriyetleri itibarıyla eşyayı bilirler. Nübüvvetleri yahut velayetleri itibarıyla ise, Hakk'ın tecellisine makes olurlar. Allah ne yaptırırsa, onu yaparlar; ne söyletirse, onu söylerler.

“MİSAFİRİN HAZRETİ YUSUF'A: HER BAKIŞINDA GÜZEL YÜZÜNÜ GÖRÜP, BENİ DE HATIRLAMAN İÇİN SANA HEDİYE OLARAK BİR AYNA GETİRDİM, DEMESİ”

گفتن مهمان یوسف علیه السلام را که آینه آوردمت ارمغان تا هر باری که در وی نگری
روی خوب خود بینی مرا یاد کنی

گفت یوسف هین بیاور ارمغان - او ز شرم این تقاضا زد فغان

3188- Yusuf Aleyhisselam, misafire: “Haydi bakalım, hediyeni getir, ver” dedi. O da bu talepten sıkıldığı için feryat edecek hale geldi.

گفت من چند ارمغان جستم ترا - ارمغانی در نظر نامد مرا

3189- Misafir dedi ki: “Senin için birçok hediye aradım, Lakin hiç birini gözüm tutmadı.”

حبه‌ای را جانب کان چون برم - قطره‌ای را سوی عمان چون برم
3190- Bir habbe altını bir madene, bir damla suyu bir ummana nasıl götürüyim dedim.

زیره را من سوی کرمان آورم - گر به پیش تو دل و جان آورم
3191- Eğer sana hediye olarak kalbimi ve ruhumu takdim etseydim, Kirman vilayetine kimyon götürmüş gibi olacaktım.

Acemistan'ın Kirman vilayetinde çok kimyon yetiştigi için oralarda kıymeti yokmuş. Misafir de, getireceği kalp ve ruh hediyesini kimyona; Yusuf Peygamberi ise Kirman'a benzetiyor. Onun huzurunda takdimesinin pek değersiz kalacağını anlatmak istiyor ve diyor ki:

نیست تخمی کاندرا این انبار نیست - غیر حسن تو که آن را یار نیست
3192- Bu ambarda, yani senin indinde ve Mısır kıtasında bulunmayan bir tohum, yoktur, her şey bol bol mevcuttur. Ancak senin güzelliğin müstesnadır ki, onun eşi bulunmaz.

لایق آن دیدم که من آینه‌ای - پیش تو آرم چو نور سینه‌ای
3193- Nihayet münevver bir kalp gibi, cilalı bir aynayı huzuruna getirmeyi münasip gördüm.

تا ببینی روی خوب خود در آن - ای تو چون خورشید شمع آسمان
3194- Ey güneş gibi semanın nuru olan Hazreti Yusuf! O aynada, güzel yüzünü göresin.

آینه آوردمت ای روشنی - تا چو بینی روی خود یادم کنی
3195- Ey cemali parlak olan nur-u musavver; yüzünü gördükçe beni hatırlayasın diye sana ayna getirdim.

آینه بیرون کشید او از بغل - خوب را آینه باشد مشغول
3196- Koltuğunun altından bir ayna çıkardı. Ayna, bir güzelin meşgul olacağı şeydir.

Buradaki misafirden maksat: Tarik-ı Hakk salikidir. Yusuf'tan murat da, Cemil-i Alel İtlak olan Cenab-ı Hakk'tır. Hadis-i şerifte: **"Allah güzeldir, cemali sever"** buyrulmuştur. Ayin ise, tecelliyat-ı ilahîyenin makesi bulunan kalptir. Allah'ın huzuruna saf ve mücella bir kalp götürmesidir ki, onun tecellisine makes olabilsin. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure Şuara ayet 88-89

"Kıyamet öyle bir gündür ki, o gün, ne malın, ne evladın faydası olur. Ancak kalb-i selim ile Allah'ın huzuruna çıkabilenler kazanır."
Sanma ey hace ki senden zer-ü sim isterler,
Yevme la yenfeu'da kalb-i selim isterler.

Misafirin, Hazreti Yusuf'a, hüsnünü gösterecek bir ayna getirmesi dolayısıyla Hazreti Mevlâna her şey için bir ayna bulunduğunun beyanına şuru' edip buyuruyor ki:

آینه‌ی هستی چه باشد نیستی - نیستی بر گر تو ابله نیستی

3197- Varlık aynası nedir? Yokluktur. Eğer aptal değilsen, sen de öbür tarafa yokluk götür.

Malumdur ki, her şey zıttı ile münkeşif olur. Gündüzün ve nurun belli olması, gecenin ve karanlığın görünmesi ve belli olmasıyla. Gece ve karanlık, gündüzün ve nurun görünmesine ayna demektir. O halde ey salık! Sen de o Vacib-ül Vücut'un dergâhına yokluk götürür ki, senin yokluğun onun varlığına ayna olsun.

هستی اندر نیستی بتوان نمود - مال داران بر فقیر آرند جود

3198- Varlık ancak yoklukla görünür. Nitekim zenginler, fukaraya cud-u sehada bulunurlar.

Zengin olanlar, fakirlere inam-ü ihsan ederler. Bununla kendilerinin zengin bulunduklarını göstermiş olurlar. Demek ki, zenginlerin varlığı, fukaranın yoksulluğu ile görünüyor.

آینه‌ی صافی نان خود گرسنه ست - سوخته هم آینه‌ی آتش زنه ست

3199- Ekmeğin parlak aynası, aç olandır. Çakmağın aynası da, kavdır.

Ekmehteki doyuruculuk hassası, aç kimselerin onu yiyip doymasıyla; çakmaktaki ateşin mevcudiyeti de, kavı yakmasıyla belli olur. O halde aç, ekmeğin; kav çakmağın aynasıdır.

نیستی و نقص هر جایی که خاست - آینه‌ی خوبی جمله‌ی پیشه‌هاست

3200- Yokluk ve noksanlık nerede zuhur ederse, bütün sanatlardaki güzelliğin aynası olur.

Hazreti Mevlâna, bu beytin manasını şu misallerle izah ediyor:

چون که جامه چست و دوزیده بود - مظهر فرهنگ درزی چون شود

3201- Elbise, biçimli ve dikilmiş olursa, terzideki ustalığın nasıl mazharı olur?

Gayet mahir bir terzi farz edelim ki, dükkânında oturup duruyor. Onu orada öyle görmekle sanatkârlığını anlayabilir miyiz? Hayır. Ya, elbisemiz olmadığı için yeni bir kostüm yaptırmalı yahut paltomuzu tamir ettirmeliyiz ki, terzinin maharetli olup olmadığını anlayalım. Demek ki, yokluk ve eksiklik, sanatın zuhuruna sebep ve sanatkârın maharetine ayna oluyormuş.

ناتراشیده همی باید جذوع - تا دروگر اصل سازد یا فروع

3202- Kalın ağaç dalları yontulmamış ve işlenmemiş olmalı ki, usta bir dülger, onları tesviye ederek ya temel direği yahut duvar hatılı veyahut tavan kirişi yapsın.

خواجہ‌ی اشکسته بند آن جا رود - که در آن جا پای اشکسته بود

3203- Kırık saran, yani çıkıkçı, ayağı kırılmış bir adamın bulunduğu yere gider.

کی شود چون نیست رنجور نزار - آن جمال صنعت طب آشکار

3204- Hasta ve zayıf olmazsa, hekimlik sanatının güzelliği nasıl meydana çıkar?

خواری و دونی مسها بر ملا - گر نباشد کی نماید کیمیا

3205- Bakırın herkes indindeki hakirliği ve ucuzluğu olmasaydı, kimya nasıl görünebilirdi?

Buradaki kimya, eskilerin altın yapmak için uğraşmalarıdır. Güya o uğraşmalar neticesinde elde edilen ve “İksir” denilen bir maddeden cüz’i bir miktarı, mesela bakır bir tepsiye sürülecek olursa, o tepsi altın oluverirmiş. Mevlâna’nın bu misali göstermesi, o zamanın anlayışına göredir.

نقصها آیینهای وصف کمال - و آن حقارت آینه‌ی عز و جلال

3206- Eksikler kemal vasfının, muhakkarlık da izzet ve azametinin aynalarıdır.

ز آن که ضد را ضد کند پیدا یقین - ز آن که با سرکه پدید است انگبین

3207- Çünkü zıttı gösteren zıttıdır. Nitekim balın tatlılığı, sirkenin ekşiliği ile belli olur.

هر که نقص خویش را دید و شناخت - اندر استکمال خود ده اسبه تاخت

3208- Her kim kendi noksanını görür ve tanır, nefsinin kemale erdirmek için adeta on atla ve fevkalade bir süratle koşar.

“De esbe” tabiri: Çok süratli gitmekten kinayedir. Güya süvarinin bindiği at, süratinden çatlayacak olursa, diğerlerine binip koşturmak üzere yedeğinde dokuz tane at olan demektir. Yedeğinde tek at bulunan süvariye “dü esbe” derler.

ز آن نمی‌پرد به سوی ذو الجلال - کاو گمانی می‌برد خود را کمال

3209- Kendisinde kemal vehmeden kimse, nefsinde noksan görmeyişinden ve onu ikmale çalışmayışından dolayı, Zülcelâl ve-l ifdal olan Allah tarafına ulaşamaz.

Kusurunu gören kimsenin onu tamamlamaya çalışacağını, kendinde kemal vehmeyeyenin ise, Allah’a vasil olamayacağını beyan ettikten sonra Cenab-ı Pir; ucb, yani kendini beğenmenin kötülüğünü anlatmak için diyor ki:

علتی بدتر ز پندار کمال - نیست اندر جان تو ای ذو دلال

3210- Ey nazlı ve azametli kimse! Ey kendini kâmil sanan ve o vehmettiği kemale aldanan! Senin ruhunda, kendini kemal sahibi zannetmekten daha kötü bir illet yoktur.

از دل و از دیده‌ات بس خون رود - تا ز تو این معجبی بیرون رود

3211- Senden bu kendini beğenmek illeti zail oluncaya kadar, gözünden ve gönlünden çok kan gitmelidir.

Yani yüreğinden kan gidercesine mücahede etmeli ve gözlerinden kanlı yaşlar dökmelisin ki, o illetten kurtulabilesin.

علت ابلیس انا خیری بده ست - وین مرض در نفس هر مخلوق هست

3212- Şeytanın illeti “Ene hayrun”, yani “Ben daha hayırlıyım” demesi idi. Bu hastalık, her mahlûğun nefsinde vardır.

Meleklerle beraber şeytan da Hazreti Adem’e secde etmeye memur olmuştu. Melekler secde ettiler. Şeytan:

Arapça, Sure Araf ayet 12

“Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu topraktan halkettin” diyerek secde etmedi. Nefsinde kemal görmesi dolayısıyla “Ene hayrun” demesi, rahmet-i ilahîyeden meyus ve dergâh-ı Rabbanîden matrut olmasına sebep teşkil etti. Bu kendini beğenme illeti, sırf şeytana münhasır değildir. Her mahlûğun nefsinde az çok vardır. Hususiyle kadınlarda pek fazladır. Ben yaşlıyım yahut çirkinim itirafında bulunmuş bir kadın ne görülmüş, ne de işitilmiştir. Hele bazılarının boyacı küpüne düşmüş çakal gibi renk renk boyanmaları, çirkinliklerini artırmakta; onlar ise, bunu süs sanmakta ve güzelleştirm diye aldanmaktadır.

*Düzgünle gerilmez buruşuk bir yüz,
Boyayla incelmez kalın bir dudak.
İnsaf aynasına bir kerre bak da,
Kendini maskara etmeyi bırak.*

Tabib-i ilahî, bir mürşid-i kâmil lazımdır ki, o illeti tedavi etsin ve nüksetmeyecek bir hale getirsin.

گر چه خود را بس شکسته بیند او - آب صافی دان و سرگین زیر جو

3213- Kemal sahibi olduğunu vehmeden kimse, sureta kendini aciz görür. Fakat onun bu hali, dibine pislik bulunan bir dere suyunun, berrak görünmesine benzer.

Eski talebemden biri vardır ki, oldukça malumatlı ve mağrurdur. Bu tabiatı bırakmasını kendisine çok defa söylemiş olduğum bu genç, bir gün bana bir mektup göndermiş, gururlanmamaya çalıştığını söyledikten sonra, bulunduğu yerin irfan muhitinde epeyce bir mevki yaptığını da yazmıştı.

چون بشوراند ترا در امتحان - آب سرگین رنگ گردد در زمان

3214- Ey böyle olan kimse! Eğer biri imtihan kastıyla seni kızdırır ve bulandırırsa, suyun bulanıklığı ve pisliliği derhal meydana çıkar.

Kemaline mağrur olan bir kimse, sureta mahviyet göstermeğe çalışır, aczinden, noksanından bahseder durur. Lakin bu mahviyet, ciddi değil, gösteriş içindir. Hele biri, onu bir parça eşelesin ve bulandırсын, derhal içindeki bulanıklık, yani kemal vehmi meydana çıkar ve kâmillik davasına kalkar.

در تگ جو هست سرگین ای فتی - گر چه جو صافی نماید مر ترا

3215- Ey yiğit! Sana berrak görünse de, çayın dibinde gübre vardır.

Yani, ey böyle sureta mahviyet gösterenleri görüp de, onları saf bir dere zanneden kimse! Sakın aldanma! O saf sandığın ırmağın dibi pislilikle doludur. O pisliliği def edip atmak, herkesin elinden gelmez.

هست پیر راه دان پر فطن - باغهای نفس کل را جوی کن

3216- Yol bilen, zekâ ve fetanet sahibi olan Pir-i kâmil vardır ki, çamurlu nefis bağlarına arklar açar ve su akıtıp, oralardaki mezbeleyi temizler.

Ucb ve gurura düşmüş, vehm-i kemale tutulmuş kimselerin nefislerini Hazreti Mevlâna, çamur ve mezbele ile dolmuş bağ hendeklerine, mürşid-i kâmil de bol su salıverip o hendekteki çamurları ve mezbeleyi temizleyen zata benzetiyor. “Sen de öyle bir mürşide intisap eyle ki, onun himmeti feyezânıyla nefsindeki benlik çamuru ile ucb ve gurur süprüntüsü temizlensin” diyor.

جوی خود را کی تواند پاک کرد - نافع از علم خدا شد علم مرد

3217- Bir kimse kendi deresini nasıl temizleyebilir? Ancak ilm-i ilahîden müstefiz olan bir mürşidin ilmi, ona menfaat verir.

Mesela bir adamın bağı ve etrafında arkı bulunur. O ark toz, toprak ve moloz ile dolar, sonra yağmur ve sel sularıyla çamur ve bataklık haline alır. O bataklık, sivrisinek kaynağı olduğu gibi, sel sularını almayacağı için bağa da zararı dokunur. O bataklığın temizlenmesi için, temizlemesini bilen bir kimse lazımdır ki, bataklık tathir edilsin. İçinden billur gibi su akan bir dere haline getirilsin.

İşte ucb ve gurur ile dolu bir kalp, böyle bataklık haline alır. Onun suyunu berrak bir dere yapacak olan da mürşid-i kâmidir.

Bazı kimseler vardır ki, kitap okumakla nefsini ıslah edeceğine, kalbindeki ucb ve gururu gidereceğine inanmıştır. Böyle bir hareket kendi kendine tıp kitapları okuyup da hasta tedavisine kalkışmak gibidir. Doktorlar bile hastalandıkları vakit kendilerini başka bir doktora tedavi ettirirler. Çünkü bir adam kendi derdini hakkıyla teşhis edemez.

Hazreti Mevlâna, bir misal getiriyor ve diyor ki:

کی تراشد تیغ دسته‌ی خویش را - رو به جراحی سپار این ریش را

3218- Bıçak kendi sapını nasıl yontar? Sen git de, bu yarayı bir cerraha göster.

“Bıçak sapını yontamaz” diye bir darb-ı mesel vardır. Evet. Kılıç, bıçak gibi kesici aletler başka şeyleri kestikleri halde saplarını yontamazlar. Bunun gibi hasta ve yaralı adam da, kendini iyi edemez. Öyle bir adamın doktora, bir operatöre müracaatı lazım gelir. Ahlak hastası ve manen yaralı olanların da tasfiye-i ahlak hekimi bulunan bir mürşide ilticası gerektir.

بر سر هر ریش جمع آمد مگس - تا نبیند قبح ریش خویش کس

3219- Kimse yarasının çirkinliğini görmesin diye, her yaranın üstüne sinek toplanır.

Bundan maksat ne, diyecek olursan:

آن مگس اندیشه‌ها و آن مال تو - ریش تو آن ظلمت احوال تو

3220- O sinek, senin yanlış düşüncelerinle kalben bağlandığın maldır. Yara ise, senin karanlık ahvalindir.

ور نه‌د مرهم بر آن ریش تو پیر - آن زمان ساکن شود درد و نفیر

3221- Eğer tabib-i manevî olan Pir-i kâmil, sendeki yaranın üstüne merhem koyacak olursa, o vakit derdin sakın olur ve feryadın diner.

تا که پندارد که صحت یافته ست - پرتو مرهم بر آن جا تافته ست

3222- Yaralı ve derdi olan, kendiliğinden sıhhat bulduğunu zanneder. Hâlbuki pirin koymuş olduğu merhemin eseri, orada parlar durur.
Pir-i kâmilin nazarı ve terbiyesi müspet tesir göstermiştir.

هین ز مرهم سر مکش ای پشت ریش - و آن ز پرتو دان مدان از اصل خویش

3223- Ey sırtı yaralı! Sakın o merhemı bırakma. O sıhhati de kendiliğinden değil, merhemın tesirinden bil.

“VAHİY NURUNUN KENDİSİNE AKSETMESİ DOLAYISIYLA VAHİY KÂTİBİNİN BİR AYETİ PEYGAMBER ALEYHİSSELATÜ VESSELAMDAN EVVEL OKUMASI VE: BEN DE MAHALL-İ VAHYİM, DİYEREK MÜRTET OLMASI”

مرتد شدن کاتب وحی به سبب آن که پرتو وحی بر او زد آن آیت را پیش از پیغامبر صلی
الله علیه و اله بخواند گفت پس من هم محل وحیم

Bu vahiy kâtibi, Abdullah bin Sad bin Ebi Serh idi. İnsanın yaratılış hakkında olan:

Arapça, Sure Müminun ayet 12-14

“Biz, hakikaten insan cinsini çamurdan bir sülaleden, (yani çamurdan mahluk olan Adem Aleyhisselamın zürriyetinden) yarattık; Sonra onu mekânetli bir karargâhta bir nutfе, bir meni yaptık, sonra o nutfeyi pıhtılaşmış kan haline getirdik, sonra pıhtılaşmış kanı et parçası haline getirdik; sonra o et parçasına kemikler yarattık, sonra o kemiklere et kapladık, sonra ona bambaşka bir hilkat (yani ruh) verdik.”

Aleyhisselat Efendimiz bu ayeti okuyor, Abdullah bin Sad da yazıyordu. Buraya gelince, kâtip hayretinden **“Yaratanların en güzeli olan Allah, ne mübarek bir Zat-ı Ecell-ü Ala’dır.”** deyiverdi. Sallallahü Aleyhi Vessellem Hazretleri de **“Yaz, öyle nazil oldu”** buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Sad: **“Eğer Muhammed, kendisine vahiy gelen bir peygamberse ben de peygamberim. Bana da vahiy geldi!”** diyerek mürtet oldu ve Mekke’ye kaçtı.

Mekke fethi esnasında birkaç kişiden maadasına aman verilmişti. Abdullah bin Sad da amandan hariç kalanlar arasında idi. Fakat o, süt kardeşi bulunan Hazreti Osman’a dehalet etti. Osman’ın şefaati ve şefaatteki ısrarı üzerine affedildi. Yeniden Müslüman oldu. Hazreti Ömer zamanında vukua gelen Mısır fethinde Amr bin As’ın maiyetinde bulundu. Hazreti Osman halife olunca onu Mısır valisi yaptı. O da Afrika’ya doğru ilerledi. “Harb-ül Abadile” denilen “Sübeytile” muharebesinde başkumandan bulunuyordu. Abdullah bin Zübeyr ve sair zevatın yardımıyla o harbi kazandı. Sonra Mısır’da bir adamı döverek öldürdü. Bundan dolayı Mısırlılar Medine’ye bir heyet gönderdiler. Kufe ve Basra’dan da böyle şikâyetçi bir heyet gelmişti. Hazreti Ali’nin tavassutuyla İbn-i Sad, Mısır valiliğinden azledildi. Yerine Muhammed bin Ebu Bekir tayin olunup Mısır heyetiyle birlikte memuriyetine giderken yolda halifenin kölesini yakaladılar. Üstünde İbn-i Sad’a hitaben yazılmış bir mektup buldular. Mektup eski valiye yerinde oturması ve şikâyetçilerle, İbn-i Ebu Bekir’i katlettirmesi tavsiye ediliyordu. Bunun üzerine geri döndüler. Kufe ve Basra şikâyetçilerini de celbettirler. Hazreti Osman, kölenin ve mektuptaki mührün kendisine ait olduğunu, fakat böyle bir mektup yazılmasına

emir vermediği gibi yazıldığından da haberdar olmadığını söyledi. Bu fitneyi çıkarmanın halife kâtibi Mervan bin Hakem olduğu anlaşıldı. Cezasını vermek üzere onu halifeden istediler, teslim etmediği için de Hazreti Osman'ı şehit ettiler. İbn-i Sad, Muaviye'nin devr-i saltanatında öldü.

Okunan ayet-i kerimeye taalluku olan bir fıkrayı da nakledeyim: Bir aralık din lehinde söz söylemek adeta haram sayılıyor, aleyhinde hezeyan etmek ise mubah görülüyor; bazı hulûskar muallimler de, bilmem kime yaramak için din hakkında bilir bilmez dil uzatıyor ve talebenin zihnini çeliyorlardı. Bunlardan biri, bir gün bana:

- Ayetle hadis arasında bir tenakuz buldum, dedi.
 - Ne gibi, diye sordum. Aramızda şöyle bir muhavere geçti:
 - Kur'an, Adem'in topraktan yaratıldığını haber veriyor. Peygamber ise, kızını Ali'ye nikâh ettiği sırada, insanı sudan yaratan Allah'a hamdolsun demiş.
 - Ey?
 - Bu bir tenakuz değil mi? Allah topraktan diyor, Peygamber sudan diyor. Birinin dediğini öbürü nakzediyor!
 - Mirim! Tenakuz var ama ayetle hadiste değil, senin anlayışında.
 - Neden?
 - Allah'ın topraktan yaratıldığını haber verdiği kim? Adem değil mi?
 - Evet.
 - Peygamberin sudan, yani ma-i meniden halk edildiğini söylediği kim? Adem'in evladı ve ahfadı değil mi?
 - Ha!
 - Ya tekrar edeyim: Tenakuz ayetle hadiste değil, senin anlayışında; daha doğrusu anlamayışında!
- Bu kadcılık bir Şeye aklı ermeyen mûnekkit bey, sũkũta mecbur olmuştu. Bahsimize gelelim.

پیش از عثمان یکی نساخ بود - کاو به نسخ وحی جدی می نمود

3224- Hazreti Osman'dan evvel bir yazıcı vardı ki, vahyolunan ayetleri yazmaya ciddiyetle çalışırdı.

Devr-i saadette kâtiplik hizmetinde müteaddit zevat bulunmuş, bunların sayısı kırk altıya kadar çıkarılmıştır. İbn-i Abdi Rabbihi'nin İkd-ül Ferid isimli kitabındaki beyanına göre, Hazreti Ali ile Hazreti Osman vahiy kâtibi idiler. Bunlar bulunmadığı vakit Übeyy bin Kab ile Zeyd bin Sabit yazarlardı. Onlar da bulunmazsa, başkaları kitabet ederlerdi.

Halid bin Said bin Ebil'as ile Muaviye bin Ebu Süfyan, Resulullah'ın bazı işlerini yazarlardı. Mugire bin Şube ile Huseyin bin Nümeyr halk arasında yazıcılık ederlerdi. Halid bin Said ile Muaviye bulunmazlarsa onların vazifelerini de görürlerdi. Zeyd bin Erkam ile Ala bin Ukbe ahalinin umur-u hususunu tahrir ederlerdi. Huzeyfe bin Yeman mahsulât-ı arziyenin kaydına memur idi. Zeyd bin Sabit, bazen hükümdarlara ve emirlere gönderilecek mektupları da yazardı. Muaykib bin Ebi Fatıma, Resulullahın mühürdarı olduğu gibi muharebelerde ele geçen ganimetlerin kâtibi, Abdullah bin Erkam bütün kâtiplerin naibi idi ki, hangisi bulunmazsa onun vazifesini görürdü. Bir de Huseyn bin Zübeyr vardı ki, Hudeybiye Müsalehası'nı yazmak için taraf-ı Peygamberîde buna emir verildiği halde Kureyş murahhası Süheyl bin Amr'ın kabul etmemesi üzerine müsahlehaname Hazreti Ali'nin kalemıyla yazılmıştı.

Abdullah bin Sad da, evvelce vahiy kâtipliği hizmetinde bulunmuş, fakat o mukaddes vazifenin kıymetini bilmemişti.

پرتو آن وحی بر وی تافتی - او درون خویش حکمت یافتی

3225- Peygambere gelen vahyin nuru, ona aksederdi de kalbinde hikmet ve marifet bulurdu.

عین آن حکمت بفرمودی رسول - زین قدر گمراه شد آن بو الفضول

3226- Hazreti Peygamber de, aynen o hikmeti ifade buyururdu. O herzevekil, bundan o kadar sapıttı ki:

کانچه می‌گوید رسول مستنیر - مرا هست آن حقیقت در ضمیر

3227- “Münevver Peygamber ne söylüyorsa, o hakikat benim de kalbime doğuyor,” demeye başladı.

پرتو اندیشه‌اش زد بر رسول - قهر حق آورد بر جاناش نزول

3228- Onun bu düşüncesi, Resul Aleyhisselama münkeşif oldu. Yani zamirindeki hıyaneti anladı. Allah’ın kahrı da, o kazib kâtibin canına indi.

هم ز نساخی بر آمد هم ز دین - شد عدوی مصطفی و دین به کین

3229- Hem kâtiplikten, hem Müslümanlıktan çıktı. Hazreti Mustafa Aleyhi Ekmel-üt Tehayanın ve din-i İslam’ın kindar düşmanı oldu.

مصطفی فرمود کای گبر عنود - چون سیه گشتی اگر نور از تو بود

3230- Mustafa Aleyhisselatü Vesselam, buyurdu ki: “Ey inatçı kâfir! Eğer o nur senden idiyse, nasıl oldu da böyle kapkara bir gâvur oldun?”

گر تو ینبوع الهی بودی - این چنین آب سیه نگشودیی

3231- Eğer sen ilahî bir memba olsaydın, böyle simsiyah bir küfür suyu fışkırtmazdın.

تا که ناموسش به پیش این و آن - نشکند بر بست این او را دهان

3232- Şuna buna karşı namus ve haysiyeti kırılmasın diye, bu husus onun ağzını tıkadı.

اندرون می‌سوختش هم زین سبب - توبه کردن می‌نیارست این عجب

3233- Bu sebepten, içerisi yanıyordu. Lakin şaşılacak şey ki, tevbe etmeye de muktedir olamıyordu.

آه می‌کرد و نبودش آه سود - چون در آمد تیغ و سر را در ربود

3234- O mürtet “ah” ediyordu. Fakat kılıç gelip kelleyi uçurduğunda ah etmenin faydası yoktur.

Vahiy kâtibi iken bir hezeyan etmişti. Evvelce saye-i Muhammedîde idrak etmekte olduğu hikmetleri kalbinde duyamayınca, o hikmetlerin kendinde değil, vahyin in’ikasından olduğunu anladı. Anladı ama bir kere inkâr etmiş olduğu için hakikati itiraf etmeye utandı. İçinden nedamet duyduğu halde, kibinden lisanen tevbe ve istiğfara yanaşmadı. O sahte namus ve haysiyet kuruntusu, daha doğrusu

kibir ve azameti onun kafasına keskin bir kılıç gibi indi ve dinini, imanını uçurdu. Sahte, namus kuruntusu öyle bir şeydir ki:

کرده حق ناموس را صد من حدید - ای بسا بسته به بند ناپدید

3235- Allah, namusu, yani kibir ve azameti, yüz batman ağırlığında bir bent, bukağı, bir boyunduruk yapmıştır. Çok kimse vardır ki, bu görünmeyen kayda bağlıdır.

کبر و کفر آن سان ببست آن راه را - که نیارد کرد ظاهر آه را

3236- Mürtet kâtibin kibir ile küfrü, onun yolunu öyle bağladı ki, kalben çektiği ahı bile izhar edemiyordu.

گفت اغلالا فهم به مقمchon - نیست آن اغلال بر ما از برون

3237- Cenab-ı Hakk, buyurmuştur ki: “O boyunduruklar hariçten değildir.”

Arapça, Sure Yasin ayet 8

Sure-i Yasin'deki bir ayete işaret ediliyor:

“Biz, o münkir ve kâfirlerin boyunlarında halkalar, boyunduruklar kıldık ki, o boyunduruklar çenelere kadar dayanır. O münkir ve kâfirler başları havada olarak haşrolunacaklardır.”

Eski zamanlarda esirlerin boyunlarında demirden yahut ağaçtan halka takarlardı. Arapça “Gul”, Fariside “Lale” denilen o boyundurukların bir esire takılmak üzere tek olanları bulunduğu gibi, müteaddit esirlere takılmak üzere adeta merdiven şeklinde olanları da vardı. Boyundurukların demiri yahut ağacı kalın ve yüksek olduğu için esirin çenesine dayanır, başını havaya doğru kaldırmaya mecbur ederdi.

İşte kıyamette boyunlarına lale geçirilecek olanlar da, bu vaziyeti alacaklardır. Onun için abdest esnasında boyuna meshedilirken: “Ya Rabbi! Boynumu ateşten azat et, zincirlerden ve boyunduruklardan muhafaza buyur” diye dua edilir.

“Mukmahun” kelimesi “İkmah” mastarındandır. Kamus tercemesinde bu lafız: “Başı yukarıya kaldırıp, gözü aşağıya doğru dikmek manasınadır ve gerden-i bend içre olan esire, bağın müzayakasından başını indirmeyip daima yukarı tutturmak manasınadır” diye izah edildikten sonra, Hazreti Ali Kerremallahü vecheye hitaben şerefvarit olan: **“Ali! Sen ve seni sevenler, Allah’ın huzuruna razı ve marzi olduğunuz halde geleceksiniz. Senin düşmanların ise, Hakk’ın gazabına uğramış ve kafaları boyunduruğun tazyikinden yukarı dikilmiş olduğu halde geleceklerdir”** buyrulmuş ve Ali düşmanlarının boyunduruk içinde nasıl duracaklarını göstermek için Aleyhisselat Efendimiz mübarek boyunlarını tutmuşlardı.

Tefsir-i Hüseyini’de bu ayetin nüzulüne sebep olarak deniliyor ki: “Ebu Cehil habisi, Muhammed’i namaz kılariken görürsem kafasını karayım, diye yemin etmişti. Bir gün Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, Kâbe hariminde namaz kılıyordu. Ebu Cehil görünce bir taş yakaladı ve atmak için kolunu kaldırdı. Fakat kolu tutuldu, adeta boynuna yapıştı, kaldı. Ne kadar zorladıysa kaldıramadı. Nihayet oğuştura oğuştura kolunu boynundan ayırabildiler. O münasebetle, bu ayet nazil oldu ve kâfirlerin ahiretteki halleri beyan buyruldu.”

Hazreti Mevlâna da, buyuruyor ki: Kibr-ü azamet yüzlerce batman ağırlığında demir bir halkadır ki, boynuna geçmiştir. Hem o halka hariçten değil, kendimizdendir ki, kibr-ü azametimizin boynumuza geçmiş timsalidir.

خلفهم سدا فأغشيناهم - می‌نبیند بند را پیش و پس او

3238- Onların önlerine ve artlarına set yaptık ki, o önde ve arkada olan kendi görmezler.

Bu beyit de Sure-i Yasin'deki bir ayete telmihtir:

Arapça, Sure Yasin ayet 9

“Kâfirlerin önlerine bir set yaptık, arkalarına da bir set yaptık. Onların gözlerini örttük, onlar setti göremezler.”

Bu ayet de biraz evvel söylenilen hadisenin mabadi bulunan bir vakıa dolayısıyla nazil olmuştur: Ebu Cehil'in kolu tutulup da taşı atamayınca kabilesi efradından biri: “Ben gider, bu taşla Muhammed'i öldürürüm!” diye kalktı. Lakin yaklaşıncı Zat-ı Risalet'i göremez oldu. Allah'ın hıfz-u himayesi Resulullah ile o habis arasında bir set teşkil eylemişti.

رنگ صحرا دارد آن سدی که خاست - او نمی‌داند که آن سد قضااست

3239- Bir ovada bulunan bir set, bir mânia uzaktan oranın renginde görünür. Onun gibi insanın vücudu sahrasında bulunan bir set de, vücuttaki şeyler renginde müşahede olunur. Sahibi, onun kaza setti olduğunu fark etmez.

Cenab-ı Pir, bu kaza settini izah için buyuruyor ki:

شاهد تو سد روی شاهد است - مرشد تو سد گفت مرشد است

3240- Ey kaza settine uğrayan! Senin sevgilin, mahbub-i hakikî olan Allah'ın cemalini görmeye, mürşit sandığın mürainin dırıltıları, mürşid-i hakikî olan veli-yi kâmilin sözlerini işitip anlamaya set olur.

Âşık olduğunu iddia ediyorsun. Fakat senin aşkın Allah'ın aşkına; maşuğum dediğin de, hakiki maşuğa engel oluyor. Dervişim, mürşidim var diyorsun. Lakin o mürşidim dediğin müteşeyyih senin yolunu vuruyor, hakiki mürşidin nasihat ve irşadını dinlemeye meydan vermiyor. İşte bu haller, hep kaza setidir.

ای بسا کفار را سودای دین - بندشان ناموس و کبر آن و این

3241- Ne kadar kâfir vardır ki, kendilerinde din sevdası mevcuttur. Onların setti de şunun bunun kibri ve namusudur.

Başka din salikleri arasında da, din sevdasında bulunanlar, mesela Hıristiyanlarda olduğu gibi, manastırlara kapananlar, dağ başlarında mağara kovuklarında ibadetle meşgul olanlar vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şu ayetle onların bu hali beyan buyrulmaktadır:

Arapça, Sure Kehf ayet 104

“O kimseler ki, dünya hayatında onların çalışmaları sapıktır, yani boşuna ve yanlış olarak uğraşıyorlar. Çünkü Nübüvvet-i Muhammediyeyi tasdik etmiyorlar. Hâlbuki onlar, kendilerini hakikaten iyi bir iş yapıyor sanıyorlar.”

Belki onların içinde de, Nübüvvet-i Muhammediyenin hakkaniyetni idrak etmiş olanlar bulunur. Fakat bunu itiraf edemezler. “Dindaşlarım ne der? Müslüman

olursam mevkim, şerefim, haysiyetim kalmaz!” düşüncesi onlar için bir bent teşkil eder. O bağı koparıp kurtulamazlar.

بند پنهان ليک از آهن بتر - بند آهن را کند پاره تبر

3242- O bent gizli, lakin demirden beter ve kuvvetlidir. Demir benti balta kırar.

Evet, saydığım düşünceler gizli birer bağ gibi onları bağlar. Bu gizli düşüncelerden her biri, demir bentlerden daha kuvvetlidir. Çünkü demir bağlar balta ile balyozla kırılır, fakat bu bağlar balyozla da kırılmaz.

بند آهن را توان کردن جدا - بند غیبی را نداند کس دوا

3243- Demir bent açmak ve kırmak suretiyle bağladığı kimseden ayırmak mümkündür. Gaybî ve ilahî bente ise, kimse çare bulamaz.

مرد را زنبور اگر نیشی زند - طبع او آن لحظه بر دفعی تند

3244- Bir adamı bir arı soksa, onun tabiatı, o acının define uğraşır.

زخم نیش اما چو از هستی تست - غم قوی باشد نگردد درد سست

3245- Lakin iğne yarası senin varlığından ise, acı artar, dert hafiflemez.

İnsan vücudunda bir müdafa kuvveti vardır. Mesela kesilmiş bir yer, derhal kapanmaya başlıyor, yara kapandıkça acısı azalıyor, nihayet hiçbir ızdırabı kalmıyor. İşte arı sokmasına karşı tabiatın müdafaası budur. Lakin vücutta o kuvvet yoksa mesela şeker hastalığına tutulmuş bir bedense, açılan yara çabucak kapanmıyor. Hele kangren olmuş bir vücudun yarası gittikçe açılıyor ve yayılıyor. O vücudun sahibi elemeler, ızdıraplar içinde kıvrana kıvrana ölüp gidiyor. Bunun gibi ezelen şaki olan bir bedbahtın hayatı da, kangren olmuş bir vücut gibidir. Kendisinde iyi olmaya kabiliyet yoktur. O halde öyle bir mahluk, “Mademki, öyle imişim, beyhude neye uğraşayım?” diye her şeyi bıraksın mı? Hayır... Hayır... Mesela bir parmağı kangren olmuş bir vücudu nasıl olsa ölecek diye bırakıyorlar mı? O parmağı, olmazsa eli, daha olmazsa kolu kesiyorlar, bu tedbirle bakiye-i bedeni muvakkat da olsa kurtarıyorlar. Kangrenli bir vücut, mahir bir operatörün elinde kurtulduğu gibi, manevi kangren olmuş bir ruh da, manevi tabip olan mürşid-i kâmilin terbiye ve tedavisiyle halas bulur.

Nitekim Hazreti Mevlâna da, gelecek beyitlerde rahmet-i ilahîyeden ümit kesilmemesini tavsiye ediyor:

شرح این از سینه بیرون می‌جهد - ليک می‌ترسم که نومیدی دهد

3246- Bu bahsin şerhi arzusu, gönülden fırlamak istiyor. Lakin ümitsizlik vereceğinden, halkı yeise düşüreceğinden korkuyorum.

نی مشو نومید و خود را شاد کن - پیش آن فریادرس فریاد کن

3247- Sakın meysus olma. Kendini şad eyle. Feryada, istimdada yetişen Allah’a feryat et.

Şöyle diyerek ki:

کای محب عفو از ما عفو کن - ای طبیب رنج ناسور کهن

3248- Ey affetmesini seven ve onarılmaz yaraların tabibi olan Allah! Bizi affet.

Cenab-ı Hakk, Erhamürrahimindir. Merhameti gazabından fazladır. Azap etmekten ziyade affetmeyi sever. Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz: “*Ya Rabbi! Sen affedicisin, affetmesini seversin, biz kullarını affet*” diye dua eder ve bu duayı ashaba öğretirdi. Hazreti Pir, kıssa-yı rücu ve bazı hakayık beyanına şuru’ ediyor da, diyor ki:

عکس حکمت آن شقی را یاوه کرد - خود مبین تا بر نیارد از تو گرد

3249- Peygambere nazil olan vahiydeki hikmetin aksi, o şakiyi yani mürtet vahiy kâtibini zayi etti, mürtetliğine sebep oldu. Ey salik! Sen de kendini görme ve benlik davasına kalkışma ki, o görüş seni berbat etmesin.

ای برادر بر تو حکمت جاریه ست - آن ز ابدال است و بر تو عاریه ست

3250- Birader, sende hikmet cereyan eder. Ama o hikmet, abdal-i ilahîyedendir, sende iğretidir.

Herkes az çok tecrübe etmiştir ki, bazen konuşurken hatırıma bir şey gelir. Tam söyleyeceğimiz sırada karşımızdaki onu bizden evvel söyleyiverir. Bunun üzerine: “Hay Allah iyilik versin, şimdi bunu ben söyleyecektim, sen benden çok yaşayacaksın” deriz. Demek ki, herkeste istidadına göre böyle hikmet cereyanı, tabiri diğerle, ilham vuku buluyor. Fakat bu hikmeti, o ilhamı kendi malımız sanmamalıyız. O hikmetler, o ilhamlar evliyaullah hazaratına aittir. Bizdekiler ise, onun aksinden ibarettir. Şu hali bir misal ile izah için Hazreti Mevlâna, diyor ki:

گر چه در خود خانه نوری یافته ست - آن ز همسایه‌ی منور تافته ست

3251- Bir ev kendisinde nur bulur, yani aydınlanır. Lakin o nur, komşunun aydınlık evinden aksetmiştir.

Bazı evler görülüyor ki, sokaktaki elektrik lambaları tam penceresinin önüne tesadüf ediyor. O lamba yanınca pencereden giren ziya evin odasını aydınlatıyor. İşte bizim kalplerimizi ara sıra aydınlatan hikmet ve ilham nuru da böyledir, evliyaullaha layık olan hakayıkın aksinden ibarettir.

شکر کن غره مشو بینی مکن - گوش دار و هیچ خود بینی مکن

3252- Böyle bir ilham hisseleyince, Allah’a şükret. Ona mağrur olup da, burnunu Kaf dağına kaldırma. Sözüme kulak ver, hodbinliğe kalkıp da, kendine vücut verme.

صد دریغ و درد کاین عاریتی - امتان را دور کرد از امتی

3253- Yüzlerce teessüf ki, bu iğreti akis, ümmetleri ümmetlikten uzaklaştırmıştır.

Mürtet vahiy kâtibinin hâli gibi ki, Hazreti Peygamber Sallallahü Aleyhi Veselleme nazil olan vahyin aksiyle tenevvür etmiş, lakin onu kendisine ait vehmeyleyerek ve “Bana da vahiy geliyor!” diyerek mürtet olmuş, ümmetlik şerefinden mahrum kalmıştı. Üstadından öğrendiği bir hüneri, şeyhinden aldığı bir feyzi benimseyenler de böyledir. Onlar da bu benlik vehim dolayısıyla, hünerlerini ve feyizlerini ileri götüremezler.

من غلام آن که او در هر رباط - خویش را واصل نداند بر سماء

3254- Hangi makamda olursa olsun, kendini sofraya vasıl olmamış ve nimeti kurbiyete ermemiş bilen kimsedeki yüksek himmetin ben kölesiyim.

Habib-i Edib-i İlahi Salavatullahi Aleyhi ve Alihi Efendimiz, Kâbe kavseyni ev edna mahremiyet ve kurbiyetine dâhil olmuş bulunduğu halde, “*Ya Rabbi! Sana karşı hayretimi artır*” diye dua buyururdu. Malum ya hayret, müşahede neticesidir. Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem, hayretinin artması duasıyla kurbiyetinin ve müşahedesinin tezayüdünü istiyordu. İşte uluv-vi himmet böyle olur.

Söz arasında bir “Kâbe kavseyni” geçti. Kamus tercümesinde deniliyor ki: “Elkab: Yayın kabzasıyla çile mahalli olan iki köşenin arasına denilir. Her yayda iki kab olur. Ve kab, miktar manasınadır.”

Şu halde “Fekane kabe kavseyni ev edna” ayet-i kerimesi Allah ve Resulühu Âlem “Hazreti Peygamber, Cenab-ı Hakk’a bir yayın iki tarafı kadar takarrüp etti yahut daha ziyade yaklaştı” demek olur. Tabii bu takarrüp, iki cismin birbirine yaklaşması gibi değildi. Elmalılı Hamdi Efendi Rahimehullah, tefsirinde bu manayı yazdıktan sonra diyor ki:

“Lakin burada daha güzel bir mana nakledilmiştir. Şöyle ki: Araplar, cahiliye devrinde bir ittifak için anlaşacakları zaman iki yay çıkarır, birini diğerinin üzerine koyarak ikisinin kabını birleştirir, sonra ikisini beraber çekip bir ok atarlardı. Bu, onların her birinin rızası, diğerinin rızası, birinin gazabı, diğerlerinin gazabı olup, hilafı mümkün olmasına değil, iki kavsın birlik manzarasını gösteren kırış arası demek oluyor. Görülüyor ki, bu mana, hem öbüründen ziyade bir yakınlık tasvir ediyor, hem de manevi bir kurba işaret ediyor.

Abd-i acize kalırsa, hiçbir melek-i mukarrebîn ve hiçbir nebiy-yi mürselin giremediği o harim-i hassın ve o kemal-i ihtisasın tarifine kalkışmaktan ise, sıdk-u ihlas ile vukuunu tasdik etmek ve bu kadarla iktifa etmek evladır.

“Hakikat miracının vâsfını benim gibi bir hayrandan sorma. Denize düşen damla deniz olur. Peygamber ne oldu bilmiyorum.”

بس رباطی که ببايد ترك كرد - تا به مسکن در رسد يك روز مرد

3255- Seferde bulunan bir kimsenin, meskenine vasıl olması için, birçok ribatı terk etmesi lazımdır.

Ribat: Misafirhane, han, otel gibi muvakkaten oturulacak yerdir. Eskiden hayır sahipleri, yolcuların barınması ve rahat etmesi için yollarda böyle ribatlar, kervansaraylar yaptırırlardı. Hala Mekke’de ve Medine’de mücavirler ile fakir hacıların ikametine mahsus ribatlar vardır.

Seyahate çıkan bir adam, yolda mecburi olarak böyle yerlerde kalır. Fakat vatanına ve meskenine varabilmek için oraları çabucak terk etmesi lazımdır. Vatan-ı hakikiden sefer ederek dünya gurbetine gelmiş olan bir ruh da, seyr-u süluku esnasında birçok makamı dolaşır. O ruhun hakiki vatanına bir an evvel dönebilmesi için, o makamlarda eğlenmemesi icap eder. Oyalanacak olursa otellerden, hanlardan birinde yerleşip kalan seyyah gibi, memleketine dönmesi gecikir, meskenine girmesi mümkün olmaz.

Derler ki, “Seyr-i manevi” ikidir. Biri “Seyr ilallah” öbürü “Seyr fillah” yahut “Seyr maallah”dır. Birincisi mütenahidir. Hakk’a vüsul ile nihayet bulur. İkincisi, na mütenahidir. Ondan dolayı salık, bulunduğu makamda kalmamalı, daima terakki ve teali gözetmelidir. Nitekim Hazreti Mevlâna, buyurmuştur ki:

آی برادر بی نهایت در گهیست - بر هر آنچه میرسی بالله مایست

3256- Birader! Kurb-i ilahî, nihayeti olmayan bir dergâhtır. Binaenaleyh, hangi makama varırsan Allah rızası için durma, ilerle.

Cenab-ı Pir, yukarıda bahsettiği iğreti aksi daha birkaç misal ile izah ediyor:

گر چه آهن سرخ شد او سرخ نیست - پرتو عاریت آتش زنی است

3257- Demir kızarmışsa da, hakikatte o kırmızı değildir. Ondaki kızartı, ateşin iğreti aksinden ibarettir.

Ateşe sokulan bir demir kızar, ateşte duruş fazla olursa kıpkırmızı olur. Fakat o kırmızılık ve kızgınlık hali onda zati değildir, arızidir. Çünkü demir, soğuk ve siyah bir cisimdir. Ateşte durduğu ve ateşin harareti ona aksetmiş olduğu için o hali almıştır. Ateşten çıkarılınca kararır ve soğur.

گر شود پر نور روزن یا سرا - تو مدان روشن مگر خورشید را

3258- Pencere yahut ve aydınlık olursa, sen o aydınlığı ancak güneşten bil.

هر در و دیوار گوید روشنم - پرتو غیری ندارم این منم

3259- Her kapı ve her duvar: "Bende aydınlık var, bu aydınlık başkasının değil, benimdir" der.

پس بگوید آفتاب ای نارشید - چون که من غارب شوم آید پدید

3260- Güneş onlara cevap verir ki: "Ey idraksizler! Ben gurup edince, aydınlığın kimden olduğu meydana çıkar."

سبزه‌ها گویند ما سبز از خودیم - شاد و خندانیم و بس زیبا خدیم

3261- Sebzeler derler ki: "Biz kendiliğimizden yeşiliz, mesruruz, handanız, güzel yüzlüyüz."

فصل تابستان بگوید ای امم - خویش را بینید چون من بگذرم

3262- Yaz mevsimi de, onlara der ki: "Hey cemaat! Ben geçip gidince halinizi görürsünüz."

Güneş batınca her taraf karardığı, kapıda pencerede aydınlık kalmadığı gibi; yaz mevsimi geçince de, yeşillikler sararır, kurur, dökülür. Onlardaki güzelliğin zati değil, aksi ve arızı olduğu anlaşılır. Bir misal daha:

تن همی‌نازد به خوبی و جمال - روح پنهان کرده فر و پر و بال

3263- Ten, güzelliğine ve parlaklığına mağrur olarak nazlanır. Ruh ise kendi letafetini gizlemiş olduğu halde...

گویدش ای مزبله تو کیستی - يك دو روز از پرتو من زیستی

3264- O bedene der ki: "Hey süprüntülük! Sen kim oluyorsun? Bir iki gün benim nurumla, benim sayemde yaşıyorsun."

غنچ و نازت می‌نگنجد در جهان - باش تا که من شوم از تو جهان

3265- Gururun ve nazın dünyaya sığmıyor. Hele sabret ki, ben senden sıçrayıp ayrılayım.

O vakit görürsün ki:

گرم‌دارانت ترا گوری کنند - طعمه‌ی موران و مارانت کنند

3266- Hararetli dostların, sana mezar kazarlar; seni yılanlarla karıncalara gıda olmak için toprağa gömerler.

بینی از گند تو گیرد آن کسی - کاو به پیش تو همی‌مردی بسی

3267- Sana karşı ölürcesine muhabbetler gösteren, neşrettiğin kokudan burnunu tıkar.

پرتو روح است نطق و چشم و گوش - پرتو آتش بود در آب جوش

3268- Bedenin söylemesi, görmesi ve işitmesi, ruhun pertevidir. Suyun kaynaması da ateşin pertevidir.

Zi-ruh olan bir insan görür, işitir, söyler, oturur, kalkar, yürür ve gezer. Fakat ruh onun cesedinden ayrılınca, evvelki hareketlerin hiçbirisi kalmaz. Bundan anlaşılır ki, o hareketler, bedende asli değil, arızı ve ruhun pertevi imiş. Keza ateş üstüne konmuş bir kabın içindeki su, yavaş yavaş ısınır ve kaynamaya başlar. Herkes bilir ki, o kaynayış suyun kendiliğinden değildir. Onu kaynatan, altındaki ateşin harareti ve tesiridir.

آن چنان که پرتو جان بر تن است - پرتو ابدال بر جان من است

3269- Ruhun ten üzerinde pertevi olduğu gibi, ebdal-i ilahîye, yani evliyaullah hazaratının da benim ruhumda pertevi vardır.

جان جان چون واگشد پا را ز جان - جان چنان گردد که بی‌جان تن بدان

3270- Ruh-ur ruh olan evliya pertevi, bir candan el-ayak çekecek olursa, bilmiş ol ki, o ruh da cansız ceset gibi olur.

Allah'ın bazı makbul kulları vardır ki, kâinat onların yüzü suyu hürmetine daim ve mütenaim olur. Nitekim bir hadis-i şerifte bu makbul kullardan bahsedilirken buyrulmuştur ki: **“Arz üzerindeki onlara onların hürmetine yağmur yağar, ehl-i arz, onlar sayesinde yiyecek, içecek bulunur.”**

Maddi nimetler, o zevat-i âliye sayesinde olduğu gibi; manevi feyizler de, yine onların himmetiyledir. Binaenaleyh, onların ruhlar üzerindeki tesirleri, ruhların cesetler üzerindeki tesirleri gibidirler. Onların manevi feyzi bir ruhtan uzaklaşacak olursa o ruh, cansız bir ceset halini alır ve manen kaskatı kalır.

Cenab-ı Pir, bunları söyledikten sonra, insanları ucb ve gurura düşmekten, “Beni Adem mahluk-u mükerremdir, Madem ki, ben de Adem oğluyum, bende de keramet vardır!” diye kendine mevki vermekten vazgeçirmeye çalışıyor. Eğer sende maarif ve hakayika dair bir neşecik zuhur ediyorsa, onu kendinden değil, evliyaullahın pertevinden bil ve daima taat ve ibadatta bulunup tevazu göster. Hadis-i şerifte: **“Tevazu göstereni Allah yükseltir”** buyrulmuştur. Nasıl ki, secde etmek azanın en eşrefi bulunan yüzü yere koymak, tevazunun son derecesidir. Fakat o son derece tevazunun mükâfatı da, son derece yüksektir ki, Hakk'a takarrüptür. Nitekim Alak Suresi'nin nihayetinde: **“Secde et ve yaklaş”** buyrulmuştur. Demek tevazunun mükâfatı, manevi kurbiyet ve fevkalade bir rıfat imiş.

Cenab-ı Pir, bu secde-i tevazuda bir takım esrar olduğunu anlatmak için de diyor ki:

سر از آن رو می‌نهم من بر زمین - تا گواه من بود در روز دین

3271- Secde ettiğime kıyamet gününde şahit olsun diye, ben başımı yere koyuyorum.

Kıyamet din günüdür. Hüküm ve ceza günüdür. O gün, bir Mahkeme-i Kübra kurulacak. Ahkem-ül Hakimin olan Allah, halkı bizzat muhakeme buyuracak, herkesin dünyadaki hasenat ve seyyiatına birçok şeyler şahadette bulunacak.

Sure-i Nur'da buyrulmuştur:

Arapça, Sure Nur ayet 24

“Kıyamet gününde günahkârların aleyhine şahadet edecek. Dilleri, elleri ve ayakları sahiplerinin yaptığı işleri lisana gelip arzeyeceklerdir.”

Böyle aleyhte şahadet olduğu gibi, lehte şahadet de vuku bulacak, mesela namaz kılan bir müminin secdegâhı: Benim üstümde secde-i ubudiyete kapanmıştı diyecektir. Sünnetle farzın edası sırasında, ileri, geri, sağa, sola doğru ve yer değiştirmek de namaz kıldığına ve Allah’a secde ettiğine müteaddit şahit göstermek içindir.

Cenab-ı Mevlâna, eşyanın bu şahadet ve ihbarı meselesini, Kur’anla teyit için buyuruyor ki:

يوم دين كه زلزلت زلزالها - اين زمين باشد گواه حالها

3272- Kıyamet günü arz, şiddetli surette sarsılacak ve bir takım hallerin şahidi olacaktır.

كاو تحدث جهرة أخبارها - در سخن آيد زمين و خارها

3273- O zemin, haberlerini cehri olarak söyleyecek, üstündeki dikenler bile, dile gelecektir.

Cenab-ı Hakk, Kur’an-ı Kerim’de buyuruyor ki:

Arapça, Sure Zilzal ayet 1-8

“Arz şiddetli bir zelzele ile sarsılınca, yine o arz, içindeki sıkletleri yani, madeniyat gibi şeyleri dışarı fırlatınca, üstünde kalan insanlar, buna ne oluyor ki, böyle yapıyor? Diyecekler. O gün arz, haberlerini (yani, niçin sarsıldığını ve ne diye içindeki şeyleri dışarı attığını) söyleyecek ve fasih bir lisan ile halka bildirecektir. Çünkü Ya Muhammed! Rabbin ona vahyetmiş ve söylemesini emretmiştir. O gün insanlar fırka fırka ve dağınık bir halde amellerinin cezasını görmek için geri dönecekler, her kim dünyada zerre kadar bir hayır işlemişse onun mükâfatını görecektir, her kim zerre kadar şer işlemişse onun mücazatını görecektir.”

Ashaptan Sasaa bin Naciye, huzur-i Peygamberîye gelmiş ve bir parça Kur’an okumasını Zat-ı Akdes-i Risalet’ten rica etmişti. Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, bu sureyi kıraat buyurdu. Surenin sonuna gelince Sasaa: “Bu kadar kâfi, Ya Resulullah” dedi.

Çünkü bu surede insanın mutlaka hesabına bakılacak bir gün geleceği, zerre kadar hayrın da, yine o kadar şerrin de o gün mükâfatsız ve mücazatsız kalmayacağı haber veriliyordu. Bundan dolayı o sureyi okumanın, Kur’an’ın yarısını okumakla müsavi olduğu hadiste bildirilmiş ve hakkında “Nısf-ül Kur’an” tabir edilmiştir.

Bu sure ile uzviyat ve cemadatın lisana gelip ihbaratta bulunacağı haber veriliyor. Muhlis müminler, buna inanırlar. Fakat felsefe erbabı, bu hale ihtimal vermedikleri için tevile çalışırlar. Cenab-ı Mevlâna, onların itikatlarını bildirmek ve akitlerinin çürüklüğünü meydana koymak için buyuruyor ki:

فلسفی منکر شود در فکر و ظن - گو برو سر را بر آن دیوار زن

3274- Felsefeci, fikrinde ve zannında uzviyet ve cemadatın nutka gelmesi ve şahadette bulunmasını inkâr eder. Onun buna inanmayışına karşı: "Git de başını duvara vur" de!

نطق آب و نطق خاك و نطق گل - هست محسوس حواس اهل دل

3275- Suyun nutku, toprağın nutku, çamurun nutku, sahib-i dil olan veli-yi kâmilin havasınca mahsustur.

Bir velinin işitmek hissi ve onun merkezi bulunan kulağı, eşyanın nutkunu pek ala işitir ve anlar.

فلسفی کاو منکر حنانه است - از حواس اولیا بیگانه است

3276- Hannane direğin iniltisini inkâr eden felsefeci, evliyaullah hislerine yabancıdır.

Hicretin sekizinci senesine kadar Medine'deki Mescid-i Nebevi'de minber yoktu. Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, mihrap yanındaki bir hurma direğine dayanır, öylece hutbe irat ederdi. Sekizinci senede, ashap çoğaldı ve mescit olduğu için geride kalanlar vech-i saadeti layıkıyla göremiyorlar, okuduğu hutbeyi tamamıyla işitemiyorlardı. Bunun için Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, Medineli bir kadına, "**Dülger bulunan kölene emret de, bana bir minber yapsın, hutbeyi onun üstünde irat edeyim**" buyurdu. Bunun üzerine üç basamaklı ve bir meclisli minber yapıldı, Mescitte mihrabın yanına konuldu. Resul-u Ekrem ilk defa minbere çıktığı gün, evvelce dayandığı direktan iniltiye benzer bir ses işitildi. Hazreti Peygamber, minberden indi; gidip o direği kucakladı. Biraz sonra, o inilti kesildi. Resulullah Hazretleri, yanında edilen zikr-i ilahîden uzak kaldığı için direğin ağlamakta olduğunu beyan etmekle beraber, cennette yeniden bir ağaç olması için onu minberin altında gömdürdü. İşte hanin ve enini dolayısıyla bu direğe "Hannane" tabir edilir. Vakası muhaddisler, siyerciler ve mutasavvıflar indinde meşhurdur.

Peygamber-i Ekber Efendimizin mübarek kulağında direğin tazarruunu anlayacak his bulunduğu için, onun neden inlediğini anlamış ve huzurda bulunanlara anlatmıştı. Fakat o ilahî samianın hissinden mahrum olan bir felsefeci, o mahrumiyet dolayısıyla buna inanmak şöyle dursun, böyle bir halin vuku bulacağına ihtimal vermez. Hatta tevatür derecesini bulan bu rivayeti, halkın tahayyülüne atfeder de:

گوید او که پرتو سودای خلق - بس خیالات آورد در رای خلق

3277- Der ki: "Halkın mizacındaki sevdailik ve hayalperverlik, halkın fikrine birçok hayal getirir."

Evet, enbiya ve evliyadan zuhur eyleyen mucize ve kerametlere, felsefeci inanmaz. Harikulade bir hali, gözüyle görüp, kulağıyla işittiği halde kendisinde ve başkalarında kara sevda denilen hastalık tesiriyle öyle görüldüğünü, öyle işitildiğini iddia eder.

بلکه عکس آن فساد و کفر او - این خیال منکری را زد بر او

3278- Belki ondaki fesat ve küfrün hükmü aksi; ona böyle bir münkirlik hayali getirmiştir.

Keza:

فلسفی مر دیو را منکر شود - در همان دم سخره‌ی دیوی بود

3279- Felsefeci, şeytanı da inkâr eder. Fakat o anda, şeytanın maskarası olur.

Hazreti Mevlâna, böyle münkirlere diyor ki:

گر ندیدی دیو را خود را ببین - بی‌جنون نبود کیودی بر جبین

3280- Ey feylesof! Şeytanı görmedinse, kendini gör. Deli olmayan şahsın alnında, mavi boya bulunmaz.

Çok kimse vardır ki, durup dururken ve hatır-u hayalde yokken, insanları rahatsız ve mutazarrır edecek hareketlerde bulunurlar. Mesela kapalı yerlerde oturan kimselere, güya latife etmiş olmak için habersizce aksırık tozu üflerler. Bu hareketi ve emsalini yapmayı, yapana hatırlatan ne ise şeytan da odur. O halde, hem böyle şeytanet hareketlerinde bulunan, hem de şeytanın varlığına inanmayan kimseye ne denir? Mademki, hareketinde bir müşevviki yokmuş, o hareketi kendi yapıyormuş, öyle ise şeytanın ta kendisi odur. Böyle iddialar, çılgınca sözlerdir ki, ancak deliden sadır olur. Hem Müslüman geçinmek, hem de Kur'an'da ve hadiste bildirilen şeytanı inkâr etmek delice hezeyan eylemekten başka nedir? Deliler bazen yüzlerini boyarlar, o delilikleriyle mecnun olduklarını halka anlatırlar. Böyle manasız fikirler de, yüze sürülen boya gibi sahibini deli diye teşhir eder.

هر که را در دل شك و پیچانی است - در جهان او فلسفی پنهانی است

3281- Her kimin kalbinde şek ve dolambaçlık varsa, dünyada o kimse gizli felsefecidir.

Maneviyata inanmak hususunda şek ve şüphesi olanlar, ehl-i sünnet mezhebinde olsalar da, feylesof demektirler. Çünkü maddiyattan başkasına inanmamak felsefecilerin âdetidir.

می‌نماید اعتقاد و گاه گاه - آن رگ فلسف کند رویش سیاه

3282- Feylesof meşrep olan, fakat mutekit görünen bazı kimseler, ara sıra maneviyata itikat ederler. Lakin kendilerinde bulunan felsefe damarı hareket edince, inkâra dönerler.

الحذر ای مومنان کان در شماست - در شما بس عالم بی‌منتهاست

3283- Ey müminler! Sakının ki, o damar sizde de mevcuttur. Hatta sizde nihayetsiz birçok âlem vardır.

جمله هفتاد و دو ملت در تو است - وه که روزی آن بر آرد از تو دست

3284- Yetmişiki milletin cümlesi sendedir. Vah ki, bir gün onlardan birinin itikadı senden elini kaldırır.

Yani, kendini gösterir.

Hadis-i şerifte ümmet-i Muhammedin yetmişüç fırkaya ayrılacağı, bunların yetmiş ikisinin dalalette olup, bir fırkanın necat bulacak olduğu, o fırkanın ehl-i sünnet velcemaat olduğu beyan buyrulmuştur. Bu fırkalar, itikat itibarıyla ayrılmış mezhepler ve onların salikleridir. En başlıcalar: Mutezile, Cebriye ve ehl-i sünnet mezhepleridir. Yetmişüç fırka olmaları da, Allah ve Resulühü a'lem çokluklarından kinayedir. Çünkü diğerleri, bu üç mezhepten birine az çok yaklaşıyor. Zaten yetmiş, yediyüz, yedibin, yetmişbin gibi adetler söylenildiği vakit, onların tam madutları değil, çoklukları murat olunur. Naci merhmumun:

*Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüzde
Böyle olmaz a benim hafızım ezber dediğim.*

beytinde olduğu gibi, bir cüzde yediyüz yanlışı çıkan bir hafız, Kelamullah'ı ezber etmemiş demektir.

Hazreti Mevlâna, ehl-i imana nasihat için buyuruyor ki: Hepsi de fıkra-i naciye kendisi olduğunu iddia eden bu fırkaların itikadına karşı sende de meyil vardır. O meyle mani olacak şey, ahkâm-ı şeriat ve adab-ı tarikata sarılmak, din ve tarikat ricalinin sohbetlerinde bulunmak ve onların eserlerini okumaktır. Buna muvaffak olamazsan o, sendeki meyil, bir gün seni o batıl mezheplerden birine götürür. Bundan dolayı:

هر که او را برگ آن ایمان بود - همچو برگ از بیم این لرزان بود

3285- Her kimde o imandan bir nasip bulunursa, onun zevali korkusundan kavak yaprağı gibi titrer.

Lisan-ı şeriatla "Su-i hatime" denilen bir musibet vardır ki, mazallah imansız gitmek demektir. Bundan korkmak ve Allah'a sığınmak için Kur'an'da, hadiste dualar ve Allah'ın merhametine iltica etmek çaresi gösterilmiştir. Mesela Sure-i Al-i İmran'da:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 8

"Ey bizim Rabbimiz! Kalplerimizi kaydırma, iman yolundan saptırma, bizi hidayet ettikten ve İslam dinine girdikten sonra bize ind-i ilahîyeden rahmet ve mağfiret ihsan buyur. Hakikaten sen çok ihsan edici ve Kerim-i Alel İtlak'sın"

Hadiste de, **"Ey Allahım! Sarıldıktan sonra çözülüp bozulmaktan sana sığınırım"** buyrulmuştur.

"Kevr" sarığın dolanması ve "Havr" ise, çözülüp bozulması ve darmadağın olması demektir. Aleyhisselat Efendimiz, İslam'ı sarığın muntazam haline, küfür ve dalali onun perişan olmasına benzetmiş ve **"Ya Rabbi! İslam'dan sonra küfre düşmekten ve ahirete imansız gitmekten sana sığınırım"** demek istemiştir. Tabii Hazreti Peygamber'in bu ve emsali duaları ümmete talim içindir. Yoksa Nebiy-yi Masum için böyle bir ihtimal mutasavver değildir.

بر بلیس و دیو از آن خندیده‌ای - که تو خود را نیک مردم دیده‌ای

3286- Ey gafil insan! Sen kendini iyi bir insan gördüğün için, şeytan ve etbâna gülüyorsun.

Beyitteki "İblis" ve "Div" kelimelerinin ikisi de, şeytan demektir. Fakat buradaki ikisi de, bir manaya değildir. İblis, Hazreti Adem'e secde etmeyen asıl şeytan; div de, onun evlad-ü ahfadı ve etbâı manasınadır. Çünkü şeytanlarda tevalüt ve tenasül vardır. Tabiinden meşhur Şabi'ye:

—İblis'in karısının adı nedir, diye sormuşlar.

—Nikâhlarında bulunmadığım için bilmiyorum, cevabını vermiş. Şeytan zürriyatından her biri, insanlardan birine musallattır. Aleyhisselat Efendimize:

—Ya Resulullah! Senin de şeytanın var mı, demişler.

— **Benim şeytanım, huzurumda Müslüman olmuştur**, buyurmuşlardır.

"Ya Rabbi! Erkek ve dişi şeytanlardan sana sığınırım" hadisinde de, bu hususa işaret olunmuştur. Bir de insan şeklinde ve Adem evladından şeytanlar vardır ki, asıl şeytanın tabileridir. Bunlar, şeytanet ve melanet hususunda şeytanlardan

eşeddir. Hatta şeytan, arzu edip de yapamadığı habasetleri bunlar vasıtasıyla yaptırır. Memleket ve milletin ahlak hususunda bu kadar düşkünlüğüne sebep olanlar gibi...

Hülâsa, hem azgın olan hem de başkasını azdıran mahlukâta şeytan denilir. Şeytan ve tevabiini öyle küçük bir şey görmemeli ve daima istiaze etmeli, yani “Eüzü billahi mineşşeytanirracim” diyerek Allah’a sığınmalıdır. Çünkü “Mudil” ism-i şerifinin mazharıdır. Şeytanlar, böyle “Eüzü” ile defolup giderler. Lakin insan şeytanları zaten besmelesiz olduklarından “Eüzü”ye kulak vermezler. Gülistan sahibi Şeyh Sadi’ye biri:

—Şeytan mı ahbestir, insan mı, diye sormuş. Şeyh de şöyle cevap vermiş:
—Ey bana insan ve şeytandan hangisinin daha habis olduğunu soran! Ben sana bir cevap vereyim ki, kalbinden şek ve şüpheyi izale etsin, Şeytan Kur’an okuyanlardan kaçır. Fakat insanoğlu dikkat et Mushaf’ı çalar götürür.

چون کند جان باژگونه پوستین - چند وا ویلا بر آید ز اهل دین

3287- Ruh, kürkünü ters çevirince, ehl-i din görünen çok kimseden vaveyla diye feryatlar zuhur edecektir.

Sure-i Mücadele’de ve münafıklar hakkındaki şu ayeti okuyalım:

Arapça, Sure Mücadele ayet 18

“Bir gün Allah onların hepsini ba’s edecektir. Onlar da, Müslüman olduklarına dair size karşı yemin ettikleri gibi, Allah’a karşı da yemin edeceklerdir ve kendilerinin hakikat bir şey yapmış olduklarını zanneyeceklerdir. Bilmiş ol ki, onlar hakikaten yalancıdırlar.”

İşte ruhun kürkünü ters giymesi ve içinin dışına çıkması, kalplerdeki gizli itikatların böylece kalbine konması demektir. Allah cümlemizi o hale düşmekten lütf-u keremiyle ihsan buyursun.

بر دکان هر زر نما خندان شده ست - ز آنکه سنگ امتحان پنهان شده ست

3288- Altın yaldızlı şeyler, dükkân camekânında parlar ve güler. Çünkü mihenk taşı meydana değildir.

Malumdur ki, altının halisiyeti ve ayarı derecesi, mihenk taşı ile belli olur. Mihenk olmayan yerde yaldızlı bir bakır parçası da altın gibi görünür. Cenab-ı Pir, bu beyit ile demek istiyor ki: Kıldıkları namaza, tuttukları oruca ve yaptıkları sair ibadetlere bakarlar da, nefsleri bakır mahiyetinde iken taat ve ibadat yaldızını görünce kendilerinin halis altın olduğu vehmine düşerler. Hem kendilerini, hem de başkalarını aldatırlar. Lakin kıyamet günü, bütün sırlar meydana çıkacaktır. Böyle yaldızdan ibaret olanlar; kendilerinin altın değil, kaplama olduklarını yüksek görmekten çekinmeli; bundan korunmak için daima Allah’ın lütf-u keremine iltica etmeli... Aman ya Rabbi! Sen muhafaza buyur, demelidir. Nitekim Hazreti Mevlâna da bir dua ediyor ve diyor ki:

پرده ای ستار از ما بر مگیر - باش اندر امتحان ما مجیر

3289- Ey settar-el uyub ve gaffar ez-zünüb olan Allah! Bizim üstümüzdeki setr perdesini kaldırma, imtihan esnasında halaskarımız ol.

Yine bahse rücu ile diyor ki:

قلب پهلوی میزند با زر به شب - انتظار روز می‌دارد ذهب

3290- Altın taklidi kalp, halis altın ile gece karanlığında boy ölçüşür; hakikî altın ise, -iki tarafın da mahiyeti görülmek ve anlaşılmaq için- sabah olmasını bekler.

Dünyada mukallit olanlar, kendilerini muhakkik gibi göstermeye çalışırlar ve o davada bulunurlar. Ehl-i tahkik olanlar ise, sabah-ı kıyameti ve “Yevme tüblesserair”i beklerler ki, o günün nuru sayesinde mukallit ile muhakkikin mahiyeti meydana çıksın.

Cenab-ı Pir Efendimiz, şu beytlerle ehl-i sülukü gurura düşmekten tahzir ediyor, bir de misal irat ediyor ki:

صد هزاران سال ابلیس لعین - بود ز ابدال و امیر المؤمنین

3291- Melun İblis, yüzbinlerce yıl abdal-ı kiramdan, yani Allah’ın mukarreblerinden idi ve müminlerin, yani melaikenin emiri olmuştur.

پنجه زد با آدم از نازی که داشت - گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

3292- Taat ve ibadatına mağrur olup nazlanmak istedi de, Adem Aleyhisselam ile pençeleşmeye kalkıştı. Öğle güneşi karşısında kalmış gübre gibi, ne olduğu meydana çıktı ve rezil, rüsva oldu.

İşte kendini beğenmenin ve benlik gururuna düşmenin acıklı neticesi... Allah cümlemizi böyle bir neticeden masun ve mahfuz buyursun.

“BELAM BİN BAUR’UN: YA RABBI! MUSA ALEYHİSSELAM İLE KAVMİNİ, MUHASARAYA ALDIKLARI BU ŞEHİRDEN MUVAFFAK OLMAKSIZIN GERİ ÇEVİR, DİYE DUA ETMESİ”

دعا کردن بلعم باعور که موسی و قومش را از این شهر که حصار داده‌اند بی‌مراد باز گردان

بلعم باعور را خلق جهان - سغبه شد مانند عیسای زمان

3293- Cihan halkı, Belam bin Baur’a adeta İsa zamanındaki etbâı gibi, müsahhar olmuşlardı.

سجده ناوردند کس را دون او - صحت رنجور بود افسون او

3294- Ondan başkasının karşısında tazim ile eğilmezlerdi. Çünkü onun okuyup üflemesi, hastalar için sıhhatti.

پنجه زد با موسی از کبر و کمال - آن چنان شد که شنیده ستی تو حال

3295- Kibrinden ve kemaline gururundan, Musa Aleyhisselam ile pençeleşmeye kalktı. Sonra öyle bir hale düştü ki, onu sen de işitmişsiniz.

Sure-i Araf’ta buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Araf ayet 175

“Habibim! Onlara oku ve bildir. Kendisine ayetlerimizle bilgi verdiğimiz, (yani, eski semavi kitaplarımızı öğrettiğimiz) kimsenin haberini anlat. O kimse, o ilimden soyuldu, şeytan onun peşine düştü de sapıklar cümlesinden oldu.”

İşte bu ayetin Belam bin Baur’dan bahsettiği meşhurdur.

Belam bin Baur, Beni Kenan'dan olup Filistin'de sakindi. İbrahim Aleyhisselama nazil olan suhufu okumuş, mundericatını öğrenmiş, hatta "İsm-i Azam"a vukuf peyda etmişti. O münasebetle, ettiği dualar müstecap olurdu. Hazreti Musa, bunların yurdu üzerine yürüdüğü zamanda kavmi Belam'dan dua istediler. Tereddüt gösterdi. Karısını vasita ettiler ve rüşvet verdiler. Onun üzerine Musa Aleyhisselam ile Beni İsrail aleyhine dua etti ve bulunduğu manen yüksek dereceden düştü.

صد هزار ابلیس و بلعم در جهان - همچنين بوده ست پيدا و نھان

3296- Dünyada yüzbinlerce İblis ve Belam gibileri vardır ki, onların halleri de gerek gizli, gerek aşikâr böyle olmuştur.

این دو را مشهور گردانید اله - تا که باشد این دو بر باقی گواه

3297- Bu ikisi diğerine şahit olsun diye, Allah bunları meşhur kıldı.

این دو دزد آویخت از دار بلند - و نه اندر قهر بس دزدان بدند

3298- Allah, bu iki hırsız yüksek ve manevî bir darağacına astı ve teşhir etti. Yoksa kahr-ı ilahîye uğramış, lakin cezaları tecil edilmiş pek çok hırsız vardır.

این دو را پرچم به سوی شهر برد - کشتگان قهر را نتوان شمرد

3299- Bu ikisinin perçemini şehre götürdü, yani onların ceza görmüş olduklarını halka gösterdi. Yoksa kahr-ı ilahî maktullerinin sayısı sayılamaz.

Allah'a ve onun sevgili kullarına karşı, kendini beğenip de azamet satmanın maddi ve manevi helakı mucip olduğunu Hazreti Mevlâna söylemiş, Adem Aleyhisselam ile ona secde etmeyen şeytanı, bir de Musa Aleyhisselama beddua eden Belam bin Baur'u misal olarak göstermiş; şu iki tanesi başkalarına ibret olmak üzere teşhir edilmiştir. Yoksa böyle ucb ve gururu dolayısıyla Allah'ın kahrına uğramış olanların sayılması mümkün değildir, buyurmuştu.

Şimdi de, insanın kadrini bilmesi ve haddini tecavüz etmemesi lüzumuna dair olan: **"Kadrini bilip haddini tecavüz etmeyen kimseye Allah merhamet etsin"** hadisinin izahına şuru' ederek diyor ki:

نازنینی تو ولی در حد خویش - الله الله پا منه از حد خویش

3300- Farz edelim ki, sen nazlı ve nazenin bir zatsın. Fakat bu nazlılık, senin derecene göredir. Allah'tan çekin ve kork da, ayağını derecenden dışarıya uzatma.

گر زنی بر نازنین تر از خودت - در تگ هفتم زمین زیر آردت

3301- Eğer kendinden daha nazlı, yani Allah indinde senden makbul birine çatacak olursan, seni yerin dibine kadar götürür.

Mesela Beni İsrail arasında "Karun" namında zengin biri vardı. Bu adam, servetine mağrur olur, bir takım fukaraya kafa tutardı. Bununla da kanaat etmedi. Peygamberi bulunan Hazreti Musa'ya da serkeşlik etmeye cüret gösterdi. Nihayet onun inkisarına uğradı. Olanca servet-ü samaniyla beraber yerin dibine geçti. İşte kendinden büyük olanlarla uğraşmanın neticesi böyle olur.

قصه‌ی عاد و ثمود از بهر چیست - تا بدانی کاننیا را نازکی است

3302- Ad ve Semud kıssaları, Kur'an'da niçin zikredilmiştir? Peygamberlerin ind-i ilahîde nazlı ve nazenin olduklarını bilmen içindir.

Geçmiş kavimlere Kur'an-ı Kerim'de bazı kıssalar zikredilmiştir. Bunlar Müslümanlara tarihi malumat vermek için zikr olunmamıştır. Çünkü Kur'an, din kitabıdır, tarih kitabı değildir. O kıssaların hikâyesi okunup da bahsedilen kavimlerin halinden ibret almak içindir. Helak oldukları bildirilen o kavimlerin peygamberine karşı gösterdikleri hürmetsizlik, hatta edepsizlik yüzünden Allah'ın kahrına uğramış olduklarını anlatmak içindir.

این نشان خسف و قذف و صاعقه - شد بیان عز نفس ناطقه

3303- Karun'un yere geçmesi, Lut kavminin başlarına taş yığması, Semud kavminin saika ile helak olması, nefsi-i natika olan peygamberlerin izz-ü şerefleri nişanıdır.

Onların şereflerini muhafaza içindir.

جمله حیوان را پی انسان بکش - جمله انسان را بکش از بهر هش

3304- İnsan için bütün hayvanları, akıl için de bütün insanları öldür.

هش چه باشد عقل کل هوشمند - هوش جزوی هش بود اما نژند

3305- Akıl nedir? Akil ve kâmil bir zatın tamam ve kemal sahibi idrakidir. Cüzi akıl da aklıdır ama zayıftır.

جمله حیوانات وحشی ز آدمی - باشد از حیوان انسی در کمی

3306- Vahşi hayvanların hepsi, ehli hayvanlardan aşığıdır.

عزت وحشی بدین افتاد پست - که مر انسان را مخالف آمده ست

3307- Vahşi hayvanların izz-ü şerefi, insanlara muhalif oldukları için sükût etmiştir.

Biraz evvel, Ad ve Semud kavimlerinin helaki, onların peygamberlerine muhalefetinden ve enbiya-yı ızama mahsus olan şerefın muhafazası gayretinden ileri geldiği beyan buyrulmuştu. Ad kavminin peygamberi Hud, Semudunki Salih Aleyhisselam yani, iki kişi olduğu halde, onlara muhalefet ettikleri için, binlerce kişi helak edilmişti. Bu nasıl olur, diye vuku bulacak bir suale karşı Cenab-ı Mevlâna, buyuruyor ki: İnsan için bütün hayvanlar, hatta insan-ı kâmil için bütün insanlar öldürülebilir. İnsana muhalif ve yırtıcı hayvanların öldürülmesi caizdir. Büyüklerini bir tarafa bırakalım. Tahtakurusu, pire, sivrisinek gibi hayvanları öldürürken tereddüt ediyor muyuz? Hayır... Hatta acımaksızın öldürüyoruz. Çünkü biz insanları rahatsız ediyorlar.

Saf bir Müslüman, urefadan bir zata tahtakurusunu öldürmenin günahı var mıdır, diye sormuş. O da, elini yıkayınca günahı kalmaz, cevabını vermiş. Demek ki, bir ev halkının rahatı için evi badana ettirmek yahut başka bir ilaç kullanmakla tahtakurularına ve sair muziyata katliam yapılması caiz ve makul. Çünkü onlar insanlar için muzır hayvanlardır. Hadis-i şerifte: **“Her zarar veren öldürülür”** buyrulmuştur.

İnsan olduğu halde insanlık şerefini tanımayan, aklın ve hikmetin icap ettirdiği yolda gitmeyen ve yine insanlara mazarratları dokunan bir takım katil ve cani herifler hakkında ne yapılır? Şüphesiz ki, onlara da vahşi ve muzır hayvanlara

yapılan muamele tatbik edilir. Çünkü onlar da insanlık derecesinden hayvanlık derekesine, hem de vahşi ve muzır hayvanlık menzilesine düşmüşlerdir.

پس چه عزت باشدت ای نادره - چون شدی تو حُمُرٌ مستنفره

3308- Ey insanlar arasında emsali nadir bulunan mahluk! Sen “humrün müstenfire” halini alınca, insanlık şerefinden sende ne kalır?

Kur'an-ı Kerim'de bir ayete telmihtir. Cenab-ı Hakk, buyuruyor ki:

Arapça, Sure Müddessir ayet 49-51

“Müşriklere ne oluyor ki? Kur'an'ın zikrini dinleyip kabul eylemekten itiraz ediyorlar. Kendilerine Kur'an okunacak ve onun beyanatı anlatılacak olsa dinlemiyorlar, hatta yüzlerini çevirip savuşurlar. Sanki onlar arslandan kaçan ürkmüş eşeklerdir.”

Kur'an'ın ve Müslümanlığın yüksek beyanatını dinlemeyen insan kılıklı mahlukâtı Allah eşeklere benzetiyor, onların insanlık mertebesinden sükût etmiş olduklarını bildiriyor.

خر نشاید کشت از بهر صلاح - چون شود وحشی شود خونش مباح

3309- Vakıa, insanların salahı için eşekleri öldürmek caiz değildir. Fakat o eşek vahşileşecek ve insanlara saldıracak olursa, kanı mubah olur.

Evet. Kendi halinde olan bir eşeği öldürmek caiz değildir. Çünkü eşekliği ile beraber zararsız, hatta faydalı bir mahluktur. Fakat o miskin hayvan, vahşileşir de önüne geleni kapacak, ardına geleni tepecek olursa yahut kudurup hem kendi cinsine, hem insanlara zararı dokunacak bir hale gelirse, öldürülmesinde tereddüt edilmez ve katli caiz midir, değil midir, diye düşünülmez.

گر چه خر را دانش زاجر نبود - هیچ معذورش نمی دارد و دود

3310- Vakıa, eşeğin menedecek bir idraki yoktur. Öyle olmakla beraber, Allah onu mazur tutamamıştır.

“Her zarar veren öldürülür” hadisiyle öldürülmesine cevaz verilmiştir.

پس چو وحشی شد از آن دم آدمی - کی بود معذور ای یار سمی

3311- Allah ve peygamber sözüne karşı vahşileşen, onu dinlemez ve dinletmez hale gelen bir insan, ey âli dost; nasıl mazur görülür?

لاجرم کفار را شد خون مباح - همچو وحشی پیش نشاب و رماح

3312- Şüphesiz vahşileşmiş düşman kâfirlerin kanı da, ok atanlara ve mızraklara karşı mubah olmuştur.

جفت و فرزندانسان جمله سیل - ز آنکه بی عقلند و مردود و ذلیل

3313- Muharip kâfirlerin karıları, çocukları esir edilir. Çünkü o kâfirler, akılsız, merdut ve zelil mahluklardır.

Aciz bir eşeğin katli caiz olmadığı halde, vahşileşir ve insanlara zarar verecek bir duruma düşerse, öldürülmesi lazım geldiği bildirilmiş; bir insan da, bu derekeye sükût ederse, mazur tutulmayacağı beyan buyrulmuştu.

Şu iki beyitte de deniliyor ki: Muharip kâfirler de, vahşileşmiş eşekler gibidir. Onlara kıyasen, bunlarla mukatele edilir. Mesela İslam diyarına hücum edecek kâfirlere müdafaada bulunmakta ve onlara karşı harp açmakta, memleketlerini zabt

etmekte, çoluk çocuklarını esir almakta tereddüt edilmez. Çünkü onlar vahşileşmiş, insanları ızzar edecek bir durum almışlardır. Katilleri mubah, hatta şerlerini def için farzdır.

باز عقلی کاو رمد از عقل عقل - کرد از عقلی به حیوانات نقل

3314- Yine bir akıl, akıl bağından ve hududundan çıkarsa, o akıl, akıl derecesinden hayvanat derekesine düşer.

Akıl kelimesi “İkal” lafzındandır ki, deveyi çökerttikten sonra kalkıp savuşmasın diye dizini bağladıkları iptir. Akıl da insanı muhataralı yere gitmekten men ettiği için akıl denilmiştir. Bazı zırzop ve serserilere “İpsiz” denilmesi bu münasebetle olsa gerektir. Bir akıl, yani, akıl sahibi aklın bağından ürker, onun tahdid ettiği saha dışarısına çıkarsa öyle bir mahluk, insan-ı akıl derecesinden hayvan-ı gayr-i müdrık derekesine sükût etmiş olur. İşte Ad ve Semud kavimleriyle emsalinin umumiyetle helak olmalarındaki hikmet buradadır.

“HARUT VE MARUT’UN KENDİ MASUMİYETLERİNE İTİMAT EDEREK EHL-İ DÜNYAYA KARIŞMAK İSTEMELERİ VE FİTNEYE DÜŞÜP AZABA UĞRAMALARI”

اعتماد کردن هاروت و ماروت بر عصمت خویش و آمیزی اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن

“Harut” ile “Marut” iki melek ismidir. Güya bunlar, insanların Allah’a karşı isyanlarını görünce Beni Adem’i tayip etmişler. Cenab-ı Hakk onlarda nefis vardır, isyanları ondandır. O nefis sizde olsaydı, onlardan fazla asi olurdunuz buyurmuş. Onlar bu cevaba itiraz etmişler, Allah’ın emrine itiraz edilir mi? Olmazdık ya Rabbi! demişler. Farkında olmaksızın emr-i ilahîye karşı gelmişler. Allah, onlara beşeriyet tabiatı vermiş ve Babil şehrine indirmiş. Gündüzleri şehirde otururlar, geceleri gökyüzüne çıkarlarmış. O vakit halk arasında sihirbazlık moda olduğu için kendilerine müracaat edenlere sihrin nasıl yapılacağını öğretirler. Fakat öğrenin de yapmayın, derlirmiş.

Günün birinde “Zühre” namında güzel bir kadın müracaatta bulunmuş. Meleklerin ikisi de, ona âşık olmuş. Zühre gökyüzüne nasıl çıktıklarını sormuş. Çıkarken okudukları duayı ona öğretmişler. Zühre duayı okumuş göğe çıkmış. Berikiler okumuşlar çıkamamışlar. Daha bilmemem neler olmuş. Zühre gökyüzünde bir yıldız tahvil olunmuş; melekler de, Babil’de bir kuyuya başasağı olmak üzere asılmış, kıyamete kadar orada muazzep olacaklarmış.

Kur’an’da Harut ve Marut isimleri geçmektedir. Fakat müfessirlerden bazıları onlara isnat edilen şeylerin aslı olmadığını, bazıları Harut ile Marut’un melek değil, Babil’de hemşehrilerince muhterem iki adam olduğunu söylemişler.

همچو هاروت و چو ماروت شهیر - از بطر خوردند زهر آلود تیر

3315- Meşhur Harut ve Marut gibi ki, kibirlerinden ve nefislerine itimatlarından zehirli oka, yani kaza-yı ilahîye hedef oldular.

اعتمادی بودشان بر قدس خویش - چیست بر شیر اعتماد گاو میش

3316- Onların kendi kutsiyet ve masumiyetlerine itimatları vardı. Lakin ineğin arslana itimadı nedir?

Yani, ona nasıl güvenilir? Sure-i Tahrım’de buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Tahrim ayet 6

“Ey iman etmiş olanlar! Nefslerinizi ve ehlinizi ateşten, yani cehennemden koruyunuz ki, onun mahrukatını insanlar ve taşlar teşkil edecektir. Onun (yani cehennem) idaresine memur olan zebani denilen melekler; sert sözlü ve güçlü, kuvvetli mahluklardır. Allah’ın kendilerine emrettiği işlerde asi olmazlar, emrolundukları işleri de yaparlar.”

İşte şu ayet-i kerimede, melekler de Allah’a isyan etmek kabiliyeti olmadığı, onların hilkatinde neye memur oldularsa, onu yapmaktan başka ellerinden bir şey gelmediği, kendilerinde bir masumiyet ve kudsiyet bulunduğu bildirilmiştir. Harut ve Marut da -kıssanın aslı olduğu takdirde- bu masumiyet ve kudsiyete güvenmişler, o güvenme dolayısıyla nişanlardaki isyan tabiatini tayip etmişlerdi. Hâlbuki Allah’ın mekrinden ve azabından emin olmamak rahmetinden de ümit kesmemek lazımdır. Daima onun affını ve mağfiretini ummak elzemdır. Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: “Allah’ın inayeti ve has kullarının şefaati olur.” Cenab-ı Pir, Harut ile Marut’u, daha doğrusu onlarla temsil etmek istediği kendine güvenen kimselerin nefslerine olan itimadını ve mekr-i ilahîden emin olmalarını, ineğin arslana güvenmesine benzetiyor.

گر چه او با شاخ صد چاره کند - شاخ شاخش شیر نر پاره کند

3317- Vakıa, sığır boynuzuyla yüzlerce çare bulur, bazı hayvanlara karşı kendini korur. Fakat arslan onu parça parça eder.

گر شود پر شاخ همچون خار پشت - شیر خواهد گاو را ناچار کشت

3318- Sığır, kirpi gibi baştan aşağıya kadar boynuzdan olsa da, arslan onu mutlaka paralar.

Kahr-ı ilahî, arslanın iki yarı olan insan sığırlarını parçaladığını, kaza ve kaderin de ağniya ve akviyaya karşı şiddetli davrandığını Hazreti Mevlâna anlattıktan sonra, fukara ve zuafa hakkında o şiddeti göstermediğini beyan için diyor ki:

گر چه صرصر بس درختان می کند - با گیاه تر وی احسان می کند

3319- Kasırga rüzgârı, birçok ağaç devirirse de, taze ve zayıf ota güzellikle temas eder.

بر ضعیفی گیاه آن باد تند - رحم کرد ای دل تو از قوت ملند

3320- Ey gönül, ey gönül sahibi! O sert rüzgâr, onun zaafına ve aczine merhamet eder de, ona bir şey yapmaz. O halde sen de, kuvvet ve mukavemetten bahis için homurdanma.

تیشه را ز انبوهی شاخ درخت - کی هراس آید ببرد لخت لخت

3321- Balta, ağaçların ve dallarının çokluğundan ve kalınlığından korkar mı? Onları parça parça kesiverir.

لیک بر برگي نکوبد خویش را - جز که بر نیشی نکوبد نیش را

3322- Lakin bir yaprağa vurmaz. Keskin ağzını, keskinlik ve sertlik gösterenlerden başkasına temas ettirmez.

Allah’ın kahrı, bir balta farz edilirse bütün mahlukât onun karşısında bir orman mesabesinde kalır. O balta, ormanın vüsatinden ve ağaçların kesretinden

korkup çekinmez. Hepsini de parça parça ve kıymık kıymık doğar. Fakat yine o balta ot gibi, yaprak gibi zaaf ve acz halinde bulunanlara ilişmez.

Hazreti Mevlâna, iki misal daha veriyor:

شعله را ز انبوهی هیزم چه غم - کی رمد قصاب از خیل غم

3323- Ateşe odunun çokluğundan ne gam arız olur; bir kasap, bir sürü koyundan ürker mi?

Allah'ın kaza ve kaderi, ateş ve kasaba benzetilirse, mecmu-i kâinat, onun karşısında odun ve kömür gibi kalır. Ateşin odunu yakmaktan, kasabın koyunu kesmekten ürmediği gibi, kahr-ı ilahî de dilediklerini tenkil etmekten aciz kalmaz.

پیش معنی چیست صورت بس زبون - چرخ را معنیش می‌دارد نگون

3324- Mana karşısında, suret nedir? Pek aciz bir şeydir. Şu muazzam feleği bile, baş aşağı tutan manadır.

توقیاس از چرخ دولابی بگیر - گردشش از کیست از عقل مشیر

3325- Sen, şu dolap gibi dönen felekten kıyas et. Onun dönüşü nedendir? Kendisine işaret eden akıldandır.

Malum ya. Maddi olan ve göze görünen surettir. Onun hakikati ve mutasarrıfı ise, manadır. Bu itibar ile “El mana hüvallah” denilmiştir ki, “Mana Allah’tan ibarettir” demektir. Fakat mananın da derecesi ve her suretin ayrı ayrı manası vardır, bu itibar ile Cenab-ı Hakk, “Ma’nel meani” olur.

Şu kısa mukaddimeden sonra maksada girelim. Cenab-ı Pir, mana karşısında suretin pek aciz kaldığını, mananın ise sureti istediği gibi oynattığını haber verdikten sonra feleği böyle başaşağı tutan ve dolap gibi döndüren, onun manası olan akıldır, diyor.

Eskiler, arz-ı sabit, felekleri onun etrafında hareket ve devreder farz eyledikleri için, Mevlâna da meşhura göre misal getirmiştir. Yine eskiler, feleklerde akıl olduğuna ve onun sevkiyle harekette bulunduğuna kani idiler. Bu nazariye bugün kabul edilmiyor, feleklerde akıl bulunduğuna inanılmıyor. Lakin hayvanatı, nebatatı ve cematatı kendileri için tahdit edilmiş olan bir daire dâhilinde muntazaman hareket ettiren bir kuvvet var ki, ona “Hiss-i tabii” diyorlar. Akıl denilsin, hiss-i tabii denilsin o kuvvet inkâr edilemez ve bir idrak neticesidir. Her şey kendi hareketini o idrak ile tanzim ve tatbik ediyor, onun çizdiği hudut haricine çıkamıyor. İşte o idrak, onun manası olduğu gibi o idraki veren ve o hududu çizen de Manel Meani olan Allah’tır.

Hazreti Mevlâna, şimdi mananın muhtelif derecelerini bildiriyor:

گردش این قالب همچون سیر - هست از روح مستر ای سیر

3326- Oğul! Bu siper gibi olan kalıbın dönüşü ve hareket edişi, gizli bulunan ruhun tesirindendir.

Siper: Mânia manasınadır. Kılıç darbesini, mızrak tanesini, ok sadmesini men ettiği için, vaktiyle kullanılan kalkanlara da “Siper” denilirdi. Şarkta kullanılan kalkanlar, dairevi ve muhaddep, yani tencere kapağı gibi dışı kalkık, içi çukurca ve madenî olurdu. Başımızdaki gök kubbede gözümüze mukaar, yani içeriye doğru çukur görüldüğü için Mevlâna onu sipere teşbih ediyor ve onun dönüşü, kendisinde mevcut gizli bir ruhun tesirindendir diyor.

Feleğin dönüşünün eski bir nazariyeye göre söylenildiğini, biraz evvel arz ettim. Ondaki gizli ruha gelince; Cenab-ı Hakk, buyuruyor ki:

Arapça, Sure İsra ayet 44

“Yedi kat gök ve yer ve göklerle yerde olan mahlukât Cenab-ı Hakkı takdis ve tespih ederler. Ve hiçbir şey yoktur ki, Allah’ı tespih ve ona hamdetmesin; (yani bütün mevcudat, Hakk’ı tespih ve ona hamededer) lakin ey insanların avam takımı! Siz onların tespihini anlamazsınız.”

Çünkü insandan maada mahlukâtın tespihi hal diliyledir. Şeyh Sadi Kuddise sırruhu: “Her neyi görüyorsan hepsi de Allah’ın zikriyle coşkun bir haldedir. Lakin bu manayı manevi kulağı olan işitir. Allah’a yalnız gül dalı üstündeki bülbül tespih okumaz. Gülün her dikenini, Hakk’ın tespihi için bir dildir” buyurur.

Şu ayet-i kerimenin delaletine göre bazıları, “Tespih için idrak, idrak için ruh lazımdır. Binaenaleyh, kâinatın her zerresinde kendine göre ve bizim anlayamayacağımız bir ruh vardır” demişlerdir. Acaba o ruh nasıl şeydir, diye sorumaya lüzum var mı? Kendi ruhumuzun mahiyetini biliyor muyuz ki, eşyada olan ruhun nasıl olduğunu anlayabilelim?

Yine Mevlâna, diyor ki:

گردش این باد از معنی اوست - همچو چرخى كان اسير آب جوست

3327- Şu rüzgârın esmesi ve dolaşıp gezmesi, onun manası sevkiyledir. Değirmen çarkının, suyun döndürülmesine tabîi olduğu gibi...

Eski hükema Cenab-ı Hakk’ın akl-i faal vasıtasıyla anasırdaki tasarruf eylediğine kaildir. Fakat mutasavvıfe, “Allah’ın vasıtasıyla ihtiyacı yoktur, bizzat mutasarrıftır” derler ve:

Arapça, Sure Maide ayet 40

“Göklerde ve yerlerde hüküm ve tasarruf Allah’a mahsustur” ayetiyle istidlal ederler.

جر و مد و دخل و خرج این نفس - از که باشد جز ز جان پر هوس

3328- Bu nefesin bedene girip çıkması ve çekilip uzanması, ruhtan başka kimin tesirindedir?

Yani etten, kemikten ibaret olan şu kalıbın içerisine ciğer namıyla bir körük konulmuş, onun açılıp kapanmasıyla insan nefes alıyor. Lakin bu teneffüs keyfiyeti ziruh olanlarda görülüyor. Gerek insan, gerek hayvan ölünce ne o körük işliyor, ne de içeriye hava girip çıkabiliyor. Demek ki, kalıbın bu hareketi onun manası demek olan ruhun tesiri ve onun da manası bulunan Allah’ın emri imiş.

گاه جیمش می کند گه ها و دال - گاه صلحش می کند گاهی جدال

3329- Ruh, o nefesi bazen “cim”, bazen de “dal” yapar. Bazen müsaleha, bazen mücadele haline getirir.

Söz kelimelerden, kelimeler harflerden teşekkül eder. İnsan murat ettiği manayı ifade için o manaya delaleti olan kelimeyi söyler. Söylediği kelime ise cim, ha, dal gibi harflerden müteşekkildir. Keza insan bazen sulhpervane konuşur, bazen de kavga eder. İşte bunlar, hep nefes vasıtasıyla olur ki, o da ruhun tesiratındandır.

Buradaki harflere şarihler ayrıca vermişler, mesela “Cim” âlem-i ceberuta, “Ha” âlem-i gabya, “Dal” âlem-i mülke işaretler demişlerse de, o kadar derin mana bizim için fazla gelir.

گه یمینش می برد گای یسار - گه گلستان میکند گاهیش خار

3330- Yine o ruh kalıbı bazen sağa, bazen sola götürür; bazen gül bahçesi, bazen diken haline getirir.

Kalıbı gül gibi nazik ve sevimli yahut diken gibi sert ve yırtıcı bir heyete sokar.

همچنین این باد را یزدان ما - کرده بد بر عاد همچون اژدها

3331- Böylece teneffüs ettiğimiz havayı, Allahımız Ad kavmine karşı ejderha kılmıştı.

Hud Aleyhisselamın kavmi olan Ad’ı Cenab-ı Hakk, müthiş bir fırtına ile helak etmişti. Onları helak eden rüzgârı, biz teneffüs etmekle yaşadığımız gibi, aynı hava Hud Peygamberin kavmine serin bir nesim gibi esmişti. Nitekim Cenab-ı Pir beyan ediyor:

باز هم آن باد را بر مومنان - کرده بد صلح و مراعات و امان

3332- Yine o rüzgârı, Âd kavminin iman etmiş ve Hud Aleyhisselamın çizdiği bir daire içerisine girmiş olanlarına, sulha riayet ve eman-ü emniyet ilka eyleyen bir nesim haline getirmiştir.

گفت المعنى هو الله شيخ دين - بحر معنيهاى رب العالمين

3333- Rabb-ül Âleminin mana denizi olan şeyh-i din “El mana hüvallah”, yani “Mana Allah’tan ibarettir” demiştir.

“Şeyh-i din” den maksadın kim olduğu serhaten malum değildir. Şarihlerden Süruri ile Şem’i, Sadreddin Konevi olduğunu yazmışlardır. Ankaravî de: “Tahsise delilleri yoktur. Pes anlar da olsa kabildir veyahut kibardan aher bir kimse de olsa kabil. Belki Şeyh Ekber olsa da baid değildir. Zira bu mazmun üzere, anın kelamı çoktur ve sarahaten bu, “El-mana hüvallah” bu iki kâmilin mütedavel olan kitaplarında yoktur” diyor.

Şeyh Attar Kuddise sırruhunun Esrarname ünvanlı mesnevîsinde “El-mana hüvallah” cümlesi, lâfzen değil, mealen olarak:

“Senden maada ne varsa isimdir ki, onların manası sensin. Bütün âlem tılsımdır, sen definesin” beytinde geçmektedir.

Hazreti Mevlâna, pederi Sultan-ül Ulema ile Nişabur’da Şeyh Attar’ın ziyaretine gittikleri esnada, Şeyh “Esrarname”den bir nüshayı Cenab-ı Mevlâna’ya hediye etmişti. İhtimal ki, Hazreti Hudavendigar, yukarıki beyitte görmüş olduğu (ARAPÇA) yi “El-mana hüvallah” diye terceme ve nakletmiştir.

Hülâsa, bütün mükevvenat birer surettir, onların manası ve mutasarrıfı ise Allah celle ve aladır.

جمله اطباق زمین و آسمان - همچو خاشاکی در آن بحر روان

3334- Yerin göğün bütün tabakaları, o mana denizinde çörçöp gibidir.

حمله‌ها و رقص خاشاک اندر آب - هم ز آب آمد به وقت اضطراب

3335- *Su dalgalandığı zaman, çörçöp makulesi şeylerin oynaması ve her tarafa saldırmaması, sudandır.*

Umumen kâinatın hareket ve sükûnu kendiliğinden değildir. Kudret-i Fatıra'nın tahriki ve iskânıyladır.

چون که ساکن خواهدش کرد از مرا - سوی ساحل افکند خاشاک را

3336- *Deniz, üstünde çörçöpü kıyıdamaktan vazgeçirmek isterse, onları kıyıya atar.*

چون کشد از ساحلش در موج گاه - آن کند با او که آتش با گیاه

3337- *Kıyidan dalgalı yere çekince, o çörçöpe fırtınanın otları yaptığını yapar.*

Fırtına, yerdeki otları nasıl yatırır-kaldırırsa, deniz de çörçöpü öylece oynatır.

این حدیث آخر ندارد باز ران - جانب هاروت و ماروت ای جوان

3338- *Bu sözün sonu gelmez. Ey genç, yani feta-yı manevî olan Hüsameddin Çelebi! Bahsi, Harut ve Marut kıssasına naklet.*

“HARUT VE MARUT KISSASININ BAKİYESİ VE ONLARIN DÜNYADA, BABİL KUYUSUNDA AZAP ÇEKMELERİ”

اقی قصه‌ی هاروت و ماروت و نکال و عقوبت ایشان هم در دنیا به چاه بابل

چون گناه و فسق خلقان جهان - می‌شدی بر هر دو روشن آن زمان

3339- *Dünya halkının günahı ve fıskı, her ikisine de malum olunca...*

دست‌خاییدن گرفتندی ز خشم - لیک عیب خود ندیدندی به چشم

3340- *Hışm-u hiddetle ellerini ısırıyorlar; lakin kendi ayıplarını görmüyorlardır.*

Onların bu hali tıpkı şu fıkra gibi idi:

خویش در آیینه دید آن زشت مرد - رو بگردانید از آن و خشم کرد

3341- *Çirkin bir adam, aynaya bakmıştı. Orada aksini görünce kızdı ve yüzünü çevirdi.*

Meşhur bir fıkra vardır ki, beytin mealini andırır. Kocakarının biri aynaya bakmış. Aksini çirkin ve buruşuk görünce:

—Zamane aynaları insanı ne kadar çirkin gösteriyor. Bizim vaktiyle baktığımız aynalar böyle değildi, demiş.

İşte bahsedilen Harut ve Marut da, insanlara böyle bakmışlar, onların aynasında akislerini görmüşler, fakat gördükleri çirkinliğin kendilerinden olduğunu anlayamamışlardı.

خویش بین چون از کسی جرمی بدید - آتشی در وی ز دوزخ شد پدید

3342- *Kendini gören ve beğenen bir kimse, birinden bir kabahat görse kendisinde cehennem ateşi peyda olur.*

حمیت دین خواند او آن کبر را - ننگرد در خویش نفس گبر را

3343- Kendisinde olan kibr-ü azamete hamiyet-i diniye ve gayret-i İslamiye adını verir. Lakin kendinde olan kâfir nefsi görmez.

حمیت دین را نشانی دیگر است - که از آن آتش جهانی اخضر است

3344- Hamiyet-i diniyenin başka alameti vardır. Gayret-i İslamiye sevkıyla gelen hiddet ateşinden cihan yemyeşil olur.

Hamiyet: Lügatta kızgınlık demektir. Mecazen bir şeyin gayretini gütmek, onun aleyhinde söyleyecek bir söze, yapılacak bir harekete karşı kızmak manasındır.

Bu hiddet ya Allah rızası için olur yahut nefs-i heva uğrunda... İkincisine “Hamiyet-i cahiliye” denilir. Nitekim Kur’an’da ve Fetih Suresi’nde buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Fetih ayet 26

“Habibim! Hani kâfirler, taassup, tekebbür ve putların gayretkeşliğiyle kalplerinde bir hamiyet ve bir hiddet duymuşlardı. Fakat o duydukları cahilî bir hamiyet idi.”

Aleyhisselat Efendimiz, hicretin altıncı senesinde 1500 sahabi ile birlikte bir umre yapmak üzere Mekke’ye müteveccihen yola çıkmışlardı.

Umre: Mikatta ihrama girip Kâbe’yi tavaf etmek ve say eyleyip tıraş olarak ihramdan çıkmaktan ibaret bir ibadettir.

Müslümanların gelmekte oldukları Mekke müşriklerinde haber alındığı gibi taassuplarına dokundu. Hususiyile Bedir ve Uhud’daki maktullerini hatırladılar. Cahili bir hamiyete kapıldılar, Peygamberi ve ashabını Mekke’ye koymamaya karar verdiler. Bunun üzerine Hudeybiye Musalehası yapıldı. Müslümanlar ertesi sene gelecekler, Mekke’de üç gün kalacaklar, ondan sonra dönüp gideceklerdi.

Kureyş’in musaleha murahhası olan Süheyl bin Amr türlü müşkülât çıkardı. Ezcümle, musalehanamenin baş tarafına besmele yazılmasını kabul etmedi. Onun yerine “Bismikellahümme” yazınız, dedi. Keza “Şu musaleha, Muhammed Resulullah ile Süheyl bin Amr arasında karşılaştırılmıştır” fıkrasına itiraz etti. Biz seni Resulullah tanısa idik, musaleha yapmaya lüzum kalmazdı. Resulullah sözünü sildir de, babanın adını yazdır ısrarında bulundu. İşte bunlar birer hamiyet-i cahiliye ve gayret-i müşrikane idi. Parti menfaatini, memleket menfaatinden üstün tutmak ve iktidarı kazanmak için türlü entrika yapmak da hamiyet-i cahiliyenin modern nevinden olsa gerektir.

Bu hareketlere karşı:

Arapça, Sure Fetih ayet 26

“Allah, peygamberine ve müminler üzerine sekinetini inzal etti. (Yani, müşriklerin bu kadar bidedebane hareketlerine karşı Allah, Resul-u Ekremine ve mahiyetinde bulunan ashaba sabr-ü tahammül verdi de, mücadele ve mukateleye kalkmadılar) Onları kelime-i takva olan besmele-i şerife yahut (Muhammed Resulullah) akidesinde sabit kıldı. Müminler de o kelimenin layıkı ve müstahakkı idi. Cenab-ı Hakk her şeye âlimdir.”

O gün en şiddetli itirazda bulunan Süheyl bin Amr’ın sonunda Müslüman olacağını ve din-i İslam’a azim hizmette bulunacağını, Mekkelilerin ise bilahare din-i Hakk’ı kabul edeceklerini bildiği için, o gün Müslümanlara sabr-ü sekinet verdi, muharebeye mücadele etmedi.

İlahi hamiyet ve dini gayrete gelince, asr-ı saadette bir münafıkla bir Yahudi arasında bir dava çıkmıştı. Yahudi, huzur-u saadete gidip müdafaa olmalarını teklif etti. Münafık ise kendisinin haksız olduğunu ve Resulullahın hakkı iltizam edeceğini bildiği için Yahudi hahamlarından Kab bin Eşref'in nezdine gitmek istedi. Yahudinin ısrarı üzerine huzur-i Nebeviye gittiler, davalarını arzettiler. Yahudi haklı olduğu için Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz onun lehine karar verdi. Huzurdan çıktılar. Fakat münafık bu hükme razı olmadı.

—Haydi, Ömer'e gidelim o hüküm versin, diyerek Yahudiye Hazreti Faruk'un kapısına götürdü ve meseleyi anlattı. Cenab-ı Ömer:

— Böyle mi oldu, diye Yahudiye sordu. Evet, cevabını alınca içeriye girdi. Kılıcını alıp çıktı ve münafığın kellesini uçurdu. İşte bu, bir ilahî hamiyet ve dini bir gayret idi. Bu hadise üzerine okuyacağımız ayetler nazil oldu:

Arapça, Sure Nisa ayet 59

“Ey iman etmiş olanlar! Allah’a itaat ediniz, peygambere de itaat ediniz! Sizden emir sahibi olanlara, yani başlarınızda bulunanlara da itaat ediniz.”

Burada dikkat edilecek bir nükte vardır. Allah’a ve peygambere itaat edilmesi emri “Etiu” fiilinin tekrarıyla verilmiş, ulül emre itaat edilmesi ise ***“Ve etieur resul”*** cümlesine atfolunmuş, Allah’a ve peygambere kayıtsız, şartsız, fakat ulül emre, Allah’ın ve peygamberin hükmüne bağlılığı şartıyla itaat edin emri ima kılınmıştır. Nitekim Resulullah Hazretleri de: ***“Halik Tealaya masiyette bulunmayı emreden mahluka itaat edilmez”*** buyurmuştur. Keza:

Arapça, Sure Nisa ayet 59

“Bir şeyde münazea ve ihtilaf ederseniz, onu Allah’ın emrine ve peygamberin hükmüne reddediniz. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız şu müracaat çok hayırlıdır ve akibet itibarıyla pek güzeldir.”

Arapça, Sure Nisa ayet 60-62

“Habibim! Sana nazil olan Kur’an’a ve senden evvel münzel, Tevrat ve İncil’e inandıklarını zanneden münafıkları görmedin mi? Şeytan bir herif olan Kab bin Eşref’e gidip muhakeme olmak istiyorlar. Hâlbuki şeytanı inkâr etmek, yani ona ittiba etmemekle memur olmuşlardı. Şeytan ise, onları sapıtmak ve hidayetden çok çok uzaklaştırmak ister. Onlara, (Allah’ın inzal ettiği Kur’an’da mezkûr ahkâma ve peygambere gelin!) denilince, münafıkları görürsün; senden son derece iraz ederler ve geri çekilirler.”

Arapça, Sure Nisa ayet 63

“Evvelce yaptıkları bir cürmün cezası olarak, kendilerine bir musibet gelince, nasıl oluyor da, sonra sana geliyorlar? Biz iyilikten ve doğruluktan başka bir şey murat etmedik diye yemin billah ediyorlar. (Demek ki, Hazreti Ömer’in öldürdüğü münafığın hısımları, akrabası kendileri tezkiye huzur-ı Nebeviye gelmişler, bir de yalan yere yemin etmişler) O münafıklar öyle bir güruttur ki; kalplerinde olanı Allah bilir. İmdi onlardan yüz çevir ve onlara, küfür ve nifaktan vazgeçmeleri için vaz-ü nasihatte bulun; onlara tenhada ve yerinde (yani, hallerinde münasip) sözler söyle!”

Arapça, Sure Nisa ayet 64

“Biz her peygamberi, Allah’ın izniyle, itaat olunsun diye gönderdik. Eğer o münafıklar, bir cürm irtikâbıyla nefislerine zulmettikleri vakit sana gelselerdi de, Allah’tan mağfiret dileselerdi; peygamber de onlar için Allah’tan mağfiret talebinde bulunsaydı: Allah’ı tevâb ve rahim bulurlardı. (Yani, Hakk celle ve ala onların tevbesini kabul ve kendilerine rahmet ederdi.) Rabbin hakkı için onlar seni hakim ve hakem ittihaz etmeyince; aralarında çıkan ihtilaf hususunda, ondan sonra da, hüküm ve kaza eylediğin şey için nefislerinde hoşnutsuzluk bulmamak haline gelmeyince, tamamen teslimiyet göstermeyince mümin olamazlar.”

Tefsirlerde yazıldığına göre, muhacirlerden Zübeyr bin Avvam ile diğer bir sahâbi arasında tarla sulamak hususunda ihtilaf çıkmış, Aleyisselat Efendimizin hükmüne müracaat edilmişti. Resul-u Ekrem Hazretleri, iki tarafı dinledikten sonra: —Ya Zübeyr! Evvela sen tarlanı sula, ondan sonra suyu komşuna bırak” buyurdu. Dışarıya çıktılar ve ashaptan Mikdad’a rast geldiler. Mikdad:

—Davayı kim kazandı, diye sordu. Mahkumun aleyh:

—Kim kazanacak? Hükmü verenin halasının oğlu, demek münasebetsizliğinde bulundu ve Zübeyr, Hazreti Peygamber’in halası Safiye binti Abdilmuttalib’in oğlu olduğu için Resulullah ona iltimas etti demek istedi. Onun üzerine yukarıdaki son ayet nazil oldu ve: **“Aranızda çıkan ihtilaf için peygambere müracaat edip de onun verdiği hükmü seve seve kabul etmeyince ve tamamen teslimiyet göstermedikçe hakiki mümin olamazsınız”** buyuruldu.

Bahisten epeyce uzaklaştık. Sadede gelelim.

Evet. İlahî hamiyet ve dini gayret neticesinde adalet zuhura gelir. Adalet tatbik edilen bir memleket, yemyeşil bir cennet halini alır. Kur’an, hırsızın elini kesin, diyor. Herkesin malına uzanan bir yed-i gasbın kesilmesi, adaletin ta kendisidir. Hicaz kıtası 923 tarihinde ve selim-i evvelin Mısır’ı fethetmesi üzerine Osmanlı idaresinde geçmişti. Fakat Almanların hatırı için birinci harb-i umumiye karışmak felaketine uğramamız üzerine elimizden çıkmıştı. Asırlarca idaremizde kalan o mübarek kıtada, şeriat ahkâmını tatbik etmediğimiz için hırsızlık, eşkıyalık umumileşmişti. Vaktaki Suudiler, orayı istila ettiler, birkaç hırsızın bileğini kestiler. Çöllerde umumi bir asayiş husule geldi. O asayiş hala devam ediyormuş. Şu sözlerimden Vahhabilere avukatlık ve propagandacılık yaptığım zannedilmesin. Abdülvahap isminde cahil ve mutaasıp bir herifin ihdas etmiş olduğu Vahhabiliği Allah rızası için sevmeyenlerden biri benim. Fakat asayişin temin hususundaki muvaffakiyetlerini de inkâr edemem. Hazreti Mevlâna, bu bahsi böylece izah ettikten sonra Harut ve Marut kıssasına dönüyor ve lisan-ı ilahîden onlara hitaben şöyle diyor:

گفت حقشان گر شما روشن گرید - در سیه کاران مغفل منگرید

3345- Cenab-ı Hakk, onlara buyurdu ki: “Eğer siz münevverseniz, şeytan tarafından iğfal edilmiş ve günaha girmekle kapkara kesilmiş olanlara bakmayınız.”

شکر گوید ای سپاه و چاکران - رسته‌اید از شهوت و از چاکران

3346- Ey Allah’ın ordusu ve bendesi olan melekler! Şükrediniz ki, siz şehvetten ve bacak arasında olan uzuvdan kurtulmuşsunuzdur.

گر از آن معنی نهم من بر شما - مر شما را بیش نپذیرد سما

3347- Eğer insanlardaki şehveti size verecek olsa, sizi artık sema kabul etmez.

İnsanlarda bulunan şehvet, sizde de olsaydı, onlardan ziyade günah irtikâp ederdiniz ve masumiyet âlemi olan semada barınamazdınız.

عصمتی که مر شما را در تن است - آن ز عکس عصمت و حفظ من است

3348- Sizin vücudunuzda olan masumiyet, benim ismet ve hıfzımın aksinden ve tecellisinden ibarettir.

آن ز من بینید نز خود هین و هین - تا نچربد بر شما دیو لعین

3349- O ismeti, sakın ha kendinizden bilmeyin, benim lütf-u ihsanım olduğunu bilin ki, melun şeytan size galebe etmesin.

Ucb-u gurur, yani kendini beğenmek ve büyük görmek, ahlaksızlığın en kötülerinden ve günahların en büyüklerindendir. Bir kimsede eğer zühd-ü takva görülürse, iyi hal müşahade olunursa, o ancak Allah'ın tevfiğiyledir. Binaenaleyh böyle bir saadete sahip olan saadeti Allah'tan bilmeli ve o ilahî muvaffakiyete şükretmelidir. Yoksa ucb-u gurura tutulmak, insanları iğfal ve izrar için fırsat arayan şeytanın mağlubu olmak demektir.

آن چنان که کاتب وحی رسول - دید حکمت در خود و نور اصول

3350- Nasıl ki, Hazreti Peygamberin vahiy kâtibi, kendisinde hikmet ve din usullerinin nurunu görmüştü.

Evvelce izah edildiği üzere Abdullah bin Sad bin Ebi Serh vahiy kâtibi idi. İnsanın yaratılışı hakkındaki ayeti, Aleyhisselat Efendimiz ona yazdırıyordu, Kâtip kemal-i taaccübünden:

Arapça, Sure Müminun ayet14

dedi. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri de: **“Yaz, öyle nazil oldu”** buyurdu.

Vahyin aksinden ibaret olan şu mazhariyeti, kâtip kendisinden sandı: **“Muhammed’e vahy geliyorsa, bana da geliyor!”** diyerek mürtet oldu.

خویش را هم صوت مرغان خدا - می‌شمرد آن بد صفیری چون صدا

3351- O bed sesli kâtip, kendisini tuyur-i ilahîyeden olan enbiya ile hem avaz kıyas etti. Hâlbuki o, çirkin sesli bir kuştı. Ondaki tecelli ise, aks-i savt idi.

لحن مرغان را اگر واصف شوی - بر مراد مرغ کی واقف شوی

3352- Kuşların ötüşünü vasıf olsan da, kuşun muradına nasıl vakıf olursun?

Bir adam, bir kuşun, mesela kanaryanın ötüşünü fark olunamayacak derecede taklit etse bile, kuşdilini anlaması ve bir kuşun ötüşünden ne demek istediğini bilmesi mümkün müdür?

گر بیاموزی صفیر بلبل - تو چه دانی کاو چه دارد با گلی

3353- Eğer bülbülün ötüşünü öğrensen, onun güle karşı ne söylediğini ne bilirsin?

ور بدانی باشد آن هم از گمان - چون ز لب جنبان گمانهای کران

3354- Eğer bilsen de, o bilişin vehimden ibaret kalır. Birinin dudaklarının kımıldamasından, sağırın vehmi anlayışları gibi olur.”

Kulakları ağır duyan yahut bütün bütün sağır olanlar, her sözü işitemedikleri için konuştukları adamın dudaklarına dikkat ederler, onların kımıldanışından mana çıkarmaya çalışırlar.

“BİR SAĞIRIN HASTA KOMŞUSUNU YOKLAMAYA GİTMESİ”

به عیادت رفتن کر بر همسایه‌ی رنجور خویش

آن کری را گفت افزون مایه‌ای - که ترا رنجور شد همسایه‌ای

3355- Sermayesi fazla, yani insanıyeti kuvvetli biri, bir sağıra: “Komşun hastalanmış” haberini verdi.

گفت با خود کر که با گوش گران - من چه دریابم ز گفت آن جوان

3356- Sağır kendi kendine dedi ki: “Bu sağır kulakla, o hasta gencin sözlerinden ben ne anlarım?”

خاصه رنجور و ضعیف آواز شد - لیک باید رفت آن جا نیست بد

3357- Hususiyle hastalıktan sesi zayıflamış bir adamın konuşmasını nasıl işitebilirim? Fakat çare yok, gidip görmeliyim.

چون ببینم کان لبش جنبان شود - من قیاسی گیرم آن را هم ز خود

3358- Onun dudağının kımıldadığını görünce, ona kendimden bir kıyas yaparım.

چون بگویم چونی ای محنت کشم - او بخواهد گفت نیکم یا خوشم

3359- Ona: “Dertli komşum, nasılsın” deyince, elbette o: “İyiyim yahut rahatım diyecektir.”

من بگویم شکر چه خوردی ابا - او بگوید شربت‌ی یا ماشبا

3360- Ben, “çok şükür,” dedikten sonra, “Acaba ne yiyorsun?” diye sorarım. O: “Şerbet yahut mercimek çorbası” der.

من بگویم صحه نوشت کیست آن - از طبیبان پیش تو گوید فلان

3361- Ben: “Sıhhatler, afiyetler olsun” diyerek, “hekimlerden kim gelip bakıyor?” diye sorarım. “Falan geliyor” cevabını verir.

من بگویم بس مبارك پاست او - چون که او آمد شود کارت نکو

3362- Ben de derim ki: “Ayağı uğurlu bir hekimdir. Mademki, o geliyormuş, işin yolunda demektir.”

پای او را آزمودستیم ما - هر کجا شد می‌شود حاجت روا

3363- Onun ayağının uğurunu denedik, nereye gittiyse beklenen afiyet husule gelmiştir.

این جوابات قیاسی راست کرد - پیش آن رنجور شد آن نیک مرد

3364- *O saf adam, aklınca bu kıyasî cevapları tertip ettikten sonra, hastanın evine gitti.*

Ve yanına girip:

گفت چونی گفت مردم گفت شکر - شد از این رنجور پر آزار و نگر

3365- *“Nasılsın?” diye sordu. Hasta: “Ölüyorum” deyince, sağır: “Şükür elhamdülillah!” mukabelesinde bulundu. Bu mukabele üzerine, hasta rahatsız oldu ve canı sıkıldı.*

کین چه شکر است او مگر با ما بد است - کر قیاسی کرد و آن کثر آمده ست

3366- *“Bu nasıl şükür, yani şükrün sırası mı? Bu adam galiba bizim düşmanımız” dedi. Sağır bir kıyas yapmıştı, o da aksine çıktı.*

بعد از آن گفتش چه خوردی گفت زهر - گفت نوشت باد افزون گشت قهر

3367- *Sonra hastaya: “Ne yedin?” diye sordu. Hasta: “Zehir!” deyince: “Afiyetler olsun” cevabını verdi. Bu cevap ise, hastayı kahretti.*

بعد از آن گفت از طبیبان کیست او - کاو همی آید به چاره پیش تو

3368- *Daha sonra: “Hekimlerden gelip de, seni tedavi eden kimdir?” sualinde bulundu.*

گفت عزرائیل می آید برو - گفت پایش بس مبارک شاد شو

3369- *Hasta: “Azrail geliyor. Haydi defol!” dedi. Sağır ise: “Ayağı uğurludur, sevin!” cevabını verdi.*

کر برون آمد بگفت او شادمان - شکر کش کردم مراعات این زمان

3370- *Sağır dışarı çıktı: “Böyle rahatsız bir zamanında, komşumun hatırına riayet ettim, gönlünü aldım” diyerek şükretti.*

گفت رنجور این عدوی جان ماست - ما ندانستیم کاو کان جفاست

3371- *Hasta da diyordu ki: “Bu herif, bize can düşmanı imiş. Onu cevri cefa madeni olduğunu bilmiyorduk.”*

خاطر رنجور جویان صد سقط - تا که پیغامش کند از هر نمط

3372- *Hastanın hatırı ona türlü türlü sövüntü arıyor ve öylece haber göndermek istiyordu.*

چون کسی کاو خورده باشد آش بد - می بشوراند دلش تا قی کند

3373- *Onun şu hali, kötü yemek yiyip de midesi bozulan ve kusmak isteyen kimsenin hali gibiydi.*

کظم غیظ این است آن را قی مکن - تا بیابی در جزا شیرین سخن

3374- Hiddetle söylemek istediğin sövüntüyü ağzından çıkarmak ki, “kazm-ı gayz” budur. Sabr-u tahammül ederek sövüp saymazsan mükâfat olarak tatlı söz işitirsin.

Kazm-ı gayz: Hiddetini zapt eylemek demektir. Kur'an'da Al-i İmran Suresi'nde buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 133

“Ey Müslümanlar! Rabbinizin mağfiretini mucip olacak şeye koşun.”

Bu şeyin ne olduğu muhtelif surette tefsir olunmuştur. Kelime-i şahadet, farzların vaktinde edası, cemaatle namaz kılarken iftitah tekbirine yetişmek, mescide erkenden gidip ilk safta yer bulmak, peygamberin sünnetlerine ittiba etmek, günah akabinde istiğfar etmek, Mekke'nin fethinden evvel Medine'ye göç etmek yahut Allah yoluna ve din uğrunda harbe gitmek denilmiştir.

Son iki tefsir, asr-ı saadete göredir; muhatap olanlara da ashab-ı kiramdır. Diğerleri her zaman içindir; memur olanlar da, kıyamete kadar gelecek ehl-i imandır.

Hülasa, ey Müslümanlar! Koşun Allah'ın mağfiretine:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 133

“Ve cennete ki, o cennetin eni gökler ve yer kadardır.”

Tefsirde deniliyor ki: Nazm-ı celilde cennetin eninden bahis buyrulmuştur. Uzunluğunun derecesi akl-ı beşere sığmaz. Demek ki, göklerle yer birleşecek olursa, ikisinin teşkil edeceği mesafe cennetin enini teşkil edecek. Hâlbuki yalnız feza o kadar geniş ki, dâhilinde ziyası henüz bize vasıl olmamış yıldızlar varmış. Bu vüsati bir düşünün, buna arz ve semanın genişliğini de ilave edin, hasıl olacak sahanın mesahasını aklınız alabilirse, ona göre bir miktar tasavvur edin. İşte o akılların alamadığı mesafe, cennetin enini teşkil ediyor. Ya boyu?

Tefsir-i Kebir'de denilmiştir ki: Gökler tabaka tabakadır. Her tabakanın muayyen bir sathı vardır. O sathlarla arzın sathı birleşecek olursa, cennetin eni teşekkül eder. İşte o cennet, takva sahibi olanlar için hazırlanmıştır.

Takva: Bizim çekinmek dediğimiz haldir. Korkudan ziyade, hürmet ve riayetten ileri gelir. Mütteki de: Allah'tan çekinen, onun emrine ve nehyine karşı hürmet gösteren demektir.

Takva, batını ve kalbi bir hal olmakla beraber, onun zahiri bazı alametleri vardır. Cenab-ı Hakk, o alametleri bildirmek için buyuruyor ki:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 134

“O müttekiler ki, kolaylık ve zorluk içinde iken, (yani, zengin olsalar da, züğürt bulunsalar da) fukarayı gözetirler ve hiddetlerini zabt ederler.”

Gördükleri bir münasebetsizliğe, uğradıkları bir harekete mukabele etmek kudretini haiz iken sabr-u tahammül gösterirler.

Hikâyesi Mesnevî'de gelecektir. Hazreti Ali Kerremallahü Vechе Efendimiz, muharebede bir müşriki devirmiş, Müslüman olmasını teklif etmiş. O ise Cenab-ı Murteza'nın yüzüne tükürmek küstahlığında bulunmuştu. Bu küstahlık üzerine Hazreti Ali, onu tutup kaldırdı ve salıverdi. Herif şaşırıp ve sebebini sordu. Haydar-ı Kerrar:

—Seninle Allah rızası için mübareze ettim, öldürsem de Allah rızası için öldürecektim. Fakat yüzüme tükürdün. Tabii hiddetlendim. Bundan sonra öldürse

idim, intikam almak için öldürmüş olacaktım ve nefsimin hevasına uyacaktım. Binaenaleyh, kazm-ı gayz ederek salıverdim, cevabını verdi. Şu büyüklüğü gören müşrik de, Müslüman oluverdi.

Arapça, Sure Ali İmran ayet 134

“Cennet, insanların kusurunu affedenler için de hazırlandı. Cenab-ı Hakk, iyilik edenleri sever.”

Şu sayılan şeyler, yani fukaraya gözetmek, hiddetini zabt etmek, insanlara karşı afv-ü safh göstermek halleri ayrı ayrı birer hasenedir, birer iyiliktir ki, bunları yapanları Allah sever ve sevdiği kulları mağfiret edip cennetine koyar.

Hafid-i Nebevi Hüseyin bin Ali Radiyallahü anhüma Hazretleri, bir gün bazı zevat ile birlikte sofraya oturmuş. Kölesi yemek getirirken, elindeki kabı kazara Cenab-ı Hüseyin’in üstüne başına dökmüş. Hazreti İmam’ın hem üstü kirlenmiş, hem de vücudunun bazı yerleri yanmış. Şu beceriksizliği yüzünden kölenin yüzüne dik dik bakmış. Köle:

- Vel kazımın el-gayza, demiş. Cenab-ı Hüseyin:
- Hiddetimi zapt ettim, cevabını vermiş. Köle:
- Vel afine aninas, demiş. Sıbt-ı Peygamberi:
- Kusurunu affettim buyurmuş. Köle:
- Vallahü yuhıbbül muhsinin, deyince de:
- Seni azat ettim müjdesindee bulunmuş.

Bu bahiste şu hadis-i Nebevi de rivayet olunmuştur: **“Her kim hiddetini zabt ederse, hiddetini infaza kadir (yani hasmına sövmeye, hatta onu dövmeye muktedir) olduğu halde öyle yapmaz da sabrederse, Allah onun kalbini emniyet ve imanla doldurur”**

Hazreti Mevlâna da, hiddeti mide bulantısına, hiddet sevkiyle olan sövüntüyü istifrağ etmeye benzetiyor. “Kazm-ı gayzet, başkalarını iğrendirecek ifrazatta bulunma!” dedikten sonra hikâyesinin alt tarafını söylüyor:

چون نبودش صبر می پیچید او - کاین سگ زن روسپی حیز کو

3375- Hastanın sabr-u tahammülü olmadığı için, sağırın sözlerinden kıvranıp diyordu ki: “Bu köpek herif, bu namert kerata nerde ki?”

تا بریزم بر وی آن چه گفته بود - کان زمان شیر ضمیرم خفته بود

3376- Söylediklerini ona iade edeyim. Onları ağızına aldığı vakit, kalbim uyumuş arslan gibi olmuştu da, cevap verememiştim.

چون عیادت بهر دل آرامی است - این عیادت نیست دشمن کامی است

3377- İyadet, yani hasta yoklama, hastanın gönül hoşluğu içindir. Bunun yaptığı ise hatır sorma değil, adeta düşman sevincidir.

تا ببیند دشمن خود را نزار - تا بگیرد خاطر زشتش قرار

3378- Düşmanı zayıf ve dermansız görüp de, kötü kalbi rahat etmek içindir.

“Herifin beni yoklamaya gelişi, beni sevdiğinden ve teselli vermek istediğinden değilmiş; böyle takatsiz bir halde görüp sevinmek içiniş!” diyerek sağır hakkında su-i zanda bulundu.

İhlas ile yapılmayan amellerin Allah indinde makbul olmayacağını beyan için Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

بس کسان کایشان ز طاعت گمره اند - دل به رضوان و ثواب آن دهند

3379- Çok kimse vardır ki, taat-ü ibadat hususunda sapık olduğu halde, onunla Allah rızasını kazandığını, sevaba nail olduğunu ve o sayede cennete gireceğini ümit eder.

Sağırın hasta yoklamaya gitmesi gibi ki, gidişi livechillah değildi. Kapı karşı komşuunun istifsar-ı hatırına gitmedi demesinler düşüncesiyle idi. O düşünce ile gittiği için hem sevabını bulamadı, hem de ziyareti, hastanın makbulu olmadı.

خود حقیقت معصیت باشد خفی - بس کدر کان را تو پنداری صفی

3380- Onların taat diye yaptıkları hareketler, hakikatte gizli bir masiyettir. Nitekim birçok bulanık su vardır ki, sen onu duru sanırsın.

Kur'an-ı Kerim'de buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Kehf ayet 110

“Her kim Allah’a mülaki olmayı umar ve arzu ederse, salih ve rıyasız amelde bulunsun ve Rabbinin ibadetine kimseyi teşrik etmesin.”

Mesela kıldığı namazı ve tuttuğu orucu, sırf Allah rızası için kılsın ve tutsun. Namaz kıldığını görsünler, oruç tuttuğunu anlasınlar diye kılıp, tutmasın. Bu fikirle namaz kılacak, oruç tutacak, sadaka verecek olanlar, görünmek istediklerini adeta Allah’a şerik yapmış, yani ibadetleri onlarla Allah arasında taksim etmiş olurlar. Böyle, görünüşte ibadet gibi olan hareketler, hakikatte ibadet değil, şirk-i hafi derecesinde bir masiyettir. Evet, öyledir. Nitekim Sure-i Rum'da buyrulmuştur ki:

Arapça Surei Rum: 31

“Allah’tan çekinin ve namazı doğru, yani yalnız Hakk’ın rızası için kılın. Gösteriş olmak üzere kılıp da Allah’a şirk koşanlardan olmayın.”

همچو آن کر که همی پنداشته ست - کو نکویی کرد و آن بر عکس جست

3381- O sağır gibi ki, hastayı yoklamakla iyilik yaptığını sanıyordu. Fakat netice, zannı hilafına zuhur etti.

Biraz evvel söylenildiği gibi sağır, komşusunu ziyarete gitmişti. Lakin gidişi Allah rızası için değil, haber aldı da gelmedi demesinler, diye idi. O ise istifsar-ı hatırda bulunmakla iyi bir şey yaptığını sanıyordu ve bundan sevap umuyordu. Hâlbuki neticesi, düşüncesinin aksine çıktı. Sevaba nail olamadığı gibi, komşusu ile de arası açıldı. İşte görünüş ve gösteriş için yapılan işlerin sonu böyle olur.

او نشسته خوش که خدمت کرده ام - حق همسایه به جا آورده ام

3382- Sağır, “hizmet ettim, komşuluk hakkını yerine getirdim” diye, memnun olarak oturuyordu.

Hâlbuki:

بهر خود او آتشی افروخته ست - در دل رنجور و خود را سوخته ست

3383- O, hastanın kalbinde bir ateş tutuşturmuş; o ateşle kendisini de yakmıştır.

Halka görünmek düşüncesiyle ibadet edenlerin ve sevap kazandım vehmine düşenlerin yaptıkları hareketler de böyledir. O hareketler mukabilinde, sevap değil, ikap hazırlanmıştır.

فاتقوا النار التي أوقدتم - إنكم في المعصية ازددتم

3384- Ey mürailer! Tutuşturduğunuz ateşten sakınınız. Siz günah hususunda hakikaten ileri gittiniz.

Malumdur ki, cennet Dar-ün Naim'dir, cehennem de Dar-ül İkap'tır. Lakin herkesin cennetteki nimeti ve cehennemdeki azabı, dünyadaki harekâtına göre hazırlanmaktadır. Arifin biri der ki:

Vaiz bizi korkutma cehennemde od olmaz!

Yanmağa odun her kişi bundan iletürler.

Evet... Dünyadaki hasenat, cennetteki nimet şeklinde; seyyiat da, cehennemde azap şeklinde zuhur edecektir.

Seyyiatı olmayan bir kimse cehenneme girmez ya, bilfarz girse bile orada azaba müteallik bir şey bulamayacaktır. Nasrettin Hoca Rahimehullahın ahiret fıkrası meşhurdur:

Hoca birine, “Ölüm nasıl oluyor?” diye sormuş. O da, “İnsanın eli ayağı soğur, buz gibi olur” demiş. Hoca, bir kış günü kırdan gelirken fazlaca üşümüş. Eli ayağı donma derecesine gelmiş. “Galiba ben öldüm” diyerek kabristanda çökmüş, bir mezara uzanmış. Yatıp duruken, çingirak sesleri işitmiş. “Ne oluyor?” diye davranmış. Meğer fincan yüklü katırlardan müteşekkil bir kervan geçiyormuş. Katırlar hocadan ürkmüş, birbirine girmiş. Tabii birçok fincan kırılmış. Katırlar hocadan ürkmüş, birbirine girmiş. Tabii birçok fincan kırılmış. Katırcılar hocayı tutmuş, epeyce hırpalanmışlar. Zavallı adam, düşe kalka şehre gelmiş. Rast gelenler, nereden geldiğini sormuşlar. “Ahiretten geliyorum” demiş. “Orada ne var, ne yok?” demişler. “Fincanı katırlarını ürkütmezsen, bir şey yok!” cevabını vermiş. Bu cevap pek arifanedir. Dünyada fincanı katırlarını ürkütmeyenler ve fincanların kırılmasına sebep olmayanlar, yani Allah'ın ve ibadullahın hukukuna tecavüz etmeyenler, öbür tarafta ne azaba uğrarlar, ne de ikaba. Gelelim beyitte işaret edilen ayet-i kerimeye:

Sure-i Tahrim'de buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Tahrim ayet 6

“Ey iman etmiş olanlar! Nefsinizi ve ailenizi ateşten koruyunuz. Kendiniz günaha girmemekle nefsinizi, dinin ahkâmını öğretmekle ailenizi cehennemden vikaye ediniz.” Gerek bu ayet-i kerimede, gerek **“Hepiniz idarenizde olanları selamete sevk etmek ve tehlikeden muhafaza eylemek hususunda çoban gibisiniz. Hepiniz de idarenizde bulunan aile efradından sorulacaksınız”** hadis-i şerifinin sarahatine göre bir aile reisi, hem nefsinden, hem de dini ahkâmı öğretmediği evladından ve aile efradından mesul olacaktır. “Ne yapalım? Mekteplerde Arap harfi öğretilmediği için çocuğa Kur'an okutamadık, Allah'ı, peygamberi öğretemedik” demek, öbür tarafta mazeret teşkil etmeyecektir. Onun için kendisini, ailesini cehennemden kurtarmak isteyenler, bu cihete dikkat etmelidirler. O cehennem ateşinden ki:

Arapça, Sure Tahrim ayet 6

“Onu tutuşturacak olanlar, insanlar ve taşlardır.”

Buradaki “Hicara” için cehennem taşı yahut müşriklerin taptıkları taştan putlar ve heykeller denilmiştir.

Taş yanar mı, diye tabii sorulmaz. Kireç, taşın yanmış değil midir?

گفت پیغمبر به يك صاحب ريا - صل إنك لم تصل يا فتی

3385- Hazreti Peygamber, huzurunda namaz kılan bir müraiye: “Yeniden kıl, sen namaz kılmadın, yani kıldığın namaz olmadı” buyurdu.

Demek ki, o adam, Resulullah’a görünmek ve ne iyi namaz kılıyor dedirtmek için kılmış. Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz bunu keşfetmiş, yeniden ve Allah rızası için kılmasını emir buyurmuş.

از برای چاره‌ی این خوفها - آمد اندر هر نمازی اهدنا

3386- Bu korkuların çaresi olmak üzere, her namazda Fatiha okunması ve “ihdinsassıratal müstekim” denilmesi emrolunmuştur.

کاین نمازم را میامیز ای خدا - با نماز ضالین و اهل ریا

3387- Ki, “İlahî, namazını dalalet ve riya erbabının namazlarına karıştırmama” demektir.

Sure-i Fatiha’daki:

Arapça, Sure Fatiha ayet 6-7

“Ya Rabbi! Bizi sırat-ı müstakime, doğru bir yola çıkar” mealindedir. Hazreti Mevlâna, onu “İhlas yolu” manasına alıyor. “Kendilerine inam-ü ikram eylediğin, ihlas nimetini ihsan ettiğin enbiya ve evliyanın yoluna götür. Haklarında gazap eylediğin ve yolunu şaşırmış olanların, (yani, senin rıza-yı şerifin için değil de, cennete girmek ve cehenneme girmemek, bir de halka gösteriş için ibadet edenlerin) çıkmaz yoluna düşmekten muhafaza buyur.”

از قیاسی که بکرد آن کر گزین - صحبت ده ساله باطل شد بدین

3388- O sağırın yapmış olduğu bir kıyas neticesinde, on yıllık komşuluk sohbeti bozuldu.

خاصه ای خواجه قیاس حس دون - اندر آن وحیی که هست از حد فزون

3389- Hususiyle, vahiy kâtibinin his dairesine sığmayan vahye karşı kıyasa kalkışması, efendi; bilmiş ol ki, pek manasızdır.

گوش حس تو به حرف ار در خور است - دان که گوش غیب گیر تو کر است

3390- Senin kulağın hurufa karşı hassas ise, yani huruf ve ondan müteşekkil kelimeyi işitiyor ve anlıyorsa bile, Kelam-ı ilahî ve Hadis-i Risaletpenahiye karşı o malul kulak sağırdır.

Bir ayetten ve bir hadisten Allah’ın ve Resulullah’ın muradının ne olduğunu, kelimatını işitmekle anlayamazsın. Sağırın yaptığı gibi kıyas yapmaya kalkışır ve dalalete düşersin.

“KELAMULLAH’A KARŞI İLK KIYAS YAPAN ŞEYTANDI”

اول کسی که در مقابله‌ی نص قیاس آورد ابلیس بود

Kıyas: Ölçmek, demektir ki, bundan müştak olan mikyas yani ölçü manasınadır. Kıyas, fıkhi ve mantıki olmak üzere ikidir. Fıkhi kıyas, hakkında nas bulunmayan bir meseleyi, ona benzeyen ve hakkında nas bulunan bir meseleye tatbik etmektir.

Kıyas-ı mantıki ise, malum olduğu üzere suğra, kübra ve neticeden ibaret kaziye tertip etmektir: “Âlem hadistir, çünkü müteğayyedir. Her değişen şey hadistir, o halde âlem hadistir” misal-i meşhurunda olduğu gibi.

Mantıki kıyaslar, ekseriya safsata ve müğalataya alet ittihaz edildiği için sofiyece makbul sayılmaz. Bundan dolayı Hazreti Mevlâna, ilk kıyas yapanın şeytan olduğunu ve mantıkçıların pirinin İblis bulunduğunu söylüyor.

Evet. İlk kıyas şeytan yapmıştı. Melekler Adem Aleyhisselama karşı secdeye memur oldukları vakit, şeytan da bu vazife ile mükellef tutulmuştu. Melekler Allah’ın emrini yerine getirdiler. Şeytan secde etmedi ve “Niçin secde etmedin?” sual-i ilahisine karşı:

Arapça, Sure Sad ayet 76

“Ben Adem’den daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu da çamurdan halkettin” cevabını verdi. “Ateş ulvi, çamur süflidir; ulvi, süfliye eğilmez, ben de ona secde etmem!” demek istedi. İşte bu mantıki ve muğalatavi bir kıyas idi ki, Allah’ın emrine, yani nas-ı kat’iye mukabil yapılmıştı.

Şimdi kıyasa gelelim:

اول آن کس کاین قیاسکها نمود - پیش انوار خدا ابلیس بود

3391- Envar-ı ilahîye karşısında iptida bu kıyasçılığı yapan şeytan idi.

گفت نار از خاک بی شک بهتر است - من ز نار و او ز خاک اکر است

3392- Şeytan dedi ki: “Şüphesiz ateş, topraktan daha iyidir. Ben ateşten yaratıldım, o ise bulanık çamurdan halk edilmiştir.”

پس قیاس فرع بر اصلش کنیم - او ز ظلمت ما ز نور روشنیم

3393- O halde fer’i asla kıyas edelim. Adem zulmetten, yani topraktan mahluktur, biz ise parlak nurdan, yani ateşten yaratılmışız.

گفت حق نی بل که لا انساب شد - زهد و تقوی فضل را محراب شد

3394- Cenab-ı Hakk, buyurdu ki: “Hayır... Fer asla kıyas edilmez. Belki neseplerin- ahirette faydası yoktur. Ancak zühd-ü takva faziletin mihrabı olacaktır.

Kur’an-ı Kerim’de ve Sure-i Müminun’da buyruluyor ki:

Arapça, Sure Muminun ayet 101

“Sura üflenince (yahut İbn-i Abbas ve Hasan Basri kıraatine göre, fissuri, yani cesetlere ruhlar nefh edilince ve ölmüş olanlar dirilip kalkınca) aralarında nese ve akrabalık kalmayacaktır.” Çünkü o günün dehşetinden insanlar; babasından, anasından, kardeşinden, karısından ve çocuklarından kaçacak, filanın kardeşi olmak fayda vermeyecektir. Belki:

Arapça, Sure Hucurat ayet 13

“Allah indinde en keriminiz, en ziyade mütteki olanınızdır” ayet-i kerimesi mucibince, dünyada zühd-ü takva ile ömür geçirmiş olanlar, o gün emn-ü eman içinde bulunacaklardır. Binaenaleyh, şeytanın aslı olan ateşin ulviyetinden bahsetmesi manasızdır.

این نه میراث جهان فانی است - که به انسایش بیابی جانی است

3395- Bu zühd-ü takvayı ve onun neticesi olan keramatı, şu fani dünya mirası değildir ki, nesep ve miras tarikiyle elde edesin. Belki o, ruhî ve ruhanî bir mazhariyettir.

Babadan kalmakla değil, insan, tevfik-i Rabbanî ve mürşid-i hakkani sayesinde ancak ona müyesser olur.

Nuh Aleyhisselamın zevcesi ile Kenan ismindeki oğlu, peygamber haremi ve peygamber evladı iken küfür üzerine helak oldular.

Ebu Lehep’e Aleyhissalat Efendimizin amcası olması fayda vermedi, müşrik olarak gitti. Hatta “Tebbet” suresi onun ve karısı Ümmü Cemil’in zemmi hakkında nüzul etti.

Hazreti Bilal Radiyallahü anh azatlı bir abd-i Habeşi iken Ömer-ül Faruk Radiyallahü anh gibi seyyid-i Kureyşî, onun için: “Ebu Bekir seyyidimizdir, Bilal Efendimizi azat etmiştir” demişti.

بلکه این میراثهای انبیاست - وارث این جانهای اتقیاست

3396- Belki bu, peygamberlerin mirasıdır. Onların varisleri de, muttaki olanların ruhlarıdır.

Hazreti Mevlâna, burada bir nükte irat ediyor. Maddi şeylerde oğul, babanın varisi olurken, maneviyatta bazen olamıyor demek istiyor. Bir beyit sonra da buna misal getiriyor.

Eski dervişler arasında bir söz vardı. “Tarikat evladı, belden gelen değil, yoldan gelendir” derlerdi. Bazen bir şeyhin dervişi, sulbi oğlundan daha feyizli ve şeyh indinde evladından daha sevgili olur, manasını murat ederlerdi. Nitekim Hazreti Pir Efendimiz, Sultan Veled gibi mükemmel yetişmiş bir oğlu varken makam-ı irşadını halifesi Hüsameddin Çelebi’ye bırakmıştı.

*Esrar-ı hafiye var bilinmez,
Etvar-ı tasarruf-ı Hudada.*

Akılları hayrete bırakan hikem-i ilahîye icabıyla bazen azgın bir müşrikin evladı, müminin-i muvahhit zuhur eder; bazen de bir peygamberin evladı, kıpkızıl bir kâfir çıkarır. Maneviyatta veraset caiz olsaydı, böyle olmaması lazım gelirdi.

Arapça, Sure Ali İmran ayet 27

“Ya Rabbi! Sen ölüden diri çıkarırsın, diriden de ölü çıkarırsın” ayet-i kerimesinin manası da budur.

پور آن بو جهل شد مومن عیان - پور آن نوح نبی از گمراهان

3397- Ebu Cehil’in oğlu âşıkâre Müslüman, Nuh Peygamberin oğlu ise sapıklardan oldu.

Ebu Cehil’in İslam dini ve Hazreti Resul Aleyhisselama olan şiddeti adavetini bilmeyen bir Müslüman yok gibidir.

Kibir, haset, inat gibi ahlak-ı rezile ile muttasıf bulunan o herif, Gazve-i Bedir’de belasını buldu. Abdullah bin Mesud tarafından kafası kesildi, canı

cehennemi boyladı. Lakin oğlu İkrime Radiyallahü anh feth-i Mekke'den sonra Müslüman oldu. Ondan sonra neşr-i İslam için yapılan muharebelerde bulundu. "Ecnadeyn" yahut "Merc-i suffer" yahut "Yermük" muharebesinde fedai olarak düşmana hücum etti ve şehit düştü.

Bir misal daha... Ashabın fedakârlarından biri Hanzale bin Ebi Amir vardı ki, "Ebu Amir" namında bir mürtedin oğlu ve münafıkların reisi İbn-i Selul'un damadı iken dini bütün bir Müslümandı. Uhud muharebesinde Allah ve peygamberi uğrunda şehadet nimetine kavuştu (Radiyallahü anh ve erdahü)

İşte iki ölüden çıkmış iki diri.

Nuh Aleyhisselamın Ham, Sam, Yafes ve Kenan ismindeki oğullarından üçü iman etmiş ve tufan zuhurunda sefineye girmişti. Kenan ise, mümin olmadığı için gemiye girmemiş, hatta babalık şefkatıyla Hazreti Nuh'un çağırmasına karşı "Dağa çıkar, kurtulurum" demişti. Babası ona, "Bugün Allah'tan başka kurtaracak yoktur" derken, aralarına bir dalga girmiş ve Kenan'ı boğmuştu. İşte bu diriden çıkmış bir ölü.

Cenab-ı Mevlâna, lisan-ı ilahîden şeytana hitap ederek diyor ki:

زادهی خاکی منور شد چو ماه - زادهی آتش تویی رو رو سیاه

3398- Topraktan yaratılan Adem, ay gibi münevver oldu. Ateşten mahluk olan senin yüzün kara olduğu halde defol.

این قیاسات و تحری روز ابر - یا به شب مر قبله را کرده ست حبر

3399- Bir âlim bu kıyasları, bu taharrileri bulutlu bir günde yahut geceleyin kibleyi bulmak için yapar.

Hazreti Şarih Ankaravî böyle mana vermiştir. Doğru olmakla beraber fakirin aklına şöyle bir mana da geliyor: "Bu kıyaslar, bu taharriler, bulutlu bir günde yahut geceleyin, yapana kibleyi haber verir." Vallahü a'lem.

Malum ya, namaz kılarken Kâbe'ye ve yahut Kâbe'nin bulunduğu cihete dönmek farzdır. Mihrabı bulunmayan kırdı, bayırda namaz kılacak bir Müslüman, güneş vasıtasıyla kible cihetini tayin eder. Hava bulutlu olursa yahut gece vakti ise güneşten istifade edemeyeceği için güneş şu taraftan doğuyordu. Kible şark ile cenup arasındadır. O halde bu tarafa doğru kılmak icap ediyor, diye bir kıyas yapar.

لیک با خورشید و کعبه پیش رو - این قیاس و این تحری را مجو

3400- Lakin güneşli bir günde ortalık aydınlık ve Kâbe göz önünde iken kıyas yapmaya ve kible cihetini aramaya kalkışma.

Gündüzün bir camiye girmişiz, mihrabın bulunduğu tarafı görüyoruz. Onu görüp dururken kible şu cihet mi, bu cihet mi diye aramak, hem hamakat, hem de dalalet olur. Hakkında bir ayet yahut sahih bir hadis bulunan bir mesele için kıyas yapmaya kalkışmak da bunun aynıdır. Onun için Mekke'ye gidip de Kâbe'nin karşısında duran:

کعبه نادیده مکن رو رو متاب - از قیاس الله أعلم بالصواب

3401- Kâbe'yi görmemezliğe gelip de, kıyas yapacağım diye ondan yüz çevirme! Allah doğruyu en iyi bilir.

چون صفیری بشنوی از مرغ حق - ظاهرش را یاد گیری چون سبق

3402- Mesela Hakk kuşu olan nebiden yahut bir veliden bir ses yahut bir söz işitince onun zahirini ezberlenmiş bir ders gibi hatırlarsın.

وانگهی از خود قیاساتی کنی - مر خیال محض را ذاتی کنی

3403- Sonra kendinden kıyaslar yaparsın, mahz-ı hayal olan tasavvuratını, zatî ve hakikî vehmedersin.

Nebinin yahut velinin bu sözünden maksadı şudur diye hüküm verirsın.

اصطلاحاتی است مر ابدال را - که نباشد ز آن خبر اقوال را

3404- Ehlullahtan olan abdal-i ilahîyenin bir takım ıstılahatı vardır ki, kal ehli olanların o ıstılahlardan haberleri yoktur.

Haberdar olsalar da anlamazlar.

Ubade bin Samit Radiyallahü anhten rivayet olunan bir hadiste: “*Bu ümmette abdal ünvanlı otuz veli vardır ki, bunların kalbi, Halilullah İbrahim Peygamberin kalbi gibi rahim ve şefiktir. Onlardan bir kişi ölünce, Allah onun yerine bedel olarak başka birini tayin eder. Yeryüzü onlarla, yani onların yüzü suyu hürmetine durur. Yeryüzündekilere, onların hürmetine yağmur yağar ve rızık verilir*” buyrulmuştur.

Bu zevat-ı kiramın yedi yahut kırk kişi olduğuna dair hadisler de vardır ki, örfümüzde “Yediler” ve “Kırklar” denilen evliyadır. İhtimal ki, hepsi kırk kişidir de otuzu büyükleri, yedisi en büyükleridir, Allah ve Resulühu a’lem. Bunlara müfredinde “Bedel” ceminde “Abdal” denilmesinin birkaç sebebinin söylemişlerdir:

- 1- Her biri ölen bir zattan bedel olarak tayin edilmiştir.
- 2- Bunlarda ahlak-ı seyvie tamamıyla ahlak-ı heseneye tebeddül eylemiştir.
- 3- Her biri kendisinden bedel olarak bir şahsı başka başka yerlerde gösterebilir yahut görünür. Mesela kendi burada iken, Mekke ve Medine’de müşahade olunur.

İşte bunların ve bütün rical-i sofiyenin bir takım ıstılahatı vardır ki, onlara “İstılahat-ı sofiye” tabir olunur. İstılahların lafızları, herkesin bildiği kelimelerdir. Fakat sofiyece başka manada kullanılır. Mesela Hafız-ı Şirazi: “Dün gece şeyhimiz mescitten meyhaneye geldi” der. Bundan, “Yatsı namazını camide kıldıktan sonra tekkeye geldi” manasını murat eder. Anlamayanlar ise gerek Hafız’a, gerek onu tasvir eylediği şeyhe tan-ü teşnide bulunur.

Hazreti Mevlâna, kıyasçılara hitaben buyuruyor ki:

منطق الطیری به صوت آموختی - صد قیاس و صد هوس افروختی

3405- Kuşdilini ses itibarıyla öğrendin ve ona karşı yüz kıyas ve yüz heves uydurup parlattın.

Eskiden bir takım kuş meraklıları vardı. Elllerinde kafes olduğu halde kendileri gibi meraklılara giderler, bizim kuş “Caf caf Ali” çağırıyor, benim ki de fasih olarak “Hoca Ali” diyor, gibi uydurdıkları kıyaslarla halkı güldürürlerdi.

Evliya nutuklarında, işari manaları kıyas ile anlamaya çalışmak da bilmem hangi kuşun ötüşünden “Caf caf Ali” yahut “Hoca Ali” manasını çıkarmak gibi olur.

همچو آن رنجور دلها از تو خست - کر به پندار اصابت گشته مست

3406- Kıyas isabet etti vehmiyle mest olan sağırdan, hastanın kalbi kırıldığı gibi, ey ehl-i kıyas! Senin yaptığın ve yapacağın kıyaslardan dolayı ehlullahın gönlü kalır.

کاتب آن وحی ز آن آواز مرغ - برده ظنی کاو بود همباز مرغ

3407- Vahiy kâtibi Abdullah bin Sad, o tair-i ilahî olan zat-i akdes-i risaletin sesini işitmekle kendisini de onun gibi olmuş sandı.

Muhammed'e vahiy geliyorsa, bana da geliyor, hezeyanında bulundu. Onun bu batıl ve fasit kıyası, Peygamber-i Ekber Efendimizin kalbini kırdı. Sonra:

مرغ پری زد مر او را کور کرد - نک فرو بردش به قعر مرگ و درد

3408- O tair-i ilahî, ona öyle bir kanat çarptı ki, basar-ı basiretini kör etti de derd- ü helak ka'rina yuvarlandı.

Evvelce de söylenildiği üzere Abdullah bin Sad bin Ebi Serh, o küstahlıktan sonra mürtet olup Mekke'ye kaçtı. Onların fethi esnasında katline emir verildi. Fakat Hazreti Osman'ın ısrarla şefaathetmesiyle ölümden kurtuldu.

Hazreti Mevlâna, buraya kadar bazı maarif ve hakayık beyanından sonra Harut ile Marut kıssasına dönüyor, onların insanları tan-ü teşni etmelerine cevap olarak lisan-ı ilahîden diyor ki:

هین به عکسی یا به ظنی هم شما - در میفتید از مقامات سما

3409- Siz de, agâh olun. Nuraniyet aksi olan melekîyet sıfatınızla yahut zann-i kıyas ederek insanların aleyhinde bulunmayınız ki, semavî mertebenizden sükût etmeyesiniz.

گر چه هاروتید و ماروت و فزون - از همه بر بام نحن الصافون

3410- Harut ve Marut iseniz de, "Nahn-üs saffun" mertebesinde yüksek bulunuyorsanız da...

بر بدیهای بدان رحمت کنید - بر منی و خویش بینی کم تنید

3411- Kötülerin kötülüğüne acıyınız, benlik ve kendini görüp beğenmek uçurumlarında dolaşmayınız.

Melek-i masum olmanıza, melekût âleminde bulunmanıza bakıp da kendinizi yüksek görmeyiniz, belki insanlardan sadır olan kötülüklerden dolayı onlara merhamet ediniz.

Bu beyt-i şerifle, Sure-i Saffat'da melekler lisanından olan şu ayete işaret buyrulmuştur:

Arapça, Sure Saffat ayet 164

"Biz meleklerden her birinin, malum ve muayyen bir makamı vardır."

Evet, melekler bir hal ve bir makamda sabittirler. Onun haricine çıkmadıkları gibi, ilerisine de gidemezler. Nitekim Cebrail Aleyhisselam, Allah'a mukarrep bir melek olduğu halde Miraç gecesinde Aleyhisselatü Vesselam Efendimize "Sidret-ül Münteha"ya kadar rehberlik etmiş, oraya gelince durup daha ileriye gidememiş, Sallallahü Aleyhi Vessellem Hazretleri gidelim buyurunca da, "Parmak ucu kadar yaklaşırsam yanarım" demişti. İşte semavi ve mukarrep bulunan Cebrail yolda kaldığı halde, cismen haki bulunan Habib-i Celil ilerlemiş,

Arapça, Sure Necm ayet 9

kurbîyetine nail olmuştu.

Mevlîî nazımını Süleyman Çelebi merhum, Cebraîl ile Hazreti Peygamberin Sidret-ül Munteha mükâlemesini:

*Ger geçen bir zerre denlu ileru
Yanarım baştan ayağa ey ulu.
Çün ezelden bana aşk odu delil,
Yanar isem ben yanayım ey Halil.*

beyitleriyle pek âşikane nakletmiştir.

Evet. Melekler bir hal ve bir makamda bulunurlar. İnsan ise cami-i meratip olduğu için her an başka bir hal ile muttasıftır. Bundan dolayı havas-ı beşer, meleklerden eftaldir, denilmiştir.

Meleklerle hitaben, lisan-ı ilahîden deniliyor ki:

هین مبادا غیرت آید از کمین - سر نگون افتید در قعر زمین

3412- Sakın benlik uçurumlarında dolaşmayın, Allah'ın gizli gayretine dokunur da, baş aşağı yerin dibine geçersiniz.

هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست - بی‌امان تو امانی خود کجاست

3413- Meleklerin her ikisi de: “İlahî! Ferman senindir, senin emanın olmayınca nerede eman bulunur” dediler.

این همی‌گفتند و دلشان می‌طپید - بد کجا آید ز ما نعم العبید

3414- Böyle dediler. Fakat yürekleri çarpıyordu: “Bizim gibi iyi kullardan, nasıl kötülük zuhur eder” diyorlardı.

خار خار دو فرشته هم نهشت - تا که تخم خویش بینی را نکشت

3415- İki meleğin kalbindeki ıstırap, oralara ucb ve gurur tohumunu ekmeden, onları bırakmadı.

Kalplerinde benlik zuhura başladı.

Denildiğine göre, bu melekler zemine inmişler, halka öteberi ve o arada sihirbazlık öğretmeye başlamışlar. Çünkü indikleri Babil'de sihirbazlık ilerlemiş, onu yapanlar, ahaliye tahakküm etmekte bulunuyormuş. Bunlar da, sihri halka öğretmekle sihirbazların sanatlarını iptal etmek gayesini gözetiyorlarmış. Talim ve teallüm esnasında:

پس همی‌گفتند کای ارکانیان - بی‌خبر از پاکی روحانیان

3416- Diyorlardı ki: “Ey erkân-ı erbaadan, yani anasırdan mürekkep ve ruhanîlerin saffetinden ve masumiyetinden bi-haber olanlar.

ما بر این گردون تنقها می‌تنیم - بر زمین آیم و شادروان زنیم

3417- Biz, bu gökyüzünde sayeban dokuruz, yani ettiğimiz tespih ve ibadetlerle nuranî perdeler meydana getiririz. Zemine inince de, hükümet ve adalet halısı nescederiz.

عدل توزیم و عبادت آوریم - باز هر شب سوی گردون بر پریم
3418- Gündüzleri yerde adalet ve ibadet ederiz, her gecede semaya uçarız.

تا شویم اعجوبه‌ی دور زمان - تا نهیم اندر زمین امن و امان
3419- Bunları yapmamız, zamanın ucubesi, şaşılacak bir şey olmamız ve yeryüzünde emniyet-ü eman koymamız içindir.
Böyle diyorlardı, lakin bilmiyorlardı ki:

آن قیاس حال گردون بر زمین - راست ناید فرق دارد در کمین
3420- Semanın halini zemine kıyas etmek doğru değildir, aralarında gizli fark vardır.

“KENDİ HALİNİ VE KENDİ SEKRİNİ CAHİLLERDEN SAKLAMAK LAZIM GELDİĞİNİN BEYANINA DAİR”

در بیان آن که حال خود و مستی خود پنهان باید داشت از جاهلان

بشنو الفاظ حکیم پرده‌ای - سر همانجا نه که باده خورده‌ای
3421- Mesturin-i ilahîden olan “Hakim Senayi”nin şu sözünü dinle ki: “Şarap içtiğin yere başını koy, yani orada siz” demiştir.

Hakim Senayi Kuddise sırruhu, urefa-yı ümmetin büyüklerindendir. Mahmud-i Gaznevi devrinde Gazne’de yetişmiş, Hicri 525’de irtihal eylemiştir. Hadikat-ül Hakika ve Şeriat-ü Tarika ünvanlı kitabı Mesnevî-i Şerif’in tanziminden evvel Mevleviler tarafından okunurdu. Cenab-ı Mevlâna, “Şeyh Attar’ın eselerini anlayan, Hakim Senayi’nin; onunkilerini anlayan, benim eserlerimi anlar” buyurmuş, Cenab-ı Hakim’i Şeyh Attar’a tercih eylemiştir. Mesnevî-i Şerif’te bazı sözleri şerhedilir ve hakkında elfaz-ı tazimiye kullanılır. Nitekim burada da onun “İçtiğin yerde yat” dediği nakil ve izah olunuyor, mertebe-i kemali layıkıyla anlaşılmamış olan o veli-yi mestura hakim-i perde vasfı veriliyor.

Kıssası nakledilen Harut ve Marut’un “Gündüzün yere inip adalet ve ibadet ediyoruz. Geceleri de gökyüzüne çıkıyoruz” tarzında sözler söylemiş olmaları dolayısıyla, Cenab-ı Pir, manevi hallerin cahillere ifşa edilmemesi lazım geldiğini anlatmak istiyor ve lüzumu bir misal ile tavzih ediyor:

چون که از میخانه مستی ضال شد - تسخر و بازیچه‌ی اطفال شد
3422- Bir sarhoş, meyhaneden çıkıp da yolunu şaşırınca, çocukların maskarası ve eğlencesi olur.

او چنین و کودکان اندر پی‌اش - بی‌خبر از مستی و ذوق می‌اش
3423- O sarhoş, böylece sekr halinde bulunur. Çocuklar ise onun şarap zevkinden ve sermestlik neşesinden bi-haber olarak arkasına takılır.
Dolayısıyla hakikatte çocuk ve büyük adam kim olduğunun beyanına geçiliyor.

خلق اطفال اند جز مست خدا - نيست بالغ جز رهیده از هوا

3424- Allah sarhoşu olanlardan maada, bütün halk çocuk mesabesinde dir. Heva ve hevesten kurtulmuş olanlardan başkası buluğa ermiş değildir.

Ehlullaha göre buluğ, erkeklik çağına varmak değil, heva ve hevesten kurtulmak ve hakiki erkek olmaktır. Çocukluk gafletinden kurtulmak ise, Allah'ta mest-ü fani olmaktan ibarettir. Öyle olmayanlar, oyunla vakit geçiren çocuklar gibidir.

گفت دنیا لعب و لهو است و شما - کودکی و راست فرماید خدا

3425- Cenab-ı Hakk, dünya lub-ü levhtir, siz de çocuksunuz demiş ve doğru buyurmuştur.

Sure-i Ankebut'ta varit olmuştur ki:

Arapça, Sure Ankebut ayet 64

“Şu dünya hayatı, oyundan ve oyalanmaktan başka bir şey değildir.”

Çocukların toplanıp bir müddet oynamalarına, sonra dağılmalarına benzer. Şu beyit, bu manada ne güzel söylenilmiştir: “Bu dehrin metaı çocuk aldatan oyun ve oyuncak gibidir. Onlara müptela olanlar da akılsız kimselerdir.”

Arapça, Sure Ankebut ayet?

“Bilmiş olun! Hakikaten dünya hayatı oyundur, beyhude oyalanmak ve zahmet çekmektir. (Yani, çocukların oynarken faydasız yere koşmaları, uğraşmaları, terlemeleri ve yorulmaları gibidir.) Ve süsten ibarettir. (Yani, dünya hayatı oyun ve oyalanma olduğu gibi, iyi yemek, güzel giyinmek, büyük apartmanlarda oturmak, alafranga tabiriyle lüks yaşamak hevesidir.) Ve aranızda nesep yahut servet ve mansıb itibarıyla ve çok mal ve fazla evlat sahibi olmakla öğünmekten ibarettir. Şu hal bir yağmura benzer ki, bir takım nebatatın yetişmesine sebep olur da yetiştirdikleri, ekincileri hayrete düşürür. Sonra o nebatat kurumaya başlar, onu sararmış görürsün, sonra o nebatat kırılıp dökülür; ahirette ise, şiddetli azap vardır.”

Servete malik olmakla beraber ona kalben merbut bulunmayanlar ve infak-u tasadduk suretiyle fukaraya bakanlar için:

Arapça, Sure Hadid ayet 200

“Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı gafiller için aldatıcı bir metadan başka bir şey değildir.”

از لعب بیرون نرفتی کودکی - بی ذکات روح کی باشد ذکی

3426- Ey gafil! Dünya oyunundan çekilmedikçe çocuk mesabesinde sin. Ruhunu tasfiye ve tezkiye etmedikçe nasıl zeki, yani saf ve pak olabilirsiniz?

“Zeki” kelimesi “Zekât” lafzındandır. Şarih diyor ki: “Zekât lafzının aslı, taharet ve nema ve bereket manalarına olup badehu mal-i merkumda istimal olundu.”

Demek ki, bir kimsenin zeki ve musaffa olabilmesi, ruhundan zekât vermesi, yani ruhun mutasarrıf olduğu beden arzu ve iştahlarını Allah rızası için terk etmesiyle kabil olabileceği.

چون جماع طفل دان این شهوتی - که همی رانند اینجا ای فتی

3427- Dünyaperest olanların dünyaya karşı olan şehvetlerini, çocukların yapmak istedikleri cima gibi bil.

آن جماع طفل چه بود بازی - با جماع رستمی و غازی

3428- Çocuk cımaı nedir? Rüstem gibi güçlü, kuvvetli bir gazinin cıması yanında, oyundan ibarettir.

جنگ خلاقان همچو جنگ کودکان - جمله بی معنی و بی مغز و مهان

3429- Halkın cenk etmesi, çocukların manasız, asılsız ve hakir kavgası gibidir.

جمله با شمشیر چوبین جنگشان - جمله در لاینفی آهنگشان

3430- Çocukların cengi değnekten kılıçladır. Kast ve hareketleri hep faidesiz ve beyhudedir.

جمله شان گشته سواره بر نیی - کاین براق ماست یا دلدل پیی

3431- O çocuklar bir kamışa binerler ve: "Bu, bizim burağımız yahut mübarek gidişli düldülümüzdür" derler.

Burak: Aleyhisselat Efendimizin Miraç gecesinde Mekke'den Beyt-ül Makdis'e kadar binmiş olduğu manevi bir hayvandır. Düldül ise, Mısır hükümdarı Mukavkis tarafından Hazreti Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevatullahil Ekber Efendimize gönderilen hediyeler arasındaki bir katırdır ki, sonra taraf-ı risaletten Hazreti Ali Kerremallahü Vecheye ihsan buyrulmuştu.

حامل اند و خود ز جهل افراشته - راکب و محمول ره پنداشته

3432- Çocuklar yüklenmiş oldukları, yani bindiklerini sandıkları o kamışı taşıdıkları halde, cehillerinden böbürlenirler ve kendilerini ata binmiş vehmederler.

Çocuklar, at farz ettikleri kamış yahut sırgı, ellerinde tuttukları ve onu bir yük gibi taşıdıkları halde, kendilerini at üstünde bulunuyor farz ederler. Onlar gibi gafil bulunan dünya halkı da, mal ve mülk namına birçok yük altına girerler. Onların elde edilmesi ve muhafaza edilmesi için büyük zahmet ve meşakkat çekerken çocuklar gibi gurura düşerler.

Cenab-ı Pir, böyle servet atına bindim diye mağrur olan bıyıklı, sakallı yahut yetmiş yaşında iken, yolunmuş tavuk gibi tıraşlı çocuklara buyuruyor ki; ey gafil:

باش تا روزی که محمولان حق - اسب تازان بگذرند از نه طبق

3433- Allah süvarilerinin, at sürüp dokuz kat feleği geçecekleri güne kadar sabret de kimin ata binmiş, kimin yaya kalmış olacağını gör.

Hazreti Mevlâna, bu manevi süvarilerin semavi seyirlerini anlatmak için bir ayetten iktibas yapıyor ve diyor ki:

تعرج الروح إليه و الملك - من عروج الروح يهتز الفلك

3434- Hakk'ın nezdinde ruh ve melek yükselir. Ruhun urucundan felek sarsılır.

Kureyş müşriklerin Nadr bin Haris Mescid-i Haram'ın kapısında durmuş ve: "İlahi! Muhammed'in dedikleri doğru ise, başımıza taş yağdır yahut bizi acıklı bir azaba uğrat" demişti. Onun üzerine şu ayet nazil oldu:

Arapça, Sure Mearic ayet 1-2

"Vuku bulacak bir azabın gelmesini isteyen biri istedi. Kâfirler hakkındaki o azabı def ve gelmesini men edebilecek kimse yoktur."

Bu isteyen Ebu Cehil olduğu da rivayet edilmiştir. İhtimal ki, ikisi de bunu söylemiş ve "İlahi! Muhammed'in dedikleri doğru ise bizi de onlara inandır" diyecekleri yerde, başlarına taş yağmasını istemek gibi bir akılsızlık göstermişlerdi.

Arapça, Sure Mearic ayet 3

"Evet, o azap, mertebeler sahibi olan Allah tarafından mutlak ve muhakkak gelecektir."

Mearic: Miracın cemidir. Miraç: Uruç edilecek, yani çıkılacak yükselecek yer manasınadır. Bu miraçların cennetteki yüksek binalar yahut yerde edilen duaların ve salih ruhların semaya çıktıkları yollar demek olduğu, tefsirlerde zikredilmiştir. Herhalde bu miraçları yaratmış olan Allah tarafından, o müşriklere bir azap gelecektir.

Arapça, Sure Mearic ayet 4

"O Allah ki, meleklerle ve Ruh-ül Kudüs olan Cebrail yahut salih kulların ruhları, onun takdir ve tayin etmiş olduğu makam ve dereceye uruç eder. Bir günde ki, o günün uzunluğu dünya zamanına nispetle elli bin senedir-" Yani, o makamlar, o dereceler, o kadar yüksek ve arzdan o derece uzaktır. Ki, insanların seyr-ü seferiyle gidilmek lazım gelse elli bin sene varılır. İbn-i Abbas Raziyaallahü anhten gelen bir rivayette göre o gün, mahşer günüdür. O gün kâfirlere ellibin senelik bir zaman kadar uzayacaktır.

Arapça, Sure Mearic ayet 5-7

"Habibim! Güzel bir surette, (yani, şikâyet etmeksizin ve ızdırap göstermeksizin) sabret. O gelecek azabı onlar uzak görürler. Biz ise, onu yakın ve muhakkak görüyoruz." Müfessirlerden bazıları (ARAPÇA) ve (ARAPÇA) kelimelerindeki zamirleri "Yevm-i kıyamet"e icra etmişlerdir.

Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: Ey ata, arabaya, otomobile, tayyareye biniyorum diye çocuklar gibi mağrur olan gafil! Sabret, kıyamet gelsin de o gün bir takım suleha ve hakiki erkek olanlar manevi merakibe süvar oldukları halde takarrüp makamlarına yükselsinler. O göz kimin süvari olduğunu, kimin yaya kaldığını anlarsın. Ey kendini sin-ni bülüğa varmış zannedenler:

همچو طفلان جمله‌تان دامن سوار - گوشه‌ی دامن گرفته اسب‌وار

3435- Hepiniz çocuklar gibi eteğinize binmiş ve eteğin bir ucunu at dizgini gibi tutmuşsunuz.

Bazı çocukların bir değneği bacakları arasına alıp, ata bindim diye koştuğu malumdur. Değnek bulamayanlar da, arka eteklerini apış arasında öne çekerler ve ucunu tutup onu at yaparlar.

İşte dünyada mal-ü menaline mağrur olan ve tanesi ancak yüz paradan ibaret bulunan kâğıtlarıyla iftihar edenler, tıpkı eteğinin ucunu bindiği atın dizgini vehmeden çocuklar gibidir.

از حق إنّ الظّنّ لا يُعْنِي رسيد - مرکب ظن بر فلكها کی دويد

3436- Allah tarafından gelen Kur'an'da: "innezzanne la yuğni minel Hakkı şey'en" buyrulmuştur. Zan merkebi, feleklerin üstünde nasıl koşabilir?"

Bu beyit ile bir ayete telmih edilmiştir. Müşriklerden bazıları, melekleri müennes sanır ve "Allah'ın kızlarıdır" demek küstahlığında bulunurdu. Bunların zan ve vehminden ibaret olan şu itikatlarına karşı Sure-i Necm'de buyruldu ki:

Arapça, Sure Necm ayet 27-28

"Ahiret gününe inanmayanlar, (yani, müşrikler) meleklerle müennes adını verirler ve onların dişi olduklarını vehmederler. Hâlbuki melekler hakkında ve onların erkeklik ve dişilikten münezzehtir bulunduklarına dair hiçbir bilgi yoktur. Onlar zandan başka bir şeye tabi olmazlar. Zan ise, hakikat karşısında bir şey ifade etmez ve itibarı yoktur."

اغلب الظنّين في ترجيح ذا - لا تمارى الشمس في توضيحها

3437- İki zannın galibi, bir tarafın tercihindedir. Güneşin tavzihine karşı inat edilmez.

Zannın lügat manası: İtikad-ı cazimin vücud-u ademi beyinde racih olan tereddüttür." Bu, Kamus tercemesinin tarifidir. Tarifat-ı Seyyid'de ise, denilmiştir ki: "Zan, şekkin iki tarafından tercih edilen cihettir." Mesela bir ovada bulunuyoruz. Uzakta bir karaltı görüyoruz. Bunun bir ağaç yahut bir insan olma ihtimali var. Ağaç mı, insan mı, diye düşünmemiz şektir. Yavaş yavaş yaklaşıyor. Galiba insan olacak dedik mi, o vakit zan olur. Çünkü ağaç mı, insan mı, diye olan şekkimizin iki tarafından tercih ettiğimiz cihettir. İnsan olduğuna tamamen kanaat getirdik mi, yakın halini alır.

Cenab-ı Mevlâna, buyuruyor ki: Şekkin kuvvetli tarafı zandır, fakat hakikata karşı zan olmaz. Parlak güneş karşımızda iken ve gözlerimizi kamaştırırken "Şu güneş mi yoksa projektör mü?" diye tereddüt edilmez. Ederse, edenin hamakatine verilir. İşte kıyamet güneşi doğunca ve şekler, tereddütler yakın halini alınca:

آن گهی بینید مرکبهای خویش - مرکبی سازیده‌اید از پای خویش

3438- At vehmiyle binmiş olduğunuz kamışı yahut sırtığı veyahut eteğinizi, o vakit görürsünüz ve ayaklarınıza binerek yürümüş olduğunuzu anlarsınız.

وهم و فکر و حس و ادراك شما - همچو نی دان مرکب کودک هلا

3439- Vehminizi, fikrinizi, duygunuzu ve kavrayışınızı, çocukların kamıştan atı gibi biliniz.

Sırların ve hakikatlerin meydana çıkacağı kıyamet gününde zanlar yakine tahavvül edince, duygunuz ve kuruntunuzla kavramış olduğunuzu sandığınız ilmin vehm-ü hayalden ibaret olduğunu anlayacaksınız. Hatta ilim adı verilmek istenen bazı uydurmaların zırva olduğu kıyamet gününden de evvel meydana çıkıyor. Mesela Türk Dil Kurumu'nun uydurduğu ve herkese kabul ettirmeye çalıştığının Türkçe değil, Türkçenin güzelliğini bozacak yalan yanlış bir takım dırıltı olduğu, tamamıyla meydana çıkmış, bu hakikati anlamayan tek Türk kalmamıştır.

علمهای اهل دل حمالشان - علمهای اهل تن احمالشان

3440- Ariflerin ilmi, onların hamalıdır. Onları taşır götürür. Ten ve suret ehlinin ilmi ise, onların yüküdür.

Ağırlık vermekten, yorup terlemekten başka bir faydası yoktur.

علم چون بر دل زند یاری شود - علم چون بر تن زند باری شود

3441- İlim, kalbe aksederse, sahibine yardımcı olur. İlim, yalnız cesede aksederse sahibine yük olur.

گفت ایزد یحمل اسفاره - بار باشد علم کان نبود ز هو

3442- Cenab-ı Hakk, “Yahmilü esfara” buyurdu. Çünkü ilahî olmayan ilim, insana yük olur.

Evet. İlim faydalı olmak şartıyla işe yarar. Yoksa yankesicilik, karmanyolacılık da ilimdir ama öyle ilimler faydalı değil, halk için zararlıdır. Sahibine de yük olur. Bir gün gelir ki, yakalanır ve o yükün altında ezilir. İşte yalnız kalıba aksetmiş ilimler böyle muzır bilgilerdir.

Faydalı ilimlerin faydalı olmaları da, onların tatbik edilmeleriyledir. Yoksa amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir. Aylando ağacına benzer ki, ne yemiş verir ne de odun olur. Mesela tıbbın faydalı bir ilim olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Gayesi, insanları hastalıktan korumak ve hasta olanları kurtarmaya çalışmaktır. Lakin bir doktor tasavvur ediniz ki, meslekinde mütehasıs olduğu halde hasta tedavi etmiyor, yani ilmiyle amelde bulunmuyor. Böyle bir hekimin ilmine faydalı denilir mi? Keza ilmiyle amel olmayan bir âlim, namazın ve orucun farz olduğunu bildiği halde, namaz kılmaz ve oruç yerse onun ilmine de faydalı denilmez. Çünkü o ilmin başkalarına değil, sahibine bile faydası dokunmuyor. Aleyhisselatü Vesselam Efendimizin: **“Ya Rabbi! Faydası olmayan ilimden sana sığınırım”** diye Allah’a istiaze ettiği ilim, işte bu gibi ilimdir.

Hazreti Mevlâna, bu beyit ile Cuma Suresi’ndeki bir ayete işaret ediyor. Cenab-ı Hakk, buyurmuştur ki:

Arapça, Sure Cuma ayet 5

“Tevratın ahkâmını yüklenmiş ve o ahkâmı okuyup öğrenmiş, sonra o yükü (yani, teklifatı) tatbik etmemiş olan hahamlar, Tevrat sıfırlarını yükleyip taşıyan merkep gibidir.”

Efsar: Sifrin cem’idir. Sifir de, Tevrat’ın ayrı ayrı kısımları, cüzleridir ki: Musa’dan sonra gelen peygamberlere ait olanlarıyla 35 sifir tutmuş. Bunların hepsine birden “Ahd-i Atik”, Hazreti İsa’ya ait olduğu Hristiyanlarca itikat edilen Matta, Luka, Markos, Yuhanna İncilleriyle mülhakatına da “Ahd-i Cedit” denilmiştir. Bunların hepsini cam’i olan esere “Kitab-ı Mukaddes” namı verilmiştir. Biz Müslümanlar; Musa’ya Tevrat, Davut’a Zebur, İsa’ya İncil isimli birer kitap nazil olduğuna mümin ve muktekidiz. Fakat Ahd-i Atik ile Ahd-i Cedit’in, o münzel kitaplarını harfiyen aynı bulunduğuna inanmak mecburiyetinde değiliz.

Vaktiyle yazılar; deriler, kemikler, düz satırlar üzerine yazıldığı için Yahudilerin 35 sifri epeyce ağırlık teşkil eder ve bir yere götürüleceği vakit merkebe yükletilip o vasıta ile naklonulurdu.

İşte Cenab-ı Hakk, ilmi yüklenmiş, fakat amel suretiyle ondan istifade etmemiş olan Yahudi âlimlerini, kitap yükü altında ezilen merkeplere benzetiyor, sonra buyuruyor ki:

Arapça, Sure Cuma ayet 5

“Allah’ın ayetlerine, peygamberin mucizelerine inamayan güruhun misali ne kötü bir şeydir. Allah zulmeden kavmi doğru yola çıkarmaz.”

Zulmün lûgat manası, bir şeyi layık olduğu mahalle koymamaktır. Mesela kuvvetin sarfedileceği yer: Acizlere yardım etmek, o gibileri mütecavizlere ezdirmemektir. Böyle yapılmaz da zebun, kimsesiz bir adam ezilecek olursa, o kuvvet yerine konmamış ve sarîh bir zulüm yapılmış olur. İlim de böyledir. İnsan bir şey öğrenince tatbik ve amel etmeli ki, onun Hakk’ını ifa etmiş olsun. İlmiyle amel olmayanlar, onu lazım geldiği gibi kullanmadıkları için ona zulmetmiş, o bilgi yükünü eşek gibi taşımış olurlar. Allah da öylelerine hidayet vermez. Dalalet çıkmazından istikamet ceddesine çıkarmaz. Onlara uyanlar da tabii olanlar gibi sapıtıp kalırlar ve karga kılavuzunun izinde yürümüş olurlar!

علم کان نبود ز هو بی واسطه - آن نیاید همچو رنگ ماشطه

3443- Allah tarafından vasıtasız ve ilham tarikiyle olmayan bir ilim dayanmaz. Zaman geçtikçe, sahibi ihtiyarladıkça zihninden çıkar. Yüz yazıcının sürdüğü aklık ve allık gibi uçar gider.

İlim, ya kesbi yahut vehbi olur. Kesbi ilim, çalışıp öğrenmekle kazanılır. Vehbi ilim ise, Allah tarafından kalbe ilham olunur. Kesbi malumat, hatırdadır zor kalır. Hele tatbik edilmezse bütün unutulur.

Okuduğum bir zaman, birçok okuttum;

Bildiğim şeyleri şimdi unuttum.

Yalnız Allah bir, peygamber haktır;

Fikrini zihnimde sımsıkı tuttum.

Eskiden gelinleri süslerler, yüzlerine düzgün ve allık sürerler, gözlerine sürme çekerler, yanaklarına uydurma ben yaparlar, ellerine kına korlar, zavallı kızı güzelleştireceğiz diye renk renk boyalarla ressam paleti haline getirirler, tabii güzelliği sevenler nazarında çirkinleştirirlerdi. Bu işleri gören, yani gelini süsleyen kadına da “Maşıta” yahut “Meşata” derlerdi ki, Türkçesi “Yüz yazıcı” demektir. Bu kadın tarafından gelinin yüzüne sürülmüş olan boyalar, yüz yıkandıkça ve zaman geçtikçe kaybolur giderdi. Cenab-ı Mevlâna, çalışarak kazanılmış ve tatbik edilmemiş olan malumatı, gelin yüzündeki arızı renklere benzetiyor ve o renklerin daimi olmadığını söylüyor. Bunu hepimiz bittecrûbe biliriz. Biliyoruz sandığımız bir şeyi unutmuş olduğumuzu, günün birinde anlayırız. Tekrar öğrenmek için kitap sayfalarına müracaata mecbur kalırız. Lakin vehbi ilim böyle değildir.

Arapça, Sure Kehf ayet 65

“Hızır indimizden bir ilim vermek suretiyle öğrettik” iltifatına mazhar olan zevat-ı kiramın ilimleri unutulmak tehlikesinden masundur. Onu veren Allah, verdiği yerde muhafaza eder. Nitekim Aleyhisselatü Vesselam Efendimize vahiy gelip de Cebrail Aleyhisselam tebliğ ederken iptidaları Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesselam Hazretleri vahiy kelimatını unutmamak için tekrar ederdi. Emr-i ilahî varit oldu ki:

Arapça, Sure Kıyame ayet 16-19

“Vahiy tamam olmadan evvel acele edip de dilini oynatma, (yani, Cebrail’in okuduğu kelimeleri, hemen tekrar etme de dinle!) Kur’an’ı senin zihninde cem’u hıfz etmek ve icabında sana okutmak bize aittir. İmdi Cebrail

vasıtasıyla sana Kur'an'ı okuduğumuzda, onun okuyuşuna tabii ve müstemi ol. Sonra onu sana okutmak ve beyan ettirmek mutlaka bize aittir” buyruldu.

Hazreti Mevlâna, ilmi “Kesbi” ve “Vehbi” diye ikiye taksim ettikten sonra diyor ki:

ليک چون اين بار را نیکو کشی - بار بر گیرند و بخشندت خوشی

3444- Lakin bu kesbi ilim yükünü iyi taşırsan, yani ilmin ile amel edersen, o yükün ağırlığını ve zahmetini kaldırır; sana ağırlık yerine boşluk verirler.

Denilmiştir ki: “Bir kimse bildiğiyle amel ederse Allah ona bilmediği şeylerin ilmini ihsan eder.” Ekâbir-i sofiye arasında ümmi olan zevat-ı kiram vardır. Bunlar medrese görmemiş, kitap okumamış oldukları halde, bildikleri ve mürşitlerinden öğrendikleri şeylerle halisane amel ettikleri için Allah’ın ilhamına mazhar olmuşlar, en derin âlimleri hayretlere düşerecek hakikatlerden bahsetmişlerdir. Mesela Hüsameddin Çelebi’nin ceddi âlisi Şeyh Ebul Vefa-i Kürdî ümmi idi. Arapçayı layıkıyla söyleyemezdi. Bağdat hocaları eğlenmek için:

— Şeyh efendi! Cuma günü bize vaaz etsen, dediler. Şeyh de:

—İnşallah cevabını verdi. Cuma günü kürsüye çıktı:

—Dün akşam Kürt idim, bu sabah Arap oldum, diye söze başladı ve o kadar yüksek sözler söyledi ki, onu utandırmak isteyen hocalar utandılar.

هين مکش بهر هوا آن بار علم - تا ببینی در درون انبار علم

3445- Aklını başına al da bu ilim yükünü heva ve heves için taşıma. Ta ki, içerisinde ilim ambarını göresin.

“Ameller niyetlere göredir” hadis-i şerifi pek meşhurdur ki, “Bir işten maksat ne ise, hüküm ona göredir.” diye terceme edilmiştir. Hazreti Mevlâna, bu beyit ile bilhassa ulemaya nasihatte bulunuyor. Altına girmiş olduğun ilim yükünü heva ve heves niyetiyle, yani bana âlim desinler, allame ünvanını versinler gibi hevayı emellerle taşıma. Onu kemal-i ihlas ile amal-i salih düsturu ittihaz et. Onunla evvela nefsini, sonra seni dinleyenleri yola getirmeye çalış. Böyle yapacak olursan taşıdığın yükün ağırlığı ve zahmeti yerine, kalbinde manevi bir zevk ve ilahî bir ilham duyarsın diyor ve ilave ediyor:

تا که بر رهوار علم آیی سوار - بعد از آن افتد ترا از دوش بار

3446- Ta ki ilim atına binesin, omzundaki ağır yükten kurtulmuş olasın.

Denilmiştir ki: “Kırk sabah Allah için ihlas ile ibadet eden kimsenin kalbinde hikmet membarı kaynamaya başlar.” Bu kelamı Hazreti Mevlâna da Mesnevî’de şerhetmiştir. Kesbi ilmin ne kadar güç elde edildiği ve unutmamak için ne kadar zahmet çekildiği malumdur. O zahmet adeta sırta yük almak gibidir. Fakat ilim vehbi derecesine yükselir ve kalpte ilham membarı kaynamaya başlayınca o zahmet, rahmete tahavvül eder. Sahibi yük altında yürüyen bir hamal gibi iken yükten kurutulmuş ve irfan küheylanına binmiş olur.

از هواها کی رهی بی‌جام هو - ای ز هو قانع شده با نام هو

3447- Ey “Hu”dan yalnız “Hu” ismiyle kanaat eden! Hu kadehinden içmeyince, heva ve hevesten nasıl kurtulursun?

Cenab-ı Pir, bu beyit ile şuna işaret buyuruyor ki: Heva ve hevesten kurtulmak, hüviyet-i ilahîyeden feyzyab ve neşveyab olmakla mümkündür. Bunun için “İsm-i Hu”nun çok zikri lazımdır. Fakat yalnız zikretmek ve “Hu Hu” demekle kanaat göstermek kâfi değildir. Kur’an-ı Kerim’de:

Arapça, Sure Rad ayet 28

“Haberin olsun ki kalpler, zikr-i ilahî ile mutmain olur, şek ve şüpheden kurtulur” buyrulduğu gibi hadis-i şerifte de: **“Allah’ı zikretmek, paslı kalplerin cilasıdır”** denilmiştir. Bundan dolayı tarikat erbabı, şek ve şüphe paslarını gidermek, kalbi cilalı bir ayna haline getirmek için zikrullah ile meşgul olurlar. Her tarikatın bir türlü zikri vardır. Çoğunda “Kelime-i tevhid” ile başlanır. Sonra ism-i celal, yani “Allah” ismine geçilir, daha sonra da “İsm-i Hu” ile zikredilir.

Malumdur ki, “Hu”, yani “Hüve” gaib zamiridir ki “O” demektir. Tarikatta bununla doğrudan doğruya, Cenab-ı Hakk’ın zatı murat olunur. Ve “Hu” diyen bir zakir, “Hakikatte var olan ancak O’dur, yani Allah’tır” demiş olur.

Mesnevî şerh-i Ankaravî’de yazıldığına göre Bedir gazasından evvel Hazreti Ali Kerremallahü vechehu, Hızır Aleyhisselamı rüyasında görmüş. “Beni düşmanlara galip getirecek bir şey öğret” demiş. Hızır da, “Ya hüve, ya men, la hüve, illa hu” diye duada bulunmasını tavsiye etmiş. Cenab-ı Murteza, bu rüyayı Aleyhisselat Efendimize söylemiş. Resulullah Hazretleri de, **“Ya Ali! Sana ism-i azam öğretilmiş”** buyurmuş.

Şah-ı vilâyet, Bedir muharebesinde İhlas Suresi’ni okumuş, ondan sonra “Ya hüve, ya men la hüve illa hu üsurna alel kavmikâfirin”, yani: “Ey kendisinden başka hakiki hüviyet ve mevcudiyet sahibi bulunmayan Allah! Bizi müşriklere galip getir” diye dua etmiş. Sıffin muharebesinde Cenab-ı Ali “Ya hüve ya men la hüve illa hu” diye dua ediyormuş. Havas-ı ashaptan Ammar bin Yasir Radiyallahü anh:

—Ya emirel-müminin! Bu kinayeler nedir, diye sorunca:

—Allah’ın en büyük ismi ve tevhidin direği, cevabını vermiş.

Cenab-ı Hakk’ın müteaddit ve müteakabil ismi vardır ki Kur’an’da ve hadiste zikredilmiş olanları 99’dur. Fakat esma-i ilahîye bunlara maksur değildir. Bu isim ve sıfatlardan herbiri Müsemma-yi Kibriya’ya delaletleri itibarıyla şerif ve azimdir. “Allah” ve “Hu” isimlerinden birincisi, zat maassıfata; ikincisi ise doğrudan doğruya zata delalet ettikleri için azim olan diğer esma-i şerifeye nispetle azamiyet derecesini haizdir. Onun için Hazreti Murteza, Ammar bin Yasir’e “Hu ismini “İsmullahil Azam ve İmad-üt Tevhid” diye tarif buyurmuştur.

Bu böyle olmakla beraber herhangi isimle olursa olsun zikredilen yalnız o ismin lafzını söyleyip geçmek değil, müsemmasını da tedebbür ve tefekkür eylemek lazımdır ki:

از صفت و ز نام چه زاید خیال - و آن خیالش هست دلال وصال

3448- Sıfattan ve isimden ne doğar? Ancak bir hayal peyda olur. Bidayetten doğan o hayal, zakir için bir vuslat rehberi ve bir dellal yerine geçer.

Zikir esnasında Cenab-ı Hakk’ı bila keyfiyet düşünmek icap eder. Yani acaba şöyle mi, yoksa böyle mi, gibi hatıraları defeylemek, tenzih-i mutlak ile tefekkür etmek gerektir. Lakin insan ne kadar tenzih ve tespihe çalışsa, zihninde mutlaka bir suretin hayali bulunur. O hayal, hiçbir zaman Zat-ı Ecell-ü Ala’nın misali değildir. O öyle olmakla beraber, zakire az çok Hakk’ı tezkir eder.

دیده‌ای دلال بی‌مدلول هیچ - تا نباشد جاده نبود غول هیچ

3449- Bir şeye selalet etmeyen dellal ve delili hiç gördün mü? Cadde olmayınca gulyabani de olmaz.

Cenab-ı Mevlâna, ismin zikrinden hasıl olacak hayal için “Dellal-i visal” tabir etmişti. Burada buyuruyor ki: Her dellalın bir medlulü, yani delalet ettiği şey vardır. Bahsi kolayca anlayabilmek için buradaki dellali delil manasına almalıdır. Evet. Her delilin bir medlulü, yani delalet ettiği bir yol vardır. İşte dellal-i visal olan hayal de, salike vuslat yolunu gösterir. Çölde gece yolcularına gulyabani görüldüğü meşhurdur ki, hayalden başka bir şey değildir. Bunun gibi o nakıs hayale uyup yoldan çıkmak da, çölde helak olmak neticesini verir.

هیچ نامی بی‌حقیقت دیده‌ای - یا ز گاف و لام گل چیده‌ای

3450- Hakikatsiz ve müsemmasız bir isim gördün mü yahut “g” ve “l” harflerinden hiç gül topladın mı?

İsim, bir mevcudu bize hatırlatan kelimedir ki, hatırlattığı onun hakikati ve müsemmasıdır. Mesela “Cami” bir isimdir. İçinde Müslümanların cemaatle namaz kıldıkları bina onun müsemmasıdır. Müsemmasız isim olmaz. “Simurg” ve “Anka” gibi isimlerin müsemması olmadığından, onlar hakiki isim değildirler. Müsemmayı bulmak için ismin söylenilmesi lazımdır. Yalnız ismi söylemek de kâfi değildir. Mesela gül denilen çiçeğin ismi kef ve lam harflerinden ibarettir. Lakin bu iki harfi söylemekle gül demetini elde etmek mümkün olmaz. Onu bulmak için gül bahçesine gitmeli, bahçıvanın gönlünü etmeli, dikenin batmasına tahammül göstermeli ki, gül isminin müsemması ele geçmiş olsun. Şu halde zikir, sade ismi söylemekten ibaret kalmamalı, müsemmanın mülâhazası ve talebi ile olmalıdır. Zaten zikrin manası, yadetmek, hatırdan tutmak demektir. Binaenaleyh mezkûrun ismi dilde, müsemması da gönülde bulunmalıdır. Hazreti Mevlâna, diyor ki:

اسم خواندی رو مسمی را بجو - مه به بالا دان نه اندر آب جو

3451- Ey salik! İsmi okuyorsun, git müsemmayı da ara. Kameri derenin suyunda değil, sema kubbesinde bil!

Kamer bedir halinde iken nuru ile fezayı aydınlatır. Hele berrak bir dereye aksedince, orada nuru ile beraber cismi de görünür. Görünür ama derenin suyunda görülen ayın kendisi değil, aksidir. Bu akis meselesi bazı büyük adamları bile şaşırtmıştır. Şeyh Fahrüddin-i Iraki, güzellik meftunu ve güzeller meclubu bir zat imiş. Şems-i Tebrizî Kudrîse sırru Hazretleri onun şu halini tenkit için bir gün:

—Ne yapıyorsun? diye sormuş, o da:

—Kameri leğen içindeki suda görüyorum, cevabıyla Hüsn-ü Ezel’in aksini güzellerin yüzünde gördüğünü söyleyince, Hazreti Şems:

—Ensende çiban mı çıktı ki başını kaldırıp da gökyüzünde görmüyorsun, diyerek Iraki’yi takdir etmiş.

Buna aşk-ı mecazi derler. İffet muhafaza edilmek şartıyla faydadan hali değildir. Aşığı birçok kayıttan kurtarır. Fakat erbab-ı kemalce bir nakısadır. Bu bahse dair söylenilmiş şöyle bir rubai vardır:

Her veçhe bakıp nalezen-i ah oldum,
Her bir niğehe karşı nazarhah oldum;
Her yerde görüp aksini ey Hüsn-i Ezel,
Sensin diye taptım ona gümrah oldum.

İşte Hazreti Mevlâna da buyuruyor ki: Esmâ-i ilahîyenin harflerden müteşekkil olan suretini okuyorsun; bununla kalma. Esmanın hakikatini ve müsemmasını ara. Senin okuduğun harfler ve onlardan müteşekkil isimler, dere suyu gibidir. Müsemma-yı ilahî ise dereye aksetmiş nur-u kamere benzetilebilir. Sen akse kanaat etme, aslına talip ol.

Şarih Ankaravî Kuddise sırruhu, bu beytin şerhinde mühim bir bahis yürütüyor ve diyor ki: Ehl-i hakikate göre bu elfaz-ı melfuza, yani “Rahman” ve “Kadir” gibi esma-i şerife hakikatte Allah’ın değil, esmaullahın ismidir. Çünkü “Rahman” ve “Kadir” kelimeleri ise o isimlerin ismidir. Sonra esma-i ilahîye, Zat-ı Bari’nin aynı mıdır, gayrı mıdır, diye ihtilaflı bir mesele vardır. Eğer isim denmekle harflerden mürekkep olan kelimeler murat olunursa, zatın gayrı olur ve ümem-ü asara göre değişir. Yok, isimden maksat, sıfat-ı ilahîyenin kendileri olursa, o vakit ayn-ı müsemma olur. Eğer harflerden mürekkep olan isimler, müsemmanın aynı olsaydı:

Arapça, Sure Zümer ayet 2

Emr-i celilinden: **“Lafza-i celale ihlas ile ibadet et”** manası anlaşıldı.
Keza:

Arapça, Sure Beyine ayet 5

Nazm-ı keriminden de: **“Lafza-i Celal’den başka bir şeye ibadet ile emrolunmadılar”** mealî münfehim olurdu. Hâlbuki maksut olan o Lafza-i Celal’in müsemmasına, yani Cenab-ı Hakk’ın Zat-ı Ecell-ü Ala’sına ibadet demektir.

Derler ki, isim ayn-ı müsemmadır. Çünkü bir adamın Zeynep isminde bir karısı, Behram namında bir kölesi olsa da:

—Zeynep boş olsun, Behram azat olsun dese, kadın hakkında talak, köle hakkında itak vaki olur.

Bu delil zayıftır. Zira Zeynep ve Behram isimlerini söyleyen adamın muradı o isimler değildir. O isimlerde yadedilen kadın ve köledir. Eğer harf ve lafızdan müteşekkil isimler, müsemmanın aynı bulunsaydı, ateş deyince ağzımızın yanması, diken deyince de ağzımızın kanamasını lazım gelirdi.

گر ز نام و حرف خواهی بگذری - پاک کن خود را ز خود هین یک سری

3452- Eğer harften ve isimden geçmek ve kurtulmak istersen, kendini kendiliğinden tamamıyla temizle.

همچو آهن ز آهنی بی‌رنگ شو - در ریاضت آینه‌ی بی‌رنگ شو

3453- Cilalı demir gibi, demir renginden kurtul. Riyazet ederek, passız bir ayna gibi ol.

Kalbin cilalansın ve Allah’ın tecellisi oraya in’ikas etsin.

بینی اندر دل علوم انبیا - بی‌کتاب و بی‌معید و اوستا

3454- Peygamberlere mahsus olan isimleri kalbinde kitapsız, müzakerecisz ve muallimsiz olarak göresin.

Malum ya. İlim hocadan öğrenilir; muid, yani müzakereciden tekrar dinlenilir; kitaptan da okunur. Fakat enbiya-yı izamın ilimleri böyle değildir. Onların bilgileri vahiy ve ilhamdan ibarettir. Saf ve mücella olan kalplerine in’ikas eden tecelliyat-ı Rabbanîye eseridir. Çünkü her biri:

Bir mektebe oldu kim müdavim,
Allah idi zatine muallim.

Ey salık! Sen de kalbini öyle saf ve cilalı bir ayna haline getirirsen o tecelliye nail ve:

Arapça, Sure Kehf ayet 65
iltifatına mazhar olsun.

گفت پیغمبر که هست از امتم - کاو بود هم گوهر و هم همتم

3455- Hazreti Peygamber buyurmuştur ki: “Ümmetinden benimle hem cevher ve ulvi himmette beraber kimseler vardır.”

Ebu Hüreyre Radiyallahü anhdan mervi bir hadiste denilmiştir ki: Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: **“Kardeşlerimi görmek isterim.”** Ashab: Ya Resulullah! Biz senin ihvanın değil miyiz, dediler. **“Hayır. Siz ashabımsınız. İhvanımız ise benden sonra gelecek olanlardır”** buyurdu.

مر مرا ز آن نور بیند جانشان - که من ایشان را همی بینم بدان

3456- Onların ruhu uhuvvet ve velayet nuruyla beni görürler, ben de o nur ile onları müşahede ederim.

بی صحیحین و احادیث و رواه - بلکه اندر مشرب آب حیات

3457- Bunlarla bu görüşmemiz, Buharî ve Müslim kitaplarındaki hadisler ve onları nakleden raviler vasıtasıyla değil, belki ab-ı hayat membaı olan gönüllerde olur.

Evliyaullahtan öyleleri zuhur etmiştir ki, “Bunu bana kalbim, Rabbimden rivayet etti” demiştir. Bayezid-i Bestamî Kuddise sırruhu gibi zatlar da, zahir ulemasına hitaben, “Siz ilminizi ölümlerden aldınız, bizse ilmimizi ölmeyen bir diriden, yani Cenab-ı Hakk’tan telakki ettik” hakikatini söylemişlerdir. Ulema arasında, “Sofiyeler” denilen bir takım sözler vardır ki, ravileri rical-i sofiyeden bulunan zevat-ı kiramdır. Bu sözler ulemaca tanınmış raviler tarafından rivayet edilmediği için hocalarca mevsuk ve makbul sayılmaz. Fakat urefa-yı ümmetin manen Resulullah Efendimizle mülakatı ve Zat-ı Akdes-i Risaletten bazı hadis telakkıyatı vardır. O telakkiler, başkaları için hüccet olmazsa bile kendileri için senet mahiyetindedir.

سر امسینا لکردیا بدان - راز اصبحنا عربیا بخوان

3458- “Emseyne kürdiyyen ve asbahna arabiyyen,” demenin sırrını ve hakikatini oku.

Şeyh Ebul Vefa-i Kürdi’nin bir sözüne işarettir ki, biraz evvel izahı geçmişti. Keza Hasan-ı Basri’nin halifesi Habib-i Acemi, Arap olmadığı ve Arapçayı layıkıyla bilmediği halde Kur’an okunurken ağlarmış.

—Sen Acemsin, Kur’an’dan ne anlıyorsun ki dinlerken ağlıyorsun, diye sormuşlar.

—Ben Acemim, ama kalbim Arabidir, cevabını vermiş.

ور مثالی خواهی از علم نهان - قصه گو از رومیان و چینیان

3459- Eğer gizli ve ilahî bir ilmin kalbe nasıl münakis olacağına dair misal istersen, Rumîlerle Çinlilerin hikâyesini söyle.

“RUMÎLERLE ÇİNLİLERİN NAKKŞLIK VE RESSAMLIK SANATINDA İDDİAYA GİRİŞMELERİ”

قصه‌ی مری کردن رومیان و چینیان در علم نقاشی و صورتگری

چینیان گفتند ما نقاش‌تر - رومیان گفتند ما را کر و فر

3460- Çinliler: “Biz daha mahir nakkaşız” dediler. Rumîler de: “Biz daha ustayız” davasını ettiler.

گفت سلطان امتحان خواهم در این - کز شماها کیست در دعوی گزین

3461- Padişah dedi ki: “Bu bahiste imtihan yapacağım. Bakalım sizden hangi taraf, iddiasında doğru ve üstün çıkacak?”

اهل چین و روم چون حاضر شدند - رومیان از بحث در مکث آمدند

3462- Rum diyarından ve Çin ülkesinden olan nakkaşlar, bir araya geldiler. Rumîler, bu ilme daha ziyade vakıf idi.

چینیان گفتند يك خانه به ما - خاص بسپارید و يك آن شما

3463- Çinliler: “Bize mahsus olmak üzere, bir oda veriniz. Bir oda da sizin olsun” dediler.

بود دو خانه مقابل دربدر - ز آن یکی چینی ستد رومی دگر

3464- Kapıları karşı karşıya iki oda vardı. Bunlardan birini Çinliler, öbürünü Rumîler aldı.

چینیان صد رنگ از شه خواستند - پس خزینه باز کرد آن ارجمند

3465- Çinliler, padişahтан yüz türlü boya istediler. O mesut hükümdar da, hazinesini açtırdı.

Yani fazla masraf ihtiyarıyla türlü türlü birçok boya aldırdı.

هر صباحی از خزینه رنگها - چینیان را راتبه بود از عطا

3466- Her sabah Çinliler için hazineден mürettep boya tayini vardı.

رومیان گفتند نی نقش و نه رنگ - در خور آید کار را جز دفع زنگ

3467- Rumîler dediler ki: “Ne nakış, ne boya lazımdır. Bizim sanatımızda pası ve küdureti defetmekten başka bir şey işe yaramaz.”

در فرو بستند و صیقل می‌زدند - همچو گردون ساده و صافی شدند

3468- Kapıyı kapadılar ve duvarları cilaladılar. Felek kubbesi gibi nakş-ü elvandan, sade ve safi oldular.

از دو صد رنگی به بی‌رنگی رهی است - رنگ چون ابر است و بی‌رنگی مهی است

3469- İki yüz türlü renkten, renksizliğe yol vardır. Renk bulut gibidir, bi-renklik ise aydır.

Bazı renkler, yani boyalar vardır ki, ikisi üçü bir araya gelince başka renk hasıl olur. Mesela, sarı ile mavi karışınca yeşil bir renk meydana çıkar. Fakat iki yüz türlü renk birbirine karıştırılınca bir renksizlik görülür. Gündüzler ve geceleri bazı

bulutlarda türlü türlü renkler müşahede edilir. Lakin o geceler, onlarda zati değildir. Güneşin, ayın, yıldızların aksidir. O halde renk, güneşe ve aya hicap olan bulut gibidir.

هر چه اندر ابر ضو بینی و تاب - آن ز اختر دان و ماه و آفتاب

3470- Bulutta ziya ve nurdan her ne görürsen, onu yıldızdan, güneşten ve aydan bil.

چینیان چون از عمل فارغ شدند - از پی شادی دهلها می زدند

3471- Çinliler, işlerini bitirince sevinçten davullar çaldılar.

شه در آمد دید آن جا نقشها - می ربود آن عقل را و فهم را

3472- Padişah geldi, Çinlilerin boyadığı odaya girdi. Orada öyle nakışlar gördü ki, onların inceliği ve güzelliği akli ve fehmi hayran ediyordu.

بعد از آن آمد به سوی رومیان - پرده را بالا کشیدند از میان

3473- Sonra Rumîlerin tarafına geldi. Ara yerdeki perdeyi kaldırdılar.

عکس آن تصویر و آن کردارها - زد بر این صافی شده دیوارها

3474- Çinlilerin yapmış oldukları resimler ve işler, o cilalanmış ve saffet peyda etmiş duvarlara aksetti.

هر چه آن جا دید اینجا به نمود - دیده را از دیده خانه می ربود

3475- Padişah Çinliler tarafında ne gördüyse, burada daha iyi ve parlak görünüyor, adeta nazarı gözden kapıyordu.

Evvelce ilim kesbi ve vehbi olmak üzere ikiye ayrılmış, kesbi ilmin çalışmakla elde edileceği, vehbi ilmin ise Allah tarafından ihsan olunacağı bildirilmiş, bunun için de kalbin tasfiyesi lazım geldiği beyan kılınmıştı.

İşte buradaki Çinlilerden maksat: Kesbi ilimler erbabıdır ki, ilmin her türlü nakışlarıyla kafalarını süslemişlerdir.

رومیان آن صوفیانند ای پدر - بی ز تکرار و کتاب و بی هنر

3476- Rumîlere gelince ey peder! Onlar sofilerdir ki, işittiklerini hıfzetmek için tekrarlamaktan ve birçok kitap okumaktan müstağnidirler. Sureta, hünersiz ve marifetsiz görünürler.

لیک صیقل کرده اند آن سینه ها - پاک از آرز و حرص و بخل و کینه ها

3477- Lakin göğüslerini, yani kalplerini zikrullah ile cilalamışlar; tamah, haset, hırs ve kin gibi ahlak-ı rezileden temizlemişlerdir.

Binaenaleyh kalpleri mücella bir aynaya dönmüş, bütün ilm ve hüner nakışları oraya aksetmiş ve aslından daha parlak bir şekilde görünmüştür.

آن صفای آینه وصف دل است - کاو نقوش بی عدد را قابل است

3478- O aynanın safi ve mücella olması, kalbin vassfıdır ki, öyle bir kalp, nihayetsiz suretlerin inikâsına mahal olur.

صورت بی صورت بی حد غیب - ز آینه‌ی دل تافت بر موسی ز جیب

3479- Gayb âleminin bi-hudut ve bi-suret olan sureti, Musa Aleyhisselamın ceybinden ve gönül aynasından parladi.

Musa Aleyhisselam, Firavun'u imana davet etmeye memur olunca, kendisine başlıca iki mucize verilmişti ki, biri esasının ejderha olması, diğeri elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak şekilde parlaması idi. İşte o yed-i beyza, gayp âleminin ucu bucağı bulunmayan füyuzatının bir sureti idi ki, o da gözüne temas etmekle zuhura geliyordu.

گر چه آن صورت نگنجد در فلک - نه به عرش و فرش و دریا و سمک

3480- Gerçi o manevî suret; arşa, ferşe, derya ve balığa, yani bütün kâinata sığmaz.

ز آن که محدود است و معدود است آن - آینه‌ی دل را نباشد حد بدان

3481- Çünkü felek, arş, ferş ve bütün mükevvenat mahdud ve maduttur. Son derece genişliğiyle beraber bir haddi, bir nihayeti vardır. Fakat bilmiş ol ki, gönül aynasının hadd-ü nihayeti yoktur.

Bundan dolayı bir hadisi kudside: *“Beni arzım ve semalarım istiab edemedi de mümin, taki ve naki kulumun kalbi istiab edebildi”* buyrulmuştur.

Nazeninin lâmekân-ı pira-yı istiğa iken,
Hane-i viran kalbimde tutup da ca yatar.

عقل اینجا ساکت آمد یا مضل - ز آنکه دل با اوست یا خود اوست دل

3482- “Gönül onunla mıdır, yoksa gönül o mudur?” diye, akıl burada ise susmuş yahut sapıtmıştır.

عکس هر نقشی نتابد تا ابد - جز ز دل هم با عدد هم بی عدد

3483- Hem baaded, hem bi-aded, yani hem kesret, hem vahdetle muttasıf olan gönülden başkasında, hiçbir nakış ebediyen parlamaz.

تا ابد هر نقش نو کاید بر او - می نماید بی حجابی اندر او

3484- Ebede kadar o gönle yeni yeni nakışlar ve tecelliler varit olur ve onda hicapsız bir surette görünür.

اهل صیقل رسته اند از بوی و رنگ - هر دمی بینند خوبی بی درنگ

3485- Cila ehli olan, yani kalplerini zikrullah ile tasfiye ve tecliye etmiş bulunan sofiye hazaratı, renkten ve rayihadan kurtulmuşlardır. Her lahza ve bilatevekkuf bir hoşluk ve güzellik müşahede ederler.

Çünkü onlar:

نقش و قشر علم را بگذاشتند - رایت عین الیقین افراشتند

3486- İlim nakşını ve kabuğunu bırakıp, manasını ve lübbünü almışlar ve ayn-el yakin sancağını kaldırmışlardır.

Bir şeyi okumak yahut işitmekle bilmeye “İlmel yakın” derler. O şeyi görmek suretiyle bilmeye de “Aynel yakın” tabir ederler. Mesela İstanbul’a gelmemiş birinin Laleli Camii’ni işitmek suretiyle bilmesi “İlmel yakın”dır. Fakat biz onu burada gördüğümüz ve içinde namaz kıldığımız için bilişimiz “Aynel yakın”dır.

Ehl-i zahir denilen kimselerin malumatı da bunun gibidir. İlmel yakın derecesinden yukarı çıkmamıştır. Görmek suretiyle bilen evliyaullahın ilmi ise, “Aynel yakin”e, hatta “Hakkal yakin”e yükselmiştir.

رفت فکر و روشنایی یافتند - نحر و بحر آشنایی یافتند

3487- Onlarda fikir, düşüncesi gitmiş ve tenevvür husule gelmiştir. Onlar aşinalığın nahr-ü bahrini bulmuşlardır.

Nahr kelimesi: Hem kurban kesmek, hem de namazda el kavuşturmak manasınadır. Birinci mana alınırsa, evliyaullah nefslerini kurban etmek suretiyle hakikat bahrine dalmışlardır, demek olur. Namazda el bağlamak mefhumuna hamledilince: Onlar taat ve ibadatta hakkıyla aşinalık peyda etmişler ve marifet denizine müstağrak olmuşlardır mazmunu anlaşılır.

مرگ کاین جمله از او در وحشت اند - می کنند این قوم بر وی ریشخند

3488- Cümle halkın tevehhüş ettiği ölüme karşı, bunlar gülerler.

Çünkü “Ölüm, Allah’a mülakattır” müjdesi mucibince, mevtin visal-i ilahîye sebep olduğunu bilirler.

کس نیابد بر دل ایشان ظفر - بر صدف آید ضرر نی بر گهر

3489- Kimse onların kalbine zafer bulup içindeki esrarı anlayamaz. Hatta bazıları Hakk yolunda mecruh ve şehit olsalar da, gelen zarar inciye değil, sedefdir.

Cerh ve katl gibi şeylerden cesetleri müteessir olur. O gibi hadiseler, kalplerine ve kalplerindeki ilahî sırlara tesir gösteremez.

گر چه نحو و فقه را بگذاشتند - لیک محو و فقر را برداشتند

3490- Bunlar fıkıh ve nahiv ilimlerini bırakmışlar, fakat mahviyet ve fakr-u fenayı yükseltmişlerdir.

تا نقوش هشت جنت تافته ست - لوح دلشان را پذیرا یافته ست

3491- Sekiz cennetin nukuşu bunların kalbine münakis olmuştur; çünkü orasını, o nakışların kabulüne müsait bulmuştur.

برترند از عرش و کرسی و خلا - ساکنان مقعد صدق خدا

3492- Bunlar arştan, kürsten ve arşın ötesinden daha yüksekte ve melik-i muktedir indindeki “makad-i sıdk”ta sakindirler.

Sure-i Kamer’de buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Kamer ayet 54-55

“Hakikaten mütteki olanlar, Allah’tan çekinenler cennetlerde ve nehir kenarlarında olacaklar, sıdk makamında melik-i muktedir olan Cenab-ı Hakk’ın kurbünde bulunacaklardır.”

Bu makam için birçok söz söylenilmiştir. Ezcümle İmam Cafer Sadık Radiyallahü anh: “Cenab-ı Hakk, orasını sıdk ile tavsif eylemiştir. Binaenaleyh oraya ancak sıdk sahibi olanlar girebilecektir” demiş; Bahr-ül Hakayık müellifli, “Makad-i sıdk, vahdet ve kurbiyet makamıdır, indiyet mertebesinde tahakkuk eder” mütalaasında bulunmuştur. Keşf-ül Esrar’da da denilmiştir ki: “İnd kelimesi tekarrup ve ihtisasa delalet eder. Onun için o makam, ehl-i kurba mahsustur.

Hazreti Peygamber Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz dünyada iken de o makamda idi. Nitekim: **“Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir, içirir”** buyurmuştur.

“PEYGAMBER ALEYHİSSELAM’IN ZEYD BİN HARİSE’YE: BUGÜN NASILSIN VE NASIL KALKTIN? DİYE SORMASI, ONUN DA: HAKİKİ BİR MÜMİN OLARAK SABAHLADIM YA RESULULLAH, CEVABINI VERMESİ”

پرسیدن پیغامبر علیہ السلام مر زید را امروز چونی و چون برخاستی و جواب گفتن او کہ
اصبحت مومنا یا رسول اللہ

Zeyd bin Harise r.a. ashabın büyüklerinden ve Aleyhisselat Efendimizin çok sevdiklerindendir. Çocukken esir edilmiş ve Mekke’ye getirilip Hazreti Hatice r.a.ya satılmıştı. Ümm-ül Müminin Hazretleri, onu Aleyhisselat Efendimize bağışladı. Zat-ı Risalet de onu azat etti. Cenab-ı Zeyd, azat olmakla beraber Resulullah Efendimizin hizmetinden ayrılmadı. Hatta onun Mekke’de, Muhammed bin Abdullah’ın kölesi bulunduğunu haber alan babası ve amcası Mekke’ye gelmiş ve bedel mukabilinde Zeyd’in verilmesini Sallallahü Aleyhi Vessellem Hazretlerinden istemişti.

Resul-u Ekrem, Zeyd’in azatlı olduğunu söyledi ve:

—Sizi isterse alın, götürün, beni dilerse yanımda bırakın buyurdu. Zeyd’i çağırdı. Kalıp ve gitmek hususunda muhayyer olduğunu bildirdi. Zeyd:

—Benim babam da, amcam da sensin, diyerek nezd-i Risaletten ayrılmadı. Bunun üzerine Hazreti Peygamber de onu evlatlık itti haz etti, O bahtiyar sahabeye Zeyd bin Muhammed denilmeye başlandı ve Kur’an’da adının zikredilmesi şerefini kazandı.

Cenab-ı Zeyd, peygamber uğrunda amcasını, babasını terketmekle kalmamış, kendisini Taif seferinde Resulullah’a siper ederek atılan taşlardan kanlar içinde kalmıştı. Müteaddit seriyede kumandanlık etti, nihayet “Mute” muharebesinde yine kumandan olduğu halde şehit oldu.

Gerek Zeyd’in, gerek yerine geçen Cafer bin Ebi Talip ile Abdullah bin Revaha’nın şehit düştüklerini Resul-u Ekrem Medine’de ashabına haber vermiş ve mübarek gözlerinden yaşlar dökülmüştü.

Enes bin Malik Radiyallahü anhdan mervi olduğuna göre, bir gün Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz, Zeyd Hazretlerine:

—Ey Zeyd! Nasıl sabahladın? diye sormuş. Zeyd:

—Mümin olarak sabahladım Ya Resulullah, cevabını vermişti. Resulullah, buyurdu ki:

—Her şeyin bir hakikati, bir delili vardır, senin imanına delil olacak nedir? Zeyd dedi ki:

—Dünya zevklerinden nefsimi men ettim; gündüzün susuz, yani oruçlu bulundum ve gece uyanık durdum, yani uykuyu terk ederek geceyi ibadetle geçirdim. Şimdi Rabbimin arşına bakıyor ve aşikâr olarak görüyorum ve ehl-i cennete bakıyorum: Onların cennet nimetleriyle mütelezziz olduklarını müşahede ediyorum. Ve cehennem ehline bakıyorum: Onların köpek gibi uluduklarını işitiyorum. (Bir rivayette) ve cehennemdekilerin azap çektiklerini görüyorum.

Cenab-ı Zeyd, iman-ı kâmiline delil ve alamet olmak üzere şu müşahedeleri arz edince, Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz, buyurdu ki:

—İsabet ettin, sus...

İşte Cenab-ı Mevlâna, bu hadisi izah ediyor:

گفت پیغمبر صباحی زید را - کیف اصبحت ای رفیق با صفا

3493- Hazreti Mustafa Aleyhi ve Âlihi Ekmelüttehaya Efendimiz bir sabah Zeyd'e: "Ey saf kalpli arkadaş! Nasıl sabahladın?" diye sordu.

گفت عبدا مومنا باز اوش گفت - کو نشان از باغ ایمان گر شگفت

3494- Zeyd: "Abd-i mümin olarak sabahladım," cevabını verince, Resul-i Ekrem Efendimiz ona: "İman bağında güller açtıysa, hani nişanı?" diye sordu.

گفت تشنه بوده‌ام من روزها - شب نخفته ستم ز عشق و سوزها

3495- Zeyd, dedi ki: "Günlerce aç ve susuz bulundum, geceleri Allah aşkı ve fîrkat ateşiyle tutuşup yandığım için uyuyamadım."

تا ز روز و شب گذر کردم چنان - که از اسپر بگذرد نوک سنان

3496- O derece mücadele ettim ki, mızrak ucu kalkandan nasıl geçerse, ben de gece ve gündüz kaydından öylece geçtim.

که از آن سو جمله‌ی ملت یکی ست - صد هزاران سال و یک ساعت یکی ست

3497- Ki o âlemde bütün milletler ve bir saat ile yüzbinlerce yıllar birdir.

هست ازل را و ابد را اتحاد - عقل را ره نیست آن سو ز افتقاد

3498- Yine o âlemde ezel ile ebed müttehittir. İftikad ve tefahhus, yani araştırmak suretiyle aklın o âleme yolu yoktur.

Bahsedilen vahdet âlemdir ki, orada milel-i muhtelif ve edyan-ı müteaddite birleşir. Çünkü hepsi bir tecellinin zuhurat-ı muhtelifesidir. Keza, "Allah indinde akşam, sabah, gün, ay, sene gibi zaman itibarı yoktur. Zira bu muhtelif zaman ölçüleri güneşin doğup batmasıyla tahaddüs eder. Güneşin yaratılışından evvel bunların hiçbirisi yoktu. Ondan evvelki zamana "An-ı daim" denilir. Ve bu itibar ile ezel ile ebed birleşir."

Ezel: İptidası olmayan ve intihası bulunan zaman demektir.

Ebed: İptidası olan ve intiahası bulunmayan zaman manasınadır. Mevcudatın başlangıcı, ezelin sonu; kâinatın fena buluşu, ebedin başlangıcıdır. Binaenaleyh, bu itibari muhdesat bertaraf edilince, ezel ve ebed birleşir. Lakin bu ittihat ancak manevi bir zevk ile anlaşılır. Akıl ve fikir ile idrak olunmaz.

گفت از این ره کو رهاوردی بیار - در خور فهم و عقول این دیار

3499- Hazreti Peygamber buyurdu ki: "O gittiğin yoldan, bu âlem halkının akılları erecek derecede bir hediye getir."

گفت خلقتان چون ببینند آسمان - من ببینم عرش را با عرشیان

3500- Zeyd, dedi ki: "Bu âlem halkı gökyüzünü nasıl görüyorsa, ben de arşı ve arşîleri öyle görüyorum."

یک به یک و امی شناسم خلق را - همچو گندم من ز جو در آسیا

3501- Değirmendeki buğday ve arpa tanelerini tefrik eder gibi, halkın her birini birer birer tanıyorum.

هشت جنت هفت دوزخ پیش من - هست پیدا همچو بت پیش شمن

3502- Sekiz cennet ile yedi cehennem, karşımda duruyor. Putperestin karşısında putun durduğu gibi...

Cenab-ı Mevlâna, Zeyd Hazretleri lisanından bir nükteye işaret ediyor ve cennet ile cehennemi puta benzetiyor.

“Rağbeten” ve “Rehbeten” denilen iki türlü ibadet vardır ki, birincisi, cennete girmek arzusu; ikincisi cehenneme girmek korkusu ile edilir.

Bunların üçüncüsü, cennet arzusu ve cehennem korkusuyla değil, ancak Allah rızası için edilendir ki, ibadetlerin en yüksek derecelisi budur. Buna nispetle öbürlerinde bir nevi şirk-i hafi, hiç değilse bir hazz-ı nefsanî bulunduğu için Cenab-ı Pir o teşbihi yapmıştır.

Meşhur arif-i mecnunnüma Behlül Kuddise sırruğu bir Cuma günü halk namaz için abdest almakla meşgul iken bir eline bir kürek ateş, öbür eline bir ıbrık su almış. Telaşla gidiyormuş.

—Böyle nereye? diye sormuşlar.

—Cenneti yakmaya, cehennemi söndürmeye gidiyorum. İkisi ortadan kalsın da halk, Allah için ibadet etsin, cevabını vermiş.

Zeyd bin Harise:

—Ya Resulullah! Cennet ve cehennemi ayan beyan gördüğüm gibi onların ehlini, yani cennetlik ve cehennemlik olanları da biliyorum, dedikten sonra şunları ilave ediyordu:

این زمان پیدا شده بر این گروه - یوم تبيض و تسود وجوه

3503- Bazı yüzlerin ağarıp, bazılarının kararacağı kıyamet günü, bunlar hakkında şimdiden peyda olmuştur.

Al-i İmran Suresi’ndeki iki ayetle işaret buyruluyor ki:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 106

“Kıyamet gününde müminlerin yüzleri beyazlanacak (yani nurlu olacak) facir, kâfir ve münafıkların yüzleri de kararıp simsiyah kesilecek. O yüzleri kararmış olanlara denilecektir ki: İmanınızdan sonra kâfir ve münkir mi oldunuz?”

Denilmiştir ki, bu sualin muhatapları Yahudiler ile Hristiyanlardır. Çünkü kendi peygamberlerine doğru yanlış inandıkları halde, Eftal-ül Mürselin ve Hatem-ün Nebiyyin Efendimizin risaletini inkâr etmişlerdi. Yahut bu hitaba uğrayacaklar münafıklardır ki, sureta Müslüman olmuş görünmüşler, fakat eski küfürlerinde devam etmişlerdi.

Arapça, Sure Ali İmran ayet 107

“Öyle ise küfür ve inkârınızdan dolayı cehennem azabını tadınız. Yüzleri beyazlanmış ve nurlanmış olan müminlere gelince, Allah’ın rahmetinde ve o rahmetin tecelli edeceği cennette bulunacaklardır ki, cennette ebedi kalacaklardır. (Ölüm yahut başka bir sebeple cennetten çıkarılmayacaklar ve Allah’ın rahmetinden uzaklaştırılmayacaklardır.)”

Cennete ve cehenneme girecekler, ahirette yüzlerinin nurundan yahut zulmetinden belli olacağı gibi insanların hangi taraf ehli olduğu evliyaullah hazaratına dünyada münkeşif olur. Kimin sait, kimin şaki bulunduğu onların

nazarında anlaşılır. Nitekim Zeyd bin Harise Radiyallahü anh de bu keşif vukua gelmişti.

پیش از این هر چند جان پر عیب بود - در رحم بود و ز خلقان غیب بود

3504- Evvelce ruh, ayıplı olsa da, anasının rahminde bulunduğu için mahiyeti halktan gizli idi.

الشقی من شقی فی بطن الام - من سمات الجسم يعرف حالهم

3505- Şaki, yani kötü olan kimse anasının karnında da şakidir. O gibilerin hali, cisimlerin alametlerinden belli olur.

Ebu Hüreyre'nin Aleyhisselatü Vesselam Efendimizden rivayetinde **“İyi olan anasının karnında iken de iyidir, kötü olan anasının karnında iken de kötüdür”** buyrulmuştur. Denilmiştir ki, hadisteki “Batn-ı üm” yani karnından murat “Ümm-ül Kitab” denilen “Levh-i mahfuz”dur ki orada her ferдин ne olacağı bilahare nereye gideceği yazılıdır. Bir kimse levh-i mahfuzda iptidaen sait yazılmış ise intihaen gideceği yer cennettir. O yazılışa “Saadet-i ezeliye” denilir. Bir kimse de levh-i mahfuzda şaki yazılmış ise onun gideceği yer cehennemdir. Bu yazılışa da “Şakavet-i ezeliye” tabir edilir. Onun için bazı arifler, “Hatimeden değil, fatihadan korkmalı” demişlerdir. Hazreti Pir, bunu izah için diyor ki:

تن چو مادر طفل جان را حامله - مرگ درد زادن است و زلزله

3506- Cisim, ana gibi can çocuğuna gebedir. Ölüm ise, doğurmak derdi ve zelzelesidir.

Dünyada gebe bir kadının ağrısı tutunca sarsılır, titrer, çırpınır, feryat eder. Ölmek de cisim anasının can çocuğunu öbür âleme doğurması demektir. Gebe kadının ne doğuracağı, yani çocuğun kız mı, oğlan mı, çirkin mi, güzel mi olacağını merak edip bekleyen ailesi olduğu gibi:

جمله جانهای گذشته منتظر - تا چگونه زاید آن جان بطر

3507- Bu âleme gelmiş ve geçmiş ruhlar da: “Bakalım şu, sevinerek mi yahut tiksinierek mi doğacak; yani, ahiret âlemine gelecek ruh nasıldır?” diye bekleştir.

“Batr” kelimesi “Batar” mastarındadır ki, hem çok sevinmek, hem de tiksirmek gibi iki zıt manaya delalet eder. Ahirete gidenler, bu iki halden hali değillerdir. Ölümün Allah’a kavuşmak olduğunu bilenler, likaya nail olmak için sevinerek giderler. Dünyaya bağlanmış bulunanlar da, istemeyerek müteessirane ayrılırlar.

زنگیان گویند خود از ماست او - رومیان گویند بس زیباست او

3508- Siyahîler: “O çocuk bizim” derler. Rumîler, yani beyazlar da: “O çok güzeldir” diyerek kendilerinden sayarlar.

Burada zengilerden maksat, yüzü kararmış olan şakiler ve fasıklardır. Rumilerden murat da, sait ve salih olanlardır. Demek ki, bir adamın dünyada öleceği ve ruhunun ahirete doğacağı, ruhlar âleminde duyuluyor. Sait olan ruhlar da, şaki olanlar da gelecek ruhun kendilerinden olmasını umuyorlar ve bekliyorlar.

چون بزاید در جهان جان و جود - پس نماند اختلاف بیض و سود

3509- Bir ruh, can âlemine doğunca artık beyazlık ve siyahlık ihtilafı kalmaz.

Ölen bir kimsenin ruhu, öbür dünyaya doğunca sureti siretine göre olacağından ve o suret siretini, yani sait mi, şaki mi olduğunu anlatacağından ervah arasında tereddüde mahal kalmaz.

گر بود زنگی برنش زنگیان - روم را رومی برد هم از میان

3510- Eğer o ruh, siyahî olursa zenciler; Rumî, yani beyaz olursa Rumîler götürürler.

Arapça, Sure Fetarat ayet 13-14

“Ber ve hayırkar olanlar Allah’ın nimetindedirler; facir ve günahkâr olanlar da azaptadır” ayetleri mucibinde ebrardan olanlar, ebrar makamına; füccardan olanlar da, füccar makamına giderler.

تا نژاد او مشکلات عالم است - آن که نازاده شناسد او کم است

3511- O ruh doğmadıkça âlemi müşkülât içinde bırakır. Doğmamış olanı tanıyan ise azdır.

Cenab-ı Pir, ikinci mısra ile “Ayan-ı sabite”yi bilen ve “Levh-i mahfuz”a nazar edip vukuatı olmadan evvel gören zevatın nadir olduğuna, o zevat-ı kiramın da ya enbiya yahut ekâbir-i evliya bulunduğuna işaret ediyor.

Asr-ı saadette “Kuzman” namında biri vardı. Müslüman görünür ve Müslümanlardan hürmet görürdü. Aleyhisselat Efendimiz ise, onun hakkında **“Münafıktır”** buyururdu. Bu adam, Uhud muharebesinde bulundu, ağır surette yaralandı. Ashaptan biri, ona **“Şehadet mübarek olsun”** dedi. O ise, can acısıyla riyakârlığını unuttu.

—Ben şehadet için değil, Mekkeliler Medine hurmalıklarına zarar vermesin diye çalıştım, dedi. Sonra da ölüp kurtulmak için kılıcını karnına soktu ve intihar etti.

İşte Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz, levh-i mahfuzu gördüğü ve Kuzman’ın orada şaki yazıldığını müşahade ettiği için onun hakikatini ve münafık olduğunu haber vermişti. Böyle hakikate vakıf bir kimse:

او مگر ينظر بنور الله بود - کاندرون پوست او را ره بود

3512- Allah’ın nuruyla baktığı için derinin içini, yani suretin siretini görmeye yol bulur.

اصل آب نطفه اسپید است و خوش - لیک عکس جان رومی و حبش

3513- Meni suyunun aslı beyazdır ve hoştur. Lakin ruhun aksî, Rumî’dir yahut Habeş’tir.

Beyaz bir sudan siyah bir çocuk da doğar.

می دهد رنگ احسن التقویم را - تا به اسفل می برد این نیم را

3514- Cenab-ı Hakk, ahsen-i takvim olarak yarattığı insanlara, dilediği rengi verir. Onların yarısını da, esfel-i safiline götürür.

İnsanların manen münevver yahut muzlim olmaları madde-i cismaniyeleri tesiriyle değildir. Zencilerin de nutfesi beyaz iken, ondan doğan çocuk siyah olur.

Belki o manevi aklık ve karalık manevi cinsiyet iktizasıdır. Süeda cinsinden olanlar, saitler gibi münevver, eşkıya cinsinden olanlar, şakiler gibi muzlim olurlar.

Vet Tin Suresi'nde buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Tin ayet 4-5-6

“Biz, insanı hakikaten güzel bir şekilde yarattık; sonra onu esfel-i safiline reddettik. İman edip de, salih amellerde bulunanlar müstesnadır.”

Onlar esfel-i safiline reddolunmamışlardır. Esfel-i safiline birçok mana verilmiştir. En ziyade yakışık alanı, ahlak düşkünlüğüdür.

Hazreti Mevlâna, diyor ki: İnsanların esfel-i safiline gönderilmesi, cinsinin cazibesi neticesidir. O manevi karalık cinsiyeti, onu çeker ve esfel-i safiline sürükler. Tekrar edeyim ki, aklık ve karalıktan maksat: Saadet ve şakavet-i ezeliyedir, yoksa derinin beyaz ve siyah olması değildir. Ashab-ı kiramdan Bilal-i Habeşi Radiyallahü anı Hazretleri -nispetinden de anlaşılacağı üzere- Habeşîler renginde idi. Aleyhisselat Efendimizin dadısı bulunan Ümmü Eymen Radiyallahü anha minha da öyle idi. Hele oğlu Üsame bin Zeyd vechen siyahtı. Fakat siretleri gümüüş gibi bembeyazdı.

این سخن پایان ندارد باز ران - تا نمائیم از قطار کاروان

3515- Bu sözün sonu gelmez. Zeyd bin Harise kıssasına dön ki, kervan katarından geri kalmayalım.

Bahis derin ve mezleka-i ekdam olacak kadar tehlikeli bulunduğu için Cenab-ı Pir: “Bu sözün sonu gelmez, geri dön” buyuruyor. Çünkü anlamayacak olanları Cebrîliğe sevk edecek bir bahistir.

یوم تبيض و تسود وجوه - ترك و هندو شهره گردد ز آن گروه

3516- Bir gün gelecektir ki, o gün yüzler ağaracak ve kararacak; Türk gibi beyaz çehreli ve Hindu gibi kara suratlı olanlar belli olacaktır.

فاش گردد که تو کاهی یا که کوه - هندویی یا تورک پیش هر گروه

3517- Senin de saman gibi hafif mi, yoksa dağ gibi ağır mı, Hindu gibi kara mı, Türk gibi beyaz mı olduğun; yani, said-i ezelî mi, şaki-yi ebedî mi bulunduğun herkese zahir olacaktır.

در رحم پیدا نباشد هند و ترك - چون که زاید بیندش زار و سترگ

3518- Hindu neslinden ve Türk soyundan olan bir çocuk, ana rahminde iken belli olmaz. Doğup meydana çıkınca, onun ne olduğunu halkın zayıfı da, kavisî de görür ve anlar.

“ZEYD BİN HARİSE RADİYALLAHÜANHİN RESULULLAH SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEME: HALKIN AHVALİ BANA APAŞIKAR GÖRÜNMEKTEDİR; GİZLİ, KAPAKLI DEĞİLDİR DİYE CEVAP VERMESİ”

جمله را چون روز رستاخیز من - فاش می بینم عیان از مرد و زن

3519- Kıyamette olacağı gibi, bütün erkek ve kadınların manevî mahiyetlerini apaçık görüyorum.

هین بگویم یا فرو بندم نفس - لب گزیدش مصطفی یعنی که بس

3520- “Ya Resulullah! İzahat vereyim mi, yoksa sükût edeyim mi?” diye sorunca Hz. Mustafa Aleyhi Ekmelüttehaya Efendimiz, mübarek dudağını ısırmak suretiyle: “Yetişir!” işaretini verdi.

Zeyd bin Harise, diyordu ki:

یا رسول الله بگویم سر حشر - در جهان پیدا کنم امروز نشر

3521- Ya Resulullah! Haşrın sırrını söyleyip de, bugün dünyada neşri izhar edeyim mi?

Bütün ehl-i kitabın itikadına göre, insanlar öldükten sonra dirilecek, mahşer denilen bir sahada toplanıp muhasebeleri görülecek, ondan sonra da cennet ehl-i cennete, cehennem ehli cehenneme gitmek üzere o toplantı dağıtılacaktır. İşte o toplanış ve dağılışa “Haşr-ü neşr” denilir. Orada inkişaf edecek ahvali, Zeyd bin Harise Hazretleri feyz-i peygamberi ile burada keşfeylemiş olduğu için: “Ya Resulullah, gördüklerimi söyleyeyim mi?” diyerek istizan ediyor ve diyordu ki:

هل مرا تا پرده‌ها را بر درم - تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

3522- Ya Resulullah! Müsaade buyur da, halkın gözündeki gaflet perdelerini yırtayım. Nur-u irfanım, güneş gibi parlсын.

تا کسوف آید ز من خورشید را - تا نمایم نخل را و بید را

3523- Nurumun parlaklığı karşısında, güneş kûsufa uğramış gibi kararsın. Hurma ağacı ile söğüt ağacını, birer birer göstereyim.

Buradaki hurma ağacından maksat, onun gibi faydalı ve meyveli olan mümindir. Söğüt ağacından murat da, yemişi olmayan ve kimseye faydası dokunmayan kâfir ve münafıktır.

Zeyd Hazretleri, diyordu ki: Ya Resulullah! Herkesin mahiyeti mahşerde belli olacak ve cümle tarafından anlaşılacaktır. Ben onları burada görüyorum ve halkın ne olduğunu biliyorum. Bana izin ver de, onları birer birer tarif edeyim. Daha:

وا نمایم راز رستاخیز را - نقد را و نقد قلب آمیز را

3524- Ba’sin ve kıyamet gününün sırrını, kimin halis nakit, kimin karışık ve kalp olduğunu bildireyim.

Buradaki halis nakit de mümin-i Salih; karışık ve kalp ise, fasık, münafık ve kâfirdir. Daha:

دستها ببریده اصحاب شمال - وانمایم رنگ کفر و رنگ آل

3525- Ashab-ı şimali elleri kesik oldukları halde teşhir edeyim, küfür ve nifak renklerini meydana koyayım.

واکشایم هفت سوراخ نفاق - در ضیای ماه بی‌خسف و محاق

3526- Husufa uğramaz ve nuru eksilmez bir kamerin aydınlığıyla nifakın yedi deliğini açık göstereyim.

Amme Suresi’nde buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Nebe ayet 17-18

“Fasl (yani cennet ve cehennem ehlinin ayırt edileceği gün) muhakkak ve muayyen bir gündür. Bir gün ki, sura üflenecek ve halk dirilip kabrinden kalkacak, akabinde bölük bölük mahşere gelecektir.”

Salebi'den naklen Tefsir-i Hüseyinî'de denilmiştir ki: Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizden “Efvacen”in ne olduğu soruldu. Buyruldu ki: ***“Ümmetinden on sınıf muhtelif suretlerle cehenneme sürülecektir. Birincisi, maymun; ikincisi, domuz; üçüncüsü, tepe aşağı ki onları yüzleri üstüne cehenneme sürüleceklerdir. Dördüncüsü, kör; beşincisi, sağır ve dilsiz; altıncısı, dileri göğüslerine kadar uzamış ve ağızlarından cerahat akmakta bulunmuş olduğu halde ki ehl-i mahşer onlardan iğrenecektir. Yedincisi, elleri ayakları kesik; sekizincisi, ateşten direklerle asılmış; dokuzuncusu, leşten ziyade kokmuş; onuncusu, ateşten elbise giyinmiş olarak mahşere geleceklerdir.”***

Maymunlar: Dünyada söz nakledip fitne çıkaranlar. Domuzlar: Haram yiyenler. Tepe aşağı olanlar: Faiz yiyenler. Körler: Verdikleri hükümlerde zulmedenler. Sağırlar ve dilsizler: Amellerini beğenenler. Dilleri sarkmış olanlar: Haksız yere komşularını incitenler. Ateşten direklerle asılanlar: Journacılık edenler. Leşten fazla kokanlar: Şehvetperest olanlar. Ateşten elbise giyinmiş olanlar: Azametli ve kibirli olanlardır. İşte ümmet-i Muhammedin fasık ve facir olanları bu on heyette haşrolunacaklardır. Neuzü Billahi Teala. Ruhu şad olsun üstadım Mesnevîhan Selanikli Mehmet Esad merhum, bir gün derste bilmünasebe demişti ki: Kabirden kalkınca kendine bir bak. İnsan şeklinde ve tabii bir halde isen Allah'ın lütfundan ümidini kesme ve cehennem azabından korkma.

Zeyd bin Harise de, hengâm-ı mahşeri burada müşahade eylemiş olduğundan elleri kesik ashab-ı şimali, yani, amel defteri sol tarafından verilecek olanları ve küfr-ü nifak renklerini göstereyim mi, diye Hazreti Peygamber'den sormuştu. Hazreti Şarih, mısradaki “Âl”i “Âl-i Muhammed” manasına almış “Ehl-i küfrün rengini ve ehlullah ve ehl-i Muhammed'in rengini göstereyim” diye mana verdikten sonra ehl-i Kur'an olanın “Âlullah”, taki ve naki her müminin “Âl-i Muhammed” olduğuna dair hadisler nakletmiştir. Ankaravî Hazretleri'ne itimadım ve ihtiramım vardır. Sözlerinden istifaza etmekteyim. Öyle olmakla beraber o mısradaki Âl'in “Âl-i Muhammed” demek değil, hile manasına olduğunu sanıyorum. Çünkü küfür rengine mukarin olarak hile rengi, yani kâfirlerle hilekâr münafıkların mahiyeti demek isteniliyor, zannediyorum. Zannımda hatalı isem Allah affetsin.

Nifakın yedi deliğine gelince: Şüphesiz ki, cehennemin yedi kapısı ve sahibini oralara sevkeden amal-i seyyiedir. Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure Hicr ayet 43-44

buyruluyordu. Yani: ***“Hakikaten cehennem kâfirler ve münafıkların hepsi için muhakkak ve mev'uddur, mutlaka oraya gireceklerdir. O cehennemin yedi kapısı vardır ve yedi tabakadır ki, yedinci tabakası (yani en derin yeri) münafıklara mahsustur.”***

Şu nazm-ı celil ile cehennemin yedi kapılı olduğu beyan edilmiş, o yedi kapıya insanları sürükleyecek o kötü ameller de taraf-ı Risaletten bildirmiştir. Ebu Hüreyre, rivayet ediyor ki: Aleyhisselatü Vesselam buyurdu: ***“İşleyeni helak edecek ve cehenneme götürecek olan yedi amelden sakınınız! O amellerin birincisi, Allah'a şirk koşturmak, başka bir mabut daha olduğunu vehmetmek; ikincisi, büyü yapmak; üçüncüsü, gaza ve kısıstan maada Allah'ın haram etmiş olduğu tarzda adam öldürmek; dördüncüsü, faiz yemek; beşincisi, yetim malı***

yemek; altıncısı, muharebede safından dönüp kaçmak; yedincisi, afif kadınlara iftirada bulunmak.”

İşte bu amellerin her biri, amilini cehennemin o yedi kapısından birine götürür ve içerisine düşürür. Neuzü billah ve iyaküm. Maamafih şunu da unutmayalım ki, Allah’ın azabından korkmakla beraber, rahmet ve mağfiretini ummak dinimizin icabatındandır. Allah’ın merhameti, gazabından büyüktür. Onun en büyük maddi delili cennetin sekiz, cehennemin yedi olmasıdır ki, cennettekilerin cehennemdekilerden çok olacağına delalet eder. Makam-ı naim, azabı cahimden geniş olduğu gibi mağfiret-i rahim de, ikab-ı müntekimden pek çok vasidir. Hususiyle Hazreti Peygamber Aleyhi ve Alihi Salevatullahil Ekber Efendimiz Rahmeten lil’Âlemin ve Şefi-ul Müznibin’dır. Peygamberimizin şefaati ve Allah’ımızın mağfiretiyle, biz günahkalar da inşallah azab-ı ilahîden kurtulur ve naim-i Rabbanîye nail oluruz. Âmin âmin ya Rabb-el Âlemin ve Ya Erhamer Rahimin.

Yine Zeyd bin Harise lisanından deniliyor ki:

—Ya Resulullah! İzin ver de:

وانمايم من پلاس اشقيا - بشنوانم طبل و كوس انبيا

3527- Ahirette şakilerin giyeceği elbiseyi halka göstereyim, orada peygamberler için çalınacak tabl ve kusün sesini de duyurayım.

دوزخ و جنات و برزخ در میان - پیش چشم کافران آرم عیان

3528- Cehennem ve cennetleri ve aradaki berzah ve araf denilen makamları, ayan beyan bir surette kâfirlerin gözü önüne getireyim.

Berzah: Ahirete intikal etmiş ruhların makamıdır. Araf ise: Cennet ve cehennem arası bir yerdir ki, cennete girecek kadar sevabı, cehenneme girecek kadar da günahı olmayanların durağıdır. Şeyh Sadi Kuddise sırruhu, Gülistan’ında: “Cennet hurileri için araf, cehennem gibi olur. Bir de cehennemdekilere sor ki, araf onlar için cennettir” der.

وانمايم حوض كوثر را به جوش - كآب بر روشن زند بانگش به گوش

3529- Coşkun ve taşkın bir halde bulunan Kevser havzını göstereyim de, suyu halkın yüzüne serpilsin, sesi de kulaklarına deşsin.

Kevser: Peygamberimiz Aleyhisselatü Vesselam Efendimize mahsus bir havzın adıdır ki, ümmet-i Muhammed mahşerde oradan içecek, sekâyet vazifesini Hazreti Ali Kerremallahü Vechehu görecektir.

Meşhur bir fıkra vardır. Vaizin biri, “Hazreti Ali kıyamet gününde Kevser dağıtacak, fakat dünyada müskirat kullananlara vermeyecektir” demiş. Vaazı dinleyen bir Bektaşî tahassürle içini çektiikten sonra: “İmanım Ali! Sen de umduğum gibi çıkmadın. Artık kendin doldur kendin iç!” diyerek vaaz meclisinden kalkmış.

“İnna atayna ke’l-kevser” ayet-i kerimesindeki Kevser’i “Şey-i kesir” manasına alıp, “**Habibim! Biz sana pek çok şey verdik**” diyenler olduğu gibi, doğrudan doğruya, “**Sana Kevser havzını verdik**” diye tefsir edenler de vardır.

Hulasa, mahşerde bir Kevser havzı bulunacağı, Hazreti Murteza’nın o havuza saki bulunacağı ve ümmete oradan içireceği hadislerde bildirilmiştir.

Yine Zeyd bin Harise lisanından söyleniliyor:

و آن کسان که تشنه بر گردش دوان - گشته‌اند این دم نمايم من عیان

3530- Susamış kimselerin, o havuz etrafında koştuklarını da açıkça göstereyim.

می بساید دوششان بر دوش من - نعره هاشان می رسد در گوش من

3531- Onların omuzları benim omuzlarıma dokunuyor, bağışmaları da kulağıma kadar geliyor.

اهل جنت پیش چشم ز اختیار - در کشیده یکدگر را در کنار

3532- Cennetlik olanlar, sevinçlerinden gözümün önünde kucaklaşıyorlar.

دست همدیگر زیارت می کنند - از لبان هم بوسه غارت می کنند

3533- Birbirinin elini sıkıp müsafaha ediyorlar.

Yahut “Dest” kelimesi, makam manasına alındığı takdirde, “Yekdiğerini makamında ziyaret edip öpüşüyorlar.”

کر شد این گوشم ز بانگ آه آه - از خسان و نعره ی وا حسرتاه

3534- Cehennemde onların ah, va hasretah diye inleyip feryat etmelerinden kulağıım adeta sağır oldu.

Zeyd bin Harise Hazretlerinin: “Ya Resulullah! Müsade et de, şöyle yapayım, böyle edeyim” demesi hakikat miydi? Yani Aleyhisselat Efendimiz ruhsat vermiş olsaydı, söylediklerini yapabilir miydi? Evet. Hiç şüphesiz yapardı. Çünkü itikadımızda peygamberlerin mucize izhar etmesi, velilerin de keramet göstermesi haktır. Ashab-ı Muhammedin, hususiyle onların mümtazı bulunan zevatı kiramın en büyük birer veli olduklarında ve keramet denilen fevkalade işleri yapmaya muktedir bulunduklarında şek ve şüphe yoktur. Ama inanmayacaklar bulunacakmış. O da benim umurumda değildir. Evliyaullah hazaratı, birçok hakikat ve esrara vakıf olurlar. Lakin Resulullah’ın beyan buyurmadıklarını söylemekten teeddüp ederler. Onun için Zeyd bin Harise de:

این اشارتهاست گویم از نغول - لیک می ترسم ز آزار رسول

3535- Bunlar derinden söylediğim bir takım işaretlerdir. Daha da söyleyeceğim ama zat-ı risaletin azarlamasından korkuyorum.

همچنین می گفت سر مست و خراب - داد پیغمبر گریبانیش به تاب

3536- Sekr-i manevîye tamamen müstağrak bir halde, böylece söylüyordu. Hazreti Peygamber Sallallahü Aleyhi Vesellem: “Sus!” diye onun yakasını çekti.

گفت هین در کش که اسبت گرم شد - عکس حق لا یستحیی زد شرم شد

3537- Resulullah Aleyhi Salavatullah buyurdu ki: “Kendini topla! Gemi azıya alan atının başını çek. Çünkü Allahü la yestehi tecellisine uğradı ve sakınıp çekinmesi gitti.”

Ümm-ül Müminin Zeynep binti Cahş Radiyallahü anhanın velimesi olmak üzere Aleyhisselat Efendimiz yemek yaptırmış ve ashabı davet eylemişti. Yemek yenildikten sonra davetliler sohbe başladılar ve lakırdıyı uzattılar. Gelin yani Hazreti Zeynep odanın bir köşesinde yüzü duvara çevrilmiş olduğu halde oturuyor,

kadının böyle rahatsız olmasına Risaletpenah Efendimiz de sıkılıyordu. Bir aralık dışarıya çıktı, bir müddet bekledikten ve sohbet edenler gittikten sonra içeriye girdi. O münasebetle şu ayet-i kerime nazil oldu:

Arapça, Sure Ahzab ayet 53

“Ey iman etmiş olanlar! Yemek için size izin verilmeyince peygamberin odalarına girmeyiniz. Onun yemek kabını da beklemeyiniz.”

Bazıları vardır ki, Peygamberin ocağında duman görülünce gelirler ve yemeğin pişmesini beklerdi. Bundan dolayı davet edilmeden hane-i saadete yemeğe gidilmemesi emredildi:

Arapça, Sure Ahzab ayet 53

“Lakin çağrıldığınızda eve giriniz, yemek yiyince de dağılınız, oturup uzun uzadıya sohbet etmeyiniz. Sizin şu davetsiz gelişiniz ve oturup sohbet etmeniz peygambere eza verir. O ise size, haydi gidin, demekten utanır. Cenab-ı Hakk ise doğruyu söylemekten sıkılmaz.”

Keza: **“Allah, hakkı ve hakikati söylemekten sıkılmaz”** diye bir hadis-i şerif rivayet ediliyor. Ahlak-ı ilahîye ile tahalluk ve adab-ı Nebeviye ile teeddüp etmiş olan ricalullah da böyledir. Onlar da, nerede olursa olsun ve kimin karşısında bulunursa bulunsunlar hakkı ve hakikati söylemekten çekinmezler.

Arapça, Sure Maide ayet 54

“Onlar bazılarının ayıplayacağından korkmazlar, doğruyu meydana koymaktan sakınmazlar, bu hususta hatıra, gönüle bakmazlar.” İşte bu zevata ayetin tecellisi vaki olmuş, onlardaki korkma, sıkılma ve çekinme halleri çekilip gitmiştir.

Hicri üçüncü asır ulemasından İbn-i Sıkkit diye meşhur bir zat vardı ki, Abbasilerden I. Mütevekkil’in oğulları Mutez ve Müeyyed’in hocası idi. Hazreti Ali’ye ve hanedanına fevkalade düşman olan ve Cenab-ı Hüseyin’in Kerbela’daki kabrini tahrip ettirip üstüne ekin ektiren Mütevekkil, bir gün hocaya:

—Benim oğullarımı mı seversin, yoksa Hasan ile Hüseyin’i mi, diye sormuş. Sualin dehşeti karşısında temkin ve iradesini kaybeden İbn-i Sıkkit:

—Seni de, oğullarını da Hasan ve Hüseyin’e değil, Kanber’in papuçlarına bile değişmem, deyivermiş. Bunun üzerine gazaba gelen Mütevekkil, İbn-i Sıkkit’in dilini ensesinden çıkartmak suretiyle o fedakâr İslam âlimini Hicri 243 senesinde şehit ettirmiştir. Rahmetullahi Aleyh.

İşte hakikati söylemekten, velev ki hayatı pahasına olsun, çekinmeyen zevat-ı kiramdan bir numune.

Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem, Zeyd’e hitaben buyuruyordu ki:

آینه‌ی تو جست بیرون از غلاف - آینه و میزان کجا گوید خلاف

3538- Senin aynan kılıfından fırladı. Ayna olsun, terazi olsun, hakikatin hilafını nasıl söyler?

Aynanın kılıfından fırlaması, hakikatin meydana çıkması demektir. Eskiden aynalar madenî olduğu için paslanmasın diye kılıf içinde saklarlar; lüzum görülünce kılıftan çıkarıp bakarlarmış.

Hiçbir ayna hatır için yahut sahibinden çekindiği cihetle yalan söylemez ve çirkinini güzel olarak göstermez. Kendisine akseden şey, her ne ise onu olduğu gibi irae eder. Nitekim terazi de böyledir. Parmak hüneri olmazsa eksikliği tamam olarak

tartmaz. Ehlullah hazeratı da tecelli-i ilahî karşısında olsun, eşya muvacehesinde olsun birer ayna gibidir. Onlara bakan kendisini görür. Şeyh Mısri-i Niyazi Kuddise sırruhu:

*Halk içre bir ayineyim herkes bakar bir an görür,
Her ne görür kendin görür ger yahşi, ger yaman görür.*

der ki, ne kadar doğrudur.

Sıddık-ı Ekber Radiyallahü anh, vech-i Muhammediye bakar, “Aman, ne kadar güzel!” diye hayret ederdi. Ebu Cehil de, o mübarek yüzü görür, “Of! Ne kadar çirkin” diye nefret ederdi. Bu muhtelif görüşlerin sebebi, her ikisinin ayine-i Muhammedîde kendi hakikatlerini görmeleri idi. Verese-i Muhammediye hazaratı: “Biz cılalı ayna gibiyiz, herkes bizde suretini görür” demişlerdir.

آینه و میزان کجا بندد نفس - بهر آزار و حیای هیچ کس

3539- Bir kimse incinecek yahut bir şahıs utanacak diye ayna ve terazi, doğruyu söylemekten sükût ederler mi?

Tabii etmezler ve hakikati söylemekten çekinmezler.

آینه و میزان محکهای سنی - گر دو صد سالش تو خدمتها کنی

3540- Ayna da, terazi de, yüksek birer mihenk taşı gibidir. Onlara sen ikiyüz yıl hizmet etmiş olsan...

کز برای من بیوشان راستی - بر فزون بنما و منما کاستی

3541- Hatırım için doğruyu gizle, fazla göster, eksik gösterme diye yalvarsan.

اوت گوید ریش و سبلت بر مخند - آینه و میزان و آن گه ریو و پند

3542- Onlar sana cevap verirler ki: “Herkesi sakalına, bıyığına güldürme. Ayna ile terazi karşısında hud’akarlık olur mu?”

چون خدا ما را برای آن فراخت - که به ما بتوان حقیقت را شناخت

3543- Hakikat bizimle tanınsın diye, Cenab-ı Hakk bizi yüksek birer vasıta kıldı.

این نباشد ما چه ارزیم ای جوان - کی شویم آیین روی نیکوان

3544- Bu olmazsa, yani hakikati olduğu gibi göstermezsek, biz ne işe yararız? Ve nasıl iyilerin usulünce hareket edebiliriz?

Cenab-ı Pir, şu hakikatleri beyan ettikten sonra, yine lisan-ı peygamberîden Zeyd’e hitaben diyor ki: “Filvaki böyledir, dediklerin doğrudur.”

لیک در کش در نمد آیینه را - گر تجلی کرد سینا سینه را

3545- Aynayı koltuğunun altında gizle. Yani, hakikat esrarını ifşa eyleme. Allah’ın tecellisi, sineni Sina gibi tenvir etmişse bile.

Zeyd bin Harise, dedi ki:

گفت آخر هیچ گنجد در بغل - آفتاب حق و خورشید ازل

3546- Ya Resulullah! Hakikat şemsi ve ezeliyet güneşi, hiç koltuk altına sığar mı?

هم دغل را هم بغل را بر درد - نه جنون ماند به پیشش نه خرد

3547- Allah'ın tecellisi; degali de, begali de yırtar, mahveder. Onun karşısında ne cünun durabilir, ne de akıl.

Degal: Hiyle, hud'a manasınadır. Hilekâra "Degalbaz" denilir. Burada "Bega" kelimesine uygun olmak için getirilmiş olsa gerektir. Lisan-ı peygamberiden: "Aynayı koltuğunun altına sakla" buyrulmasına mukabil Zeyd bin Harise tarafından "Allah'ın tecellisi, degali de, begali de mahveder", yani bütün varlık asarını ortadan kaldırır cevabı veriliyor. Yine taraf-ı Risaletten deniliyor ki:

گفت يك اصبع چو بر چشمی نهی - بیند از خورشید عالم را تهی

3548- Resulullah buyurdu ki: "Bir parmağını gözünün üstüne koyacak olursan, dünyayı güneşten hali görürsün."

Bir parmağın gözünü örtmesiyle, koskoca güneşi göremez olursun.

يك سر انگشت پرده‌ی ماه شد - وین نشان ساتری الله شد

3549- Bir parmak ucu kamerin perdesi, bu da Allah'ın settarlığına bir nişan olur.

Ki O'nun settarlığı:

تا بپوشاند جهان را نقطه‌ای - مهر گردد منکسف از سقطه‌ای

3550- Bir noktaya cihanı örttürür, bir sükût ile güneşi münkeşif kılar ve görünmez eder.

Malum ya. Güneşin tutulması, kamerin araya girmesiyle, arzın güneşi görememesi demektir. Hâlbuki kamer, şemsten çok küçük olduğu için onu örtmemesi lazım gelir. Öyle iken örtüyor ve koskoca güneşi görünmez hala getiriyor. O hal, parmağınızı gözümüzün üstünde koyunca Dünyayı göremeyişimize benzer. Bunun gibi Allah'ın settariyet sıfatı da, o tecelli envarını ve o hakayık esrarını naehil olanların nazarından örter ve gizler. Binaenaleyh Allah'ın settariyetine sığınıp:

لب ببند و غور دریایی نگر - بحر را حق کرد محکوم بشر

3551- Ağzını kapa ve dilini tutup denizin dibine bak ki Allah, denizi insana mahkum eylemiştir.

Kur'an'da:

Arapça, Sure İsra ayet 70

"Biz, insanları karada ve denizde binilecek şeylere bindirdik" nazm-ı celili ile karanın ve denizin nev-i beşere musahhar olduğu beyan buyrulmuştur. Suret denizi ve karası insana böyle musahhar olduğu gibi, mana berr-ü bahri, yani sahv-ü mahv halleri de böyledir. Binaenaleyh sen dilini tut, o mahv âleminin neticesine bak ve öğren ki o denizin mahkumiyeti:

همچو چشمه‌ی سلسبیل و زنجبیل - هست در حکم بهشتی جلیل

3552- Selsebil ve zencebil çeşmelerinin, cennetlik bir zat-ı âlinin arzusuna mutî oluşu gibidir.

Hel eta Suresi'nde buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure İnsan ayet 5

“Birr-ü hayr sahipleri (yani iyi kimseler) bir bardaktan içeceklerdir ki, içindeki şarap kâfur çeşmesinin suyu ile karıştırılmıştır.”

Kâfur: Cenneteki bir çeşmenin adıdır. Suyu gayet soğuk, rengi kâfur kadar beyaz, rayıhası da o nispette latif imiş. Bardak içindeki şarap soğusun diye, bunun suyundan karıştırılacakmış.

Arapça, Sure İnsan ayet 6

“Kâfur, cennette bir çeşmedir ki, Allah'ın cennetteki kulları ondan içecektir. O çeşmeyi istedikleri yerde fışkırtacaklardır.” İşte şu ayet-i kerime, kâfur çeşmesinin ehl-i cennetin arzusuna musahhar olduğunu ve nerede istenilirse orada nebean edeceğini haber veriyor. Mevlâna, buyuyor ki:

چار جوی جنت اندر حکم ماست - این نه زور ما ز فرمان خداست

3553- Cennetteki dört nehir, bizim hükmümüze tabîdir. Fakat bu tahakküm bizim zorumuzdan değildir, Allah'ın fermanıyladır.

هر کجا خواهیم داریمش روان - همچو سحر اندر مراد ساحران

3554- Sihirbazların yapmalarını murat ettikleri sihri yürüttükleri gibi, her nerede istersek, o nehirleri akıtabiliriz.

Hazreti Pir, cennetteki nehirleri istenilen yere kadar sevk etmenin dünyaya nispetle harikulada ve fevkattabia bir şey olduğunu anlatmak için onu sihire benzetiyor; sonra da, daha tabii ve daha basit bir misal ile anlatıyor:

همچو این دو چشمه‌ی چشم روان - هست در حکم دل و فرمان جان

3555- Bu iki gözümüzün, bir tarafa bakıp gitmesinin kalbin hükmüne ve ruhun iradesine bağlı olduğu gibi, o nehirler de müminlerin arzusuna tabî olacaklardır.

Gözlerimiz, mesela ön tarafa bakarken, bir an içinde sağımıza, solumuza, hatta dönüp arkamıza bakabiliriz, şu hareketi de bir iki saniye içinde yaparız. Bu bir iki saniye içinde gördüğümüz sahayı, hususiyle geniş bir ufuk dâhilinde yürümekle kestirmemiz lazım gelse uzun uzadıya yürümememiz icap eder. Esasen bir mucize olduğu halde, alışıklık dolayısıyla bize tabii görünen şu hadiseyi Hazreti Mevlâna misal gösteriyor. Nazar çeşmesi olan gözler, nasıl istenilen cihete çevirebiliyorsa cennetteki nehirler öylece arzu edilen cihetlere sevk edebilecektir, diyor.

Şu ihbar üzerine imansızın biri çıkar da: Müteaddit kimse tarafından muhtelif ve bir birine karşı cihetlere götürülmek istenen nehir suları karışmaz mı, diye güya muhbir-i sadık ilzam etmek ister. Ona, “Sen birkaç kişi ile oturup konuşurken muhtelif ve mütekabil taraflara bakarsınız. O sırada gözlerinin nuru bir birine karışıyor ve rüyet hususunda bir karışıklık oluyor mu?” diye sorulur. Tabii “Hayır...” diyecek ve sualin cevabını kendi vermiş olacaktır.

گر بخواهد رفت سوی زهر و مار - ور بخواهد رفت سوی اعتبار

3556- Eğer gönül isterse gözler, yani bakışlar yılan zehrine doğru, keza gönül isterse ibret alacak cihete teveccüh eder.

Yılan zehrinden maksat, haram olan şeylerdir. Yılan zehri nasıl insanı öldürürse, haram olan şeyler de ruhu zehirler. Diğer taraftan insan, gördüğü şeylere dikkat edecek olursa her birinden bir ibret alır. Ondan dolayı Sure-i Haşr'da:

Arapça Sure Haşr ayet 2

“Ey gözleri olanlar! (Yani baktığını iyi görenler) bakıp gördüğünüz şeylerden ibret alın” buyrulmuştur.

گر بخواهد سوی محسوسات رفت - ور بخواهد سوی ملبوسات رفت

3557- Gönül isterse, gözler mahsusat tarafına, yine gönül isterse gözler melbusat tarafına, yani örtülü, gizli olan şeyler cihetine gider.

Malum ya. Eşya-yı zahire, beş duyu vasıtasıyla idrak olunur. Böylece görülmek, işitilmek, koklanılmak, tadına bakılmak ve yoklanılmak suretiyle bilinen şeylere “Mahsusat” denilir. Bir de beş duyu vasıtasıyla bilinmeyip de, akıl vasıtasıyla idrak olunan şeyler vardır ki, onlara da “Makulat” tabir edilir.

گر بخواهد سوی کلیات راند - ور بخواهد حبس جزویات ماند

3558- Yine gönül isterse gözleri külliyyat tarafına sürer, isterse cüzîyyat müşahedesinde hapseder.

Külliyyat: Lafzı müfret, manası cem olan şeylerdir. Hayvan lafzı gibi ki, canlı demektir. Ve müfret bir lafız olduğu halde, ne kadar canlı varsa hepsine şamildir. Külliyyatın şümülü dâhilinde bulunanlar da “Cüz’iyat”tır. Canlı demek olan hayvana nispetle “İnsan” at, kuş, balık ve emsali gibi.

همچنین هر پنج حس چون نایزه - بر مراد و امر دل شد جایزه

3559- İnsan gırtlığı, sahibinin isteğine tabî olduğu gibi, beş his de kalbin muradına göre hareket eder.

هر طرف که دل اشارت کردشان - می رود هر پنج حس دامن کشان

3560- Beş hissın hepsi de, kalbin gösterdiği tarafa doğru, eteklerini toplayıp koşar.

دست و پا در امر دل اندر ملا - همچو اندر دست موسی آن عصا

3561- Kalbin emrine karşı el, ayak, kalabalık karşısında asasının yed-i Musa'ya tabî olması gibidir.

Evvelce geçmişti ki Hazreti Musa'nın bir asası vardı. Çobanlık ettiği yerde koyunları güderdi. Firavun ile adamlarına karşı da, onu mucize olarak kullanırdı. Yere bırakılınca koskoca bir yılan olur, etrafa saldırdı. Tutup kaldırıncı, yine asa halini alırdı. Bu mucizeyi mükerreren gösterdiği gibi, onu Şap denizine vurmakla yollar açmış, Tih sahrasında kayalara dondurmakla sular fışkırmıştı. Hazreti Pir, el ve ayağın kalp iradesine göre hareketini, asanın yed-i Musa'ya inkiyadına benzetiyor. Ve yine diyor ki:

دل بخواهد پا در آید زو به رقص - یا گریزد سوی افزونی ز نقص

3562- Gönül isteyince, ayak o istekle rakseder yahut noksan ve kemal taraflarına kaçır.

دل بخواهد دست آید در حساب - با اصابع تا نویسد او کتاب

3563- Yine gönül isteyince; el, parmaklarıyla hesap yapar yahut o parmaklarla kitap yazar.

دست در دست نهانی مانده است - او درون تن را برون بنشانده است

3564- El, gizli bir elin hükmünde kalmış; o gizli el, cismanî olan eli dışarıya nasb etmiştir.

Evet... Elimizi, ayağımızı ve bütün azamızı oynatan gizli bir el vardır ki, o surette bizim irademiz, hakikatte ise Hakk'ın iradesidir.

گر بخواهد بر عدو ماری شود - ور بخواهد بر ولی یاری شود

3565- Yine gönül isterse o el, düşmana karşı yılan gibi öldürücü olur. Yine gönül isterse o el, bir dosta karşı yardımda bulunur.

ور بخواهد کفچه‌ای در خوردنی - ور بخواهد همچو گرز ده منی

3566- Yine gönül isterse o el, yemekte kaşıklık eder; yine gönül isterse düşman beynine on batmanlık bir topuz olur.

دل چه می‌گوید بدیشان ای عجب - طرفه وصلت طرفه پنهانی سبب

3567- Acaba gönül, bu beş hisse ve onların makamlarına ne söyler? Aralarında ne acayip bir visal, ne garip ve gizli bir sebep ve irtibat vardır.

دل مگر مهر سلیمان یافته ست - که مهار پنج حس بر تافته ست

3568- Galiba gönül, mühr-ü Süleyman'ı bulmuş ki, bu beş hissin yularını istediği tarafa çeviriyor.

Hazreti Mevlâna, bunları beyan ettikten sonra buyuruyor ki:

پنج حسی از برون میسور او - پنج حسی از درون مأمور او

3569- Zahirdeki beş his, onun kolayca mutii, batındaki beş his de onun memurudur.

Basıra, samia, şamme, lamise, zaika denilen havas-ı hamse-i zahirenin ve müdrike, vahime, müfekhire, muhayyile ve hafıza tabir edilen havas-ı hamse-i batınenin her biri, kalbin iradesine tabidir. Kalp, onları dilediği gibi sevk ve tahrik eder.

ده حس است و هفت اندام و دگر - آن چه اندر گفت ناید می‌شمر

3570- On his, yedi aza ve söylenilemeyecek kadar çok şeylerin hepsi, kalbin emrine tabîdir.

Heft-i Endam'dan maksat, iki el, iki ayak, bir baş, bir arka, bir karındır. Diğer kuvvetler de, kuvve-i hazime, kuvve-i akliye, kuvve-i nazariye v.s. gibi şeylerdir. Hazreti Mevlâna, bunları beyan ettikten sonra, kalbe hitaben buyuruyor ki:

چون سلیمانی دلا در مهتری - بر پری و دیو زن انگشتی

3571- Ey gönül! Büyüklükte ve sultanlıkta Süleyman gibisin. Sende olan o yüzüğü, peri ve şeytan güruhuna vur, yani yüzük kuvvetiyle onlara hükmeyle.

Kalb-i insan, meclay-i rahmandır. Bu itibar ile bütün kâinata sultandır. Onun için Hazreti Mevlâna, kalbe o sıfatıyla hitab ediyor. Fakat şunu da söylüyor ki:

گر در این ملکت بری باشی ز ریو - خاتم از دست تو نستاند سه دیو

3572- Eğer bu varlık mülkünde, hile ve hud'adan beri olursan, üç şeytan da senin yüzüğünü çalamaz.

Malum ya. Süleyman Peygamberin bir yüzüğü vardır. Denildiğine göre üstünde iç içe müselles menkuş idi. Yahudiler bu şekli, kendilerine dini arma ittihaz eylemişlerdi. Bu yüzükte manevi bir kuvvet bulunduğu, daha doğrusu Süleyman Aleyhisselamdaki manevi kuvvetin zuhuru vasıta olduğu için şeytanlar, cinler ve saire, o yüzüğün bulunduğu ele, yani Süleyman Peygambere itaat ediyorlardı. Bir gün Süleyman Aleyhisselam halaya giderken yüzüğünü cariyesine bıraktı. Cinlerden biri cariyeyi aldatıp yüzüğü aldı ve parmağına takıp hükümdarlığa başladı. Süleyman Peygamber gelip yüzüğü istediye de, cariyeden “Süleyman şimdi geldi, yüzüğü aldı. Sen kim oluyorsun?” cevabını işitti, hatta saraydan çıkarıldı. Fakat sahte Süleyman’ın hilesi anlaşıldı. Tahtından indirildi. O da kaçtı ve yüzüğü bir dereye attı. Onu bir balık yuttu. Süleyman Peygamberin yanında para olmadığı için balık tutmak ve onunla karnını doyurmak maksadıyla dere kenarına gitti. Yüzüğü yutan balık tutuldu. Hazreti Süleyman onu yarıncı, içinde yüzüğü buldu ve tahtgâhına döndü. Maksat Beni İsrail tarihinden bahsetmek değil, heva ve heves, nefis gibi üç ifrite karşı mütayakkız bulunup saltanat alameti olan yüzüğü onlara kaptırmamak lüzumunu söylemektir.

Mevlâna, diyor ki: Ey gönül! Dikkat ve adaletle hareket edersen:

بعد از آن عالم بگیرد اسم تو - دو جهان محکوم تو چون جسم تو

3573- Ondan sonra adın âlemi tutar ve iki cihan, cismin gibi senin mutiîn olur.

Vücudunda nasıl hakim isen, dünya ve ahirette de öylece hakim olursun.

ور ز دستت دیو خاتم را ببرد - پادشاهی فوت شد بختت بمرد

3574- Eğer şeytan, elindeki yüzüğü kapıp götürürse, padişahlığın zail olur; bahtın ve saadetin ölür.

بعد از آن یا حسرتا شد یا عباد - بر شما محتوم تا یوم التناد

3575- Ey heva-vü heves kulları! Bu felaketten sonra, mahşer gününe kadar size “ya hasreta, va firkata” demek düşer.

مکر خود را گر تو انکار آوری - از ترازو و آینه کی جان بری

3576- Eğer mekkar ve hilekârlığını inkâra kalkışacak olursan, terazi ve ayna gibi hakikati bildiren vasıtalarından nasıl canını kurtarabilirsin?

Hazreti Mevlâna’nın bu beyitten maksadının ne olduğu, gelecek fıkradan anlaşılacaktır.

“GETİRDİĞİMİZ TURFANDA MEYVALARI LOKMAN YEMİŞTİR DİYE KÖLELERİN VE KAPI YOLDAŞLARININ ONU MÜTTEHİM GÖSTERMELERİ”

متهم کردن غلامان و خواجه‌تاشان مر لقمان را که آن میوه‌های ترونده که می‌آوردیم او خورده است

بود لقمان پیش خواجهی خویشان - در میان بندگان خوار تن

3577- Lokman, efendisinin yanında vesair köleler arasında hor ve hakir idi.

Lokman, Kur'an'da adı geçen ve ulema-İslamiyece peygamber yahut veli olduğunda ihtilaf edilen zattır. Habeşî yahut zenci olduğu, memleketinden getirilip köle diye satıldığı ve Beni İsrail arasında yaşayıp Davut Aleyhisselamın meclisinde bulunduğu rivayet ediliyor.

می‌فرستاد او غلامان را به باغ - تا که میوه آیدش بهر فراغ

3578- O Efendi, meşgul olmadığı bir zamanda yemek üzere meyve getirmeleri için kölelerini bağa gönderdi.

بود لقمان در غلامان چون طفیل - پر معانی تیره صورت همچو لیل

3579- İçerisi mana ve hikmet dolu olduğu halde, sureti gece gibi siyah bulunan Lokman, o köleler arasında sığıntı halinde idi.

آن غلامان میوه‌های جمع را - خوش بخوردند از نهیب طمع را

3580- O köleler toplanmış, meyveleri hırs-u tamah ile yağma ettiler ve güzelce yediler.

خواجه را گفتند لقمان خورد آن - خواجه بر لقمان ترش گشت و گران

3581- Efendiye: “Meyveleri Lokman yedi” dediler. Efendi, Lokman’a karşı yüzünü ekşitti ve ağır sözler söyledi.

چون تفحص کرد لقمان از سبب - در عتاب خواجه‌اش بگشاد لب

3582- Lokman, efendisinin tekdiri sebebini araştırdı ve anlayınca onun itab-ı cevabı olmak üzere...

گفت لقمان سیدا پیش خدا - بنده‌ی خاین نباشد مرتضا

3583- Dedi ki: “Efendi! Hain bir kul Allah indinde de, efendisi indinde de makbul ve merzi olmaz.”

امتحان کن جمله‌مان را ای کریم - سیرمان در ده تو از آب حمیم

3584- Ey kerim olan efendi! Hepimizi tecrübe et. Bize, bol bol sıcak su içir.

بعد از آن ما را به صحرایی کلان - تو سواره ما پیاده می‌دوان

3585- Ondan sonra sen süvari, biz piyade olduğumuz halde, hepimizi kırdı koştur.

آن گهان بنگر تو بد کردار را - صنعهای کاشف الاسرار را

3586- *O vakit, sırları keşfeden Allah'ın sanat ve kudretini gör. Kötülük edenin, yani meyveleri yiyenin kim olduğunu anla.*

گشت ساقی خواجه از آب حمیم - مر غلامان را و خوردند آن ز بیم

3587- *Efendi, kölelerine sıcak su içirdi. Onlar da, efendiden korktukları için içtiler.*

بعد از آن می‌راندشان در دشتها - می‌دویدندی میان کشتها

3588- *Ondan sonra onları, kırdı aşığı yukarı koşturdu.*

قی در افتادند ایشان از عنا - آب می‌آورد ز ایشان میوه‌ها

3589- *Köleler yorgunluktan istifrağ ettiler. Sıcak su, onların yemiş oldukları meyveleri çıkardı.*

چون که لقمان را در آمد قی ز ناف - می‌برآمد از درونش آب صاف

3590- *Lokman istifrağ edince, midesinde bir şey olmadığı için yalnız su çıktı.*

حکمت لقمان چو داند این نمود - پس چه باشد حکمت رب الوجود

3591- *Lokman'ın hikmeti, meyveleri kimin yediğini meydana çıkarmayı bilince, kullarını seven Allah'ın hikmeti ne olmak lazım gelir?*

یَوْمَ تُبْلَى، السَّرَائِرُ كلها - بان منکم کامن لا یشتهی

3592- *Kıyamet gününde, sırların hepsi meydana çıkacak; inkişafı arzu edilmeyen gizli şeyler zahir olacaktır.*

Tarık Suresi'ndeki iki ayete işaret ediliyor:

Arapça, Sure Tarık ayet 1-9-10

“Kıyamet gününde sırların, gizli hallerin hepsi meydana çıkacaktır. O meydana çıkmaya ve onun neticesinde azap çekmeye karşı duracak bir kuvvet olmadığı gibi o sırların sahibine yardım edecek kimse de bulunmayacaktır.”

چون سُفُوا ماءً حَمِيمًا قطعت - جملة الأستار مما أفضت

3593- *Cehennem ehline kaynar su içirilince, bütün perdeleri parçalanacak, olanca rezaletleri ortaya çıkacaktır.*

Bu beyit ile de Sure-i Muhammed'de cennet ve cehennem ehli arasında mukayese yapan bir ayete telmih ediliyor:

Arapça, Sure Muhammed ayet 15

“Müttekilere, Allah'tan korkup çekinenlere vaadolunan cennetin misali şudur ki: O cennette nehirler vardır. Tağayyür ve taaffün etmeyen akarsudan ve lezzeti bozulmamış süttan nehirler ve şaraptan nehirler vardır ki içenlere lezzetlidir, süzme baldan da nehirler vardır ve cennettekiler için her meyveden mevcuttur ve onlar için Rabb-i Kerimlerinden mağfiret vardır.”

Bahr-ül Hakayık isimli tefsirde denilmiştir ki: Su nehri, hayat-ı kalbe; süt nehri, bidatle bozulmamış asl-ı fitrate; şarap nehri, aşk-ı ilahîye; bal nehri, Allah'a

yakınlık halâvetine; semerat, manevi mûkaşefata; mağfiret, vücud-u vehmi günahının gufranına işarettir. Yani cennetteki su, süt, şarap ve baldan nehirler, şu sayılan manevi hallerin suretleridir. İşte bu cennettekiler:

Arapça, Sure Muhammed ayet 15

“Cehennem ateşinde ebedi muazzep olanlarla ve kendilerine kaynar su içirilip bağırsakları parçalanacak kimselerle bir olur mu?” Elbette olmaz.

نار از آن آمد عذاب کافران - که حجر را نار باشد امتحان

3594- Taş, ateşle imtihan edildiği için, kâfirlerin azabı ateşle olmuştur.

Malum ya, taş cinsi sert olan madenlerdendir. Onu yumuşatmak, mesela kireç yapmak için ateşte yakarlar, sonra üstüne su dökerler. O vakit, o sert taşlar parça parça dağılır ve erir. Küfür, şirk ve nifak erbabının kalbi de katılıkta taş gibi olduğu için Allah onları ateşte yakacak ve beyan buyurduğu veçhile kaynar su içirip bağırsaklarını parçalayacak küfür ve ilhattan kurtulmuş olacaklardır.

آن دل چون سنگ را ما چند چند - نرم گفتیم و نمی پذیرفت پند

3595- O taş gibi kalbe biz ne kadar nasihat eylemiş ve rifk-u mülayemetle söylemiştik de, hakkı kabul etmemiştik.

Buradaki “Biz”den maksat: İçlerinde Hazreti Mevlâna dâhil olduğu halde bütün nasihat veren ve kulları Allah’a davet eden zevat-ı kiramdır. Onlar nasihat ve davet vazifesiyle mükellef ve memurdurlar. Nasıl ki, Sure-i Al-i İmran’da buyrulmuştur.

Arapça, Sure Ali İmran ayet 104

“Ey Müslümanlar! Sizden bir cemaat olsun ki, halkı hayra davet etsinler, iyilikle emreylesinler ve kötülükten nehyetsinler. İşte böyle hayra davet, iyilikle emir ve kötülükten nehyeden nasihatkarlar, mükellef bulundukları vazifeleri hüsn-ü ifa eylemiş oldukları için feyz-ü felah bulacaklardır.”

İyilik yapılmasını emrin ve kötülük yapmasını nehyin el, dil ve kalp ile olmak üzere üç derecesi vardır. Ki birincisi fiili, ikincisi kavli, üçüncüsü de kalbidir.

Mesela: Kokain, esrar vesair zehirli mükeyyifatı hükümetin müsadere etmesi ve kullananlara ceza vermesi, nehy-i fiilidir. Müskirat istimal edenlere Yeşilay Cemiyeti’nin neşriyatı, nehy-i kavlidir. Bu ikisinden de müteessir olmayanlara teesürle bakıp “Allah ıslah eylesin” demek de nehy-i kalbi kabilindendir. Bundan sonra yapılacak şey ise, lakırdı dinlemeyenleri kendi hallerine terk etmek ve:

ریش بد را داروی بد یافت رگ - مر سر خر را سزد دندان سگ

3596- Kötü bir yaranın damarı, kötü bir ilaç bulmuş. Ölmüş eşek kafasına, köpek dişi yakışır.

İt dişi, domuz derisi deyip geçmektir.

الخبیثات الخبیثین حکمت است - زشت را هم زشت جفت و بابت است

3597- “Kötü sözler ve çirkin işler, kötü kimseler içindir,” kavli-i kerimi ayn-i hikmettir. Çirkinin çirkine eş olması yaraşır. Çünkü cinsidir.

Sure-i Nur’da buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Nur ayet 26

“Kötü sözler, yalanlar, iftiralar kötü kimselere, ahlaksız ve alçak şahıslara aittir. (Yani, öyle sözleri onlar söyler, öyle işleri onlar yaparlar) Kötü kimseler de, kötü sözlere ve kötü işlere layıktır”

Denilmiştir ki: “Her kap, içindekini sızdırır.” Kötü bir kalbin duyusu ve o duyuyu meydana koyuşu da kötü olur.

Ayetin devamı:

Arapça, Sure Nur ayet 26

“İyi sözler iyi hareketler iyi kimselere aittir. İki kimseler de iyi sözler söylemek ve iyi hareketlerde bulunmak içindir.”

Hazreti Mevlâna, şu ayetteki “Habis” ve “Tayyip” diye iki zıt çifte işaret ettikten sonra, diyor ki:

پس تو هر جفتی که می‌خواهی برو - محو و هم شکل و صفات او بشو

3598- O halde sen bu çiftlerden hangisini istersen git, onda mahvol ve tamamıyla onun şeklini ve sıfatlarını benimse.

نور خواهی مستعد نور شو - دور خواهی خویش بین و دور شو

3599- Nur istersen, nura kabiliyet kesbetmeye çalış; Allahtan uzak kalmak dilerse hodbin ol, işte kendini gör ve Allah’tan uzaklaş.

ور رهی خواهی ازین سجن خرب - سر مکش از دوست و اسجد و اقتراب

3600- Eğer bu harap zindandan, yani benlik gururundan kurtulmak istersen, dostun emrine karşı serkeşlik, itaatsizlik etme. Allah’a secde et ve ona yaklaş.

İkra Suresi’nin sonuna işaret buyruluyor. Ebu Cehil, Risaletmeab Efendimizi namaz kılmaktan nehyetmişti. Tabii onun sözüne ehemmiyet verilmedi. Bir gün Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretlerini namaz kılarken Ebu Cehil gördü ve “Ya Muhammed! Ben seni bundan men etmemiş miydim?” dedi. Resul-u Ekrem, selam verdikten sonra, ona nasihatte bulundu ve Allah’ın azabıyla korkutmak istedi. Ebu Cehil, “Beni mi korkutmak istiyorsun? Benim meclisim, ehl-i vadinin, yani Mekke ahalisinin meclislerindeki kilerden kalabalıktır; benim başıma toplananlar bütün eşraf-ı Kureyş’in meclislerindeki kilerin fazladır!” diyerek hem övünmek, hem de gelecek bir belaya karşı başındakilerle müdafa edebileceğini anlatmak istedi. Bunun üzerine emr-i ilahî nazil oldu:

Arapça, Sure Alak ayet 15-19

“Hayır... Ebu Cehil’i dinleme. O, seni namaz kılmaktan nehyetmek fikrinden vazgeçmezse Ebu Cehil’in alnındaki saçtan, yalancı, hilekâr saçından yakalayacağız; o vakit meclisine, (yani meclisindeki adamlarına) seslensin ve yardım istesin. Biz de cehennem zebanilerine emir vereceğiz de onu cehenneme sürükleyeceklerdir. Hayır, itaat etme, namaz kıl, secde et ve Allah’a yaklaş.”

İnsanın secde edince Allah’a en yakın bir halde bulunacağına dair bir hadis vardır. Çünkü secde, kulun mabuduna hürmet ve ubudiyetini arz etmesidir ki, o da huzurda olur.

**“ZEYD BİN HARİSE RADİYALLAHÜANHIN RESUL ALEYHİSSELAMA CEVAP VERİŞİ
KISSASININ ALT TARAFI”**

بقیهی قصه‌ی زید در جواب رسول علیه السلام

این سخن پایان ندارد خیز زید - بر براق ناطقه بر بند قید

3601- Ey Zeyd! Bu sözün sonu gelmez. Kalk, söz burağını köstekle, yani sus.

ناطقه چون فاضح آمد عیب را - می‌دراند پرده‌های غیب را

3602- Söz, aybı meydana çıkarır ve gizli olan perdeleri yırtıp sahibini rüsva eder.

Şeyh Sadi Kuddise sırruhu bir kıtasında der ki: “İnsanın ağzındaki dil, sahibinin gizli bulunan hüneri ve ayıbı kilidinin anahtardır. İnsan söz söylemedikçe cevahir midir, çerçi midir? Anlaşılmaz.”

Kelamından olur malum kişinin kendi miktarı.

Âlim bir zatın ilmi, kelamıyla; cahil bir kimsenin cehli de, sözüyle meydana çıkar. Hususiyle cahilin sükût etmesiyle muvakkat bir zaman için cehlini gizlemek faydası da vardır. Onun için ulema yanında dilini, urefa yanında kalbini muhafaza etmelidir.

غیب مطلوب حق آمد چند گاه - این دهلزن را بران بر بند راه

3603- Bazı şeylerin bir müddet gizli kalması ve ehli olmayanların onlardan haberdar olmaması, Allah'ın matlubudur. Binaenaleyh, bu davulcuyu sür, yani dilini tut, esrar yolunu kapat.

Evet. Bazı şeyler gizli bırakılmıştır. Mesela kimse ne vakit öleceğini bilmez. Bu bilemeyişte de insan için fayda vardır. Çünkü filan gün, filan saatte öleceğini bilen bir adam, o vakit gelmeden epeyce zaman evvel işinden, gücünden, çalışmasından vazgeçer. Hâlbuki insaniyet, efradından her birinin çalışmasıyla mesut olur. Bir kişinin bile çalışmaması, beşeriyeti saadetinden alıkor.

تک مران در کش عنان مستور به - هر کس از پندار خود مسرور به

3604- Atını sürme, dizgini çek ki, hakikatlerin gizli kalması ve herkesin kendi zan ve kıyasından mesrur olması evladır.

Bazı kimseler vardır ki halka görünmek, kendilerine sofi dedirtmek için namaz kılarlar, oruç tutarlar. Fakat maksatları riyakârlık olduğu cihetle şirk-i hafiye düşmüş olurlar. Bu gibilere haleeri ve makamları haber verilecek olsa, ümitlerini kesecekleri için sureta yaptıkları taat ve ibadatı ve hayr-ü hasenatı bırakırlar. Hatta menhiyat ve seyyiat irtikâp ederler. Bir takım sade-dil kimselerin de yolunu vurmuş olurlar. Onun için onları kendi hallerine bırakmalı ki, varsınlar zan ve kıyaslarıyla mensur olsunlar.

حق همی‌خواهد که نومیدان او - زین عبادت هم نگردانند رو

3605- Cenab-ı Hakk, kendi rahmetinden na-ümit olanların da ibadetinden yüz çevirmemelerini ister.

هم مشرف در عبادتهای او - مشغول گشته بطاعتهای او

3606- Yine Cenab-ı Hakk, o na-ümitlerin de Allah'ın taatıyla müştegil ve ibadetiyle müşerref olmasını ister.

هم به اومیدی مشرف می‌شوند - چند روزی در رکابش می‌دوند

3607- Cenab-ı Hakk, murat eder ki o nevmitle bir ümide bağlansınlar da, bir iki gün olsun Allah'ın yolunda gitsinler.

خواهد آن رحمت بتابد بر همه - بر بد و نیک از عموم مرحمه

3608- Çünkü Allah, merhamet-i şamile ve amme dolayısıyla iyiyi de, kötüyü de rahmetinin tenvir etmesini ister.

حق همی‌خواهد که هر میر و اسیر - با رجا و خوف باشند و حذیر

3609- Cenab-ı Hakk murat buyurur ki gerek bey, gerek köle, herkes havf-ü reca âleminde bulunsun. Yani Allah'tan korksun ve rahmet ve mağfireti ümidiyle ondan çekinsin.

این رجا و خوف در پرده بود - تا پس این پرده پرورده شود

3610- Herkes gaibane bir ümit ile perverde olsun diye havf-ü reca halleri perde arkasında gizlidir.

Kimin mağfirete nail, kimin ise cehenneme dâhil olacağı belli değildir.

چون دریدی پرده کو خوف و رجا - غیب را شد کر و فری بر ملا

3611- Perde yırtılıp kaldırılınca, havf-ü reca nerde kalır? Onun için gaybın, yani hatimenin halk üzerinde bir saffet ve mehabeti vardır.

Biri “Şahadet”, biri “Gayp” olmak üzere iki âlem vardır. Âlem-i şahadet: Şu bulunduğumuz ve gördüğümüz âlemdir. Âlem-i gayp da: Gideceğimiz ve göreceğimiz âlemdir. Aralarında cismaniyet ve gaflet perdesi gerilmiştir ki şahadet âleminde bulunanlar, gayb âlemini ve esrarını göremezler. Fakat o perde kalkacak olursa o vakit gayp âlemi görülür ve her halin encamının ne olacağı anlaşılır.

Bazıları gayp âlemine, “Hakayık-ı eşya” ve “Ayan-ı sabite”dir demişlerdir. Diyorlar ki: Gelmiş, gelecek, olmuş, olacak her şeyin ilm-i ilahîde bir sureti vardır ki ona o şeyin “Ayan-ı sabite”si tabir edilir. Bir binanın yapılmasından evvel onun suretinin mimarının zihninde mevcut olması gibi... İşte bir insanın ilm-i ilahîdeki ayan-ı sabite “Sait” ise onun hatimesi saadet, dâhil ve nail olacağı cennet ve rüyettir. Bilakis ayan-ı sabite, ilm-i ilahîde “Şaki” ise onun hatimesi de şekavet ve rahmet-i ilahîyeden mahrumiyettir. Onun için bazı arifler, “Hatimeden değil, fatihadan korkmalı” demişlerdir.

Suver-i ilmiye-i ilahîyeden olan ayan-ı sabite, bu âlemde mestur ve muhtelif bir halde bulunmakta, hemen herkes de Allah'ın rahmet ve mağfiretini ummaktadır. İçlerinden bazı suadaya -hikâyesi nakledilen Zeyd bin Harise'de olduğu gibi- o gayp âlemi münkeşif oluverir. O zat-ı âli, keşfi meydana koyacak ve söylediklerinin doğrultusunu ispat edecek olsa, orta yerde ne korku kalır, ne ümit. Çünkü hatimesinin saadet olduğunu haber alanlar da, büsbütün ümitlerini keserler. Hâlbuki bu âlem, havf-ü reca âlemdir. Burada korkulur ve umulur. Hazreti Mevlâna, bir misal getiriyor:

بر لب جو برد ظنی يك فتا - كه سليمان است ماهی گیر ما

3612- Dere kenarında bir genç: “Şu balık tutan, galiba bizim Süleyman” diye bir zanda bulundu.

Evvelce bahsedildiği üzere, Süleyman Aleyhisselamın yüzüğü çalınmış, kendisi sarayından çıkarılmış olduğu için balık tutmaya gelmiş, o genç de: Süleyman mı, değil mi, diye bir zanna düşmüştü. Diyordu ki:

گر وی است این از چه فرد است و خفی است - و نه سیمای سلیمانیش چیست

3613- Eğer bu, o ise, neden yalnız ve gizlidir, yani hadem ve haşemi yoktur? Değilse, kendindeki Süleymanlık siması ve o simadaki nübüvvet nuru nedir?

اندر این اندیشه می بود او دو دل - تا سلیمان گشت شاه و مستقل

3614- O, bu düşüncede mütereddit iken, Süleyman müstakil hükümdar oldu.

Tahtına avdet etti.

دیو رفت از ملك و تخت او گریخت - تیغ بختش خون آن شیطان بریخت

3615- Şeytan, Süleyman’ın mülkünden gitti ve tahtından kaçtı. Süleyman’ın taliî kılıcı onun kanını döktü.

Evet. O ifritin Süleyman olmadığı hükümet erkânınca anlaşılmış, o da yüzüğü dereye atıp kaçmıştı. Yüzüğü dereye bulup yutan balık da Süleyman’ın oltasına takılmıştı. Hazreti Süleyman, balığın karnını yarınca yüzüğü içinde buldu ve parmağına takıp saraya geldi. Kendisini tanıdılar ve tahta çıkardılar.

کرد در انگشت خود انگشتی - جمع آمد لشکر دیو و پری

3616- Süleyman Aleyhisselam, yüzüğü parmağına taktı. Div ve peri askeri de huzurunda toplandı.

آمدند از بهر نظاره رجال - در میانشان آن که بد صاحب خیال

3617- Bir takım kimseler, hükümdarı görmek için gelmişlerdi. Aralarında o kuruntu sahibi de vardı.

Süleyman Peygamberi balık tutarken görüp de, “O mu, değil mi?” diye şüphelenen adam da, seyirciler arasında idi.

چون در انگشتش بدید انگشتی - رفت اندیشه و تحری يك سری

3618- Hazreti Süleyman’ın parmağında yüzüğü görünce, düşüncesi ve şüphesi tamamıyla zail oldu.

و هم آن گاه است کان پوشیده است - این تحری از پی نادیده است

3619- Bir şey hakkındaki vehim, onun gizli olduğu vakit olur. Aramak, görünmeyen şey içindir.

Vehim: Mevcut olmayan bir şeyi, var saymaktır. Bu da o zannın gaflet perdesi arkasında bulunmasından olur. Mesela dünyayı böyle devam edip gider zannedenlerin zannı vehimden ibarettir. Sebebi de, dünyaya fevkalade merbut olmalarından husule gelen gaflettir.

Gözlüğü burnundan dururken arayanlar, onu görmedikleri için ararlar. Kibleyi bilmeyen bir adamın “Şu taraf mı, bu taraf mı?” diye teharrisi, Kâbe gözünün önünde olmadığı içindir. Fakat camii de mihrabı, Mekke haremde Kâbe’yi karşısında gören kimsenin teharrisi ihtiyacı kalmaz.

شد خیال غایب اندر سینه زفت - چون که حاضر شد خیال او برفت

3620- Gaip bir zatın, kalpteki hayali büyüktür. Fakat o gaip, hazır olunca hayali kaybolup gider.

Mesela sevdiğimiz bir zat yanımızda değil. O olmadığı için hayaliyle meşgul oluruz. Hatta:

*Muhatab ittihaz edip bu şeb senin hayalini
O gamgüsara inledim firakını, visalini.*

beytinde tahayyül edildiği üzere, onunla hayalen görüşürüz, konuşuruz. Lakin o meşguliyet esnasında hayalin sahibi geliverse, hayali savuşup gittiği gibi biz de sahibi dururken hayalini aramaya lüzum görmeyiz. Demek ki maksutun gaybubeti, hayali icap ediyor, huzuru da hayalin zevalini iktiza eyliyor. Mesela Kur’an’da:

Arapça, Sure Şura ayet 11

“Allah’a benzer hiçbir şey yoktur” buyrulmuştur. Keza, **“Kalbine her nasıl bir şey hutur ederse, Cenab-ı Hakk onun fevkindedir.”**

Açıkçası “Allah, tasavvur edebilen her şeye benzemekten münezzehtir ve mütealidir, hiçbirisi gibi değildir” denilmiştir. Bunu her Müslüman, az çok bilir. Zat-ı Bari’yi elinden geldiği kadar tenzih ve takdise çalışır. Böyle olmakla beraber tenzih içinde, yine teşbihten kurtulamaz. Zaten dikkat edilirse Hakk Sübhanehu ve Teala için ıtlak mertebesi de bir kayıttır. Yani Allah hiçbir şeye benzemez demek de Allah’ı bir nevi kayıt altına almak olur ki, Zat-i Sübhani bundan da münezzehtir.

İşte bu tenzih içindeki teşbih tasavvuru da gözümüzün gaflet perdesiyle örtülü olmasındandır. Enbiya ve ekâbir-i evliyanın gözlerinden ise o perde yırtılmış, onlar maksutu hakkıyla görmüş olduklarından, hayal ile meşgul olmaktan kurtulmuşlardır.

گر سمای نور بی یاریده نیست - هم زمین تار بی بالیده نیست

3621- Münevver sema yağışsız, karanlık da neşv-ü nemasız değildir.

Semadan yağmur yağar, yerden de tohumuna göre nebatat biter. Bunun gibi, gayp âleminde tecelli asarı zuhur eder. Fakat yağmur, tohumları muhtelif surette bitirdiği gibi o tecelli rahmeti de istidada göre asarını gösterir. Yani gaflet bürümüş gözlerde hayali, ayna gibi saf ve mücella gönüllerde hakikati zuhura getirir.

Hazreti Mevlâna, lisan-ı peygamberiden Zeyd bin Harise’ye hitaben ve hakikati söylemekten onun men etmesinin sebebini izahen diyor ki:

يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ مِی باید مرا - ز آن بیستم روزن فانی سرا

3622- Bana, gaibe iman edenler lazımdır. Onun için, fena âlemi olan dünyanın ahirete bakılacak penceresini kapattım.

Sure-i Bakara’nın iptidasından işaret ediliyor: **Elif Lam Mim**

Kur’an’ın ayetleri mana itibarıyla “Muhtekamat ve müteşabihat” namıyla iki kısımdır. Muhkemat: Manası nispeten kolayca ve açıkça anlaşılan ayetlerdir. Müteşabihat ise, **“Ya sin, Ta sin, Ha mim, Kaf, Nun, Elif lam mim (Arapça)”** ve emsali sure başlarında bulunan huruf-u mukatta ile

Arapça, Sure Fetih ayet 10 - Arapça, Sure Taha ayet 5

gibi müşkül ayetlerdir. Eski müfessirler bunlara mana vermemişler, “bunlardan maksadın ne olduğunu ancak Allah bilir” demişlerdir. Fakat sonraki âlimler, müteşebbihatı tevil ve tefhime mecbur olmuşlardır. Çünkü Batını denilen zındık heriflerin bunlara türlü türlü küframız manalar verdiklerini görmüşlerdir.

Müteahhirin-i müfessirinin verdikleri manalardan biri “Arapça, Elif Lam mim”in, yani “Ben, her şeyi herkesten iyi bilen Allah’ım” demek olduğudur.

Bazıları “Arapça, Elif” Allah’a, “Arapça, Lam” Cebrail’e, “Arapça, Mim” Muhammed Aleyhisselama işaretler ve bu üç harf kasemdir. Allah, Muhammed ve Cebrail hakkı için, demektir demişlerdir. Fakat bu tefsire göre mana şöyle olur: Kur’an-ı gönderen Allah, onu peygambere getiren Cebrail ve Kur’an kendisine nazil olan Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem hakkı için; “Zalîk-el kitab” gönderileceği Tevrat ve İncil’de vaadedilen Kur’an-ı Mübin, işte bu kitab-ı güzindir ki “Laraybe fih” onda hiç şek ve şüphe yoktur. Hakk kelamı olduğundan ve insanların böyle söz söyleyemeyeceğinden şüphe edilemez. Nitekim müşriklerin edip ve belîğ olanları Kur’an’a nazire yapmak, yani onun gibi ibare tertip etmek sevdasına düşmüşler, nihayet yapmadıklarını ve yapmayacaklarını anlamışlardı. Hüdenlil müttakin: Bu Kitab-ı Kerim, müttekilere, yani Allah’tan korkup çekinenlere ve tavsiyesine göre hareket edenlere, doğru yolu gösterecek bir kılavuzdur. Ellezine yûminune bilğayb: O müttekiler ki gayba, yani görmediklerine iman ederler, Kur’an’ın haber verdiği, peygamberin izah ettiği kıyamet gibi, cennet ve cehennem gibi, melek ve şeytan gibi göstermemiş oldukları şeylere inanırlar. Ve yukimunessalate: Doğru, dürüst namaz kılarlar. Ve mimma razaknahum yûnfikun: Ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz nimetelerden ihtiyacı olanlara tasadduk ve infak ederler.

Demek ki, tevhid-i ilahî ve tasdik-i risaletpenahi ile beraber, gayba iman etmekle bir kimse basit bir Müslüman olabiliyor. Hatta Hanefi mezhebinde: “Amel imandan cüz değildir”, yani bir adam “La ilahe illallah MuhammederResulullah” dese de, farz-ı muhal olarak namaz, oruç vesair dini farzları -farz olduklarını tasdikle beraber- yapmasa, yine Müslüman, fakat günahkâr bir Müslümandır. Lakin Müslümanım, demek bir davadır. Her dava için şahit, ispat aranır. Onun için iman davasının şahitleri de amellerdir. Nitekim Hazreti Mevlâna, “Şu namaz, oruç, hac ve cihat, bir Müslümanın itikadına şahit göstermesidir” buyurur.

Evet, kelime-i tevhidin lisanen ikrar ve kalben tasdiki ile beraber, tam bir iman ancak ihlas ile amel-i salih neticesinde olur. O gibilerin imanı “İkan” derecesine yükselir, hatta Zeyd bin Harise Radiyallahu anh gibi basar-ı basireti önünde mugayyebat münkeşif olur. Bu derece herkesin makamı olamayacağı için matlup olan gayba imandır. O münasebetle Hazreti Mevlâna, Cenab-ı Peygamber lisanından “Bana iman edenler lazımdır” diyor. Çünkü ümmetinin ekseriyetini bunlar teşkil eder.

چون شکافم آسمان را در ظهور - چون بگویم هل ترى فيها فطور

3623- Hakikatin zuhuruyla gökyüzünü yaracak olursam, nasıl “hel tera fiha futur” derim.

Tebareke Suresi’nin baş taraflarına işaret olunuyor:

Arapça, Sure Mülk ayet 1-3

“Bütün âlemlerin ebedi saltanatı yed-i kudret ve iradesinde bulunan Zat-ı İlahî mübarek ve mütealidir. O Zat-ı Ecell-ü Ala, dilediği her şeyi yapmaya kadirdir. O Allah ki, hanginizin amelinin daha iyi olduğunu denemek, (yani nasıl bir adam olduğunuzu size de göstermek) için mevti ve hayatı yaratmıştır. O Allah, her şeye ve herkese galiptir. Günahkârlara karşı gafur ve rahimdir. Yine o Allah, yedi kat gökleri tabaka tabaka yaratmıştır. Hakk’ın gökleri yaratmasında bir fark, bir noksan, bir halel görmezsin.”

Başımızı kaldırıp gökyüzüne bakacak olursak, azim bir kubbenin bizi de, üstünde yaşadığımız arzın vesair seyyarelerin seyrangâhı olan ve feza denilen boşluğu da içerisine almış olduğunu görürüz. Bu azim kubbenin direksiz, kemersiz ve istinatsız durmakta olduğunu da müşahade ederiz. Bu muazzam kubbe, daha “Sema-i dünya” denilen birinci kattır. Heyet âlimlerinin tetkikatı ve fennin keşfiyatı, ancak bu katın altında ve pek mahdud bir saha dâhilindedir. O sahanın ilerisinde ve üst tarafında ne var? Onu ne fen biliyor, ne de mütefenniler.

Sema-i dünyanın fevkinde daha başka semalar ve âlemler ve o âlemlerde oralara mahsus mahlukât bulunduğunu lisan-ı şariat haber veriyor. Müslüman âlim ve mütefenninlerden bazıları, ihbar-ı Kur’aniyeyi fenne uydurmak için “Seb’a semavat”ın seba-i seyyarenin medarı, yani manzume-i şemsiyeyi teşkil eden yedi seyyarenin dönüp dolaştıkları sahalardan olduğunu söylemişlerdir. Fakat taraftarlık ettikleri fen, o gayretkeşleri yalancı çıkarmış, zanlarının vehimden ibaret olduğunu meydana koymuştur. Çünkü manzume-i şemsiye yedi seyyareden ibaret bilinirken, o manzumeye ait başka seyyarelerin de bulunduğu keşfolunmuş, binaenaleyh “Seb’a semava, seb’a-i seyyarenin medarıdır” vehimesi çürük çıkmıştır.

Müslümanlarca **“Seb’a semavatın tıbakan”** vardır. Buna inanmaya mecburuz. Lakin o “Tıbak”ın mahiyeti nedir? Onu bilmekte de mükellef değiliz. Ne ise odur.

Evet, başımızı kaldırıp gökyüzüne bakınca, orada hiçbir noksan ve halel görmekteyiz. Cenab-ı Hakk buyuruyor ki, bir defa bakmakla iktifa eyleme, belki dikkat etmemişsindir:

Arapça, Sure Mülk ayet 4

“Gözünü tekrar çevir; bir yarık, bir noksan görür müsün? Sonra tekrar gözünü çevirip nazar et. Gözün hakir ve yorgun olarak sana döner.” Yani ne kadar araştırsan, hatta yalnız gözünle değil, en kuvvetli dürbünlerle en mükemmel teleskoplarla tetkikatta bulunsan da, kubbe-i semada bir yarık, bir çatlak, hulusa bir bozukluk göremezsin. Ancak gözünün aciz kaldığını ve bakmaktan yorgun düştüğünü anlarsın.

Bazı havas-ı ümmet vardır ki avam-ı nasn yalnız sathını görebildikleri o kubbe-i semanın dâhilini ve mahiyetini keşfeder. Müşahedesini ve keşfini izhar ile avam-ı halkı bundan haberdar edecek olursa, o vakit **“Arapça metin”** demek doğru olmaz. Çünkü o ihbar-ı keşfi ile kubbe-i sema münfatır olmuş, yani dâhiline girilmek için yarılmış gibi anlaşılmış olur. Teklif-i Şer’i: Gayba imandır, yani görmediğine inanmaktır. Evliyaullahtan bazılarının keşfen memur oldukları haller ve hareketler vardır. Onlar, o gibi emirlerle mükelleftirler. Fakat başkaları o teklife dâhil değildirler.

تا در این ظلمت تحری گسترند - هر کسی رو جانبی می‌آورد

3624- Ta ki herkes bu beşeriyet gafletinin karanlığı içinde, taharride bulunsun ve her biri bir tarafa müteveccih olsun.

Malum ya. Namazda istikbal-i kible farzdır. Kiblenin ne taraf olduğunu bilmeyenler arşıtırlar ve bu tarafa diye kestirdikleri bir cihete teveccüh ederler. Şayet o tarafa doğru namaz kılarken şüphelenirse, namazı bozmadan zann-ı galip peyda ettikleri tarafa dönerler. Hâlbuki:

Arapça, Sure Bakara ayet 115

“Ne tarafa dönerseniz, vech-i ilahî oradadır” ayet-i kerimesi mucibince Allah’tan hali hiçbir mekân yoktur. O halde bu kible teharrisi niçindir? Allah’ın emrine itaatte bulunmak, kibleyi aramak suretiyle de bir ibadet icrası sevabına nail olmak içindir. Tabiidir ki, Mekke Harem-i Şerif’inde Kâbe’yi, bir cami dâhilinde mihrabı karşısında gören bir Müslüman, bu kible teharrisi sevabını bulamaz. Kendisinin değil, başkasının keşfi ile bazı hakikate muttali olan kimse de “Gaibe iman” derecesinden mahrum kalır.

Hazreti Mevlâna, bundan sonra dünya işleriyle ahiret umurunun birbirine benzemediğini, hatta tamamıyla aksi bulunduğunu beyan için buyuruyor ki:

مدتی معکوس باشد کارها - شحنة را دزد آورد بر دارها

3625- Bir müddet işler aksine gider ve hırsız, subaşıyı dara çeker.

Şihne: Zabıta memuru demektir. Dünyada polis ve jandarmalar, hırsızları ve katilleri asmaya götürürler. Öbür tarafta ise bazen kazıye beraks olur, mesela haksız yere asılmış bir adam, kendisini idam etmiş olanı dara çeker.

تا که بس سلطان و عالی همتی - بندهی بندهی خود آید مدتی

3626- Himmetli âli birçok hükümdar, dünyadaki kölesinin orada bendesi olur.

Mesela ashab-ı kiramın büyüklerinden Bilal-i Habeşi Radiyallahü anh, Kureyş’in eşrafından Ümeyye bin Halef’in kölesi idi. Müslüman olduğu için efendisi tarafından eza ve işkence edilirdi. Sonra Hazreti Ebu Bekir Radiyallahu anh onu satın aldı ve azat etti. Ümeyye ise, Bedir muharebesinde müşrik olarak öldürüldü, cesedi orada kazılmış bir çukura atıldı. Şu hal, onun dünyadaki mücazâtı. Öbür taraftaki cezasını Allah bilir. Bu misaldeki Ümeyye, Kureyş’in ileri gelenlerinden idi; Bilal Hazretleri ise, onun kölesi idi. Fakat o köle hakikatte bir sultan idi ki, Hazreti Ömer Radiyallahü anh gibi pek büyük bir sahabi: “Ebu Bekr seyyidimizdir. Bilal Efendimizi azat etmiştir” buyurmuştur.

İşte Hazreti Mevlâna’nın buyurduğu sultan ile kölenin bir misali. Yine Cenab-ı Pir, gaibane ibadatın makbul-i ilahî olduğunu beyan için diyor ki:

بندگی در غیب آید خوب و گش - حفظ غیب آید در استعباد خوش

3627- Gaibane ibadet, güzel ve latiftir. İstibad, yani ibadette gaybı muhafaza etmek hoştur.

Farz edelim ki, bir efendinin bir kölesi var. Köle, efendisinin karşısında güzel hizmet ediyor; efendisi bulunmadığı vakit de, onun demiş olduklarını yapıyor. Öyle ki, hizmet hususunda efendisini görmemesi ile görmesi müsavi. Elbet bu nevi hizmet, yani ibadet daha makbuldur. Hatta bu hale hadiste “İhsan” yani güzel hareket etmek denilmiş ve **“İhsan denilen hareket, Allah’ı görüyormuş gibi ibadet etmendir, eğer sen onu görmüyorsan o seni görür”** diye tarif buyurulmuştur.

کو که مدح شاه گوید پیش او - تا که در غیبت بود او شرم رو

3628- Şah'ın karşısında onu metheyleyen nerde, gıyabında ondan utanan ve tazimde bulunan nerde?

Biri var ki, padişahın huzurunda bulunuyor ve onu görüp yüzüne karşı medh-ü sena ediyor. Biri de var ki, şahın huzurunda değil, onu görmediği halde onu görüyormuş gibi ondan çekiniyor ve emrine muhalefetten haya ediyor. Elbette ikincisinin saygısı daha ziyade makbul olur. Bir misal daha:

قلعه داری کز کنار مملکت - دور از سلطان و سایه‌ی سلطنت

3629- Memleketin bir ucundaki bir kalenin muhafızı, padişahı ve onun yakınlığı gölgesinden uzak bulunduğu halde...

پاس دارد قلعه را از دشمنان - قلعه نفروشد به مال بی‌کران

3630- Kaleyi düşmanlara karşı müdafaa ve muhafaza eder. Hadsiz, hesapsız mal mukabilinde kaleyi onlara satmaz.

پیش شه او به بود از دیگران - که به خدمت حاضرند و جان فشان

3631- Padişahın indinde o uzaktaki muhafız, huzurda bulunanlardan daha iyidir. Çünkü hürmeti gaibane ve canla başla, hizmeti sadıkanedir.

پس به غیبت نیم ذره‌ی حفظ کار - به که اندر حاضری ز آن صد هزار

3632- O halde gaibane olarak bir değil, yarım zerre kadar bir ameli muhafaza etmek, huzurda bulunanların amellerinden yüzbin derece iyidir.

Müfessir Kadı Beyzavi Rahimehullah, kibar-ı ashaptan Abdullah bin Mesud Radiyallahü anhin bir sözünü naklediyor. İbn-i Mesud Hazretleri demiş ki: “Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellemin mucizatını görenlerin bir kısmı imana geldi. İmana gelenler de, gördükleri mucizeler üzerine geldiler. Onu ve mucizatını görmeden mümin olanların imanları daha kuvvetlidir.”

İbn-i Mesud'un ifadesi gibi Halid bin Velid Radiyallahü anh de beyanatta bulunmuştu. Hicretin 13. senesinde Suriye'de Yermük mevkiinde Rumların muazzam bir ordusuyla harp edilmişti. Halid bin Velid, İslam ordusunun serdarı bulunuyordu. Düşman kumandanlarından General Corci isminde biri, serdar ile görüşmek istedi. Konuştular. Corci:

- Şimdi biri Müslüman olsa, sizin derecenize varabilir mi? diye sordu. Halid de:
- Geçer bile. Çünkü biz peygamberi ve mucizelerini gördük de öyle iman ettik. Onu görmeden inanacak olanların imanı, şüphesiz bizden kuvvetlidir, cevabını verdi. Bunun üzerine Corci imana geldi ve Halid'in maiyetinde Rumlarla harp ederek şehit oldu. Rahmetullahi Aleyh.

Elhamdülillah, biz de gaibe iman edenlerdeniz. Fakat yanlış anlaşılmasın. Hâşâ ashab-ı kiramdan eftaliz, demek istemiyorum. Resulullah Efendimizi görmek ve huzurunda Müslüman olup sözlerini dinlemek öyle bir şeref ve saadettir ki, o şeref ve saadet bizde değil, mukarrep meleklerde bile yoktur. Fakat ashab arasında da derece farkı vardır. Müdekkik ve muhakkik bir âlim olan Cevdet Paşa merhum Kıssas-ı Enbiyası'nda der ki:

“Ashab-ı kiram üç sınıftır. Biri muhacirin, yani fetihten evvel hicret edenlerdir. Diğer ensar, yani muhacirine muavenet ve din-i İslama nusret eyleyen ehl-i Medine'dir. Üçüncü sınıfı diğer ashab-ı kiramdır. Ebu Süfyan ve oğulları gibi Mekke'nin fethinden sonra Medine-i Münevvere'ye nakl-i hane edenler bu sınıfta

-yani muhacirin ve ensarın gayrı olan sınıfa- dâhil olup muhacirinden madut değillerdir. Muhacirinin en sonu Resulullah'ın amcası Hazreti Abbas'tır.

Mekke'nin fethinden sonra yeni Müslüman olup henüz kalplerinde imanları kuvvet bulmamış olanlara "Müellefet-ül Kulub" denilir. Resul-u Ekrem, onlara emval-i ganaimden -Huneyn gazasında iğtinam edilmiş mallardan- ziyadece hisse verdi. Şöyle ki, Ebu Süfyan ve oğulları Zeyd bin Ebi Süfyan ve Muaviye bin Ebi Süfyan ve Hüveytîb bin Abdil Uzza ve Ebu Cehil'in oğlu İkrime ve biraderi Haris bin Hişam ve Süheyl bin Amr gibi birinci derecede eşraf-ı Kureyş'ten olan müellefet-ül kuluba yüzer deve ve bir miktar gümüş; ikinci derecede olan müellefet-ül kuluba kırkar deve ve ona göre birer miktar gümüş verdi...

Ensara emval-i ganaimden sairilere verildiği kadar hisse verilmediğinden bazılarının canları sıkılıp beynlerinde söylemişler.

Fahr-ı Âlem Hazretleri, onları huzur-u saadetine çağırdı. **"Ben bir takım zaifül-itikat olan yeni müslümanların celb ve telif-i kulubu için emval-i ganaimden onlara ziyadece hisse verdim. Onlar malı alıp memleketlerine gidecekler, siz de Resulullahı alıp kendi diyarınıza götürmeye razı değil misiniz?"** diye buyurdu. Cümlesi "Razıyız ve hoşnutuz" dediler ve bu iltifat-ı peygamberiden memnun ve müteşekkik olarak ağlaştılar. Fahr-i Âlem Hazretleri dahi, ellerini kaldırıp hasseten ensara ve onların evlat ve ahfadına hayır ile dua etti.

Hazreti Mevlâna, yine iman-ı bilgayba dair diyor ki:

طاعت و ایمان کنون محمود شد - بعد مرگ اندر عیان مردود شد

3633- İman etmek ve taatta bulunmak şimdi, yani hayatta iken makbuldür. Ölümünden sonra ve hakikatin görülmesini müteakip merduttur.

İşte iman-ı ye'sin makbul olmaması bundandır. Malum ya... Ömrünü küfür ve inkâr ile geçirip son nefeste iman ve tasdik etmeye "İman-ı ye's" tabir ederler ve o iman makbul değildir, derler. Çünkü halet-i nezide bulunan bir insan, melekleri ve gayb âlemini görür. Onları gördükten sonra iman etmenin de kıymeti kalmaz.

چون که غیب و غایب و رو پوش به - پس لبان بر بند لب خاموش به

3634- Mademki, gayb ve gaibin örtülü olması evladır, o halde ağzını kapa, dudakların sakıt olsun.

ای برادر دست و ا دار از سخن - خود خدا پیدا کند علم لدن

3635- Ey kardeş! Sözdən el çek. İlm-i ledünnü hakikaten Allah izhar eder.

Bu iki beyit, lisan-ı peygamberiden Hazreti Zeyd'e hitaptır ve hakayık söylemekten kendisini sükûta davettir.

İlm-i ledünni: İlahi bir ilimdir ki, okumakla elde edilmez. Allah tarafından bazı sevgili kullarına ihsan olunur. Nitekim Hızır Aleyhisselam hakkında: "Ve allemnahü minledünna ilma", yani "Ona kendimizden bir ilim öğrettik" buyrulmuştu.

Camius Sağır'de Hazreti Ali Kerremallahü veche tarafından şu hadis-i şerif rivayet ediliyor: "İlm-i batın, Allah-ü Tealanın esrarından bir sır ve hikmetlerinden bir takım hikmetlerdir ki, o ilmi kullarından dilediklerinin kalplerine ilham eder."

بس بود خورشيد را رويش گواه - أي شيء أعظم الشاهد إليه

3636- Güneşin yüzü, güneşe şahit, yeter. Bunun gibi en büyük şahit nedir? Allah'tır.

Malumdur ki, bir davanın sabit olabilmesi için şahit lazımdır. Fakat meydanda olan bir şey için şahit aranmaz. Mesela güneş, fezada parlayıp dururken “Güneşi gören var mı?” diye sorulmaz. Çünkü onun ziyası, onun varlığının şahittir. Bunun gibi “Nur-üssemavatı vel arz” olan Allah’ın vücuduna onun mahlukât ve masnuatı şahittir. Kendisinin bir şey bildirmesi ise şehadet ve ihbaratın en doğrusudur. İlm-i Rabbanî de, o ilahî şahadetler cümlesindendir. Nitekim Zeyd bin Harise’nin min indillâh mülhem olarak söylediği sözler, taraf-ı Risaletten tasdik buyrulmuştu. Cenab-ı Pir Efendimiz, bu beyit ile Sure-i Enam’daki iki ayete işaret etmiştir:

Kureyş müşrikleri, Esdak-ül Enbiya Aleyhi Ve Alihi Ekmelüttehâya Efendimize: “Ya Muhammed! Senin peygamberliğini tasdik eden kimse göremiyoruz. Yahudi hahamlarıyla Hristiyan papazlarına: Kitaplarınızda böyle bir peygamber geleceğine dair bir işaret gördünüz mü, diye sorduk, inkâr ettiler. O halde senin nübüvvetine ve kitabının hakkaniyetine kim şehadet edecek?” dediler. Vahiy nazil oldu ki:

Arapça, Sure Enam ayet 19

“Habibim! Onlara: Şahadet itibarıyla en büyük şey nedir, en doğru şahit kimdir, diye sor. Sonra o en büyük ve en doğru şahit Allah’tır ki, benimle sizin aranızda şahittir ve bana bu Kur’an, onun ahkâmıyla sizi korkutmak için (yani Allah’a iman etmediğiniz takdirde cehenneme gireceğinizi anlatmak için) Allah tarafından vahyolunmuştur. Hem yalnız sizi değil, Kur’an vasıl olduğu herkesi korkutmak için...”

Ukaladan geçinen ve güya bi-taraf ve insaflı görünen bazıları Hazreti Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellemin peygamber olmakla beraber yalnız Arap kavmine gönderilmiş olduğunu söylemişlerdir. Hâlbuki şu ayet, Zat-ı Akdes-i Risalet’in, onların vehmi gibi yalnız Arap peygamberi değil, bütün âlemlere mebus ve Kur’an namıyla ilahî bir kitap, İslam ismiyle bir din bulunduğunu işiten her fert için Nebi-yi Mürsel olduğuna delalet etmektedir.

Arapça, Sure Enam ayet 19

“Siz, Allah’tan başka ilahlar da var, diye şahadet mi ediyorsunuz? Habibim de ki: Böyle olduğuna ben katiyen şahadet etmem. Yine de ki: O Zat-ı Ecel-ü Ala hakikaten Mabud-i yegâne’dir, birdir, şeriki ve naziri yoktur ve ben elbette ve mutlak surette, sizin putları ona şerik koştuktan beriyim.”

Arapça, Sure Enam 20

“Kendilerine Tevrat ve İncil kitabını vermiş olduğumuz yahut ve Nasara taifelerinin hahamları ve papazları, Tevrat’ta ve İncil’de zikredilmiş olduğundan, Hatem-ül Enbiya’yı oğullarını tanıdıkları gibi pekiyi tanırlar. Nebiy-yi Ahirzamanı tasdik etmemekle kendilerini zarara sokmuş olan müşrikler ve ehl-i kitap olan gayr-i müslimler, işte onlar, iman etmezler.”

Cenab-ı Pir, bu ayete işaret ettikten sonra, yalnız Allah’ın şahadeti kâfidir, enbiya ve evliyanın şahadetine lüzum yoktur gibi bir mana anlaşılması ihtimaline binaen diyor ki:

نه بگویم چون قرین شد در بیان - هم خدا و هم ملک هم عالمان

3637- Hayır. Öyle demiyorum. Kuran-ı Kerim’de Allah’ın şahadetine, meleklerin ve âlimlerin şahadeti karin olmuştur.

يشهد الله و الملك و اهل العلوم - إنه لا رب إلا من يدوم

3638- “Ezelî ve ebedî kaim ve daim olan Allah’tan başka, Rabb-i hakikî yoktur” diye Allah, melekler ve ilm-ü adl sahipleri şahadet ederler.

Cenab-ı Pir, bu beyitlerde de Al-i İmran Suresi’ndeki bir ayete telmih eylemiştir. Tefsirde deniliyor ki, Medine’ye Şam hahamlarından iki kişi gelmiş ve Aleyhisselatü Vesselam Efendimize: Kelam-ı ilahîde en büyük şahadet nedir, diye sormuştu. O münasebetle bu ayet-i kerime nazil oldu:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 18

“Kendisinden başka hakiki bir mabut olmayan Allah şahadet eder, melekler de, adil ve sadık olan âlimler de şahadet eder ki, her şeye galip ve her şeye tamamıyla vakıf olan Allah’tan gayri Mabud-i Hakiki yoktur.”

İşte bu ayet-i celilede meleklerin ve ulemanın şahadetleri, Allah’ın şahadetine karin kılınmış, Allah’ın birliğini onların da pek doğru olarak bildikleri bildirilmiştir.

Bundan sonra Hazreti Mevlâna, şahadet-i ilahîye üzerine melaike ve ulemanın şahadetinden bahsedilmesi hikmetinin beyanına şuru’ ederek diyor ki:

تا شود اندر گواهی مشترك - چون گواهی داد حق که بود ملک

3639- Allah şahadet edince, melek kim oluyor ki, onunla şahadette müşterek olsun.

بر نتابد چشم و دلهای خراب - ز آن که شعشاع حضور آفتاب

3640- Çünkü güneşin karşısında durmaya ve onun şuaatına bakmaya harap gözler ve gönüller tahammül edemez.

Hatta o beka güneşinin tuluuna ve inkişafına maddi ve fani olan hiçbir vücut mukavemet gösteremez. Tecelli vukuunda Tur dağının parçalanışı gibi müzmahil olur. Onun için ruhani ve nurani olmakla beraber yine mahluk bulunan meleklerin şahadeti ve onlardan emr-i ilahî tebelluğuna muktedir bulunan zevat-ı kirama, yani Enbiya-yı İzam Aleyhimüsselatü Vesselama tebliğ-i ahkâma vesatet etmeleri lazımdır. İşte meleklerin şahadeti ilahîyeye iştiraki bu cihettendir. Onlardan vahdaniyet-i Rabbanîyeyi telakki etmeyen enbiyanın insanlara tebliğ etmeleri ve o insanlar içinde ilim ve irfan ile mütemayiz bulunan ulemanın da bizim gibilere Allah’ın varlığını ve birliğini anlatmak üzere şahadette bulunmaları da bundan dolayıdır.

Bir orduda bölüklere, hatta takımlara varıncaya kadar tamim edilen bir emir hakikatte ordu kumandanı tarafından verilir. Fakat kolordu, tümen, alay, tabur, bölük ve takım kumandaları tarafından tebliği edilir ve bu tebliğde maiyet kumandanları, ordu kumandanıyla müşterek bulunur.

بر نتابد بگسلد اومید را - چون خفاشی کاو تف خورشید را

3641- Güneşe bakmayan yarasa gibi, zulmet tabiatlı olanlar da, kabiliyetsizlikleri dolayısıyla o güneşten ümitlerini keserler.

جلوه گر خورشید را بر آسمان - پس ملایک را چو ما هم یار دان

3642- O halde melekleri, semada cilve eden o hurşid-i hakikate, bizim gibi yar bil.

Burada güneşle Cenab-ı Hakk, onun yar ve hadimi olanlarla melekler murat edilmiştir. Hazreti Pir'in "Bizim gibi" buyurması, melekler Allah'ın semavi hadimi oldukları gibi biz de arzi hadimleri ve yariyiz. Hakk'ın o emir ve ahkâmını yerdeki kullarına tebliğ etmek hizmetinde bulunuruz demektir.

چون خلیفه بر ضعیفان تافتیم - کاین ضیا ما ز آفتابی یافتیم

3643- Zira biz bu ziyayı hakikat güneşinden bulduk ve zayıflara karşı halifetullah gibi parladık.

مرتبه‌ی هر يك ملك در نور و قدر - چون مه نو یا سه روزه یا که بدر

3644- Yeni doğmuş veya üç günlük hilal yahut tam bedir halindeki kamerin aydınlığı gibi, her meleğin derece derece kemali, nuru ve kadri vardır.

Melekler, mahlukâtın ulvisi ve semavatın sekenesi olmakla beraber, hepsinin derecesi bir değildir. Ulviyetleri, Hakk'a tekarrüpleri nispetindedir. Bu tekarrüp ve tenevvür, kiminde yeni doğmuş, kiminde iki üç gecelik hilalin zayıf parıltısı gibidir. Bazılarında ise, bedr-i tam nuraniyeti gibi bulunur. Yani bazısı kâmil, bazısı mükemmel, bazısı ekmeldir. Nitekim nevi beşer de böyledir. Onların da manevi dereceleri farklıdır.

Arapça, Sure Hucurat ayet 13

ayet-i muktezasınca insanların ind-i ilahîde en kerimi, en ziyade mütteki olanıdır. Böyle bir insan-ı ekmel, meleklerle bile takaddüm ve tefaddül eder. Zaten müminlerin avamı melaikenin avamından, havası ise meleklerin havasından eftaldir.

Meleklerin büyüklerinden olup vahiy tebliğine memur bulunan Cebrail Aleyhisselam, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize beşer şeklinde ve ekseriya ashaptan "Dıhyet-ül Kelbi" suretinde görünür, o suretle vahiy getirirdi. Cenab-ı Peygamber, onu hilkat melekesiyle iki defa görmüş, geçmişti. Cenab-ı Mevlâna Mesnevî'de bundan bahsederken: "Hazreti Muhammed Aleyhissalavat-ül Ehad, o azim kanadını açacak ve hilafet-i hasa-i ilahîye azametini izhar edecek olsaydı Cebrail, ebediyete kadar bihuş kalırdı" der.

Evet. Şüphe yok ki, böyle olurdu. Miraç gecesinde Habib-i İlahî'ye teşrifatçılık eden Cibril-i Emin, makamı bulunan Siret-ül Münteha'ya gelince: "Parmak ucu kadar ileri yaklaşısam yanarım" diye durmuş, Ekmel-i Mahlukât Aleyhi Eftalüssalavatü Vetteslimat Efendimiz ise, bila ihtiraz ilerlemiş gitmişti. Çünkü ondan olan aşk ve maşukiyet cezbese, Cebrail'de yoktu.

Aşk bir rehber ki peygamber olup peyrevi,
Terkeder Cibrili, sidre, münteha nedir bilmez.
Levhenevtü lahtektu der iken ruhülalemin,
İhtiraz-ı rah-ı aşkı Mustafa bilmez nedir.

Hazreti Hudavendigar, meleklerin sıfatı ve Hakk'a olan kurbiyeti bahsine devamla diyor ki:

بر مراتب هر ملك را آن شعاع - ز اجنحه‌ی نور ثلاث او رباع

3645- Üçer, dörder nurundan her melek, mertebesine göre şuası haizdir.

Sure-i Fatır'ın iptidasında buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Fatır ayet 1

“Hamd-ü sena gökleri ve yeri yaratan Allah’a mahsustur. O Allah, melekleri peygamberlere vahiy, evliyaya ilham, müminlere rüya-yı sadıka tebliğine memur kılmış. O melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı yaratmıştır, yaratışta dilediği kadar da artırır. O Allah, her şeyi yapmaya kadirdir.”

Bu kanatlara türlü türlü manalar vermişlerdir. Bazılarınca kuvvet mefhumundadır. Cebrail Aleyhisselam, kavm-i Lut'un kasabalarını kanadıyla kaldırmış, tepetaklak zemine atmıştır. Manevi mertebe yüksekliği ve Cenab-ı Hakk'a yakınlık diye de tevil olunmuştur. Mamafih kanatların müntehası dördttür, daha fazla yoktur zannolunmasın. Cebrail Aleyhisselamın altı yüz kanadı olduğu, yani o nispette Allah'a mukarrep bulunduğu hadis-i şerifte beyan buyrulmuştur. “Yezid-ü filhalkı mayesa” nazm-ı celili de bunu teyit eder. Hazreti Mevlâna, melek kanatlarını anlatmak için buyuruyor ki, o kanatlar:

که بسی فرق است شان اندر میان - همچو پرهای عقول انسیان

3646- İnsanların akıl kanatları gibidir ki, aralarında çok fark vardır.

Allah, melekler kanat verdiği gibi, insanlara da akıl ihsan eylemiştir. Meleklerin kanadı ikiden başlayıp ilamaşallah çoğaldığı gibi, insanların akılları da idrak itibarıyla böyledir. Bazı akıllar yemekten, içmekten yatıp uyumaktan başka bir şeye ermez. İşte o iki kanatlı bir akıldır. Bazıları da ilim, irfan, keşf, itira fezalarında uçar. Onlar da, bi-nihaye kanatlı akıllardır. İşte bunları tefekkür ve melekler kanatlarını tasavvur eyle.

آن ملک باشد که مانندش بود - پس قرین هر بشر در نیک و بد

3647- O halde iyi, kötü her hususta insanın karini, kendi gibi bir melek olur.

Avamdan bulunan bir insana melaikenin avamından, havastan olan insana da meleklerin havasından yoldaş olur ve yoldaşının anlayacağı ve kendisinin anlatabileceği telkinatta bulunur.

اختر او را شمع شد تا ره بیافت - چشم اعمش چون که خور را بر نتافت

3648- Gözü zayıf olan, güneşin ziyasına tahammül edemediği için yıldızlar, ona mum yerine geçer; o da, o mum aydınlığı ile yoluna gider.

“HAZRETİ PEYGAMBER SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN, ZEYD'E: BU SIRRI BUNDAN DAHA AÇIK SÖYLEME VE MÜTABEATA RİAYET ET, BUYURMASI.”

گفتن پیغامبر علیه السلام مر زید را که این سر را فاش تر از این مگو و متابعت نگاه دار

رهروان را شمع و شیطان را رجوم - گفت پیغمبر که اصحابی نجوم

3649- Hazreti Peygamber buyurdu ki: “Ashabım, yıldızlar gibidir. Yolculara mum, şeytanlara recm vazifesini görürler.”

“Sohbetimde bulunanlar yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, hidayet bulur, doğru yola çıkarsınız” hadisine işaret etti.

Eskiden denizlerde ve çöllerde, geceleri yıldızlara bakmak suretiyle yola gidilirdi. Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz bu âdete telmihan huzur-u seniyelerinde bulunan ve sohbet-i kutsiyelerinden feyz alan kibar ashabını yol göstermek hususunda yıldızlara benzetiyor.

Evet. Ashab-ı kiram Radiyallahü anhüm velinimet-i İslam'dır. Kur'an ve din, onlar vasıtasıyla bize intikal etmiştir. Hazreti Ebu Bekir Radiyallahü anh ayat-ı Kur'anı cem ettirmeseydi, o da Tevrat ve İncil gibi, ya bin türlü tahrifata uğrar yahut büsbütün unutulur giderdi. Cenab-ı Hakk'ın:

Arapça Sure Hicr ayet 9

“Kur'an-ı hakikaten biz inzal eyledik, onu mutlaka ve elbette muhafaza edecek olan da yine biziz” vasd-i sübhanisinin zuhura gelmesinde Sıddık-ı Ekber Hazretlerinin himmeti bir vasıta olmuştur. Keza Hazreti Osman r.a. Kur'an'ın kelimatını Kureyş lehçesine göre yazdırıp da etrafa göndermeseydi, şimdiki kıraat ittifakı husule gelmezdi. Arap kavminin her kabilesi onu başka türlü okurdu. Kur'an'ı ve onun maksudu olan tevhide iman eylemesi etrafa neşreden sahabe-i kiramın Kelamullah'a hizmetleri kadar, Resulullah hadislerinin nakil ve rivayetlerinde de himmetleri oldu. Kalen Hazreti Peygamberin sünnetini haber verdikleri gibi, halen de onun güzide hilkatini ve hakpesend siretini gösterdiler. Din ve iman yolunda birer kılavuz oldular. Gerek cin, gerek insan şeytanlarını taşlamaktan ve onların idlaline mani olmaktan geri durmadılar. Hatta bu hususta hayatlarının tehlikede olmasına ehemmiyet vermediler. Mesela Ebu Zerr-i Gıfari r.a. gerek Şam'da, gerek Medine'de Emevileri tenkit etmekten çekinmedi. Sürgüne gitmeyi, batıla karşı sükût etmeye tercih etti. Mesela Abdurrahman bin Ebi Bekir, Muaviye bin Ebi Süfyan'ı alenen tekzibe cesaret gösterdi. Çünkü o tesis eylediği saltanatı oğlu Yezid'e bırakmak, onu veliaht yapmak, halkı ona biat ettirmek istiyordu. Yezid ise fasık, facir ve sarhoş bir herifti. Hilafet makamına değil, saltanata bile katiyen layık değildi. Bunun için Mekke ve Medine ahalisi, Yezid'in veliaht olmasını kabul etmediler. Muaviye, Medine'ye geldi. Mescid-i Şerif'te minber-i saadete çıktı. O mübarek makamda, ayyaş ve sefiş oğlunun fezailinden bahseyledi: “İşte bu faziletleri dolayısıyla ben onu veliaht yapıyorum. Benim yaptığımı Ebu Bekir ile Ömer de yapmıştı. Demek ki, veliaht tayini Ebu Bekir ile Ömer'in sünnetidir” dedi.

Cemaat arasında bulunan Abdurrahman bin Ebi Bekir ayağa kalktı ve “Senin bu yaptığın iş, Ebu Bekir ile Ömer'in değil, Herakl ile Kayser'in sünnetidir. Çünkü oğullarını veliaht yapan onlardır, diyerek Sıddık ve Faruk Hazaratına edilen bir isnadı reddeyledi. İşte ashab-ı kiramın kibarı, böyle hak sözlü ve doğru özlü zevat idiler. Radiyallahu anhüm. Sözü daha ziyade uzatmayalım. Bahse dönelim:

کاو گرفتۂ ز آفتاب چرخ نور - هر کسی را گر بدی آن چشم و زور

3650- Eğer herkesin gözünde, doğrudan doğruya güneşten ziya alacak kadar kudret ve kabiliyet bulunsaydı...

که بدی بر نور خورشید او دلیل - کی ستاره حاجت استی ای دلیل

3651- Ey zelil kimse! Yıldızlara ne hacet kalırdı ve yıldızlar güneşin ziyasına nasıl delil olabilirdi?

Biraz evvel Cenab-ı Hakk güneşe, Hazreti Peygamber aya, diğer münever büyükler de yıldızlara benzetilmek suretiyle bahis, tenvir edilmek istenmişti. Burada da buyruluyor ki, herkes doğrudan doğruya güneşten, yani Allah'tan istinare

edemez. Onun için kamerin nuruna, yani peygamberin tebliğatına ve yıldızların şuasına, yani ashabın, ulemanın, urefanın rivayetine, irşadına ve içtihadına muhtaçtır. Eğer bu ihtiyaç olmasaydı, o vasıtalara lüzum kalmaz ve onlar güneşe, yani Allah’a delil olmazdı.

من بشر بودم ولی یوحى الی - ماه می گوید به خاك و ابر و فی

3652- Ay, toprağa, buluta ve gölgeye der ki: “Ben insanım, fakat bana vahiy gelir.”

Burada aydan murat, söylenildiği üzere Hazreti Peygamber Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimizdir. Topraktan maksat, arzi olan ve kesafetten kurtulmamış bulunan insanlardır. Bulut ve gölge ise, Allah-ü a’lem, semavi olan mahlukattır. İşte Eftalülenbiya Aleyhi Ekmelüttehaya Hazretleri bu sayılanların hepsine **“Ben insanım, fakat bana vahiy gelir”** der. Bunu da, yine Allah’ın emriyle söyler. Nitekim Sure-i Kehf’in sonunda şöyle buyrulmuştur:

Arapça, Sure Kehf ayet 110

“Habibim! De ki: Hakikaten ben de suret ve tabiat itibarıyla insanım. Yaratılış ve beşeri ihtiyaçlar bakımından sizden bir farkım yoktur. Şu kadar var ki, bana vahiy gelir. Sizin mabudunuz, şeksiz ve şüphesiz Mabud-i Yegâne olan Allah’tır. İmdi her kim Rabbine mülakatı umarsa iyi amellerde bulunsun, ya mabuduna ettiği ibadetine bir kimseyi şerik koşmasın.”

Yani, putlara secde etmesin ve halka gösteriş olmak için mürailekte bulunmasın.

Riyakârane ibadet etmek, yani, “Bana sofı desinler” diye taat-ü hasenatta bulunmanın şirk-i hafı olduğu, puta, resme, ateşe, güneşe vesaireye tapmaktan farklı bulunmadığı, bu ayet-i kerimeden istinbat olunmuştur. Yine o Kamer-i Enver, yani Zat-ı Akdes-i Risalet lisanından buyruluyor ki:

نور دارم بهر ظلمات نفوس - ظلمتی دارم به نسبت با شمس

3653- Güneşlere nispetle, bende zulmet bulunmakla beraber nefislerin zulumatını tenvir edecek nurum vardır.

Şarih Ankaravî, “Buradaki şümustan maksat, melaike-i mukarrebın olur ki, onlar sırf nurdur ve enbiya aleyhimesselamın onlara nispetle zulmet-i cesedanisi vardır” diyor.

Ayet-i kerimede de beyan buyrulduğu veçhile gerek enbiya, gerek Ekmel-ül Enbiya Aleyhimüssalatü Vesselam hazeratı da birer insandır. Fakat “Muhammed de insandır ama her insan gibi değil, belki o taşlar arasında yakut gibidir” beyt-i mealince, Hatem-ün Nebiyyin vesair enbiya ve mürselinin aslı toprak olduğundan tabiat itibarıyla kendilerinde bir kesafet-i beşeriye vardır ki, o kesafet meleklerde yoktur. Fakat yine haki nijad ve merd-i mürad olan enbiyada, ruhaniyet ve maneviyat itibarıyla öyle parlak bir letafet vardır ki, o nurani letafet, melaikenin mukarreplerinde bile yoktur.

Cenab-ı Mevlâna, şu halin sebebinin yine lisan-ı Peygamberiden izah ediyor ve diyor ki:

که نه مرد آفتاب انوری - ز آن ضعیفم تا تو تابى آوری

3654- Ey insan! Sen parlak güneşin ehli olmadığın için, tahammül edebilesin diye ben zayıfım.

Bende kesafet ve tabiat-ı beşeriye bulunması, cinsiyet icabınca benden istifade edebilesin diyerdir.

تا سوی رنج جگر ره یافتم - همچو شهد و سرکه در هم بافتم

3655- Ciğer hastalığı cihetine yol bulabilmek için, ben bal ile sirke gibi karışmışım.

Bende hem letafet-i Nebeviye, hem kesafet-i beşeriye vardır. Bu hal, sirke ile balın karışıp “Sirkengebin” olması ve safra illetini iyi etmesi içindir. Safra hastalığına tutulmuş olanlara sirkengebin verilirmiş. Sirkengebin, sirke ile baldan ve bir de çörek otundan yapılı bir şuruptur. Şirk ve küfür hastası olanları tedavi için de, peygamberin böyle kesafet ve letafetten mümtezic bir tabiatı bulunması lazımdır ki, letafet-i cihetiyle Allah’tan telakki eylediği emirleri, kesafeti ve cinsiyeti yardımıyla Allah’ın kullarına tebliğ edebilsin.

سرکه را بگذار و می خور انگبین - چون ز علت وارهیدی ای رهین

3656- Ey hastalığa tutulmuş olan! İletten kurtulunca sirkeyi bırak, balı ye.

Doğrudan doğruya letafet ve maneviyattan istifade edebilecek bir sıhhat sahibi olunca, o vakit peygamberin ve mürşidin kesafet-i tabiiyesini bırak, letafet-i maneviyesine teveccüh eyle.

بین که الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ استوی - تخت دل معمور شد پاک از هوا

3657- Gönül tahtı heva ve hevesten tamamıyla temizlenip mamur olunca, Rahman ve Rahim olan ilah-ı kerim oraya istiva eder.

Sür, çıkar hatırdan ağıyarı tecelli ede Hak,
Padişah konmaz saraya hane mamur olmadan.

Sure-i Taha’daki:

Arapça, Sure Taha ayet 5

“**Rahman olan Allah arşa istiva eyledi**” ayet-i kerimesine işarettir. Bu ayet müteşabihattan, yani manası kolayca anlaşılmayan ayetlerdendir. İstiva kelimesi, karar etmek demek olduğundan, bundan “Mücessime” denilen bir fırka türemiş ve Allah’ı, hâşâ, arşın üstünde oturur bir cisim olarak tahayyül etmiştir.

Bazıları, istiva hüküm ve galebe manasınadır. Ayet-i kerime, “**Allah, arşa hakim ve galiptir**” mealindedir demişler; bazıları ise, istiva malum, keyfiyeti meçhul ve imanı farzdır, diyerek manasını ilm-i ilahîye havale etmişlerdir. Hazreti Mevlâna’nın, “Allah kalbe istiva eder” buyurması, oraya tecelli-i Rabbanî vuku bulur mefhumundadır.

Anla Errahman alel’arş istiva mehumunu!
İstiva-yı feyz-i Hakk’a arş-ı azamdır gönül.

حق کند چون یافت دل این رابطه - حکم بر دل بعد از این بی واسطه

3658- Gönül bu rabıtaı bulduktan sonra Cenab-ı Hakk oraya bila vasıta hükmeder.

تا دهم پندش که رسوایی مجو - این سخن پایان ندارد زید کو

3659- Bu sözün sonu yoktur. Zeyd nerede ki, ona “ifşaatta bulunma” diye nasihat vereyim.

“ZEYD HİKÂYESİNE DÖNÜŞ”

رجوع به حکایت زید

جست از صف نعال و نعل ریخت - زید را اکنون نیابی کاو گریخت

3660- Şimdi Zeyd'i bulamazsın. Çünkü o kaçtı. Beşeriyet pabuçluğundan sıçrayıp yükseldi ve pabucunu düşürdü.

همچو اختر که بر او خورشید تافت - تو که باشی زید هم خود را نیافت

3661- Sen kim oluyorsun? Zeyd bile kendini bulamaz haldedir. Üzerine güneş vurmuş yıldıza dönmüştür.

Güneşin zıyasına maruz kalan bir yıldız, onun şuası ile nasıl görünmez olursa, Zeyd de tecelli nuruyla o hale gelmiştir.

نی که یابی نه راه کهکشان - نی از او نقشی بیابی نی نشان

3662- Ondan ne bir nakış bulabilirsin ne nişan... Hatta ne de saman uğrusu yolundan, bir saman çöpü.

Parlak bir gecede gökyüzüne bakacak olursak, nurani ve epeyce bir hat görürüz. Araplar bu hatta “Micerre”; Acemler “Kehkeşan”, yani “Saman çeken”; Türkler de “Samanuğrusu” demişlerdir. Eski İranlılar ve Türkler, saman taşıyan yahut çalan bir adamın çuvalından dökülen samanlarla bu parlak izlerin teşekkül eylemiş olduğunu tahayyül etmişler. Hâlbuki o yol yahut iz, görünen parlaklık, teşekkül etmek üzere bulunan milyonlarca küreden ibaret imiş. Fenciler bunun adına “Sehabiye” diyorlar.

Bu anlaşıldıktan sonra, Hakk'ta fani ve müstehlek olmuş bulunan Zeyd bin Haris'enin o sırada Zeydliğinden bir şey kalmamış, hepsi tecelli-i ilahî karşısında mahvolmuş bulunduğunu anlatmak için Hazreti Mevlâna, diyor ki:

“Zeyd yoktu, hem öyle yoktu ki, ne nakşı, ne nişanı kalmıştı, hatta samanugrusu yolunda bile bir çöpü mevcut değildi.

محو نور دانش سلطان ما - شد حواس و نطق با پایان ما

3663- Bizim hislerimiz ve parlak nutkumuz, sultanımızın ilminin nurunda mahvoldu.

موج در موج لدینا محضرون - حسها و عقلهاشان در درون

3664- Onların içlerindeki hisleri ve akılları “ledeyna muhzarun” denizinde dalgalanmaktadır.

Âlemin nasıl fena bulacağını tarif için Cenab-ı Hakk, Yasin Suresi'nde buyuruyor ki:

Arapça, Sure Yasin ayet 48-49

“Müşrikler ve bas-ü haşrı inkâr edenler diyorlar ki: Eğer doğru söylüyorsanız, o vaadettiğiniz kıyamet ne vakit kopacaktır. Onlar şiddetli bir sesten başka bir şey beklemiyorlar ki; onları yakalayacaktır. Hâlbuki o sayha vukua geldiği sırada onlar alışveriş, uğraşış ve didinişle meşgul bulunacaklar,

bir vasiyet etmeye bile fırsat bulamayacaklardır. Ehl-ü ıyalleri nezdine de dönmeyeceklerdir.”

Şu hal nefha-i ûladır ki, sur-u İsrâfil’in birinci defa üflenmesiyle bütün halk helak olacak, hem de bu hadise ani olarak zuhura gelecek, hayatta olanların hepsi de vasiyet etmeye yahut evine dönmeye vakit bulamayacaktır.

Denildiğine göre kırk sene böyle geçecek, sonra:

Arapça, Sure Yasin ayet 50-53

“İkinci defa sura üflenecek; ölmüş olanlar o vakit kabirlerinden sıyrılıp mabutlarının huzuruna, saha-i mahşere gideceklerdir. Diyeceklerdir ki: Vay halimize bizi yattığımız yerden kim kaldırdı? Melekler, onlara cevap vereceklerdir: Bu, vukuunu Allah’ın vaademiş olduğu kıyamettir; onu size haber veren peygamberler de doğru söylemişlerdi. Bu bas-ü haşrın sebebi, ikinci sayhadan başka bir şey değildir. Ondan sonra onların hepsi huzurumuza izhar edileceklerdir.”

Tasvir buyrulan hadise, uhrevî ve umumi olan imateve ihyadır. Bunun bir de dünyevi ve şahsi olanı vardır ki, **“Ölmeden evvel ölün”** hadis-i şerifinin emr-i mucibince, dünyadaki mahv-ü fena mertebesinin zuhurudur. Tecelli-i ilahî, salikin sıfatında ve zatında zuhura gelince onun eneiyetini tamamıyla mahv-ü müstağrak kılar; salikin benliği, o sırada güneşin zıyasına maruz kalmış bir yıldız gibi görünmez olur. Hisleri, aklı, ilmi hülâsa her şeyi o tecelli harikası huzurunda fena bulur. İşte Hazreti Mevlâna bu manevî hali anlatmak istiyor. Sofiye hazaratının “Mahv” tabir ettikleri bu cildevden sonra, bir “Sahv” hali vardır ki, o da salikin kendisine gelmesi ve hüviyetini idrak etmesidir. Cenab-ı Pir, onu da atideki beyitlerle izah ediyor:

انجم پنہان شدہ بر کار شد - چون شب آمد باز وقت بار شد

3665- Gece gelince, izin vakti olur. Yıldızlar, tekrar iş başına gelir.

حلقہ حلقہ ہا در گوشہا - بی ہشان را وادھد حق ہوشہا

3666- Allah, bi-huşlara yine şuur ihsan eder. Onlar da, kulaklarında üst üste hakayık ve maarif halkaları olduğu halde...

ناز نازان ربنا احييتنا - پای کوبان دست افشان در ثنا

3667- El çırparak ve ayak vurarak Hakk’a sena ederler, naz ve niyaz ile: “Ey Rabbimiz, bizi ihya ettin” derler.

Tecelliye mahzar olan ve vahiy mertebesine gelen bir salik, o mertebede bulundukça ahkâm-ı şeriye ile mükellef değildir. Çünkü menat-ı hüküm olan şuur yoktur. Tecelli geçip de beşeriyet gecesi zuhur edince, gurub-u şems ile yıldızların parlamaya başlaması gibi salikin şuur, havası, aklı ve ilmi avdet eder. Ve yine mükellefiyeti başlar. O mahv halinde, kendisine bir nice maarif ve hakayık verilmiş olur ki, Hazreti Pir’in “Kulaklarında halkalar olduğu halde” buyurması buna işarettir. Bu lütfâ mazhar olan salik de, kemal-i neşve ile Halik’ına hamd-ü sena eder ve “İlahi! Bana ikinci bir hayat verdin” diye şükürlerde bulunur.

فارسان گشته غبار انگيخته - آن جلود و آن عظام ريخته

3668- O çürümüş ve dökülmüş deriler ve kemikler, tozkoparan birer süvari olmuştur.

Ölüp kıyamette dirilenlerin çürümüş azasının hayat bulduğu gibi, mahv halinde bir salık de ba'des sahv yeni ve ebedi bir hayat bulur. Maneviyat yolunda at oynatacak ve toz koparacak bir süvari halini alır.

در قیامت هم شکور و هم کنود - حمله آرند از عدم سوی وجود

3669- İnsanların şakir olanları da, küfran-ı nimette bulunanları da, kıyamette ademden hamle ederek gelirler.

Bundan sonra Cenab-ı Mevlâna, bas-ü kıyamın uhrevisini de, dünyevisini de inkâr edenlere hitaben buyuruyor ki:

در عدم ز اول نه سرپیچیده‌ای - سر چه می‌پیچی کنی نادیده‌ای

3670- Ey münkir! Şimdi neden başını çevirmek suretiyle, inkâr ve itiraz ediyorsun? Ademde bulunduğun sırada, yani dünyaya gelmeden evvel de böyle yapmadın mı idi?

که مرا که بر کند از جای خویش - در عدم افشرده بودی پای خویش

3671- “Ademde bulunduğun sırada, beni yerimden kim kaldıracak?” diye, direnmiş idin.

که کشید او موی پیشانیت را - می‌نینی صنع ربانیت را

3672- Kendinde olan sun-i Rabbaniyi görmüyor musun ki, seni saçından tutup ister istemez ademden vücuda getirdi.

که نبودت در گمان و در خیال - تا کشیدت اندر این انواع حال

3673- Seni öyle hallerle varlık âlemine çekti ki, onların hiç biri senin hayalinde yoktu.

İnsan, babasından nutfe halinde ana rahmine intikal eder. Orada alaka ve mudga halini, sonra kemik, et ve deri ile cenin şeklini alır. Zamanı gelince de dünyaya gelir. İşte bunlar bir takım tatavvurat, yani hallerdir ki, bu tavırları geçiren insanın iradesi ve tesiri olmaksızın ancak Allah'ın iradesi ve kudretiyle meydana gelir. Neticede yoktan bir varlık zuhur eder.

کار کن دیوا سلیمان زنده است - آن عدم او را هماره بنده است

3674- Bu varlıkların aslı bulunan: “O adem, Cenab-ı Hakk'ın daimi muti bir bendesidir. Ey div! Çalış Süleyman, diridir.”

زهره نی تا دفع گوید یا جواب - دیو می‌سازد جفان کالجواب

3675- Divler, geniş çanaklar yaparlardı. Süleyman'ın emrine karşı gelmeye yahut ona cevap vermeye cüretleri yoktu.

Sure-i Sebe'de hikâye buyrulan Süleyman Peygamber kıssasına işaret buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Sebe ayet 12-13

“Rabbinin izni ve müsadesiyle cinlerden bir takımı Süleyman'ın huzurunda çalışırdı. Onlardan hangisi emrimizden iraz-ü inhıraf etse, ona cehennem azabını tattırır, yani yakardık. Cinler Süleyman'a mihraplardan, heykellerden, cabiye (yani, havuz kadar geniş çanaklardan) ve yerli kazanlardan

istediği şeyi yaparlardı. Ey Davut oğulları! Hakk'ın bu nimetlerine şükredin. Hâlbuki kullarımdan şükredenler azdır."

Süleyman Aleyhisselama cinnin musahhar olduğu ve onun emriyle birçok iş yaptığı Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiş olduğu için, biz müslümanların buna inanması lazımdır. "Cin var mıdır, olsa idi görünürdü" diye ukalalık etmeye lüzum yoktur. Her olan şey görünüyor mu? Mikrop da var, ama gözle görünmüyor. Mikroskobun önünde meydana çıkıyor. Demek ki, mikrobun gözle görülmemesi, onun yokluğundan değil, insanın gözünün mikrobi görmeye kâfi gelmediğindendir.

İşte bu cinler, Süleyman Aleyhisselamın emriyle çalışırlar ve havuzlar kadar geniş yemek çanakları vesair yaparlardı. Yine ayette buyuruyor ki:

Arapça, Sure Sebe ayet 14

"Vaktaki Süleyman'a ölümü hükmettik (yani, Süleyman Peygamber ölünce) cinlere, onun ölümünü ağaç kurdundan başka bir şey sezdirmedi ki, Süleyman'ın asasını yiyordu. Vaktaki Süleyman yıkıldı, ölümü anlaşıldı. Cinlerin gaybı bilmedikleri meydana çıktı. Ki bilmiş olsalardı, o zillet ve meşakkat veren çalışma azabı içinde durup beklemezlerdi."

Tefsirlerde yazıldığına göre cinler, gaybı bilmek iddiasında bulunurmuş. Cenab-ı Hakk bu iddiayı tekzip için Hazreti Süleyman'ın vefatını onlardan gizlemiş. Süleyman Aleyhisselam, asasına dayanarak cinlerin çalışmalarını seyredermiş. O halde iken vefat etmiş, fakat asaya dayandığı için düşmemiş. Cinler bunun farkına varamamışlar, çalışmakta devam etmişler. Sonra asasının içinde bulunan bir kurtcağız, yediği yerleri boşaltmış olduğundan cesed-i Süleyman'ın ağırlığıyla asa kırılmış, Hazreti Süleyman yere düşmüş; ölmüş olduğu o vakit anlaşılmış. Cinlerin gayba vukufu olmadığı da, bu suretle meydana çıkmış.

İşte Hazreti Mevlâna, ademi, yani yokluğu cinlere benzeterek "Ey div! Çalış, çünkü Süleyman diridir. Hem bu Süleyman, lâyemut ve lâyefut olan Allah'tır" diyor ve yine o bas-ü haşr münkirlerine hitap ediyor:

مر عدم را نیز لرزان دان مقیم - خویش را بین چون همی لرزی ز بیم

3676- Kendine bak, sen yok olmaktan nasıl korkup titriyorsan, yokluk da Allah korkusundan öyle titremektedir.

هم ز ترس است آن که جانی می‌کنی - ورتو دست اندر مناصب می‌زنی

3677- Sen mansıplarda bulunsan ve servet sahibi olsan da, onlar elimden gidecek diye, adeta can çekişirsin.

Bunun gibi:

گر شکر خواری است آن جان کندن است - هر چه جز عشق خدای احسن است

3678- Güzel Allah'ın aşkından gayrı her ne varsa, velev ki şeker yemek olsun, can çekişmekten başka bir şey değildir.

دست در آب حیاتی نازدن - چيست جان کندن سوی مرگ آمدن

3679- Can çekişmek nedir? Ölümüne doğru gitmek, ab-ı hayata el uzatamamak, yani içmemektir.

Hakk'tan gafil olmak, sağlıkta bile bir ölümdür. Allah'ı sevmek ve onunla meşgul olmak ise ab-ı hayat içmek demektir.

صد گمان دارند در آب حیات - خلق را دو دیده در خاک و ممات

3680- Halkın iki gözü, ölümden ve topraktır. Ab-ı hayatın mevcudiyetinde yüzlerce şek ve şüpheleri vardır.

Muhabbetullahın âşık bir kalp için ab-ı hayat olduğuna ve ona nail olanın ebedi bir hayata kavuştuğuna inanmazlar da, yalnız ölmeyi ve toprak olmayı görürler.

شب برو و تو بخشی شب رود - جهد کن تا صد گمان گردد نود

3681- Çalış ki, ab-ı hayatın varlığı hakkındaki yüz şüphen, hiç olmazsa doksana insin. Gece yürü. Sen uyursan gece gider.

Bu fani hayat, ebediyet sahasına nispetle gece gibidir. İşte o gece içinde seyr-ü süluka çalış da biraz yol al. Böyle yapmaz da, yatıp uyur ve o hayatı gafletle geçirirsen, gece gider, ömr-ü mukadder geçer; sen de yolculardan geri kalmış olursun.

پیش کن آن عقل ظلمت سوز را - در شب تاریک جوی آن روز را

3682- Karanlık gecede, aydınlık günü ara. Karanlıkları yakıp aydınlatan aklı, önüne al ve kendine kılavuz itti haz et.

آب حیوان جفت تاریکی بود - در شب بد رنگ بس نیکی بود

3683- Rengi kara olan gecede çok iyilik vardır. Ab-ı hayat karanlıklar içindedir.

İbadatın makbulü, riyadan uzak ve ihlase mukarin olanıdır. Böyle bir amel ise, aydınlık gündüzlerde değil, karanlık gecelerde olabilir. Çünkü gecenin karanlığı, saliki nazardan gizlediği gibi, tenhaliği da onu riyakârdan uzaklaştırır. Binaenaleyh Cenab-ı Pir'in buyurduğu gibi rengi kara olan gecede çok iyilik vardır. Kibar-ı evliyaullahtan bir zatı, vefatından sonra rüyada görmüşler ve ne halde bulunduğunu sormuşlar. "Zahire ve batına müteallik sözlerimin hiç faydası olmadı. Ancak geceleri kalkıp kıldığım iki rekât namaz makbule geçti" cevabını almışlar.

خواجہ خفت و دزد شب بر کار شد - خواب مرده لقمه‌ی مرده یار شد

3684- Ölü uyku ve ölü lokma yardım etti de, efendi uyudu. Gece hırsızı da, işine baktı.

Ot minder doldurur gibi tıka basa doldurulmuş bir mide, sahibine uyku verir ve kör kütük uyutur. O uyuyunca da gece hırsızı bulunan şeytan, onun değil teheccüde kalkmasına, yatsı namazı kılmasına bile mani olur.

ناریان خصم وجود خاکی‌اند - تو نمی‌دانی که خصمانت کی‌اند

3685- Ey insan! Sen düşmanlarının kimler olduğunu bilmiyorsun. Öğrenmiş ol ki, ateşten yaratılmış olanlar, yani şeytanlar, topraktan mahluk insanların düşmanlarıdır.

Şeytan ile Ebülbeşer arasında başlamış olan bu adavet, kıyamete kadar sürüp gidecektir.

همچنان که آب خصم جان اوست - نار خصم آب و فرزندان اوست

3686- Su, ateşin hasm-ı canı olduğu gibi, ateş de suyun ve onun çocuklarının düşmanıdır.

Cenab-ı Pir, bu beyit ile şeytanın ateşten, insanların ma-i meniden yaratılmış olduğuna işaret ediyor. “Su ile ateş arasında tabiaten düşmanlık bulunduğu, suyun ateşi söndürdüğü, ateşin suyu tebahhur ettirdiği gibi, şeytan ile insan da birbirine düşmanıdır” diyor.

خصم فرزندان آب است و عدو - آب آتش را کشتد زیرا که او

3687- Su, ateşi söndürür. Çünkü ateş, suyun ve evladının düşmanıdır.

Bundan sonra ateşin diğer bir manasını beyan için Hazreti Mevlâna buyuruyor ki:

کاندر او اصل گناه و زلت است - بعد از آن این نار نار شهوت است

3688- Bundan sonra, yani ateşin nur-u hilkat olan şeytan demek olduğu anlaşılınca, bu ateş, bir de şehvet ateşidir ki, günahın ve zellenin aslı ve sebebi budur.

نار شهوت تا به دوزخ می‌برد - نار بیرونی به آبی بفسرد

3689- Dışarıdaki ateş su ile söner. Fakat içerideki şehvet ateşi, sahibini cehenneme kadar götürür.

ز آنکه دارد طبع دوزخ در عذاب - نار شهوت می‌نیار آمد به آب

3690- Şehvet ateşi, su ile sönmez. Çünkü azap hususunda, cehennem tabiatlıdır.

Kur'an'da buyrulmuştur ki, cehennemlik olanlar oraya doldurulduktan sonra Cenab-ı Hakk, cehenneme: “*Doldun mu, doydun mu?*” diye soracak, o da: “*Daha var mı?*” cevabını verecektir.

Şehvet de böyledir. Doymasına imkân yoktur. Ne kadar bulursa, bir o kadarını da ister.

نور کم اطفاء نار الکافرین - نار شهوت را چه چاره نور دین

3691- Şehvet ateşinin çaresi nedir? Din nurudur. Nasıl ki, cehennem müminlere: “Ey mümin! Çabuk geç. Senin nurun benim ateşimi söndürüyor” diyecektir.

نور ابراهیم را ساز اوستا - چه کشتد این نار را نور خدا

3692- Bu ateşi ne söndürür? Allah'ın nuru. İbrahim Peygamber Aleyhisselamın nurunu, kendine usta itti haz et.

Malum ya, Nemrut, İbrahim Aleyhisselamı muazzam bir ateşe attırmıştı. Fakat İbrahim Aleyhisselamda bulunan nur-u ilahî, Nemrut'un narına galebe etti. Ve onu söndürdü. Sen de onu numune itti haz ederek, şehvet narını tevhit nuruyla söndürmeye çalış ki:

وارهد این جسم همچون عود تو - تا ز نار نفس چون نمرود تو

3693- Nemrut gibi olan nefsinin ateşinden, ağaç misali bulunan cismin kurtulsun.

او به ماندن کم شود بی هیچ بد - شهوت ناری به راندن کم نشد

3694- Şehvet ateşi, sarfetmekle eksilmez. Onu muattal bırakmaktan ve o suretle azaltmaktan başka çare yoktur.

کی بمیرد آتش از هیزم کشی - تا که هیزم می نهی بر آتشی

3695- Ateşe odun attıkça, o ateş nasıl söner?

Nefsin arzusuna uymak ve onun her dilediğini yapmak, adeta onun ateşine odun atmak gibidir. Peyderpey içine odun atılan bir ateş hiç söner mi?

ز انکه تقوی آب سوی نار برد - چون که هیزم باز گیری نار مرد

3696- Odunu ateşin içinden çeker çıkarırsan, ateş söner. Allah'tan korkmak ve müttekiyane hareket etmek de, o ateşe su götürmek ve dökmek olur.

کاو نهذ گلگونه از تقوی القلوب - کی سیه گردد ز آتش روی خوب

3697- Güzel bir yüz, ateşten nasıl siyahlanır. O yüz ki, sahibi ona "tekvelkulub"dan düzgün sürmüş ola.

Sure-i Hac'daki:

Arapça, Sure Hac ayet 32

"Her kim Allah'ın alametlerini, yani emir ve hükümlerini büyük bilir, tazim ve tatbik ederse, o tazim ve tatbik, kalplerin ittikasındandır."

Kalben mütteki olan müminler, Allah'ın evamirini ve ahkâmını büyük bilirler ve mucibince hareket ederler, ayet-i kerimesine işarettir. İşte böyle müttekiyane harekette bulunmak, vech-i ibadete düzgün yüz sürmek kabilinden olur ki, öyle bir yüz, şehvet ateşiyle siyahlanmaz.

"EMİR-ÜL MÜMİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANH DEVRİNDE MEDİNE ŞEHRİNDE YANGIN ÇIKMASI"

آتش افتادن در شهر به ایام عمر

همچو چوب خشک می خورد او حجر - آتشی افتاد در عهد عمر

3698- Ömer'in hilafeti devrinde Medine'de bir yangın oldu ki, taşları kuru odun gibi yakıyordu.

Bu yangın, hadiste beyan buyrulan ve Hicretin 654. yılında zuhur eden tarihi ateş değildir. Vuku bulacağını Aleyhisselat Efendimizin mucize olarak haber verdiği o ateş, Allah-ü a'lem, Medine civarında bir yanardağ patlaması ve lavlarının şehir-i mübarek yakınlarına kadar akması idi.

Hadisler şunlardır:

"Hicazda ateş zuhur etmeyince kıyamet kopmaz."

"Hicaz arazisinden bir ateş çıkacak ve Şam civarındaki Busra beldesinde bulunan develerin boyunlarını aydınlatacaktır."

"Hicaz vadilerinden birinde ateş seli akmayınca kıymet kopmaz. O ateşin ziyasıyla Busra-yı Şam'daki develerin boyunları aydınlanacaktır."

Filvaki 654 Cümadelahiresinin birinci günü Medine'de bir zelzele oldu. Civardaki dağlardan korkunç sesler işitildi. Kesif bir duman ortalığı kapladı. İmam-ı Cafer-i Sadık'ın oğlu Aliyy-ül Arzi'nin mezarı civarına kadar geldi, orada durdu ve söndü. Lavların sönmüşü bulunan siyah ve sivri kayalar hala orada görülmektedir. Bu ateş hakkında fazla malumat almak için Eyüp Sabri Paşa merhumun Mirat-ı Medine isimli eserinin 266. sayfasından aşağısı okunmalıdır.

Bahsimizin mevzuunu teşkil eden ateş, Medine şehrinde çıkmış büyük bir yangındı.

تا زد اندر پر مرغ و لانه‌ها - در فتاد اندر بنا و خانه‌ها

3699- Bu yangın, binaları ve evleri yaktığı gibi, kuş yuvalarını ve kuşkanatlarını da ihrak etmişti.

آب می‌ترسید از آن و می‌شگفت - نیم شهر از شعله‌ها آتش گرفت

3700- Şehrin yarısı kıvılcımlardan tutuştu. O ateşin şiddetinden, su bile korktu, şaşırıldı.

بر سر آتش کسان هوشمند - مشک‌های آب و سرکه می‌زدند

3701- Akli eren kimseler, ateşe su ve sirke kırbalarını döküyorlardı.

Lakin:

می‌رسید او را مدد از بی‌حدی - آتش از استیزه افزون می‌شدی

3702- Ateş inadına artıyordu. Sanki ona âlem-i ıtlaktan imdat geliyordu.

کاتش ما می‌نمیرد هیچ از آب - خلق آمد جانب عمر شتاب

3703- Halk koşarak Hz. Ömer'e geldiler ve: "Ateş, su ile sönmüyor" dediler.

شعله‌ای از آتش بخل شماسست - گفت آن آتش ز آیات خداست

3704- Halife, dedi ki: "O ateş, Allah'ın alametlerindendir. Sizin hasisliklerinizin bir kıvılcımıdır."

بخل بگذارید اگر آل منید - آب بگذارید و نان قسمت کنید

3705- Su dökmeyi bırakın da, ekmek dağıtın. Eğer benim âlim, yani mensubum iseniz hasisliği terk edin.

Hazreti Ömer, maddi nara, manevi nur olan sehavetle mukabeleyi emretmiş ve böyle afetlerin dine ve hüsn-ü ahlaka temessükle beraber, Allah'a iltica ile zail olacağını anlatmak istemişti.

ما سخی و اهل فتوت بوده‌ایم - خلق گفتندش که در بگشوده‌ایم

3706- Halk, ona dediler ki: "Kapımızı açmıştık. Biz öteden beri cömerdiz, vergili kimseleriz."

دست از بهر خدا نگشاده‌اید - گفت نان در رسم و عادت داده‌اید

3707- Hz. Ömer, dedi ki: "Siz verdiğiniz ekmeği resim, adet, belki gösteriş olarak veriyordunuz. Elinizi Allah rızası için açıp da infak ve tasaddukta bulunuyordunuz."

"Sadaka vermek belayı defeder" hadis-i şerifi muktezasınca, eğer Medine ahalisi verdiklerini sadakaları Allah rızası için vermiş olsalardı, o yangın belasına uğramayacaklardı.

نه از برای ترس و تقوی و نیاز - بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز

3708- Verdiğiniz iftihar içindir, boş yeredir, naz içindir. Allah korkusu, takva ve niyaz için değildir.

Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de ensar-ı kiram, yani Medine ahalisini medheylemiş ve Sure-i Haşr'da:

Arapça, Sure-i Haşr ayet 9

“Onlar ki, hicret ve iman makamı bulunan Medine’de yerleşmişlerdi. Muhacirlerden evvel yanlarına hicret eyleyenleri severler ve o muhacirlere verilen şeylerden dolayı nefslerinde haset duymazlar; o verilen şeylere kendileri için ihtiyaç bulunsa bile, muhacirleri nefslerine tercih ve takdim ederler. Her kim nefsinin hasisliğinden vikaye olursa, işte onlar feyz-ü felah bulacaklardır” buyurmuştur.

Bu ayete karşı Hazreti Ömer’in sözleri muhalif gibi görünmektedir. Fakat ayet sabikin-i ensar ve Peygamber devrindeki asıl Medineliler hakkındadır. Hazreti Ömer devrinde ise, hariçten birçok kimse gelmiş ve Medine’de yerleşmişti. İhtimal ki, Cenab-ı Faruk’un tekdiri, sonradan gelenler içindi. Hazreti Mevlâna, Ömer-ül Faruk’un şu nasihatini naklettikten sonra, buyuruyor ki:

تیغ را در دست هر ره زن مده - مال تخم است و به هر شوره منه

3709- Mal, tohum gibidir. Onu çorak yere atma ki, o aynen yol kesen haydudun eline kılıç vermek gibidir.

İnfakın ve tasaddukun da ehli vardır. Bir sarhoşa, bir fasıka yardım etmek, çorak yerde tohum ekmek ve bir haydutun eline silah vermek gibi olur.

همنشین حق بجو با او نشین - اهل دین را باز دان از اهل کین

3710- Din ehli ile kin ehlini ayırt et. Celis-i ilahî olanları, yani daima Hakk’ı zikir eyleyenleri ara ve onlarla otur.

Bir hadis-i kutside: **“Ben, beni zikredenlerin yanındayım”** buyrulmuştur. Allah ile oturmak isteyenler, onu zikretmelidirler.

کاغه پندارد که او خود کار کرد - هر کسی بر قوم خود ایثار کرد

3711- Herkes kendi kavmine isar eder, yardımda bulunur. Ahmak bir kimse ise, bir iş yapmış oldum zannıyla aptallık eder.

Her şeyde olduğu gibi seha ve ata hususunda da ihlas lazımdır, yani verilecek bir şeyin Allah rızası için verilmesi ve ancak erbabına yardım edilmesi şarttır. Yoksa şu herif fasık ve facir ama akrabadan bulunmuş, diyerek ona muavenet göstermek, sadaka vermek değil, aptallık etmek olur. Çünkü o veriş, herifin yapacağı fık-u fücra yardım eder.

Bundan sonra ihlas nasıl olur, muhlis kimdir? Onu beyan için Hazreti Mevlâna buyuruyor ki:

“EMİR-ÜL MÜMİNİN ALİ KEREMALLAHÜ VECHENİN YÜZÜNE BİR DÜŞMANIN TUKÜRMESİ VE HAZRETİ ALİ’NİN KILICINI ELİNDEN ATMASI”

خدا و انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علی علیه السلام و انداختن علی
شمشیر را از دست

شیر حق را دان مطهر از دغل - از علی آموز اخلاص عمل

3712- Amelde ihlasın nasıl olacağını Ali'den öğren. O Allah'ın arslanının hile ve hudadan pak ve mutahhar bil.

زود شمشیری بر آورد و شتافت - در غزا بر پهلوانی دست یافت

3713- Muharebede bir pehlivan galip geldi ve süratle kılıcını çekti.

افتخار هر نبی و هر ولی - او خدو انداخت در روی علی

3714- O pehlivan, her peygamberin ve her velinin iftihar ettiği Aliyy-ül Mürteza'nın yüzüne tükürdü.

سجده آرد پیش او در سجده‌گاه - آن خدو زد بر رخی که روی ماه

3715- Öyle bir yüze tükürdü ki, kamer onun huzurunda, yüzünü yerlere sürerdi.

کرد او اندر غزایش کاهلی - در زمان انداخت شمشیر آن علی

3716- Hazreti Ali derhal kılıcını attı ve onu öldürmek hususunda ağır davrandı.

Öldürmekten vazgeçti.

وز نمودن عفو و رحمت بی‌محل - گشت حیران آن مبارز زین عمل

3717- O muharip, bu işe ve yerinde olmayan şu afv-ü merhamete karşı şaştı.

از چه افکندی مرا بگذاشتی - گفت بر من تیغ تیز افراشتی

3718- Dedi ki: "Katlim için keskin kılıç çekmiştin, sonra kılıcı neden attın, beni niçin sağ bıraktın?"

تا شدی تو سست در اشکار من - آن چه دیدی بهتر از پیکار من

3719- Benimle uğraşmaktan daha iyi ne gördün ki, beni avlamak hususunda gevşek davrandın?

تا چنان برقی نمود و باز جست - آن چه دیدی که چنین خشم نشست

3720- Ne gördün ki, böyle hiddetin birdenbire yatıştı. Şimşek çakan gazabın geri fırladı?

در دل و جان شعله ای آمد پدید - آن چه دیدی که مرا ز آن عکس دید

3721- Ne gördün ki, o görüşünün aksinden benim kalbimde ve ruhumda bir şule zuhura geldi?

که به از جان بود و بخشیدیم جان - آن چه دیدی برتر از کون و مکان

3722- Ne gördün ki, o görüşün yüksek ve ruhta âla idi? O münasebetle benim de hayatımı bağışladın.

در مروت خود که داند کیستی - در شجاعت شیر ربانی ستی

3723- Yiğitlikte Allah arslanısın, insanlıkta ise nasıl bir zat olduğunu kim bilir?

کآمد از وی خوان و نان بی شبیه - در مروت ابر موسایی به تیه

3724- İnsanlıkta Musa'nın Tih çölündeki bulutuna benziyorsun ki, ondan dünya nimetine benzemez sofraya ve ekmek inmişti.

Kıssa malum. Yusuf Aleyhisselamın daveti üzerine, Yakup Aleyhisselam oğulları ve torunları ile birlikte Mısır'a gitmiş ve orada yerleşmişti. Beni İsrail, yani Yakup oğulları orada çoğaldılar. Fakat Firavunların mezalimine uğradılar. Sonra Hazreti Musa, Firavun'u imana getirmeye ve Beni İsrail'i "Arz-ı Mevud" denilen Filistin'e götürmeye Allah tarafından memur edildi. Firavun, imana gelmedi. Lakin gördüğü mucizeler üzerine Beni İsrail'in sahraya çıkıp dini ayin yapmasına mücadele verdi. Beni İsrail, yani Yahudiler Sina arazisine doğru süratle gidiyorlardı. Sonra Firavun, bunlara izin verdiğine pişman oldu. Geri çevirmek üzere, ordusuyla takibe çıktı ve Şap denizi kenarında yetişti. Yahudiler müşkül bir mevkide kalmışlardı. Önlerinde deniz, arkalarında Firavun ve ordusu vardı. O vakit emr-i ilahî ile Hazreti Musa asasını denize vurdu. On iki yol açıldı. Beni İsrail'in on iki Sıbtı o yollardan yürüyüp karşı tarafa geçtiler. Firavun ile ordusu da arkalarından yürüdüler. Fakat açılmış olan mucize yolları kapandığı için boğuldular.

Beni İsrail, Filistin civarındaki "Cebbarin", yani "Amalika" kavmi ile harp ederek beldelerine girmeye memur edilmişti. Harp etmek istemediler. Allah'a isyan eylediler. Ceza olarak da, kırk sene Tih sahrasında dolaşmak mahkum oldular. O dolaşma esnasında, Cenab-ı Hakk onları "Selva" denilen kuşlar ve "Men", yani "Kudret helvası" denilen bir nevi tatlı ile besledi. Nitekim bu vakıa Sure-i Bakara'da şu suretle hikâye buyrulmaktadır:

Arapça, Sure Bakara ayet 57

"Ey asr-ı Muhammedi'de bulunan Yahudiler! Ecdadınızı Tih çölünde bulutla gölgelendirmiştik. Ve size, yani cedlerinize men ile selva indirmiştik de size rızık verdiğimiz iyi şeylerden yiyin demiştik. Fakat ertesi güne saklamayın emrini de vermiştik. Hâlbuki onlar, bu emri dinlemediler. Kendilerini bir gün besleyen Allah'ın ertesi gün de besleyeceğine güvenmediler. Binaenaleyh, gökten gelen o nimetler kesildi. Onlar bu itimatsızlığı göstermekle bize zulmetmediler, lakin kendi nefislerine zulmetmiş oldular."

Bahis münasebetiyle hatıram geldi: Harb-i umumi içinde harici düşmanlarla uğraşırken bir de dâhili muhtekirler zuhur etmişti ki, bu melunlar, efrad-ı milleti aç bırakıp kasalarını dolduruyordu. Naçar kalmış ve şöyle demeye mecbur olmuştuk.

*Yağmal ebr-i keremden men ile selva bize,
Vadi-i Tih oldu zira şimdiki Dünya bize.
Eyd-i Firavuniyanda kaldık ey Musa-yi vakt,
Lütf u ihsan et de göster yed-i beyza bize*

Sefalet ve açlık arasında İngiliz teyyareleri de ara sıra gelip bomba atıyorlardı. Şu kıta da o felaketin hazin bir hatırasıdır:

*İhtikârın yed-i melununa duçar olarak,
Dehen-i cuûmuza maidene açmışken,
Bir de tayyare zuhur eyledi Rabbim; keremet,
Men ü selva yerine bomba mı yağsın gökten.*

Bulutun Beni İsrail'i gölgelendirmesi ve ondan men ve selva dökülmesi, Beni İsrail için umulmadık bir nimet menbası olmuştu. Hazreti Ali, o pehlivanı öldürecek iken kılıcını atıp katlinden vazgeçmesi de, onun için, beklenilmedik bir atıfet idi. Binaenaleyh Hazreti Mevlâna, pehlivan lisanından Cenab-ı Murteza'yı Tih çölündeki Musa bulutuna benzetiyor ve o vakıadan bir parça bahsediyor:

پخته و شیرین کند مردم چو شهد - ابرها گندم دهد کان را به جهد

3725- Bulutlar rahmet yağdırıp buğday yetiştirir. Fakat insanlar çalışırlar, buğdayı un, unu ekmek ve bal gibi tatlı yaparlar.

پخته و شیرین بی زحمت بداد - ابر موسی پر رحمت بر گشاد

3726- Musa bulutu, merhamet kanadını açmış, selva kuşlarını pişmiş ve menni tatlı olarak zahmetsizce yağdırmıştı.

رحمتش افراشت در عالم علم - از برای پخته خواران کرم

3727- Kerem sofrasının hazır yiycileri için Cenab-ı Hakk'ın rahmeti, âlem de âlem, yani nişan ve âlâmet yükseltmiştir.

کم نشد يك روز از آن اهل رجا - تا چهل سال آن وظیفه و آن عطا

3728- Tam kırk yıl, o vazife ve o vergi ümitvar olanlardan bir gün eksilmedi.

گندنا و تره و خس خواستند - تا هم ایشان از خسیسی خاستند

3729- Ta ki, onlar hasisliklerinden pırasa, tere, marul gibi şeyler istemeye kalktılar.

Ve şükransızlıkta bulundular. Binaenaleyh, o semavi maide kesildi.

تا قیامت هست باقی آن طعام - امت احمد که هستند از کرام

3730- Ümmet-i Muhammed, ümmetlerinin büyüklerinden ve eftallerinden oldukları için, o semavî taam onlar hakkında kıyamete kadar bakidir.

Kadı Beyzavi Rahimehullah, tefsirinde yazıyor ki: "Sofiyeden bazıları, bu maideden murat gıda-yı ruh olan maarif-i ilahîyedir, demişlerdir. O maarif ve o hakayık ise, kıyamete kadar nazil olacak ve ehl-i irfanı doyuracaktır.

یطعم و یسقى کنایت زاش شد - چون ابیت عند ربی فاش شد

3731- "Ben Rabbimin indinde gecelerim; beni yedirir ve içirir," hadisi ulema arasında faş ve meşhur olunca itam-ü iska, o gıda-yı ruhtan kinaye oldu.

Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, bazen savm-i visal tutar, yani iftar etmeksizin birkaç gün oruçlu bulunurdu. Ashaptan bazıları, bu sünneti de yapmak istediler. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, onları men etti. "Ya Resulullah! Sen tutuyorsun ya!" dediler. Resulullah "Siz benim gibi değilsiniz. Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir" buyurdu. Cenab-ı Pir, bu hadisi naklettikten sonra diyor ki:

تا در آید در گلو چون شهد و شیر - هیچ بی تاویل این را در پذیر

3732- Bu hadisi, hiç tevil etmeksizin kabul et ki, boğazına bal ve süt gibi gelsin.

Hazreti Peygamber'in nezd-i ilahîde gecelemesini ve Allah'ın onu yedirip içirmesini teville kalkışma. Resul-u Ekrem'in söylediğini kabul et ki, senin boğazına da o itam-ü iskadan bir nasip verilsin.

چون که ببند آن حقیقت را خطا - ز آن که تاویل است و داد عطا

3733- Çünkü tevil: “Ata-yı ilahîyi reddetmek ve hakikati hata görmektir.”

Tevil: Bir sözü, bir münasebetle başka bir manaya sarf etmektir. Mesela:

Arapça, Sure Fetih ayet 10

“Allah’ın eli onların elleri üstündedir” ayetini, **“Allah’ın kudreti, onların kudretinden yüksektir”** manasına almak gibi. Eski âlimler böyle yapmazlardı. Nazm-ı Kur’an ve nas-ı hadisi olduğu gibi kabul ederler, ne demek olduğunu Allah’ın ve peygamberin ilmine havale kırarlardı. Sonrakiler, Batıniler gibi heriflerin bir takım batıl ve indi mana verdiklerini görünce, Kelamullah’ın müteşabihat kısmını teville mecbur oldular. Mesela “Yedullah”a “Kudretullah” diye mana verdiler. Lakin Hazreti Mevlâna, “Tevil yapmak, hakikat manasında hata görmekten ileri gelir” diyor ve devam ediyor:

عقل کل مغز است و عقل جزو پوست - آن خطا دیدن ز ضعف عقل اوست

3734- O hata görüş, teville kalkışanın aklındaki zaafıdır. Akl-ı küll, bir meyvenin içi, akl-ı cüzi ise kabuğu gibidir.

Gül bahçesinden maksat, mana âlemdir. Cenab-ı Pir, buyuruyor ki: “Eğer sen o âlemde bir rayiha alamıyorsan, kabahati orada değil, kendi burnunda ve beyninde, yani kabiliyetsizliğinde bul.”

Bundan sonra Hazreti Ali Kerremallahü vechenin mağlup ve azat ettiği o pehlivan lisanından, Cenab-ı Murteza’ya diyor ki:

مغز را بد گوی نی گلزار را - خویش را تاویل کن نه اخبار را

3735- Haberleri, hadisleri değil, kendini tevil et. Gül bahçesine değil, kendi beynine ve anlayışına kötü de.

شمه ای واگو از آن چه دیده‌ای - ای علی که جمله عقل و دیده‌ای

3736- Ey akıl ve nazardan ibaret olan Ali! Yani, her şeye akıllı eren ve her şeyin hakikatini gören veli, ne gördün ki, beni öldürmekten vazgeçtin? Ne gördüysen açıkça söyle.

آب علمت خاک ما را پاک کرد - تیغ حلمت جان ما را چاک کرد

3737- Sendeki hilim kılıcı, ruhumuzu parçaladı. İlminin suyu da, bizim topumuzu-toprağımızı yani, aslı toprak olan cesedimizi temizledi.

ز آن که بی‌شمشیر کشتن کار اوست - باز گو دانم که این اسرار هوست

3738- Bana açık söyle de bunun, Allah’ın esrarı olduğunu bileyim. Çünkü kılıcsız öldürmek, ancak onun işidir.

واهب این هدیه‌های رابحه - صانع بی‌آلت و بی‌جارحه

3739- Aletsiz, vasıtasız sanatkâr olan ve bu kıymetli hediyeleri veren Allah...

که خبر نبود دو چشم و گوش را - صد هزاران می‌چشاند هوش را

3740- İdrake yüzbinlerce neşe verir ki, onlardan iki gözün de, iki kulağın da haberi olmaz.

تا چه دیدی این زمان از کردگار - باز گو ای باز عرش خوش شکار

3741- Arşın güzel avlayan doğanı! Bu anda Allah'tan ne gördün, ne gibi bir ilhama mazhar oldun? İzah et.

چشمهای حاضران بر دوخته - چشم تو ادراک غیب آموخته

3742- Senin gözün gaybı idrak etmeyi öğrenmiş. Şairlerin gözleri dikili, yani kapalı bulunmakta...

و آن یکی تاریک می‌بیند جهان - آن یکی ماهی همی‌بیند عیان

3743- Mesela biri, kameri açıkça müşahede eder. Diğeri ise dünyayı karanlık görür.

این سه کس بنشسته یک موضع نعم - و آن یکی سه ماه می‌بیند به هم

3744- Üçten biri kameri etrafıyla görür. Görüşleri farklı olan bu üç kişi, bir arada oturmuşlardır.

Herkesin görüşü, maddi sıhhatine ve manevi kabiliyetine göredir. Mesela bir yerde oturan ve gökyüzüne bakan üç kişiden biri kameri ayan beyan görür. İkincisi zaf-ı basarı dolayısıyla kamerin kursunu bile müşahede edemez. Dünyayı karanlık sanır. Üçüncüsü ise, nazar-ı kâmil ashabından olduğu için o bakınca hem kameri, hem ona nur veren güneşi, hem de güneşe o kuvveti ihsan eyleyen Kudret-i Hakk'ı rüyet eder. Durulan yerler bir olduğu halde, görüşler ve görünüşler böyle farklıdır.

در تو آویزان و از من در گریز - چشم هر سه باز و گوش هر سه تیز

3745- Her üçünün gözü açık, her üçünün kulağı keskin, yani iyi işitmektedir. Onların görüşü ve duyuşu sana malum, bana meçhuldür.

بر تو نقش گرگ و بر من یوسفی است - سحر عین است این عجب لطف خفی است

3746- Bu iş sihrin ta kendisi, acayip ve gizli bir lütf-i ilahîyedir ki, sana karşı kurt suretinden ibaret olan, bana Yusuf görünür.

هر نظر را نیست این هجده زیون - عالم ار هجده هزار است و فزون

3747- Âlemin sayısı onsekizbin yahut daha fazla ise de, bu onsekizbin âlem, her gözün zebunu değildir.

Herkesin gözü, o âlemleri müşahede edemez.

Mevcut âlemlerin onsekizbin olduğu bazı kitaplarda yazılıdır. Fakat bu tahdit doğru olmasa gerektir. Nitekim Hazreti Mevlâna da, ziyade olduğunu ima ediyor. Cenab-ı Hakk'ın bizden gizli kim bilir ne kadar âlemleri vardır.

ای پس سوء القضاء حسن القضاء - راز بگشا ای علی مرتضی

3748- Ey kendisinden Allah'ın razı olduğu Ali ve suulkazadan, yani felaketten sonra hüsnülkazayı, yani, saadeti temsil eyleyen veli! Bu işteki esrar perdesini aç.

یا بگویم آن چه بر من تافته ست - یا تو واگو آن چه عقلت یافته ست

3749- Ya sen aklının idrak ettiğini izah eyle yahut ben, bana layık olanları söyleyeyim.

می‌فشانی نور چون مه بی‌زبان - از تو بر من تافت چون داری نهان

3750- Senden bana bir nur parladı. Bunu nasıl gizleyebilirsin? Sen ay gibi söylemeksizin nur saçmaktasın.

شب روان را زودتر آرد به راه - لیک اگر در گفت آید قرص ماه

3751- Eğer ayın kursu söz söyleyecek olsa, gece yolcuları daha çabuk ilerletir.

بانگ مه غالب شود بر بانگ غول - از غلط ایمن شوند و از ذهول

3752- O yolcular yanılmaktan ve şaşkırmaktan emin olurlar. Çünkü ayın sesi, gulyabani sesine galip gelir.

چون بگوید شد ضیا اندر ضیا - ماه بی‌گفتن چو باشد رهنما

3753- Ay söylemeksizin nuruyla yol gösterince, söyleyecek olursa ziya içinde katmerli ziya olur.

چون شعاعی آفتاب حلم را - چون تو بابی آن مدینه‌ی علم را

3754- Sen ilim şehrinin kapısı ve ilim güneşinin şuasısın.
Bu beyit, "Ben ilim şehriyim, Ali o şehrin kapısıdır" hadis-i meşhuruna işaret eder.

تا رسد از تو قشور اندر لباب - باز باش ای باب بر جویای باب

3755- Ey ilim kapısı! Kapı arayan talibe açıl ki, kabuklar senin feyzinle taneye nüfuz edebilsin.

بارگاه ما له کُفُوءاً أحد - باز باش ای باب رحمت تا ابد

3756- Ey küfvî, nazîri olmayan Allah'ın, bargâhı ve rahmeti kapısı! Ebede kadar açık bulun.

ناگشاده کی گود کانا دری است - هر هوا و ذره‌ای خود منظری است

3757- Hava tabakaları ve zerreler bile, kudret-i ilahîyenin müşahedesi için birer penceresidir. Bir yerdeki kapı bulunur, o kapı nasıl kapalı durur?

در درون هرگز نجنب این گمان - تا بنگشاید دزی را دیدبان

3758- Gözcü, nöbetçi bir kimseye kapıyı açmayınca o kimsenin kalbinde kapının açılması zannı husule gelmez.

مرغ اومید و طمع پران شود - چون گشاده شد دزی حیران شود

3759- Kapı açılınca, o kimse hayran olur. Onun ümid-ü tamah kuşu uçmaya başlar.

Cenab-ı Hakk, Müfettiş-ül Ebvap'tır. Açtığı kapılardan biri de tevfik-i hidayet kapısıdır. Fakat açınca da oraya giriş ve orada yükseliş, ümit ve tamahın da fevkindedir.

سوی هر ویران از آن پس می‌شتافت - غافل ناگه به ویران گنج یافت

3760- Mesela bir gafil, bir viranede tesadüfen bir define bulur. Ondan sonra, define ümidiyle her harabeye koşar.

کی گهر جویی ز درویشی دگر - تاز درویشی نیابی تو گهر

3761- Ey salik! Sen bir dervişten hakayık ve maarif incisi bulmazsan, başka dervişten nasıl güher ararsın?

نگذرد ز اشکاف بینیه‌های خویش - سالها گر ظن دود با پای خویش

3762- Eğer zan, yıllarca ayaklarıyla koşsa, burnunun deliklerinden ileri gidemez.

Allah yolunda seyr-ü süluk kendi kendine olmaz. Mutlak bir mürşide ihtiyaç vardır.

غیر بینی هیچ می‌بینی بگو - تا به بینی نایدت از غیب بو

3763- Burnuna gayptan rayiha erişmeyince, ne kadar çabalasan da burnundan başka bir şey göremezsın.

“BANA GALİP GELİNCE KILICI ELİNDEN NASIL VE NİÇİN ATTIN, DİYE O KÂFİRİN ALİ KERREMALLAHÜ VECHEDEN SORMASI”

سؤال کردن آن کافر از امیر المؤمنین علی علیه السلام که بر چون منی مظفر شدی

شمشیر را از

دست چون انداختی

از سر مستی و لذت با علی - پس بگفت آن نو مسلمان ولی

3764- Sonra o yeni Müslüman olan veli, manevi bir mestlik ve bir lezzet sevkiyle dedi ki: “Ya Ali!”

تا بجنبد جان بتن در چون جنین - که بفرما یا امیر المؤمنین

3765- Ya Emir-ül Müminin! İzah buyur ki, o izahat ile ruhum, ana karnındaki çocuk gibi harekete gelsin.

می‌کنند ای جان به نوبت خدمتی - هفت اختر هر جنین را مدتی

3766- Seba-i seyyare denilen yedi yıldız, ana karnındaki her cenine bir müddet hizmet ederler.

Müneccimlere göre, yıldızların arz üzerinde bir takım tesiri varmış. O tesirat cümlesinden olmak üzere, rahm-i maderdeki nutfeye yedi seyyareden her birinin birer ay müddetle hizmeti ve terbiyesi olurmuş. İlk ayda Zuhale, ikinci ayda مشتری, üçüncü ayda Merih, dördüncü ayda Güneş, beşinci ayda Zühre, altıncı ayda

Utarit, yedinci ayda Kamer, sekizinci ayda yine Zuhal, dokuzuncu ayda yine Müşteri terbiye edermiş.

Güneşin terbiyesi müddetinde, yani dördüncü ayda cenin canlanır ve harekete başlarmış. Hazreti Mevlâna'nın o yeni Müslüman lisanından bu beyti irat etmesi, müneccimlerinin bu husustaki itikadını bildirmek ve dolayısıyla seyr-ü süluktaki bir hakikate işaret etmek içindir. Bir salık, iptida-yı sülukunda cenin gibidir. Seba-i seyyareye benzeyen bazı ulema ve meşayih, onu terbiye ederse de ruh veremez. O ruhu ancak güneş misali olan şeyh-i kâmil ve mükemmilin nazarı verebilir.

کافتابش جان همی بخشد شتاب - این جنین در جنبش آید ز آفتاب

3767- Bu cenin, güneşin tesirinden harekete gelir ki, güneş onu çabucak canlandırır.

این جنین تا آفتابش بر نتافت - از دگر انجم بجز نقشی نیافت

3768- Bu cenin, güneşin ziyasına maruz kalmayınca diğer seyyarelerden nakış ve suretten başka bir şey bulamaz.

در رحم با آفتاب خوب رو - از کدامین ره تعلق یافت او

3769- Cenin, rahimde iken hangi yol vasıtasıyla güzel güneşe taalluk peyda eder?

آفتاب چرخ را بس راههاست - از ره پنهان که دور از حس ماست

3770- Güneşin cenine tesir etmesi, bizim hissimizden uzak ve gizli bir yol vasıtasıyladır. Gökteki güneşin, birçok tesir yolu vardır.

و آن رهی که سنگ شد یاقوت از او - آن رهی که زر بیابد قوت از او

3771- O öyle bir yoldur ki; altın, toprak altında iken o vasıta ile güneşten rızkını alır. O öyle bir yoldur ki; yine o vasıta ile taş, yakut olur.

و آن رهی که برق بخشد نعل را - آن رهی که سرخ سازد لعل را

3772- O öyle bir yoldur ki; lal denilen kırmızı taşı kızartır ve at ayağındaki naldan kıvılcım çıkartır.

و آن رهی که دل دهد کالیوه را - آن رهی که پخته سازد میوه را

3773- O öyle bir yoldur ki; meyveyi pişirir, oldurur, korkak ve ahmak bir şahsa da cesaret verir.

Ey hakikat afitabı olan Ali! Suri güneş bunları yaptığı gibi, sen de manevi bir güneş olduğun için bana bambaşka bir ruh verdin ve kalbimi heyecana getirdin.

با شه و با ساعدش آموخته - باز گو ای باز پر افروخته

3774- Ey parlak kanatlı ve şah ile onun bileğine alışık bulunan doğan! Sualime cevap ver ve müşkülümü hallet.

ای سپاه اشکن به خود نی با سپاه - باز گو ای باز عنقا گیر شاه

3775- Ey hakikat şahının Anka avlayan doğanı! Ey askerle değil, yalnız başına ordular bozan ve kıran kahraman! Bu sırrı anlat.

باز گو ای بنده بازت را شکار - امت وحدی یکی و صد هزار

3776- Sen başlı başına bir ümmetsin ve bir kişi iken yüzbin kişi demeksin. Ey şahbaz-ı himmeti beni avlayan! İzahat ver ki:

اژدها را دست دادن راه کیست - در محل قهر این رحمت ز چیست

3777- Kahır mevkiinde bu merhamet nedendir? Ejderhaya fırsat vermek, kimin yoludur?

“EMİR-ÜL MÜMİNİN ALİ RADİYALLAHÜANHİN ELİNDEN KILICI ATMASINA O VAKİT SEBEBİN NE OLDUĞUNA DAİR CEVAP VERMESİ”

جواب گفتن امیر المؤمنین که سبب افکندن شمشیر از دست چه بود در آن حالت

بندهی حقم نه مأمور تتم - گفت من تیغ از پی حق می زنم

3778- Hazreti Ali, buyurdu ki: “Ben Allah rızası için kılıç vururum. Hakk’ın kuluyum, cesedin emrine tabîi değilim.”

فعل من بر دین من باشد گوا - شیر حقم نیستم شیر هوا

3779- Ben Allah arslanıyım, heva ve heves arslanı değilim yahut sancaklarda bulunup havanın tesiriyle saldırır gibi görünen arslan resmi değilim. Benim efalim dinimin şahididir.

من چو تیغم و آن زننده آفتاب - ما رمیت اذ رمیتم در حراب

3780- Ben “ma rameyte illa rameyte” ayetinin muharebede manasıyım. Ben kılıç gibiyim ki, o kılıcı hakikat güneşi benim elimle vurur.

Tiğ-i Afitab: Güneşin şuası manasına da gelir. Buna göre, ben güneşin şuası gibiyim ki, şuası aksettiren güneştir. Yani, şuasını fezaya nasıl aksettiriyorsa, kudret-i ilahîye de bana kılıç vurdurur mealı de anlaşılır.

Bir hadis-i kutside Hazreti Peygamber Aleyhi ve Alihi Salevatüallahilekber Efendimiz, lisan-ı ilahîden buyurmuştur ki: **“Kulum, nevafile edasıyla bana tekarrüpten hali kalmaz. Ta ki, ben onu severim; Onu sevince de, onun kulağı olurum, benimle işitir ve onun gözü olurum, benimle görür ve onun eli olurum, benimle tutar.”**

Hakk’a yakınlık iki türdür. Biri “Kurb-i feraiz”, diğeri “Kurb-i nevafile”dir.

Kurb-i feraiz: Farz amellere kemal-i ihlas ile devamın neticesidir. Bu makamda abd, Hakk’a alet olur, yani Hakk yapacağını kulu vasıtasıyla yapar. Nitekim Bedir gazasında Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz avucuna ufak taş parçaları alıp düşman safına atmış ve bu atış, o saftakileri sersem etmişti. Cenab-ı Hakk, bunu Kur’an-ı Kerim’de hikâye ederken buyuruyor ki: **“Ve ma rameyte iz rameyte ve lakinnallahe rama”, yani “Habibim! O taşları attığın vakit sen atmadın, lakin Allah attı.”**

Kurb-i nevafile: Feraizden fazla olarak yapılan amellerin semeresidir. Bu makamda Hakk, abda alet olur, yani kulun dilediğini yapar.

Demek ki, o esnada Resul-u Ekrem Efendimiz, Cenab-ı Hakk’ın atış iradesinin zuhuruına sebep olmuştu. İşte Cenab-ı Pir’in, Hazreti Murtaza lisanından **“Ben kılıcım, onu vuran Allah’tır”** demesi buna işarettir. Şah-vilâyet tarafından beyanata devam olunuyor.

غیر حق را من عدم انگاشتم - رخت خود را من ز ره برداشتم

3781- Ben yükümü, yani mevhum varlığımı yoldan kaldırdım. Hakk'tan gayrı ne varsa onu yok bildim.

حاجبم من نیستم او را حجاب - سایه‌ام من کدخدایم آفتاب

3782- Ben bir gölgeyim ki, efendim hakikat güneşidir. Ben onun kapıcısı mevkiindeyim, lakin ehl-i hicap değilim.

Hacip: Büyük adamların kapısında duran, gelenleri efendisine haber verip çağırانları içeriye koyan hadimdir. O, kapı dışarısında durmakla beraber, her vakit efendisinin yüzünü görebilir. Ehl-i hicap, yani efendisini göremez bir halde değildir. Çünkü her vakit yanına girebilir.

زنده گردانم نه کشته در قتال - من چو تیغم پر گهرهای وصال

3783- Ben vuslat cevahiriyle işlenmiş bir kılıcıam. Harp esnasında öldürmem, diriltirim.

باد از جا کی برد میغ مرا - خون نپوشد گوهر تیغ مرا

3784- Benim kılıcıamın cevherini, kan paslandırmaz. Benim bulutumu rüzgâr nasıl yerinden kaldırabilir?

Kılıcın paslanması, nahak yere kimseyi öldürmem; bulutun kalkması da, bulut gibi olan makam-ı manevinin heva-yı nefis ile sarsılması demektir.

کوه را کی در رباید تند باد - که نیم کوهم ز حلم و صبر و داد

3785- Ben saman değil; hilim, sabır ve adalet dağyım. Fırtına koca bir dağı nasıl kapıp götürebilir?

ز آن که باد ناموافق خود بسی است - آن که از بادی رود از جا خسی است

3786- Bir rüzgârla yerinden kalkan çörçöptür. Çünkü muhalif rüzgârlar pek çoktur.

برد او را که نبود اهل نماز - باد خشم و باد شهوت باد آز

3787- Gazap, şehvet ve tamah rüzgârları, ehl-i namaz olmayanları kapar götürür.

Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure Ankebut ayet 45

“Hakkıyla kılınan namaz, kılını fuhşiyattan ve muharremattan nehyeder” buyrulmuştur. Binaenaleyh gazap, şehvet ve hırs gibi ahlak-ı seyyielerine karşı namaz, sağlam ve yıkılmaz bir siperdir. Hakkıyla namaz kılan bir Müslüman, o gibi fırtınalardan emin olur. Ama denilecek ki, ben namaz kılıyorum, lakin o gibi fırtınalara kapılıyorum. Olabilir, fakat o kabahat namazda değil, onu kılında ve kılışındadır. Çürük ve mukavemetsiz bir tahta perde, elbette fırtınaya karşı duramaz, çatır çatır yıkılır.

ور شوم چون کاه با دم یاد اوست - کوهم و هستی من بنیاد اوست

3788- Ben bir dağım ki, varlığım onun binasıdır. Saman gibi olsam da rüzgârım, onun rüzgârıdır.

Seyr-ü sülukta “Temkin” ve “Telvin” diye iki mertebe vardır.

Temkin, salikin bir makamda karar kılması; telvin ise, makamdan makama geçmesi demektir. Hazreti Ali lisanından deniliyor ki: Ben temkin makamında dağ gibi sabitim, saman gibi olsam ve makamdan makama geçsem de, beni uçuran ve geçiren yine nefha-i ilahîye ve irade-i Rabbanîyedir.

نیست جز عشق احد سر خیل من - جز به باد او نجند میل من

3789- Benim meylim ve arzum, onun iradesi rüzgârından başka bir şeyle hareket etmez. Ehad ve Samed olan Allah'ın aşkı benim serhaylım, yani kumandanımdır ki, ruhanî ve cismanî kuvvetlerim onun emrine tabîîdir.

خشم را هم بسته‌ام زیر لگام - خشم بر شاهان شه و ما را غلام

3790- Gazap, padişahların şahı, fakat bizim kölemizdir. Ben gazabın ağzına gem takmış ve hareketlerini idareme tabîî kılmışımıdır.

خشم حق بر من چو رحمت آمده ست - تیغ حلمم گردن خشمم زده ست

3791- Hilminin kılıcı, gazabımın boynunu vurmuştur. Onun için Hakk'ın gazabı bana ayn-ı rahmet gelmektedir.

روضه گشتم گر چه هستم بو تراب - غرق نورم گر چه سققم شد خراب

3792- Tavanım harap olmakla beraber, nura gark olmuşumdur. Künyem Ebu Turab olduğu halde maarif ve hakayık bahçesiyim.

Tavanı yıkılmış bir binaya güneş aksedeceği için içerisi aydınlık olur. Bunun gibi varlığı harap olan bir zatın da derunu, ziya-yı tevhit ile parlar.

Ebu Turab: Hazreti Ali'ye taraf-ı Risaletten verilmiş bir künyedir ki, Cenab-ı Murteza bu künyeyi pek severdi. Haydar-ı Kerrar, Müreysi gazvesinde yere yatmış, üstü, başı, saçı, sakalı toprağa bulanmıştı. Aleyhisselat Efendimiz onu: “Kum eba turab”, yani “Ey toza, toprağa bulanmış! Kalk” diye uyandırdı ve kaldırdı.

Ettim der-i inayetini ya Ali meab

Bab-ı rızada bir kulunun eyle feth-i bab

Eyler nigâh-ı atıfetin haki kimya,

Ben hâk-i paye bir nazar et ya Ebu Tûrab.

Hazreti Ali, lisanından buyruluyor ki:

تیغ را دیدم نهان کردن سزا - چون در آمد علتی اندر غزا

3793- Gazada bir illet ve nefsanî bir garaz hasıl olunca, kılıcı gizlemeyi muvafık gördüm.

Gazadaki illet, o pehlivanın mağlup olunca Hazreti Ali'ye tükürmesi, garazı nefsanî de Cenab-ı Haydar'ın şu küstahlığa can sıkılmış olması idi. O halde iken onu öldürmüş olsa idi, Hakk rızası için değil, intikam almak için olacaktı. O münasebetle ve nefse muhalefet kastıyla hasmını öldürmekten vazgeçmişti. Nitekim kendisi de “Kılıcı gizlemeyi muvafık gördüm” diyor. Evet, bunun için yaptım.

تا که ابغض الله آید کام من - تا احب الله آید نام من

3794- Ta ki, namım, Allah için muhabbet edenlerden olsun. Ta ki, muradım, Allah için buğz-u husumet olsun.

تا که امسک الله آید بود من - تا که اعطا الله آید جود من

3795- Ta ki, benim cömertliğim Allah rızası için verenlerinki gibi olsun. İmsakım da Allah rızası için vermeyenlerinki gibi olsun.

جمله اللهم نيم من أن كس - بخل من الله عطا الله و بس

3796- Benim vermeyişim de, verişim de ancak Allah içindir. Ben tamamıyla lillah, yani Allah'a ait bir kulum, başka bir kimsenin adamı ve mensubu değilim.

Ebu Ümame Radiyallahü anh rivayetiyle Mesabih'de şöyle bir hadis vardır: **"Bir kimse Allah için birini sevse ve Allah için birini sevmese ve Allah için verse ve Allah için vermese iman-ı kâmil sahibi olur."**

İşte Cenab-ı Murteza'nın beyanatı bu hadis-i şerife işarettir.

نیست تخیل و گمان جز دید نیست - و آن چه الله می‌کنم تقلید نیست

3797- Benim Allah için yaptıklarım taklit değildir; rüyet ve muayene eseridir, tahayyül ve zan değildir.

آستین بر دامن حق بسته‌ام - ز اجتهاد و از تحری رسته‌ام

3798- Ben içtihat ve taharriden kurtulmuşum. Hakikate vasıl olmuş, yenimi hak ve hakikatin eteğine bağlamışım.

ور همی‌گردم همی‌بینم مدار - گر همی‌پریم همی‌بینم مطار

3799- Eğer uçacak olursam uçağın yeri, dönecek olursam döneceğim mahalli görürüm.

ماهم و خورشید پیشم پیشوا - ور کشم باری بدانم تا کجا

3800- Eğer bir yük kaldıracak olursam, onu nereye kadar götüreceğimi bilirim. Ben bir kamerim ki, hakikat güneşi, yani Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem önümde kılavuzdur.

بحر را گنجایی اندر جوی نیست - بیش از این با خلق گفتن روی نیست

3801- Halka bundan fazlasını söylemeye imkân yoktur. Çünkü deniz, bir nehrin yatağına sığmaz.

عیب نبود این بود کار رسول - پست می‌گویم به اندازه‌ی عقول

3802- Akılların ölçüsüne göre, basit bir surette söylüyorum. Bu tarzda söyleyiş ayıp değil, Resul Aleyhisselamın sünnetidir.

Bir hadis-i şerifte: **"Biz, peygamberler cemaati, insanların seviyesine inmeye ve insanların akılları alacağı tarzda söylemeye memuruz"** buyrulmuş; diğer bir hadis-i şerifte de: **"Nasa kendi aklınızın erdiği kadar değil, onların akılları kavrayacak derecede söyleyin"** emri verilmişti.

که گواهی بندگان نه ارزد دو جو - از غرض حرم گواهی حر شنو

3803- Ben garazdan azade, hür bir adamım. Hür bir kişinin şahadetini dinle ki, köle olanların şahitliği iki arpaya değmez, yani bir para etmez.

نیست قدری وقت دعوی و قضا - در شریعت مر گواهی بنده را

3804- Şeriatta, dava ve hüküm sırasında kölelerin şahitliği muteber değildir.

Çünkü efendisinin lehine şahadet etmesi tabiidir.

Hazreti Ali halife iken bir Yahudi kendisinden alacak davasında bulunmuş. Cenab-ı Murteza mahkemeye gitmiş, Yahudi ile yanyana ayakta durup muhakeme olunmuş. Yahudinin matlubunu verdiğiğine büyük oğlu Hazreti Hasan ile sadık kölesi Cenab-ı Kanber'i şahit göstermiş.

Yahudi bu adaleti görünce şaşırarak: "Emir-ül Müminin doğru söylüyor, benim matlubumu şu iki zatın yanında vermişti. Ben Müslümanların adaletini tecrübe için dava açtım. Şimdi davadan vazgeçiyorum ve Müslüman olacağım" diyerek ihtida etti.

بر نسجد شرع ایشان را به کاه - گر هزاران بنده باشندت گواه

3805- Sana binlerce köle şahitlik etse, şeriat onların şahadetini bir saman değerinde tutmaz.

Kabul etmez, zira köle efendisinin emrini infaza mecbur olduğundan onun lehinde ifade vermesi, belki yalan da söylemesi mümkündür.

از غلام و بندگان مسترق - بندهی شهوت بتر نزدیک حق

3806- Şehvet kulu olan bir kimse, Allah'ın kölelerin ve çalınmış satılmış olan eserlerin, insanlar nezdindeki itibarsızlığından daha değersizdir.

و آن زید شیرین و میرد سخت مر - کاین به یک لفظی شود از خواجه حر

3807- Harp esiri yahut satın alınmamış bir köle, efendisinin bir sözüyle, yani "seni azat ettim" demesiyle hür olur. Şehvet esiri olan ise tatlı yaşar, fakat çok acı ölür.

جز به فضل ایزد و انعام خاص - بندهی شهوت ندارد خود خلاص

3808- Şehvet kulu olan kimse, Allah'ın fazl-u kereminden ve inam-ı hasından başka bir vasıta ile o kayıttan kurtulamaz.

Olmadan cezb-i ilahî kimse;

Olamaz vasıl-ı Mevla gerçek;

Acizim kat-ı tarika ya Rab!

Tut yakamdan beni de kendine çek.

و آن گناه اوست جبر و جور نیست - در چهی افتاد کان را غور نیست

3809- Şehvet kulu olan, dibi bulunmaz bir kuyuya düşmüştür. Bu düşüş cebr ve zulüm değil, onun günahı icabıdır.

در خور قعرش نمی یابم رسن - در چهی انداخت او خود را که من

3810- O kendini öyle bir kuyuya atmıştır ki, ben onun dibine yetişecek ip bulamıyorum.

Sure-i Meryem'de buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Meryem ayet 58-59

"Hidayete nail kıldığımız ve kendilerini seçmiş olduğumuz kimseler, kendilerine Cenab-ı Rahman'ın ayetleri okununca ağlaya ağlaya secdeye kapanırlar. Onlardan sonra gelenler ise, namazı zayi ettiler, yani kılmadılar

ve şehvetlerine tabi oldular; nefsleri ne emrettiyse onu yaptılar. Onlar yakında dalaletlerinin cezasını görecekler ve cehennemde (gayya) denilen gayet derin bir kuyuya atılacaklardır.”

İşte Cenab-ı Pir'in: “Ben onun dibine yetişecek ip bulamıyorum” dediği kuyu bu gayyadır.

خود جگر چه بود که خارا خون شود - بس کنم گر این سخن افزون شود

3811- Bu kadarla iktifa ediyorum. Çünkü bu bahiste, söz uzayacak olursa onun dehşetinden sade ciğer değil, kayalar kan kesilir.

غفلت و مشغولی و بد بختی است - این جگرها خون نشد نر سختی است

3812- Bu ciğerlerin kan olmaması, sertliğinden, sahibinin gafletinden, dünya ile fazla meşguliyetindendir.

خون شو آن وقتی که خون مردود نیست - خون شود روزی که خونسود نیست

3813- O ciğer bir gün kan olur, ama o vakit kan oluşu fayda vermez. Sen, kan olmanın reddedilmediği bir zamanda kan ol!

Allah, peygamber ve evliya sözünden müteessir ve mütenassih olmayanların ciğeri, ölümleri esnasında yahut kıyamet gününde kan olacak, ama o vakit faydası olmayacaktır. Ey muhatap! Sen o gün gelmeden mütenassih ol ki, faydasını göresin.

Kölelerin şahadetinin makbul olmayışı bahsine avdetle deniliyor ki:

عدل او باشد که بنده ی غول نیست - چون گواهی بندگان مقبول نیست

3814- Mademki, kölelerin şahadeti makbul değildir. O halde şeytan ve nefis kölesi olmayan, hakikaten hür bir adam, şahid-i adildir.

ز آن که بود از کون او حر ابن حر - گشت ارسلناک شاهد در نذر

3815- Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz, imana gelmeyenleri inzar, yani korkutmak hususunda “inna erselnake şahida” hitabına mazhar oldu. Çünkü zat-i akdesi risalet, bütün kâinata karşı hür oğlu hürdü, yani hiç bir şeyin meclubu ve mağlubu değildi.

Sure-i Ahzap'taki birkaç ayet işaret ediliyor ki:

Arapça, Sure Ahzap ayet 45-48

“Ey Peygamber-i Ekber! Seni, halkın tasdik ve tekzibine şahit olmak, müminleri cennetle müjdelemek, kâfirleri cehennemle korkutmak üzere hakikaten biz gönderdik, Allah'ın izniyle insanları Allah'a davet etmek ve dünyaya parlak bir kandil olmak üzere biz irsal eyledik. Müminler için Allah tarafından pek büyük bir ihsan olduğunu ve nimetin onların amellerinden çok fazla olan cemal-i ilahî nimeti bulunduğunu onlara müjdele ve münafıklara itaat eyleme, onların sözünü dinleme, onların eza ve cefasına karşı kendilerini cezalandırmaya kalkışma. Onlar hakkında Allah'ı vekil ittihaz et! Allah'ın vekil olması da kâfidir.”

İşte Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, dünyada hiçbir kimsenin emrine tabi ve nefsanî hiçbir arzuya mutabi olmadığından, hürriyetin mertebe-i kusvasında bulunduğu için **“inna erselnake şahida”** hitabına mazhar olmuştu.

Keza ümmeti de:

Arapça, Sure Bakara ayet 143

“Böylece sizi adil, ifrat ile tefrit ve teşbih ile tenzih arasında mutavassıt bir ümmet kıldık. Resul-u Ekrem’in de size şahit olması ve sizi tezkiye etmesi için insanlara karşı peygamberlere şahit olasınız.”

Mahşerde ümem-i salifeden bazıları: “Bize peygamber gelmedi, tevhide dair bir şey duymadık” diyecekler ve o vakit Müslümanlar da, Kur’an-ı Kerim’den aldıkları malumat dolayısıyla, her millete bir peygamber gönderilmiş, hususiyle Kur’an-ı Kerim’de ismi geçen peygamberlerin, ümmetlerine lazım gelen tebliğatta bulunmuş olduklarına dair enbiya lehine şahadette bulunacaklar, Aleyhisselatü Vesselam Hazretleri de, onların şahid-i adil olduklarına dair tezkiyede bulunacaktır. Bu ayet-i kerime, bütün ümmete hitap eder gibi görünüyorsa da, zikr-i mutlak, irade-i mukayyet kabilindendir. Orada şahadet edecek olan ümmetin ancak havası ve ahrarıdır.

Hazreti Ali lisanından beyan ediliyor:

نیست اینجا جز صفات حق در آ - چون که حرم خشم کی بندد مرا

3816- Mademki hürüm, gazap beni bir esir gibi nasıl bağlayabilir? Burada, yani kalbimde Hakk’ın sıfatından başka bir şey yoktur. O halde beri gel.

ز آن که رحمت داشت بر خشمش سبق - اندر آ کازاد کردت فضل حق

3817- Beri gel ki, Allah’ın fazl-u keremi seni küfürden halas etti. Çünkü onun merhameti gazabına sabık ve faiktir.

Gark eder âlemleri bir katra ab-ı mağfiret,
Var kıyas et vüsati derya-yı rahmet niydüğün.

سنگ بودی کیمیا کردت گهر - اندر آ اکنون که رستی از خطر

3818- Beri gel ki, şimdi muhataradan kurtuldum. Sen bir taş gibi idin; Allah’ın fazl-u keremi iksiri, seni cevher haline getirdi.

چون گلی بشکفته در بستان هو - رسته‌ای از کفر و خارستان او

3819- Küfürden ve onun dikenliğinden kurtuldun, çünkü hüviyet servistanında bir gül açıldı.

تو علی بودی علی را چون کشم - تو منی و من توام ای محتشم

3820- Ey muhteşem pehlivan! Artık sen bensin, ben senim. Sen Ali oldun, Ali’yi nasıl öldüreyim?

O pehlivan saye-i Murteza’da imana gelmiş, şah-ı merdan ile uhuvvet derecesini bulmuş ve “Müslümanlar, bir nefis gibidir” hadisinin sırrına mazhar olmuştu. Binaenaleyh, Hazreti Ali lisanından ona karşı: “Sen bensin, ben senim” buyuruyor.

آسمان پیموده‌ای در ساعتی - معصیت کردی به از هر طاعتی

3821- Sen her türlü taattan iyi bir günah işledin de, bir an içinde gökleri tayyedip geçtin.

نی ز خاری بر دمد اوراق ورد - بس خجسته معصیت کان کرد مرد

3822- O adamın işlediği ne mübarek bir günahı ki, kendisini böyle manen yükseltti. Buna şaşılmasın, gül yaprakları da dikenli ağaçtan zuhur etmiyor mu?

“Nice günah vardır ki, işleyene merhamet kazandırır ve onu mağfirete ulaştırır”

Evet. Bir adam, hasbelbeşeriye, bir günaha girer. Sonra yüreği yanarak, gözünden nedamet yaşları akıtarak taib-ü müsteğfir olur. Hazreti Peygamber, **“Günahtan tevbe eden, hiç günahı olmayan gibidir”** buyuruyor. Sonra tevbenin nasıl olacağını **“Hakiki tevbe nedametten ibarettir”** hadisiyle beyan ediyor. Sonunda nedameti ve hakiki tevbeyi mucip olan bir günah, elbette riyakârane yapılmış taat ve ibadattan hayırlıdır. Hatta böyle bir günahı, ileri atlamakta fazla mesafe almak için birkaç adım geri gitmeye benzetirler. Çünkü böyle bir tövbekârın günahı affedilmekle beraber, manevi derecesi de yükselir.

*Taatin zevk-i sürurâveri hoştur amma,
Başka bir neşvesi var girye-i istiğfarın.
Ne kadar olsa birinde bulnur ucb ü gurur
İlticadır öbürü rahmetine gaffarın.*

Hazreti Mevlâna, buna dair misal irat ediyor:

می کشیدش تا به درگاه قبول - نی گناه عمر و قصد رسول

3823- Ömer’in Resul-u Ekreme olan kastı ve günahı, onu barigah-ı kabule kadar çekip götürmedi mi?

Cenab-ı Faruk, Ebu Cehil’in kız kardeşinin oğlu bulunduğu için Müslümanlığa adavet ve Müslümanlara eziyet etmek hususunda dayısı gibi hareket ediyordu. Hatta Aleyhisselatü Vesselam Efendimizi öldürmek için silahlanmıştı. Fakat hemşiresinin evinde Kur’an-ı Kerim sesi işitti. İçeriye girdi. Kız kardeşini ve eniştesi Said bin Zeyd’i dövdü. Sonra Taha Suresi yazılı bir sayfayı aldı ve okudu. O kaskatı kalbi birden yumuşayıverdi. Kalktı Huzur-u Risalet’e gitti. Maiyet-i Peygamberide bulunanlar, ona emniyet edemedikleri için kollarından tuttular. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri “Bırakın” diye buyurdu. Kendi gidip Ömer’in hamail kuşanmış olduğu kılıcını kayışından tuttu ve sarstı. O kahraman Ömer, dizlerinin üstüne çöktü ve hulus-u kalp ile Müslüman oldu. Hazreti Ömer’in iptidası günah olan şu hareketi, Müslüman oluşu gibi bir taat ile neticelendi. Bir misal daha:

می کشید و گشت دولت عونشان - نی به سحر ساحران فرعونشان

3824- Firavun’un Hazreti Musa ile imtihan etmeye kalkıştığı sihirbazların sonradan dökülen kanları, onlar için devlet ve hidayet olmadı mı?

Musa Aleyhisselamın elindeki asasının ejderha olup saldırmasını ve elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak şekilde parlamasını Firavun ve etbai sihir zannediyorlar, onları yapan Kelimullah’ı da sihirbaz sanıyorlardı. Ona mukabele için Mısır’da ne kadar sihirbaz varsa hepsi toplatılıp getirildi ve Hazreti Musa’nın karşısına çıkarıldı.

Sihirbazlar bir takım ipleri ve değnekleri yılan şeklinde gösterdiler. Seyirci olan halkı korkuttular. Fakat Cenab-ı Musa, asasını yere bırakınca kocaman bir ejderha oldu. Sihirbazların iplerini, değneklerini yuttu. Bunun üzerine sihirbazlar, Musa’nın yaptığı sihir değil, mucize olduğunu anladılar. Çünkü sihir olsaydı, onların ip ve değnek olduğu meydana çıkacak, lakin ipler ve değnekler ortada kalacaktı. Binaenaleyh, Mısır sihirbazları Musa’nın ve Harun’un Rabbine iman ettik

diye secdeye kapandılar. İşte bunların ilk hareketleri bir seyyie idi. Fakat hidayet ve mağfiret ile neticelenmişti. Eğer o günahı, yani Hazreti Musa ile imtihana kalkışmak küstahlığını irtikâp etmemiş olsalardı:

معصیت طاعت شد ای قوم عصات - کی بدیدندی عصا و معجزات

3825- Musa'nın esasını ve mucizelerini nasıl görürlerdi? Ey asi kavim! Demek ki, yerine göre masiyet, taat yerine geçiyor.

چون گنه مانند طاعت آمده ست - ناامیدی را خدا گردن زده است

3826- Rahmet-i ilahîyeden ümit kesmeyi, Allah menetmiş, bazı yerde günah, taat haline gelmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de buyrulmuştur ki:

Arapça, Sure Zümer ayet 53

"Habibim! De ki: Ey günah irtikâbı ile nefslerine zulmetmiş olan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz! Allah hakikaten bütün günahları mağfiret buyurur. Zira o gafur ve rahim bir Huda-yı Kerim'dir."

İbn-i Abbas'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerif vardır ki, mealî şöyledir: **"Eğer siz günah etmemiş olsaydınız, Allah başka bir kavim yaratır, onlar günah işlerler, Allah da onları affederdi."**

Günaha girmek acz-i beşeri icabıdır. Ömer Hayyam, "Günah işlemiş bir adam nasıl yaşamıştır? Söyle" der ki, doğrudur. Cenab-ı Hakk'ın "Afîv" ve "Gafur" isimleri vardır ki, bunların muktezası da günahkârın bulunmasıdır. Günahkârlar olmasaydı Hakk'ın afîv ve gafur tecellisi nasıl zuhura gelirdi?

Şive-i mağfirete cürm-ü günehtir bais

طاعتی اش می کند ر غم و شات - چون مبدل می کند او سیئات

3827- Allah; vaşi, yani gammaz ve şeytanların körlüğüne, halkın seyyiatını hasenata tebdil eder.

Sure-i Furkan'daki bir ayete işaret ediliyor ki:

Arapça, Sure Furkan ayet 68-70

"Allah ile beraber başka bir ilaha dua ve ibadet etmeyenler, dinî muharebelerden maada Allah'ın haram kıldığı katl-i nefis cinayetinde bulunmayanlar, zina fiilini de irtikâp etmeyenler... Her kim bunları yaparsa, günahkârlığının cezasını görür. Bu fiillerin mürtekibi olan, kıyamette iki katlı olarak azaba uğrar ve hor hakir olarak cehennemde ebediyen muazzep olur. Ancak tevbe ve iman ederek salih ameller işleyenler müstesnadır ki, Allah onların seyyiatını hasenata tebdil eder. Cenab-ı Hakk, gafur ve rahimdir."

Nakledilen ayetlerle, hadislerden anlaşılmıştır ki, insan için en büyük günah, Allah'ın rahmetinden ümit kesmektir. "Allah beni affetmez!" demek, benim günahım onun mağfiretinden büyük demek gibi olur. Binaenaleyh, mademki insanız, hepimiz halimize göre günahkârsınız. Onun için Rahmet-i Hakk'a iltica etmeli, kalbimiz yanarak, "Aman Ya Rabbi!" demeliyiz. Tевbe ve istiğfarda bulunmalıyız. Emin olmalıyız ki, Rahmet-i ilahîye, kulunun aman demesine karşı durmaz.

و ز حسد او بطرقه گردد دو نیم - زین شود مرجوم شیطان رجیم

3828- Allah'ın afv ve mağfiretinden ve seyyiatı hasenata tebdil etmesinden şeytan mercum ve mağmum olur. Adeta hasedinden çatlar, iki parça olur.

ز آن گنه ما را به چاهی آورد - او بکوشد تا گناهی پرورد

3829- Şeytan, bizi günaha sokmaya ve günah dolayısıyla kuyuya düşürmeye, yani cehenneme götürmeye çalışır.

گردد او را نامبارك ساعتی - چون ببیند کان گنه شد طاعتی

3830- Şeytan, bir insanın işlediği günahını taata, yani seyyiatını hasenata tebdil ettiğini görünce, zaman ona uğursuz olur.

Hazreti Mevlâna bu beyanatta bulunduktan sonra, Cenab-ı Murtaza lisanından o yeni Müslümana diyor ki:

تف زدی و تحفه دادم مر ترا - اندر آ من در گشادم مر ترا

3831- Sana kapıyı açtım, içeriye gir. Sen bana tükürmüştün, ben sana hediye veriyorum.

پیش پای چپ چه سان سر می‌نهم - مر جفاگر را چنینها می‌دهم

3832- Bana cefa edene, böyle ihsanda bulunur ve sol ayağa karşı bu veçhile tevazuda bulunursam...

گنجها و ملکهای جاودان - پس وفاگر را چه بخشم تو بدان

3833- Bana vefakâr olana neler vereceğimi sen anla ki, onlar ebedî hazineler ve sermedî saltanatlardır.

“EMİR-ÜL MÜMİNİN ALİ KERREMALLAHÜVECHENİN RİKABDARI KULAĞINA HAZRETİ PEYGAMBER SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN: ALİ, SENİN ELİNLE ŞEHİT OLACAKTIR, BUYURMASI”

گفتن پیغامبر علیه السلام به گوش رکابدار امیر المؤمنین
علی علیه السلام که کشتن علی بر دست
تو خواهد بودن خبرت کردم

نوش لطف من نشد در قهر نیش - من چنان مردم که بر خونی خویش

3834- Ben öyle bir adamım ki, kendi katilim olacak kimseye bile, lütfumun tatlılığını, kahır acılığına tebdil etmemişimdir.

کاو برد روزی ز گردن این سرم - گفت پیغمبر به گوش چاکرم

3835- Bir gün hizmetçimin başımı keseceğini, Hazreti Peygamber onun kulağına söyledi.

که هلاکم عاقبت بر دست اوست - کرد آگه آن رسول از وحی دوست

3836- Resulullah Hazretleri, vahy-i ilahîden mülhem olarak beni de haberdar etmişti ki, akıbet ölümüm, onun elinden olacaktı.

Müreysi Gazvesi'nde Hazreti Ali, kum üstüne yatmış uyumuş, saçı sakalı, kuma bulanmıştı. Aleyhisselatü Vesselam, onu öyle görünce “Kum Eba Turab”, yani

“Ey toza toprağa bulanmış! Kalk!” hitabıyla uyandırdı ve **“Ya Ali! Sana evvelkilerin en şakisi ile sonrakilerin en bedbahtını haber vereyim mi?”** buyurduktan sonra, **“Birincisi, Salih Peygamberin devesini sinirleyen, yani arka bacaklarının sinirlerini kesip öldüren; ikincisi de, buraya vurup bunu kana bulayacak olandır”** diye, Cenab-ı Eba Turab’ın başını ve sakalını işaret buyurmuştu.

Bu şaki ise, Abdullah bin Mülcem denilen herifti.

İbn-i Mülcem’in kim ve nasıl mahluk olduğunu anlamak için biraz tarihî malumata ihtiyaç vardır:

Hazreti Osman Radiyallahü anh şehit olmuş, Cenab-ı Ali etrafın ısrarıyla hilafete intihap olunmuştu. Fakat ashaptan bazıları bu intihaba muhalif bulundular. “Evvela katillerin kıssası icra edilsin, ondan sonra da halife seçilsin” dediler ve yanıldılar. Çünkü ortada hükümet yoktu. Hükümet ve halife olmadan kısas emrini kim verecekti? Sonra Medine’ye gelen ihtilalcilerin sayısı binleri buluyordu. Bunların hepsi fiilen değilse bile, fikren katillerle beraberler. İçlerinden birini tutmak, hepsini yeniden ayaklandırmak olacaktı. Hazreti Ali’ye biat etmeyenlerden bir kısmı bi-taraf durdular. Bazıları da, silahla muhalefete kalkıştılar. Bu silahlı muhaliflerin en zorlusu Muaviye bin Ebi Süfyan’dı.

Hazreti Ömer devrinde Şam valisi tayin edilmiş, Hazreti Osman zamanında mevkiinde kalmış, yirmi senelik vilâyeti müddetinde bütün Şam halkını kendisine taraftar yapmıştı. Binaenaleyh, karışıklıktan istifade ile vilâyetini saltanata tebdil etmek hevesine düştü ve Emir-ül Müminin’e karşı koymaya kalkıştı. Ali ve Muaviye orduları “Sıffin” mevkiinde karşılaştılar.

Hazreti Ali ordusunun süvari kumandanı Ammar bin Yasir Radiyallahü anh hakkında Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz: **“Seni imam-ı adile bağı olan bir taise öldürecektir”** buyurmuş ve bu haber, ashab-ı kiramın hepsince malum bulunmuştu.

Musademelerden birinde Hazreti Ammar, muhalif ordu tarafından şehit edildi. Bunun üzerine, o tarafın bağı olduğu anlaşıldı.

Muaviye, bunun tesirini izale etmek için “Ammarı biz öldürmedik, onu muharebeye getiren Ali öldürdü!” diye manasız bir söz neşretti. Bu saçmayı haber alan Hazreti Ali, “O halde Hamza’nın katili, Vahşi değil, Resulullah olmak lazım gelir. Çünkü onu Uhud muharebesine götüren Hazreti Peygamberdi” buyurdu.

Hazreti Ali ordusunda bulunup da fiilen harbe iştirak etmeyen sahabiler de, Ammar’ın şehadeti üzerine mukateleyle başladılar.

İki taraftan binlerce Müslümanın kanı döküldükten sonra Muaviye ordusu bozulmaya yüz tuttu. Amr bin As’ın tavsiyesiyle mızrak uçlarına Mushaf bağladılar ve “Kelamullah aramızda hakem olsun” dediler. Hazreti Ali’nin ordusunda cahil ve kaba sofu bir takım herifler vardı. Onların ısrarıyla muharebe durduruldu, kazanılmış bir harp kaybedildi. Mütareke ve müzakere esnasında, Hazreti Ali tarafından “Ebu Musa el-Eşari”, Muaviye tarafından Amr bin As hakem tayin olundu. Bunlar bir sene sonra buluşup Hazreti Ali ile Muaviye hakkında bir hüküm vereceklerdi. Hazreti Ali’ye muharebeyi durdurtan cahil sofular, fikirlerini değiştirdiler: “Allah’tan başka kimse hüküm veremez. Biz iki hakem kabul etmekle kâfir olduk, şimdi tevbe ve tecdid-i iman ediyoruz” diyerek Cenab-ı Halife’ye de yeniden imana gelmesini ve muharebeye tekrar başlamasını teklif ettiler. Teklifleri kabul olunmadığı için ordudan ayrıldılar. İçlerinden birini Emir-ül Müminin tayin ettiler. Nehrevan taraflarına gidip kendileri gibi düşünmeyen Müslümanların malını ve canını mübah gördüler. Ve birçok cinayet işlediler.

Hazreti Ali bunlarla mukateleye mecbur oldu. Pek çoğunu kılıçtan geçirdi. Kalanlar öteye beriye dağıldılar ve İslam tarihinde “Hariciler” adını aldılar. Hala da Maskıt imamlığında, Zengibar’da, Trablusgarp’taki Cirbe adasında bu mezhepte olanlar vardır ki, Hazreti Ali’ye husumet gösterirler. İsmi bile zikretmeyerek “Recul” diye bahsederler. İbn-i Mülcem namına da, hürmet ve tazimde bulunurlar.

“Beni Murat” namındaki kabile efradından bulunan İbn-i Mülcem, evvelce Hazreti Ali’nin muhiplerinden idi. Mevlâna’nın beyanatından anlaşıldığına göre, evvelce hizmetinde de bulunmuştu. Hatta bir seferde Hazreti Murtaza ona bir at vermiş ve “Ben ona iyilik etmek istiyorum, o ise beni öldürmek istiyor” buyurmuştu.

İbn-i Mülcem sonra Harici mezhebine girdi. Nehrevan’da mezhepdaşlarının kılıçtan geçirilmesine çok müteessir oldu. Berk bin Abdullah ve Amr bin Bekir isimli iki Harici ile konuştu. Mezhepdaşlarının katlini yâd edip ağlaştılar. İntikam almak için Hazreti Ali’nin, Muaviye’nin ve Amr bin As’ın öldürülmelerini kararlaştırdılar. İbn-i Mülcem, Hazreti Ali’nin; Berk bin Abdullah, Muaviye’nin; Amr bin Bekir de, Amr bin As’ın katlini deruhte etti. Ramazanın 17’sinde bu cinayetlerin icrasına karar verdiler. İbn-i Mülcem, Kufe’ye geldi. Orada kendisini teşvik ve teşci için işe bir de kadın parmağı karıştı. Kufe’de “Katame” isminde bir karı vardı ki, babası, kardeşi ve kocası Harici oldukları için Nehrevan’da öldürülmüştü. Onun için habise, Hazreti Ali’ye pek şiddetli bir adavet gösteriyordu. İbn-i Mülcem, bu karıya âşık oldu ve onu almak istedi. Katame mehir olarak 3000 dirhem, bir köle, bir halayık, bir de Hazreti Ali’nin katli talebinde bulundu. İbn-i Mülcem, bu talebi kabul etti. “Zaten ben de Kufe’ye bunun için gelmiştim” dedi.

Katame, akrabasından Verdan namında birini İbn-i Mülcem’e yardımcı verdi. Şebib bin Büceyr denilen biri de, bu kasta iştirak etti.

Evvelki konuşmada her üç zatın 40. sene-i Hicriye Ramazanın 17. gecesini öldürülmeleri kararlaştırılmıştı. O gece Berk bin Abdullah, Şam’da Muaviye’ye arka tarafından bir kılıç vurdu. Darbe kaba etine rastladı. Şişman bir adam olduğu için aldığı yaradan ölmedi. Tedavi ile iyileşti.

Berk’i yakaladılar. Herif kurtulmak ümidiyle, “Bu gece Ali de öldürülecektir. Öyle karar vermiştik” dediyse de, canını kurtaramadı. Ellerini, ayaklarını ve dilini keserek öldürdüler. Ondandır Muaviye, mescitte bir maksure yaptırıp onun içinde oturdu. Maksurenin etrafına eli kılıçlı muhafızlar dikti.

Mısır’a giden Amr bin Bekir ise, Amr bin As zannıyla, onun namaz kıldırma vekil tayin etmiş olduğu Harice’yi secdede iken öldürdü. Çünkü o gece Amr bin As’ın karnı ağrıdığı için mescide çıkmamış, Harice denilen zatı vekil olarak göndermişti. Maktulün Amr bin As olmadığını öğrenen Amr bin Bekir, “İbn-ül As’ı öldürmek istiyordum. Allah, Harice’nin ölümünü irade etmiş” dedi. Onu da öldürdüler.

İbn-i Mülcem’e gelince: O, muvaffak olacağına emindi. Zira Cenab-ı Murtaza, sabah namazı vaktinden evvel yalnızca mescide gider, namaz vaktine kadar taat ve ibadetle meşgul olurdu.

Hicretin 40. senesi ve Ramazanın 17. gecesini bermutad mescide gitmek için evden çıkmıştı. İbn-i Mülcem ve arkadaşları arkasından geldiler. Verdan bir kılıç savurdu ise de, Hazreti Ali’nin asasına rastgeldi. İbn-i Mülcem, Cenab-ı Şah-ı Vilâyet’in tepesine bir kılıç indirdi ve mübarek başını yardı. Katiller kaçtılar. Hazreti Ali’yi de eve kaldırdılar. Sonra İbn-i Mülcem yakalandı. Cenab-ı Haydar, “Sağ kalırsam onu affedeceğim, öldüğüm takdirde kısas yapınız” dedi. Yaralı olarak üç gün yaşadı ve sonra şehiden irtihal eyledi. Kerremallahü Veche ve Radiyallahü anh. İbn-i Mülcem de idam edildi ve cesedi yakıldı.

Artık kıssaya gelelim. Hazreti Ali, lisanından bahse devam ediliyor:

تا نیاید از من این منکر خطا - او همی گوید بکش پیشین مرا
3837- *İbn-i Mülcem, diyordu ki, "Bu münker ve çirkin hata, benden zuhur etmemek için evvelce beni öldür."*

با قضا من چون توانم حیلّه جست - من همی گویم چو مرگ من ز تست
3838- *Ben de diyordum ki: "Mademki, benim ölümüm senin elinle olacaktır, bu mukadderdir, kazaya karşı ben nasıl çare arayabilirim?"*

مر مرا کن از برای حق دو نیم - او همی افتد به پیشم کای کریم
3839- *O, benim önüme düşerek diyordu ki: "Ey kerim olan Ali! Allah rızası için beni iki parça et ki..."*

تا نسوزد جان من بر جان خود - تا نیاید بر من این انجام بد
3840- *Bu su-i hatime bana isabet etmesin ve ruhum, kendi kendisine acıyıp yanmasın.*

ز آن قلم بس سر نگون گردد علم - من همی گویم برو جف القلم
3841- *Ben de diyordum ki: "Hadi işine git. Bunun böyle olacağını kalem-i takdir levh-i mahfuzda yazdı ve mürekkebi kurudu. O kalemin yazışından birçok sancak baş aşağı olmuş, yani kaderin hükmüyle nice ordular bozulmuştur."*

ز آن که این را من نمی دانم ز تو - هیچ بغضی نیست در جانم ز تو
3842- *Sana karşı ruhumda, hiçbir buğz ve husumet yoktur. Çünkü ben, bunu senden bilmiyorum.*
Belki seni irade-i Hakk'ın zuhuruna bir vasıta biliyorum.

چون ز منم بر آلت حق طعن و دق - آلت حقی تو فاعل دست حق
3843- *Sen Hakk'ın aletisin. Asıl fail, Allah'ın yed-i kudretidir. O halde Allah'ın âdetine karşı ben nasıl itiraz ederim, onu kırmaya nasıl çalışırım?*

گفت هم از حق و آن سر خفی است - گفت او پس آن قصاص از بهر چیست
3844- *İbn-i Mülcem, "O halde katile neden kisas lazım geliyor?" diye sordu. Hazreti Ali cevaben, "O da Hakk'tandır ve Allah'ın gizli bir sırrıdır," dedi.*

Ve devam etti:

ز اعتراض خود برویاند ریاض - گر کند بر فعل خود او اعتراض
3845- *Eğer Allah kendi fiiline itiraz ederse, onun itirazı birçok ravzalar yetiştirir.*

Cenab-ı Hakk, Fail-i Mutlak olduğu için her şey onun iradesiyle vukua gelir. Mesela bir katil, onun elinde bir alet gibidir. Asıl katl fiili, Hakk'tandır. Sonra o katlin vasıtasına itiraz eder ve ona kisas icap eylerse; o itiraz ve icap, içi hikmet ve esrar çiçekleriyle dolu bir takım ravzalar peyda eder.

ز آن که در قهر است و در لطف او احد - اعتراض او را رسد بر فعل خود

3846- Kendi fiiline itiraz etmek, vasıta olan katili kısasen öldürmek, ona yakışır. Çünkü O; kahırda da, lütfunda da birdir.

در ممالك مالك تدبیر اوست - اندر این شهر حوادث میر اوست

3847- Bu hadisat şehri olan dünyada, bey ve hakim olan, bütün memleketlerde malik ve müdebbir bulunan O'dur.

آن شکسته گشته را نیکو کند - آلت خود را اگر او بشکند

3848- Eğer kendi aletini kırarsa, o kırılmış aleti iyi eder.

نأت خیرا در عقب می‌دان مها - رمز ننسخ آیه او ننسها

3849- Ey büyük zat! “Manensah min ayetin ev nünsiha” ayetinin akabindeki “ne’tibi hayrin minha” nüktesini anla.

Nesh, tebdil demektir. Kur'an-ı Kerim'de bazı ahkâmın tebeddülü hakkında emirler vardır. Bunların her biri, bir hikmete mebidir. Mesela Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, Mekke'de bulunduğu ve henüz Müslümanlığın zayıf olduğu hengâmede müşriklere, **“Leküm dinüküm veliyedin”**, yani **“Sizin dininiz size, benim dinim de bana”** demeye memur kılınmıştı. Sonra Medine'ye hicret vuku buldu. Müslümanlık kuvvet ve kudret iktisap etti. Bunun üzerine Müslümanlar, müşriklerle cihada memur oldular. Binaenaleyh ikinci hüküm, birinci hükmü nesh ve tebdil etmiş oldu.

Keza oruç farz kılındığı vakit, Müslümanlar oruç tutmak yahut her gün için fidye verip fukarayı doyurmakta muhayyer bırakılmıştı; ki maksat, ehl-i İslam'ın oruç tutmaya alışmaları idi. O maksat hasıl olduktan sonra, hasta ve yolcu olmayanların mutlaka oruç tutmaları farz kılındı ve mazur olmayanların fidye vermesi usulü nehsedildi.

Bu gibi nasih ve mensuh ayetler dolayısıyla, Yahudiler itiraza kalkıştılar: “Muhammed ne yapacağını ve ne yaptıracağını kestiremiyor da, bugün verdiği emri yarın değiştiriyor!” hezeyanını savurdular. Dolayısıyla şu ayet nazil oldu:

Arapça, Sure Bakara ayet 106

“Biz bir ayet-i nesheyler (yani, bir hükmü tebdil eylersek)yahut unutturursak; ondan hayırlısını yahut onun gibisini getirir, yani emrederiz. Habibim! Bilmez misin? (Yani, şüphesiz bilirsin ki) Hakikaten Allah her şeyin icrasına kadirdir.”

Beyitte denilmek isteniyor ki, Cenab-ı Hakk, aleti mesabesinde olan katili kısas ile katlettirince onu nesh ve tebdil eder. Adeta paslanmış ve körlenmiş bir bıçağı ateşe sokup dövmek ve su vermekle keskin bir bıçak haline getirmiş gibi olur. Dünyada cezasını çektiği için ahirette de ona mükâfatta bulunur.

او گیا برد و عوض آورد ورد - هر شریعت را که حق منسوخ کرد

3850- Cenab-ı Hakk, evvelki şeriatları sonrakilerle neshetti ise, mesela, otu götürüp yerine gül getirmiş oldu.

Şerayi-i salife ile Şeriat-i Muhammediye gibi.

بین جمادی خرد افروز را - شب کند منسوخ شغل روز را

3851- Gece, gündüzün meşguliyetini nesheder. İnsanlar uyur, adeta cemat halini alır. Fakat o cematlık cisme rahat, zihne küşayış verir. Aklı ve fikri parlatır.

تا جمادی سوخت ز آن آتش فروز - باز شب منسوخ شد از نور روز

3852- Sonra gündüzün nuru ile gece mensuh olur. Onun nurundan cemadat aydınlanır.

نی درون ظلمت است آب حیات - گر چه ظلمت آمد آن نوم و سبات

3853- Vakıa, geceki uyku ve uyuklama bir zulmet demektir; uyuyunca gözler kapandığı için uyumak, karanlıkta kalmak ve dünyayı görmemektir. Fakat ab-ı hayatın da zulmette olduğu söylenmiyor mu?

سکته‌ای سرماییهی آوازه شد - نی در آن ظلمت خردها تازه شد

3854- Uyku zulmetinden rahat eden akıllar, tazelenmez mi? Sekte, terennümün sermayesi değil midir?

Sekte, lügatta duraklamak demektir. Edebiyat ve musiki tabirlerindendir. Edebiyatta sekte, 11 heceden ibaret olan mefulü, mefailün, feulün veznini, mefulün, failün, feulün şekline koyup hecesini ona indirmektir. Ziya Paşa'nın:

Şair şair doğar anadan,
Asarı görünür ibtidadan.

beytinin birici mısraında sekte vardır. Vezin bilenler anlarlar. Musikideki sekte de buna yakındır. Onda usulün bir noktasında bir nefes alacak kadar duraklamak ve terennümü kesmektir. Cenab-ı Pir'in burada sekten bahsetmesi, uyanıklık faaliyetine uykunun bir sekte gibi olmasından ve uyku esnasında o faaliyetin duraklamasındandır.

در سویدا روشنایی آفرید - که ز ضدها ضدها آمد پدید

3855- Çünkü zıtlar, zıtlardan hasıl olur. Cenab-ı Hakk, süveyda-yı kalpte nur ve parlaklık yaratmıştır.

Her şey zıddıyla belli olur. Mesela şaire Fitnat Hanım Rahimehullah:

Olmayınca hasta, kadrin bilmez Adem sıhhatim...

demiştir ki, pek doğrudur. Ömründe hiç hasta olmamış bir adam, sıhhatin ne büyük rahmet olduğunu idrak edemez. Eğer tabiat âleminde gece bulunmasaydı, biz gündüzün ne demek olduğunu anlayamazdık. İmanın kıymeti, küfrün ve ilhadın vücuduyladır. Herkes mümin olsaydı, imanın değeri bilinmezdi. Cenab-ı Hakk, insanların kalbinde ufacık siyah bir nokta yaratmıştır ki, ona "Nokta-i süveyda" yahut yalnızca "Süveyda" denilir. O nokta, siyah ve karanlık olduğu halde tecelli nuru oraya münakis olur. "Kalbim bana Rabbinden rivayet etti" diyenler, oraya akseyleyen nurdan irfan iktisap ederler. Bunun gibi, kısasta da hayat vardır:

صلح این آخر زمان ز آن جنگ بد - جنگ پیغمبر مدار صلح شد

3856- Hazreti Peygamberin gazveleri sulha medar oldu. Şu ahir zamanda Müslümanlar arasındaki sulh, o gazvelerden husule geldi.

تا امان یابد سر اهل جهان - صد هزاران سر برید آن دلستان

3857- Dünya ehlinin başı rahat etsin diye, o gönül alan peygamber, birçok müşrik kafası kesti.

Buradaki “Dilistan”dan maksat: Hazreti Peygamberdir; kestiği başların sayısı için yüzbinlerce denilmesi de, kesreten kinayedir. Yoksa Resullullah’ın bütün gazvelerinde öldürülmüş olan müşriklerin hepsi ikibini bulmaz. Yok... Dilistan: Mahbub-i arifan demekse, o vakit yüzbin de az gelir, yüz milyon da...

تا بیابد نخل قامتها و بر - باغبان ز آن می برد شاخ مضر

3858- Hurma ağacı boy ve yemiş versin diye, bahçıvan muzır dalları keser.

تا نماید باغ و میوه خرمیش - می کند از باغ دانا آن حشیش

3859- Bağcılık ilmini bilen kimse, bağ ve yemiş, feyiz ve bereket gösterebilir diye yabancı otları yolar.

تا رهد از درد و بیماری حبیب - می کند دندان بد را آن طبیب

3860- Dostu, ahababı hastalıktan ve ızdıraptan kurtulsun diye, dişçi çürük dişi çeker çıkarır.

مر شهیدان را حیات اندر فناست - بس زیادتها درون نقصهاست

3861- O halde ziyadelikler, noksanlık içindedir. Şehitlerin ebedî hayatları da, onların cisimleri fena bulmaktadır.

یرزقون فرحین شد گوار - چون بریده گشت حلق رزق خوار

3862- Rızık yiyen boğaz kesilince, “yürzekune ferihin” ayetinde bildirilen nimetler hazmedilmiş olur.

Ali İmran Suresi’ndeki birkaç ayete işaret olunuyor. O ayetler Uhud gazasında yetmiş şehit verilmesinden ve muharebenin kaybedilmesinden ehl-i İslam’ı tesliye için nazil olmuştu.

Arapça, Sure Ali İmran ayet 165

“Size bir musibet eriştiyse, doğrusu siz onlara bunun iki misli musibet eriştirmiştiniz. (Yani, Uhud muharebesinde yetmiş şehit verdiğinizde Bedir gazasında onların yetmiş neferini öldürmüş ve yetmişini de esir etmiştiniz) Öyle iken bu hezimet üzerine bu felaket nereden geldi, dediniz. Habibim, söyle ki: Kendi nefislerinden gelmiştir. Hakikaten Allah her şeyin icrasına kadirdir. (Sizi galip getirdiği gibi mağlup da edebilir.)

Çünkü bu muharebede itaatsizlik ettiniz. Hazreti Peygamber, harbi Medine dâhilinde yapmak istiyordu. Siz “Medyan muharebesi yapalım” diye ısrar eylediniz. İkincisi, Resul-u Ekrem ordunun arkasını muhafaza için okçular tayin eylemiş, “Benden emir gelmeyince, katiyen yerinizden ayrılmayınız” buyurmuştu. İlk müsademedede müşrikler bozulunca, o okçular ganimet toplamak için Peygamberin emr-i hilafına yerlerinden ayrıldılar, mevkiileri müdafaasız bıraktılar. O mevkiiden giren düşman süvarisi, İslam ordusunun bozulmasına sebep oldu.

Arapça, Sure Ali İmran ayet 167

“Münafıklar da bilmiş olsunlar ki: Onlara geliniz, Allah yolunda harbediniz yahut müdafaada bulununuz demişti de, eğer harbetmesini

bilseydik size tabi olur ve beraber gelirdik demişlerdi. O münafıklar bunu söyledikleri vakit, imandan ziyade küfre yahut müminlerden fazla kâfirlere yakın ve taraftar idiler. Kalplerinde olmayan şeyi ağızlarıyla söylüyorlar, (yani Müslümanlığa inanmadıkları halde, Müslümanız diyorlar). Allah ise onların gizledikleri küfrü ve nifakı pekiyi biliyor. O münafıklar harbe iştirak etmeyerek oturdular ve nifak kardeşlerine: Muharebede ölmüş olanlar bizi dinlemiş olaydılar muharabeye gitmezler ve maktul düşmezlerdi, dediler.”

Böyle diyenler münafıkların reisi Abdullah bin Ubey bin Selül ile onun tabileri idi ki, Uhud gazasına çıkmışken yoldan dönmüşlerdi. Sayısı üçyüz bulan bu heriflerin geri dönmesi, zaten 900 kişiden ibaret olan İslam kuvvetini 600’e indirmiş, müsademenin ikinci safhasında okçuların yerlerini bırakması üzerine düşman süvarisinin oradan girmesiyle vukua gelen hezimette yetmiş kişi şehit düşmüştü. İşte münafıklar bu şehitleri murat ederek, “Bizi dinleyip de evlerinde otursalardı, şimdi sağ bulunacaklardı” demişlerdi.

Arapça, Sure Ali İmran ayet 168-170

“Habibim! Onlara de ki: O halde nefislerinizden ölümü defediniz. Harpten kaçmakla katlden kurtulduğunuzu söylemekte sadık iseniz, ömrünüzün hitamında başınıza gelecek ölümü defediniz. Allah yolunda katledilmiş olanları ölü sanmayınız. Belki onlar, Rabb-i zişanlarının indinde manevi bir hayat ile diridirler. Kendilerine manevi rızıklar verilir. Allah’ın fazl-u kereminden kendilerine verdiği nimetler dolayısıyla ferahlıdırlar. Arkalarından gelecek olan fakat onlara iltihak etmemiş bulunan müminlerle de mesrur olurlar ve yakinen bilirler ki, kendileri için bir korku yoktur, mahzun da olmayacaklardır.”

حلق انسان رست و افزون گشت فضل - حلق حیوان چون بریده شد به عدل

3863- Yenilen bir hayvanın boğazı adl ve ism-i ilahî ile kesilince, insan boğazına gider ve fazilet ve şerefi artar.

Meşru usul ile kesilmiş mekul bir hayvan, insan tarafından yenilirse onun midesinde hamzolanup insan vücuduna inkılâp edeceği için hayvanlıktan kurtulur ve insanlık faziletini bulur.

تا چه زاید کن قیاس آن بر این - حلق انسان چون ببرد هین ببین

3864- İnsanın boğazı kesilince, yani Allah yolunda şehit olunca, ondan ne doğacağını buna kıyas et.

Ne mi doğar?

شربت حق باشد و انوار او - حلق ثالث زاید و تیمار او

3865- Üçüncü bir boğaz doğar ki, onun tımarı ve tedavisi, Allah’ın şerbeti ve nurudur.

Kur’an-ı Kerim’de:

Arapça, Sure İnsan ayet 21

buyrulmuştur ki: ***“Allah onlara temiz bir şarap içirecektir”*** mealindedir.

حلق از لا رسته مرده در بلی - حلق ببریده خورد شربت ولی

3866- O şerbeti, kesilmiş bir boğaz, yani şehit olan içer. Her boğaz değil. "La", yani inkârdan kurtulmuş, "bela" da yani, tasdik ve imanda fani olmuş bir boğaz içer.

تا کی ات باشد حیات جان به نان - بس کن ای دون همت کوته بنان

3867- Ey himmeti alçak ve parmağı kısa olan kimse! Ne vakte kadar hayatının canı ekmekle olacaktır? Artık azaltmanın çaresine bak.

کآبرو بردی پی نان سپید - ز آن نداری میوه ای مانند بید

3868- Beyaz ve has ekmeği elde etmek için, yüzşuyu döktüğünde söğüt ağacı gibi meyvesiz kalmışsın.

کیمیا را گیر و زر گردان تو مس - گر ندارد صبر زین نان جان حس

3869- Eğer hissî olan ruhun, ekmeğe sabredemiyorsa; kimyayı sür de, bakırı altına tebdil et.

Buradaki "Can-ı his"ten maksat, ruh-u hayvanidir. O ruh, hayvanlarda da vardır. Kimyadan murat ise, terbiye ve tafsiyedir. Demek isteniliyor ki, açlığa tahammül edemiyorsan kâmil bir mürşidin terbiyesine gir ki, o sayede safiyet kesbedersin.

رو مگردان از محله ی گازران - جامه شویی کرد خواهی ای فلان

3870- Ey falan! Çamaşır yıkamak ve temizlemek mi istiyorsun? Çamaşırcılar mahallesinden yüz çevirme.

Yemek hırsından, nimet hevesinden geçmek ve pak-u pakize olabilmek için evliyaullah civarından ayrılma.

در شکسته بند پیچ و برتر آ - گر چه نان بشکست مر روزه ی ترا

3871- Eğer ekmek, senin orucunu kırdı, yani bozdu ise çıkıkçıya sarıl da yüksel.

پس رفو باشد یقین اشکست او - چون شکسته بند آمد دست او

3872- Onun eli kırık sarıcı ve iyi edicidir. Onun kırması da, sarmak ve iyi etmek içindir.

تو درستش کن نداری دست و پا - گر تو آن را بشکنی گوید بیا

3873- Eğer sen, o manevî çıkıkçının sözünü kıracak olursan, o sana "gel bunu sen sar da iyi et," der. Hâlbuki senin saracak elin ve ayağın yoktur.

مر شکسته گشته را داند رفو - پس شکستن حق او باشد که او

3874- O halde kırmak ve kırık sarmak, çıkıkçının hakkıdır. Çünkü o, kırık sarıp iyi etmeyi bilir.

هر چه را بفروخت نیکوتر خرید - آن که داند دوخت او داند درید

3875- Dikmesini bilen, yırtmasını da bilir. Her neyi satarsa, ondan alâsını alır.

پس به يك ساعت کند معمورتر - خانه را ویران کند زیر و زبر

3876- Evi harap eder, altını üstüne getirir. Lakin bir saat içinde, evvelkinden daha mamur bir şekle koyar.

صد هزاران سر بر آرد در زمن - گر یکی سر را ببرد از بدن

3877- Eğer bir kimsenin bedeninden başını keserse, o anda yüzbinlerce baş zuhura getirir.

یا نگفتی فی القصاص آمد حیات - گر نفرمودی قصاصی بر جناة

3878- Cenab-ı Hakk, caniler için kısas emir buyurmasaydı yahut: “Ey insanlar! Kısasta sizin için hayatı muhafaza vardır” demeseydi.

بر اسیر حکم حق تیغی زند - خود که را زهره بدی تا او ز خود

3879- Hükm-ü ilahî esirine, yani, öldürülmesi mukadder bir kimseye kendiliğinden kılıç vurmaya kim cesaret ederdi?

کآن کشنده سخره‌ی تقدیر بود - ز آن که داند هر که چشمش را گشود

3880- Çünkü Allah tarafından gözü açılmış olanlar, o katilin takdir-i ilahînin icra vasıtası olduğunu bilirler.

O halde:

پیش دام حکم عجز خود بدان

رو بترس و طعنه کم زن بر بدان

3881- Git Allahtan kork ta, kötülerı ayıplamaya kalkışma. Hakk'ın hükm-ü tuzağı önünde, kendi aczini bil.

“ŞEYTANIN SAPIKLIĞINA KARŞI ADEM ALEYHİSSELAMIN TAACCÜP ETMESİ VE KENDİNİ BEĞENMESİ”

تعجب کردن آدم علیه السلام از ضلالت ابلیس لعین و عجب آوردن

از حقارت و از زیافت بنگریست - چشم آدم بر بلیسی کو شقی ست

3882- Adem'in gözü, şakî olan İblis'e hakaret ve istihfaf ile baktı.

خنده زد بر کار ابلیس لعین - خویش بینی کرد و آمد خود گزین

3883- Kendini gördü ve beğendi. Şeytanın yaptığı işe de güldü.

تو نمی‌دانی ز اسرار خفی - بانگ بر زد غیرت حق کای صفی

3884- Allah'ın gayreti ona: “Ey safiyyullah! Sen esrar-ı hafiyeı bilmiyorsun,” diye seslendi.

کوه را از بیخ و از بن بر کند - پوستین را باژگونه گر کند

3885- Eğer Allah, kürkü ters çevirir, yani beklenilmeyen bir iş yaparsa, dağı dibinden ve kökünden koparır.

صد بلیس نو مسلمان آورد - پرده‌ی صد آدم آن دم بر درد

3886- O anda yüzlerce Adem'in masumiyet perdesini yırtar da, yüzlerce yeni Müslüman olmuş İblis getirir.

İrade-i ilahîye taalluk edecek olursa, yüzlerce sıdık, bir an içinde zındık olur; yine bir an içinde, yüzlerce şeytan Müslüman olur.

این چنین گستاخ نندیشم دگر - گفت آدم توبه کردم زین نظر

3887- Adem, dedi ki: “Bu bakışından tevbe ettim. Bir daha öyle münasebetsiz düşünmeyeceğim.”

Adem Aleyhisselamın şu itirazı dolayısıyla, Hazreti Mevlâna onun lisanından ve hepimiz tarafından şöyle bir münacatta bulunuyor:

لا افتخار بالعلوم و الغنى - يا غياث المستغيثين اهدنا

3888- Ey yardım isteyenlerin imdadına yetişen! Bizi doğru yola çıkar. İlimler ve zenginlikler, iftihar edilecek şeyler değildir.

و اصرف السوء الذى خط القلم - لا تزغ قلبا هديت بالكرم

3889- Kerem-ü ihsanınla hidayet etmiş olduğun bu kalbi, dalalete sevk etme. Kalem-i takdirin yazıp mürekkebi kuruduğu belayı bizden refeyle.

Malumdur ki, “Levh-i mahfuz” denilen bir mukadderat levhası vardır. Ebed el’abad vukua gelecek hadiseler, onun üstüne yazılmış ve o yazının mürekkebi kurumuş, yani vaki olmaları katiyet kesbetmiştir. İşte kaza ve kader dedikleri o yazıların hükmüdür. Fakat o hükümlerin bazıları “Muallâk”, bazıları “Mübrem”dir. Yani mesela, “Filan şu belaya uğrayacak, lakin şöyle yapacak olursa, ondan kurtulacaktır” diye o filanın o beladan kurtulması, hayırlı bir işte bulunmasına, mesela sadaka vermesine ta’lik edilmiştir. Nitekim **“Sadaka vermek belayı defeder”** hadis-i şerifi vardır. Ama denilecek ki, o filanın o sadakayı vermesi de mukadder değil midir? Evet, mukadderdir. Fakat onun mukadderatına öyle bir kayıt koyan Allah, lütf-u keremiyle o şartı da o filana icra ettirir. İşte Cenab-ı Mevlâna’nın “Kalem-i takdirin yazıp mürekkebi kuruduğu belayı bizden refeyle” diye dua etmesi buna mebnidir.

Al-i İmran Suresi’nde müminler lisanından şöyle bir dua vardır:

Arapça, Sure Al-i İmran ayet 8

“Ey bizim Rabbimiz! Kalplerimizi kaydırma. Senin tevhidinden ve muhabbetinden saptırıp da, inkâra ve dünya muhabbetine kaptırma. Bizi hidayet etmiş ve Müslüman yaratmış olduktan sonra, bize nezdinden rahmet ve mağfiret de ihsan eyle. Sen hakikaten Vehhab-ı Kerimsin, senin vergin başkalarının vergisine benzemez. Sen, vergili olanların en çok vergilisisin.”

Kaza-yı mübrem, hiçbir suretle tebdili mümkün olmayacak hükümdür. Yaşayanların mutlaka öleceği gibi...

وا میر ما را ز اخوان صفا - بگذران از جان ما سوء القضا

3890- Mukadder olan belaları, bizim ruhumuzdan defeyle. Bizi saf ve halis kardeşlerden, yani sağlam Müslümanlardan ayırma.

بی پناهت غیر پیچا پیچ نیست - تلختر از فرقت تو هیچ نیست

3891- Senden ayrı düşmekten daha acı hiçbir şey yoktur. Senin melcein, yani bab-ı kerimin olmayınca, kullarının işi ızdıraptan başka bir şey olmaz.

İnsan için en büyük acı, sevdiklerinden ayrı düşmektir. Allah ise, Hüsn-ü Mutlak sahibidir. Sevgililerin en sevgilisidir. Onun için duygulu bir kalp, gaflete düşüp de ondan manen uzaklaşınca fevkalade muzdarip olur. Fakat bu hal, insan ve hassas olmaya mütevakkıftır. Kalbi taş gibi katılaşmış, kendisi de hacet şecer derekesine sükût etmiş bir mahluk, tabii bu ızdırabı duymaz. Neüzü billahi min zalik. Bu hale düşmekten Allah'ın lütuf ve keremi kapısına iltica edilir ve "Aman Ya Rabbi" diye yalvarılır. O kerem ve ihsan kapısına dehalet edilmezse, şu fani dünyanın bin türlü elem ve kederi içinde çırpınmaktan başka bir şey elde edilmez.

جسم ما مر جان ما را جامه کن - رخت ما هم رخت ما را راه زن

3892- Bizim yükümüz, yine kendi yükümüzün eşkıyası; bizim bedenimiz, ruhumuzun soyucusudur.

Dünyadaki mal-ü menalimiz, bizi kendisine bağlamış olduğu için ahiretteki nimetlerimize mani olmaktadır. Cisminizin hevesat ve harekâtı ise, ruhumuzu manevi hilatlardan ve teşriflerden soyup üryan bırakmaktadır.

بی‌امان تو کسی جان چون برد - دست ما چون پای ما را می‌خورد

3893- Bizim elimiz, ayağımızı kesmektedir. Zaten senin hıfz-u emanın olmayınca, bir kimse nasıl canını kurtarabilir?

Elimizden gelen münasebetsiz işler, ayağımızı kesiyor. Senin yolunda yürümekten bizi alıkoyuyor. Sen o münasebetsiz işlerden bizi hıfzetmelisin ki, biraz yürüyebilelim ve senin yolunda ilerleyelim.

برده باشد مایه‌ی ادبار و بیم - و ر برد جان زین خطرهای عظیم

3894- Eğer bir kimse, bu büyük tehlikeler arasından canını kurtarabilirse, o bir tarafa ancak korku ve idbar mayası götürmüş olur.

Ya Rabbi! Senin hıfz-u emanın olmayınca, kimse canını kurtaramaz. Bir kimse tahayyül edilip de, canını kurtarmış olduğu farz edilse bile, onun ahirete götürebileceği ancak ibdardır, felakettir ve ancak korkudur.

تا ابد با خویش کور است و کبود - ز آن که جان چون واصل جانان نبود

3895- Çünkü canana ermeyen bir can, ebed-el abad o vuslattan mahrumdur. Kendi kendine kalmıştır.

Basar-ı basireti kördür, karanlıklar içinde bocalamaktadır.

جان که بی‌تو زنده باشد مرده گیر - چون تو ندهی راه جان خود برده گیر

3896- Sen vuslatına yol vermeyince o canı götürülmüş, yani zayı olmuş farz et. Sensiz yaşayan bir ruh ise, ölü demektir.

Bir ruh ki, Allah'ın tevfikine mazhar olmazsa, ucu bucağı bulunmayan bir çölde delilsiz, kılavuzsuz giden şaşkın gibidir. Böyle bir kimsenin sonu ise açlık, susuzluk, yorgunluk gibi bin türlü meşakkat içinde ölmektir. Allah'tan manevi bir zevk almayan kimse ise, velev ki yaşamakta bulunsun, hakikatte ölü mesabesindedir.

مر ترا آن می‌رسد ای کامران - گر تو طعنه می‌زنی بر بندگان

3897- Ey Kamuran, ey iradesini icraya muktedir olan Allah! Eğer kullarına tan edersen, sana yakışır.

ور تو قد سرو را گویی دوتا - ور تو ماه و مهر را گویی جفا
3898- *Eğer sen aya, güneşe "cüfa" diyecek, onları kaynayan bir şeyin köpüğü sayacak ve servinin boyuna eğilmiş, iki kat olmuş diyecek olursan...*

ور تو کان و بحر را گویی فقیر - ور تو چرخ و عرش را خوانی حقیر
3899- *Eğer sen göklere ve arşa hakir; maden ile denize de fakir tabir edersen...*

ملک اکمال فناها مر تراست - آن به نسبت با کمال تو رواست
3900- *Öyle demek ve öyle tabir etmek, senin kemaline nispetle layıktır. Çünkü fanilere vücut vermek ve onları kemal mertebesine getirmek hükümet ve kudreti sana mahsustur.*

نیستان را موجد و معنیستی - که تو پاکی از خطر و ز نیستی
3901- *Ki sen, muhataradan ve yokluktan münezzehsin. Yokları vücuda getirir ve onlara hayat ve gına verirsin.*

ز آن که چون بدرید داند دوختن - آن که رویانید داند سوختن
3902- *Bitirip yetiştirmesini bilen, yakmasını da bilir. Çünkü bir şey yırtılınca, onu dikmeye muktedir.*
Cenab-ı Hakk, var ettiğini yok etmeye, yok ettiğini tekrar ihya eylemeye kadirdir.

باز رویاند گل صباغ را - می بسوزد هر خزان مر باغ را
3903- *Her sonbaharda bağı, bahçeyi yakar, harap eder. İlkbaharda ise, bağı rengiyle boyayan gülü, yeniden yetiştirir.*
Şöyle diyerek ki:

بار دیگر خوب و خوب آوازه شو - کای بسوزیده برون آ تازه شو
3904- *Ey sonbahar rüzgârıyla yanıp kurumuş ve dikenden ibaret kalmış olan gül! Yeniden zuhura gel ve tekrar güzel ve şöhretli ol.*

حلق نی ببرید و بازش خود نواخت - چشم نرگس کور شد بازش بساخت
3905- *Nergisin gözü kör olmuş, yani göze benzeyen çiçeği kurumuşken, Allah onu tekrar açtırır. Kamışın boğazını kesmiş ve koparmışken ona tekrar tazelik ve sürgünlük verir.*

جز زبون و جز که قانع نیستیم - ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم
3906- *Mademki, biz masnuuz, sanî değiliz. Aciz ve kanî olmaktan başka, elimizden bir şey gelmez.*

گر نخوانی ما همه اهرمنیم - ما همه نفسی و نفسی می زنیم
3907- *İlahî! Hepimiz "nefsi, nefsi" deriz ve ancak kendimizin kurtulmasını isteriz. Eğer bizi nezdine çağırmayacak olursan, cümlemiz de şeytan oluruz.*

که خریدی جان ما را از عمی - ز آن ز اهرمن رهیدستیم ما

3908- Bizim canımızı körlükten kurtardın ve hamdolsun Müslüman yarattın. Ancak o sayede şeytandan halas olmuşuz.

بی عصا و بی عصا کش کور چیست - تو عصا کش هر که را که زندگی است

3909- Sen yaşayan herkesin asakeşi, yani elinden tutup götüreni ve destgirisin. Değneksiz ve değnekşisiz bir kör ne olabilir?

آدمی سوز است و عین آتش است - غیر تو هر چه خوش است و ناخوش است

3910- Ya Rabbi! Hoş olsun, nahoş olsun, senden başka her şey, ayn-ı ateştir ki, insanı yakar.

هم مجوسی گشت و هم زردشت شد - هر که را آتش پناه و پشت شد

3911- Ateş her kimin melcei ve zahiri olursa, o kimse hem Mecusî, hem de “Zerdüş” olur.

Her şeyde fail ve müeesir olan, hakikatte muti ve mani bulunan ancak Allah'tır. Ondandır gaflet edip de filandan ve fülandan bir lütuf ummak yahut onun zulmünden ve kahrından korkmak, insanı yakan ateşe benzer. Böyle bir ateşe bağlanan kimse Mecusiden, ateşe tapan müşrikten ve o mezhebin müessisi olan Zerdüş'ten başka bir şey değildir.

Zerdüş yahut Zeradüş: Belhli yahut Hintli bir herif olup ateşperestliğin mucididir. Biri nur ve hayır halıkı “Yezdan”, diğeri zulmet ve şer halıkı “Ehremen” namıyla iki mabuda inanıyor, nuru temsil etmek üzere ateşe tapıyordu. “Zend” ismiyle bir de kitap yazmıştı ki, “Âvesta” denilen tefsiriyle birlikte hala Mecusilerin mukaddes kitabıdır.

İran hükümdarlarından “Geştasb” ile oğlu “İsfendiyar” bunun dinine girmiş, bu suretle Zerdüştilik, yani Mecusilik eski İran'ın resmi dini olmuştu. Acemistanın Araplar tarafından fethi üzerine, yerine Müslümanlık intişar eylediğinden Mecusiler Hindistan'a savuşmuşlardır. Hâla orada bir kaç yüzbin “Gebr” vardır.

إن فضل الله غيم هاطل - كل شيء ما خلا الله باطل

3912- Allah'tan başka her şey, batıldır. Allah'ın fazl-u keremi rahmet yağdıran bulut gibidir.

Bu beytin birinci mısrası “Muallakat-ı seb'a” ashabından Lebid bin Rebia-til Amiri'nindir. Aslı, “Allah'tan başka her şey batıldır. Ve şüphesiz ki, her nimet zeval bulacaktır” şeklindedir. İhtiva ettiği hakikat dolayısıyla, taraf-ı celi-i Risaletten takdir olunmuş ve hakkında: “*Şairlerin söyledikleri kelâmın en doğrusu, Lebid'in sözüdür*” buyrulmuştur. Hazreti Mevlâna, burada bir mısrasını tazmin eylemiştir.

“EMİR-ÜL MÜMİNİN HAZRETİ ALİ KERREMALLAHÜVECHENİN HİKAYESİNE VE ONUN KATİLİNE KARŞI GÖSTERDİĞİ MÜSAMAHAYA AVDET”

باز گشتن به حکایت امیر المؤمنین علی علیه السلام و مسامحت کردن او با خونی خویش

و آن کرم با خونی و افزونی اش - باز رو سوی علی و خونی اش

3913- Ali ile katilinin ve şah-ı vilayet hazretlerinin katile olan kerem ve ihsanının nakline avdet et.

روز و شب بر وی ندارم هیچ خشم - گفت دشمن را همی می بینم به چشم

3914- Hazreti Ali buyurdu ki: “Düşmanı gece, gündüz gözümle görüyorum da, ona karşı hiçbir gazap duymuyorum.”

مرگ من در بعثت جنگ اندر زده ست - ز آنکه مرگم همچو من خوش آمده ست

3915- Çünkü ölüm bana, “men” gibi hoş gelmiş, ölümüm bas-u haşre el vurmuş, yani vasıl olmuştur.

Buradaki “Men” kelimesini Hazreti Şarih, “Kudret helvası” manasına alıyor ve “Zira ki, benim mevtim men gibi hoş gelmiştir, yani terengebin gibi bana şirin olmuştur. Men, terengebin dedikleridir ki, kudret helvası dahi derler” diyor.

Bu mana münasip olmakla beraber aynı kelime: Nimet ve ihsan ve onun karşılığı bulunan minnet demek de olduğundan “Ölüm, benim için bir nimet gibi hoştur ve bir minnettarlıktır” meali de anlaşılabilir. Çünkü “*El mevt-ü likaullah*” hadis-i şerifi mucibince ölmek, Allah’a mülaki olmaktır.

Allah’ı candan yürekten sevenler, ona vasıl ve mülaki olmak için can atarlar. Nitekim Aleyhisselatü Vesselam Efendimizin Rebiulevvel içinde Âlem-i Cemale intikal buyuracağı kendisine bildirilmişti de, Sallallahü Aleyhi Vessellem Hazretleri lika-yı ilahîye kemal-i iştiağından, “*Safer ayının çıktığını bana müjdeleyeni cennetle tebşir ederim*” buyurmuştu.

Vaktaki, 11. sene-i Hicriye Rebiulevvelinin hilali göründü, ashaptan Ukkaşe bin Mihsan Radiyallahü anh: “Ya Resulullah! Safer çıktı” dedi. Zat-ı Risalet de, “*Seni cennetle tebşir ederim*” müjdesini verdi.

Yine Hazreti Ali lisanından deniliyor ki:

برگ بی برگی بود ما را نوال - مرگ بی مرگی بود ما را حلال

3916- Ölümsüzlük ölümü, bize helaldir. Azıksızlık azığı da, bize nevale ve nimettir.

Ebediyet, şu fani hayatın zevaliyle olduğu için bizim ölmemiz, ölmezliğe kavuşmamız olur. Âlem-i ebediyetteki nimetler ise, buradaki imsaka yahut buradaki rızkın kesilmesine bağlıdır. Binaenaleyh rıziksızlık da, bizim için büyük bir rızıktır.

ظاهرش ابتر نهان پابندگی - ظاهرش مرگ و به باطن زندگی

3917- Bu ölüm, sureta ölüm ise de, manen hayattır. Görünüşte dünyadan kesilmek ve ayrılmak, fakat hakikatte bekayı bulmaktır.

Buna dair bir misal getiriliyor:

در جهان او را ز نو بشکفتن است - در رحم زادن جنین را رفتن است

3918- Rahimdeki çocuk için doğmak, oradan ayrılmaktır. Lakin dünyaya geliş, onun için yeniden açılmaktır.

نهی لا تُلقُوا بِأَيْدِيكُمْ مراست - چون مرا سوی اجل عشق و هواست

3919- Benim ecel tarafına aşkım ve muhabbetim bulunduğu için, “vela tülgu bi eydiküm” nehyi benim hakkımdadır.

Hicretin altıncı senesinde ve Hudeybiye mevkiinde hükmü on sene sürmek üzere Kureyşlilerle bir muahede yapılmıştı. Onun ahkâmına göre Müslümanlar bir

sene sonra Kâbe'yi ziyaret ve tavaf için Mekke'ye gelecekler ve üç gün oturduktan sonra dönüp gideceklerdi.

Ertesi sene, yani Hicretin yedinci yılında Aleyhisselat Efendimiz ve ashabı Mekke'ye müteveccihen yola çıktılar. Ehl-i siyer indinde bu sefere Umret-ül Kaza tabir edilir. Çünkü bir sene evvel niyet edilmiş olan umre ifa edilememiş, bir yıl sonra kaza olunabilmişti.

Hüseyin Vaiz tefsirinde deniliyor ki: Sallallahü Aleyhi Vessellem Hazretleri umre-i kaza için hareket edecekleri sırada bazıları: “Ya Resulullah! Bizim yol ağzımız yok, tedarikine de muktedir değiliz. İktidarı olanlar da, bize bir şey vermiyorlar” dediler. O münasebetle şu ayet-i kerimeye nazil oldu:

Arapça, Sure Bakara ayet 195

“Ey Müslüman zenginleri Allah yolunda nafaka veriniz. Ve kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye düşürmeyiniz. Ve Allah yolunda bulunanlara ihsan ediniz. Hakikaten Allah iyilik edenleri sever.”

Yani hasislik göstermeyiniz, cimrilik etmeyiniz ki, hisset en büyük tehlikedir. Hadis-i şerifte, **“Hasis, Allah’tan uzak, cennetten uzak ve cehenneme yakındır”** buyrulmuştur. İşte hasislik ederek, kendinizi cehennem tehlikesine düşürmeyiniz.

Hazreti Ali, “Bu ayet-i kerime benim ve benim gibiler hakkındadır ki, Cenab-ı Hakk bizi hisset tehlikesine düşmekten nehyediyor ve fedakârlıkta bulunmamızı emrediyor” diyor ve şunları da ilave ediyor:

تلخ را خود نهی حاجت کی شود - ز آنکه نهی از دانهی شیرین بود

3920- Çünkü nehiy, tatlı bir şeyden olur. Acı şeyden nehyetmeye hacet var mıdır?

Mesela yemiş bahçelerine musallat olan veletler, üzümün koruğuna saldırmazlar, koruklar tatlılaşınca hücumla kalkışır ve bahçe sahipleri tarafından men ve nehyedilirler. Fakat o mene karşı veletler de söverler ve taş atarlar. Biz Avrupa medeniyetini kabul edelim derken kendin içtimai terbiyemizi kaybettik. Eskiden birçok münasebetsiz bir hareketle bulununca anası babası “Oğlum ayıptır, günahdır” diyerek, çocuğu tazir ederlerdi. Şimdi ise, ayıp ve günah telakkisi analarda, babalarda kalmadı ki, çocuklarına telkin edebilsinler. Ayıp ve günahın ne demek olduğunu bilen ana ve baba, yetişmiş kızının güzellik müsabakasına gidip de hemen çırılçıplak, bir heyetin karşısında muhtelif vaziyetlerde görünmesine ve o vaziyetlerde resmini çıkartıp gazetelerle neşredilmesine müsaade eyleyebilir mi?

تلخی و مکروهی اش خود نهی اوست - دانهای که تلخ باشد مغز و پوست

3921- Kabuğu ve içi acı olan bir tanenin acılığı ve mekruhluğu, zaten onun nehyidir.

Meşe palamutunu yahut Ebu Cehil karpuzunu yeme, diye kimse kimseyi neyhetmez. Çünkü zaten onlar acı oldukları için yenmez.

بل هم احیاء پی من آمده ست - دانهی مردن مرا شیرین شده ست

3922- Ölüm tanesi benim için tatlı olmuş “Bel ahyāün inde rabbihim” ayeti benim gibi şehitler hakkında gelmiştir.

Biraz evvel de izah olunduğu veçhile, bir ayete telmih ediliyor ki:

Arapça, Sure Al-i İmran ayet 169-170

“Allah yolunda şehit olanları ölü sanma! Belki onlar diridirler ve Rabb-i Kerimleri indinde merzuk olurlar. Onlar, Allah’ın fazl-u kereminden kendilerine ihsan ettiği nimetler dolayısıyla ferahlanırlar.”

إن في قتلي حياتي دائما - اقتلونني يا ثقاتي لأنما

3923- Ey benim mutemet dostlarım! Beni levmederek öldürün ki, benim daimi hayatım, ölümümdedir.

Bu sözlerin meali, Hallac-ı Mansur’un olmakla beraber, Hazreti Mevlâna, onları Cenab-ı Ali lisanından irat ediyor.

كم أفارق موطني حتى متى - إن في موتي حياتي يا فتى

3924- Ey yiğit! Benim hayatım ölümümdedir. Asıl vatanımdan ne vakte kadar ayrı bulunacağım?

لم يقل إنا إليه راجعون - فرقتي لو لم تكن في ذا السكون

3925- Eğer bu dünyada sakin oluşum, benim için firak olmasaydı “inna ileyhi raciun” denilmezdi.

Kelime-i istircâ da denilen **“İnna lillah ve inna ileyhi raciun”** ayetine işarettir.

Tefsirlerde deniliyor ki: Bedir gazasında şehit olmuş bazı zevatın isimleri ashab arasında yâd edilmiş ve “Zavallılar, hayat nimetinden mahrum kaldılar” denilmişti. Bunun üzerine Kelam-ı ilahî nazil oldu ki:

Arapça, Sure Bakara ayet 154-156

“Allah yolunda katledilmiş kimseler için ölümler demeyiniz. Belki diridirler, lakin böyle olduklarını siz bilmiyorsunuz. Sizi bir şey ile tecrübe ederiz. Düşman korkusundan ve açlıktan malların noksana uğramasından ve nefslerin ihtiyarlık ve hastalık gibi zaafıyla ve meyvelerin, mahsullerin az yetişmesiyle sizi imtihan ederiz. Habibim! Bu gibi tecrübe ve imtihanlara sabır edenlere müjde ver. O sabredenler ki, kendilerine bir musibet, bir felaket isabet edince: Biz Allah’ın kullarıyız ve biz muhakkak onun nezdine döneceğiz, derler. O sabredip böyle diyenler için Rabb-i Zîşanlarından mağfiret ve rahmet vardır. Yine onlar doğru yolu bulanlardır.”

Kibar-ı tabiinden Said bin Cübeyr Rahimehullah, demiştir ki: Kelime-i istirca, bütün ümmetlerden yalnız ümmet-i Muhammed’e verilmiştir. Öyle olmasaydı, Yakup Peygamber Yusuf’u kaybedince “Ya esefa ala Yusuf” demez, “İnnalillah ve inna ileyhi raciun” derdi. Hazreti Mevlâna, “Raciun” lafzının müfredi bulunan “Raci” kelimesini izah için diyor ki:

سوى وحدت آيد از تفريق دهر - راجع آن باشد که باز آيد به شهر

3926- Raci: Ayrılmış olduğu şehre dönen, zamanın tefrikinden sonra, vahdet canibine gelen kimsedir.

“RİKABDARIN: YA EMİR-ÜL MÜMİNİN, BENİ ÖLDÜR DE BU KAZADAN KURTAR, DİYE HER VAKİT HAZRETİ ALİ KERREMALLAHÜVECHEYE YALVARMASI”

افتادن رکابدار هر باری پیش علی علیه السلام که ای امیر المؤمنین از بهر خدا
مرا بکش و از این قضا برهان

تا نبینم آن دم و وقت ترش - باز آمد کای علی زودم بکش

3927- Rikabdar tekrar müracaat ederek: “Ya Ali, beni çarçabuk öldür de, o uğursuz zamanı görmeyeyim” dedi.

Ve ilave etti ki:

تا نبیند چشم من آن رستخیز - من حلالیت می‌کنم خونم بریز

3928- Sen kanımı dök, ben onu sana helal ederim. Ta ki, gözüm seni şehit etmek gibi bir kıyameti görmesin.

Hazreti Ali lisanından cevap veriliyor:

خنجر اندر کف به قصد تو رود - گفتم ار هر ذره‌ای خونی شود

3929- Dedim ki: “Eğer zerratı kâinatın her biri katil olup da, eline hançer alarak sana kastetse...”

چون قلم بر تو چنان خطی کشید - یک سر مو از تو نتواند برید

3930- Senin vücudundaki kıllardan birinin ucunu bile kesemez. Çünkü Allah’ın takdiri, senin için böyle bir yazı yazmıştır.

خواجہ‌ی روح نہ مملوک تتم - لیک بی غم شو شفیع تو منم

3931- Lakin gam çekme. Sana şefaate edeceğim benim. Ben ruh efendisiyim, cisim kölesi değilim.

بی‌تن خویشم فتی ابن الفتی - پیش من این تن ندارد قیمتی

3932- Benim indimde, bu cismin kıymeti yoktur. Kendi cismim olmaksızın da yiğit oğlu yiğidim.

مرگ من شد بزم و نرگسدان من - خنجر و شمشیر شد ریحان من

3933- Hançerle kılıç, benim çiçeğim; ölüm de benim Türkistan meclisimdir.

Türk hakanlarının meclisleri gayet şanlı ve azametli olduğu için Hazreti Mevlâna, ölümü Türkistan meclislerine benzetmiştir.

Cenab-ı Pir’in Hazreti Ali lisanından söylediği bu sözler hususiyle Haydar-ı Kerrar’ın katiline olan şefaate vaadi, Ali-i Âli’nin ulviyetine göre baiddir. Zaten kendisi de mecruh yatarken, katili hakkında: “Ben yaşarsam onu affedeceğim, öldüğüm takdirde kısas icra ediniz” buyurmuştu. Belki bunu da katiline merhameten vasiyet etmişti. Çünkü cinayetinin cezasını dünyada çekmiş ve kısasen idam edilmiş olanların artık ahirette ceza görmeyeceğine dair rivayetler vardır.

Müfrit Alevi geçinenler, Şah-ı Vilâyet’in uluvv-ü ahlakını takdir edemedikleri cihetle onun katiline ettiği şefaate vaadine inanmak istemezler. Hâlbuki Allah ve Peygamber fedaisi olan Esedullah’a yakışacak ve evvelki fedakârlıklarının hatimesi sayılacak bu vaad-i kerimane doğrudur ki, daha kundakta iken Resulullah’ın dilini emmiş bulunmanın ilahî bir feyzidir. O saadeti hikâye eden şu sade manzumeyi okuyalım:

Beş yüz doksan birdi sal-i Miladi

Peygamber tam otuz yaşında idi.

O sene Mekke’ye bir güneş doğdu,

Nuruyla zulmeti kapladı boğdu.
Muhterem harem-i Ebu Talip'in
Annesi Esed-ül Hakkı galibin
Peygamber yengesi Haşim torunu,
Fatıma gebeydi, gelmişti sonu.
Müddeti yakinken onu unuttu,
Kâbe tarafında ağrısı tuttu.
Vaz-ı haml etmeye nişan belirdi,
Eve dönmedi, Kâbe'ye girdi.
Bir müddet orada yalnızca durdu,
Pek gürbüz bir erkek çocuk doğurdu.
Maşrıkı Beytullah öyle bir güneş,
Feleğin güneşi olmaz ona eş.
Kâbe'de doğması o tıfla hastı,
Anası oğlunu bağrına bastı.
Sarıp sarmaladı, götürdü eve;
Peygamber işitip geldi ki seve.
Verdiler kundağı eline onun,
Dediler: Adını siz koyun bunun.
Yüzünde ulviyet bir tıflın münceli,
Görünce Peygamber buyurdu: Ali!
Nebi kucağında veliy-yi celi,
Tesmiye edildi benamı Ali.
Mübarek dilini Resul-i Huda,
Masumun ağzına eyledi ilka,
O mübarek dili emdi o çocuk;
Feyzi doğar doğmaz buldu yavrucuk.
O feyzin tesiri kalbine doldu,
Yüksekliği daha kundakta buldu,
O, emme getirdi ruhunu vecde,
Hiçbir puta karşı etmedi secde.
Kerremel'ilahü vecdehu denir,
Böyle denilmesi tehi değildir.
Tevsii Resul'ün oldu münceli,
Eğilmedi Hakk'tan gayrıya Ali.
On bir yaşlarında olup muhakkik,
Oldu peygamberi candan Musaddık.
Feda-yı hayata edip de azmi,
Fıraş-ı Nebi'ye uzandı cismi.
Dışarda beklerken kanlı katiller,
Nebi yatağında yatmıştı Hayder.
Allah'ın, Resul'ün, şir-i jeyanı.
Dini gazaların tek kahramanı,
Şecaati kadar hilmi de yüksek,
Peygamber şakirdi büyük bir erkek...
Altmış üç yaşında iken, bir pelid,
Eyledi mescidde o zatı şehid.
Saiden yaşadı, şehiden öldü,
Arifler kalbine namı gömüldü.
Seyredin ondaki kerem-i hası,

*Bilirken katili olacak şahsı,
Mültefitti ona garazı yoktu,
Hakkında keremi, ihsanı çoktu.
Şefaati vaadinde bulundu hatta
Bu kadar büyüktü Ali-yi ala.
Yüksek ahlakını Nebi de över,
Ali'yi seveni Allah da sever.
Hakkında buyurdu Resul-i ilah,
Allahümme vali men hüve valah.
Onun düşmanına düşmandır Allah.
Peygamber, dedi ki: Adi men adah,
Ruhuna binlerce tarziye olsun,
Meşhedi envar-ı Hakk ile dolsun.*

حرص میری و خلافت کی کند - آن کہ او تن را بدین سان پی کند

3934- Cismi bu suretle sınırlayan, yani ona kıymet vermeyip ifna eyleyen bir zat, beylik ve halifelik hırsını nasıl besler?

تا امیران را نماید راه و حکم - ز آن به ظاهر کوشد اندر جاه و حکم

3935- O, zahirde mansıba ve hüküm sahibi olmaya çalışmıştı. Lakin o çalışma, emir ve hakim olanlara yol göstermek ve nasıl hüküm verileceğini göstermek içindi.

تا دهد نخل خلافت را ثمر - تا امیری را دهد جانی دگر

3936- Yine o çalışma, emirliğe başka bir ruh ve hilafet ağacına başka bir meyve verdirmek maksadıyla idi.

“HAZRETİ PEYGAMBER SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN MEKKE VESAİREYİ FETHETMEK İSTEMESİ, DÜNYA MÜLKÜNÜ SEVDİĞİNDEN DEĞİLDİ. ÇÜNKÜ: DÜNYA CİFEDİR, DEMİŞTİ. BELKİ O FÜTÜHAT, EMR-İ İLAHÎ İCABİYDİ”

بیان آن کہ فتح طلبیدن پیغامبر علیہ السلام مکہ را و غیر مکہ را بجهت دوستی

ملک دنیا نبود چون فرموده است کہ دنیا جیفه بلکه به امر بود

Evet, Sallalahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Mekke'de doğmuş, ilan-ı tevhit edinceye kadar hamşehrileri arasında “Muhammed-ül Emin” diye, muhterem tutulmuş, fakat halkı Hakk'ın birliği itikadına davete başladıktan ve tapınılan putların hiçbir faydası olmayıp onlara tapmanın ahmaklık olduğunu söyledikten sonra süfeha-yı Kureyş'in takatşiken eza ve cefasına maruz kalmıştı. 13 sene bu eza ve cefaya tahammül gösterdi. Sanra Medine'ye hicret eyledi. Hicretin sekizinci senesinde onbin kişilik bir kuvvetle Mekke üstüne yürüdü ve orasını fethetti. Şehrin zaptından sonra, ahalisine **“Haydi, işinize gidin, azatlısınız”** diyerek hürriyet verdi. Evvelce kendisine karşı türlü terbiyesizlikte bulunanları affeyledi. Birkaç gün oturduktan ve Mekkelilerden bir vali tayin ettikten sonra, Medine'ye avdet buyurdu. Eğer Zat-ı Akdes-i Risalette memleket fethiyle, mal toplamak ve intikam almak hırsı bulundaydı, elbette böyle hareket edilmezdi. İşte Hazreti Mevlâna, Cenab-ı Ali'nin halife olmak teşebbüsünü, Aleyhiselat Efendimizin Mekke vesaireyi fehedişine benzetiyor. Her ikisinde de dünya hırsı bulunmadığını anlatmak için diyor ki:

کی بود در حب دنیا متهم - جهد پیغمبر به فتح مکه هم

3937- Hazreti Peygamberin Mekke'yi fethetmeye çalışması, dünya muhabbetiyle nasıl ittiham edilebilir?

چشم و دل بر بست روز امتحان - آن که او از مخزن هفت آسمان

3938- O Peygamber-i Ekber ki, imtihan zamanı yedi kat gökteki acayip ve garaip hazinelerine karşı basar-ı basiretini kapadı ve hiç birine dönüp bakmadı.

Bu beyitte Vannecm Suresi'ndeki:

Arapça, Sure Necm ayet 17

“Muhammed Aleyhisselam Miraç gecesinde kendisine birçok acayip ve garaip gösterilmişken gözü hiçbir yere kaymadı ve bakışında hüsn-ü edebi tecavüz eylemedi” ayetine işaret vardır.

پر شده آفاق هر هفت آسمان - از پی نظاره‌ی او حور و جان

3939- Onu müşahede için yedi kat semanın ufukları, huriler ve enbiya ruhlarıyla dolmuştu.

خود و را پروای غیر دوست کو - خویشتن آراسته از بهر او

3940- Bu hurilerin her biri, ona hoş görünmek için süslenmişti. Onda ise dost fikrinden ve Allah muhabbetinden başka bir şey yoktu.

که در او هم ره نیابد آل حق - آن چنان پر گشته از اجلال حق

3941- Allah'ın azametini o kadar müstağrak olmuştu ki, âl-i Hakk, yani enbiya ve melaikeden hiç biri onun derecesine yaklaşılamamıştı.

و الملك و الروح ایضا فاعقلوا - لا یسع فینا نبی مرسل

3942- Resul-u Ekrem, buyurmuştu ki: “Allah ile bizim aramıza hiç bir nebi-yi mürsel ile melek-i mukarreb ve ruh sığmaz. Bunu bilmiş olun.”

Bir hadis-i şerifte, **“Benim Allah ile öyle bir vaktim olur ki, o zaman hiçbir melek-i mukarreb ve nebi-yi mürsel o derece Hakk'a tekarrüb edemez”** buyrulmuştur. İşte bu beyit, o hadis-i şerife işarettir.

مست صباغیم مست باغ نه - گفت ما ز اغیم همچون زاغ نه

3943- Yine Resulullah Hazretleri, buyurmuştur ki: “Biz Hakk'tan başkasına meyl-ü nazar etmeyiz. Zağ, yani karga değiliz. Sebağ-ı kudretin, yani mükevvenatı türlü renge boyamış olan Hakk'ın mestiyiz, bağın mesti değiliz.”

چون خسی آمد بر چشم رسول - چون که مخزنهای افلاک و عقول

3944- Gökler ve akıllar hazineleri, Resul-u Ekrem'in nazarında çörçöp kadar değersiz olunca...

که نماید او نبرد و اشتیاق - پس چه باشد مکه و شام و عراق

3945- Mekke, Şam, Irak ne olabilir ki, onları elde etmek için harp etsin ve teshirine iştihak gösterson.

که قیاس از جهل و حرص خود کند - آن گمان بر وی ضمیر بد کند

3946- Nebiy-yi Azamın feth-i bilad hırsında bulunduğunu vehmeden kötü kalpli bir şahıs, o vehmi kendi cehli ile hırsına kıyasen yapar.

زرد بینی جمله نور آفتاب - آبگینه‌ی زرد چون سازی نقاب

3947- Sarı şişeden gözüne nikap, yani gözlük takacak olursan, güneşin nurunu da, onun tenvir ettiği şeyleri de sarı görürsün.

Bunun gibi Hazreti Peygamberin harekâtını kendi efal ve harekâtına kıyas edersen, hâşâ ve kella, kendin gibi tevehhüm eylersin.

تا شناسی گرد را و مرد را - بشکن آن شیشه‌ی کبود و زرد را

3948- O mavi ve sarı şişeyi, yani gözlüğü kır ki, toz ile insanı fark edesin.

گرد را تو مرد حق پنداشته - گرد فارس گرد سر افراشته

3949- Süvarinin etrafında atının kaldırdığı toz yükselmiştir, sen tozu merd-i Hakk sanıyorsun.

Binaenaleyh hakikati göremeyen gaflet camını gözünden defet ki, gördüğün şeyin bir süvari mi, yoksa atının kaldırdığı toz mu olduğunu anlayasın.

چون فزاید بر من آتش جبین - گرد دید ابلیس و گفت این فرع طین

3950- Şeytan, gaflet camıyla baktığı için Adem'i tozdan ibaret gördü ve: "Bu çamurdan kalıp, benim gibi ateşten yaratılmışa nasıl tefevvuk eder?" dedi.

دان که میراث بلیس است آن نظر - تا تو می‌بینی عزیزان را بشر

3951- Sen azizleri, yani enbiya ve evliyayı adi insanlar gibi gördükçe, bilmiş ol ki o görüş şeytanın mirasıdır.

پس به تو میراث آن سگ چون رسید - گر نه فرزند بلیسی ای عنید

3952- Ey inatçı gafil! Eğer sen şeytanzade değilsen, nasıl oldu da o köpeğin mirası sana kaldı?

Cenab-ı Pir, bundan sonra Hazreti Murtaza lisanından bazı hakayık beyan ederek, diyor ki:

شیر حق آن است کز صورت برست - من نیم سگ شیر حق پرست

3953- Ben köpek değilim, Allah'ın arslanıyım ve Hakkperestim. Allah'ın arslanı, suret kaydından kurtulmuş olandır.

همچو پروانه بسوزاند وجود - چون که اندر مرگ بیند صد وجود

3954- Allah arslanı, ölümde yüz türlü varlık gördüğü için pervane gibi cismini yandırır.

که جهودان را بد این دم امتحان - شد هوای مرگ طوق صادقان

3955- Ölüm muhabbeti, sadıkların gerdanlığı olmuş; Yahudiler için de, muhabbet davasına bir imtihan teşkil etmiştir.

Sure-i Cuma'daki bir ayete işaret ediliyor. Medine Yahudileri, kendi dinlerinin hak olduğunu iddia ediyorlardı ve:

Arapça, Sure Maide ayet 18

“Biz Allah’ın çocukları ve onun dostlarıyız” diyorlar,

Arapça, Sure Bakara ayet 111

“Yahudilerden başkası asla cennete girmeyecektir” hezeyanını savuruyorlardı.

Bunlara karşı bir ayet-i kerime nazil oldu ki:

Arapça, Sure Cuma ayet 6-7

“Habibim! De ki: Ey Yahudiler! Eğer sair nistan ziyade kendinizin Allah dostu olduğunu sanıyorsanız ve iddianızda sadık iseniz, ölüm temennisinde bulununuz. Ölümü kat’a istemezler. Tevrat’ın tahrifi ve Muhammed Aleyhisselamın Tevrat’taki evsafının tebdili gibi evvelce ellerinin yapmış olduğu hareketlerden dolayı azap göreceklerinden korktukları için ölümü arzu etmezler. Cenab-ı Hakk celle ve ala zalimleri bilir.”

صادقان را مرگ باشد گنج و سود - در نبی فرمود کای قوم یهود

3956- Kur’an’da Cenab-ı Hakk buyurdu ki: “Ey Yahudi kavmi! Sadıklar için ölüm, bir hazine ve menfaattir.”

آرزوی مرگ بردن ز آن به است - همچنان که آرزوی سود هست

3957- Mademki, insan tabiatında menfaat arzusu ve ölümden menfaat vardır; ölümü temenni etmek, o cihetten iyidir.

بگذرانید این تمنا بر زبان - ای جهودان بهر ناموس کسان

3958- Ey Yahudiler! Halk arasında namus ve haysiyetinizi muhafaza için, yani “biz Allah’ın dostlarıyız,” şeklindeki iddianızı ispat eylemek için lisanen ölüm temennisinde bulununuz.

چون محمد این علم را بر فراشت - يك جهودی این قدر زهره نداشت

3959- Muhammed Aleyhisselam, bu sancağı kaldırıncaya, yani kendilerine ölüm temennisi teklifinde bulununca hiçbir Yahudi, o temennide bulunmaya cesaret edemedi.

يك يهودی خود نماند در جهان - گفت اگر رانید این را بر زبان

3960- Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: “Eğer lisanen böyle bir temennide bulunmuş olsalardı, dünyada tek Yahudi kalmazdı.”

که مکن رسوا تو ما را ای سراج - پس جهودان مال بردند و خراج

3961- Yahudiler, mal ve haraç getirdiler de: “Ey sirac-ı âlem, yani ey kandil gibi etrafı aydınlatan zat! Bizi rüsva etme” dediler.

دست با من ده چو چشمت دوست دید - این سخن را نیست پایانی پدید
3962- *Bu sözün sonu yoktur. Mademki, gözün dostu gördü. Elini bana ver, yani mümin-i muhlis ol.*

Bu hitap, Hazreti Ali lisanından o mağlup ve mütehayyir olan pehlivanadır.

**“EMİR-ÜL MÜMİNİN ALİ KERREMALLAHÜVECHENİN MÜBAREZE VE MAĞLUP
ETTİĞİ PEHLİVANA: BENİM YÜZÜME TÜKÜRÜŞÜN NEFSİME AĞIR GELDİ VE
AMELDE İHLAS KALMADI. İŞTE SENİN ÖLDÜRÜLMENE MANİ OLAN BUDUR, DEMESİ”**
گفتن امیر المؤمنین علی علیه السلام با قرین خود که چون خدو انداختی در روی
من نفس من جنبید و اخلاص عمل نماند، مانع کشتن تو آن شد

که به هنگام نبرد ای پهلوان - گفت امیر المؤمنین با آن جوان
3963- *Emir-ül Müminin, o gence dedi ki: “Ey pehlivan! Mübareze esnasında...*

نفس جنبید و تبه شد خوی من - چون خدو انداختی در روی من
3964- *Sen yüzüme tükürünce, nefsim ağırdı, benim huyum da değişti.*

شرکت اندر کار حق نبود روا - نیم بهر حق شد و نیمی هوا
3965- *Ettiğim gazanın yarısı Allah için, yarısı nefsim hevası, yani intikam almak için olacaktı. Allah’a ait işlerde ise, şirket yakışmaz.*

آن حقی کرده‌ی من نیستی - تو نگاریده‌ی کف مولاستی
3966- *Sen Allah’ın yed-i kudret-i masnusun. Binaenaleyh, Hakk’ın mahlukusun, benim mamulüm değilsin.*

بر زجاجه‌ی دوست سنگ دوست زن - نقش حق را هم به امر حق شکن
3967- *Hakk’ın nakşını, yine Hakk’ın emriyle kır. Dostun şişesine, dostun taşını vur.*
Bina-yı Hakk olan insan vücudunu gaza ve kısas gibi yine emr-i ilahî icabı olarak yıkmalıdır. Yoksa hiddet ve gazap sevkiyle, nefsin arzusu ve tekzasuyla değil...

در دل او تا که زناری برید - گبر این بشنید و نوری شد پدید
3968- *O gâvur muhasım, yani müşrik bunu işitince, kalbinde hidayet nuru parladı da zünnarını kesti. İmana geldi.*
Zünnar: Hristiyanlık alametlerinden biri kuşaktır ki, Katolik papazalarının bellerinde görülürdü.

من ترا نوعی دگر پنداشتم - گفت من تخم جفا می‌کاشتم
3969- *De ki: “Ben cefa tohumu ekmiş ve seni başka türlü sanmıştım.”*

بل زبانه‌ی هر ترازو بوده‌ای - تو ترازوی احد خو بوده‌ای
3970- *Sen ilahî bir terazi imişsin, belki her terazinin adalet ve istikamet gösteren dili bulunuyormuşsun.*

تو فروغ شمع کیشم بوده‌ای - تو تبار و اصل و خویشم بوده‌ای

3971- Sen benim soyum, sopum, hısmım, akrabam olduğun gibi, sen benim mezhep mumumun aydınlığı imişsin de.

که چراغت روشنی پذیرفت از او - من غلام آن چراغ چشم جو

3972- Ben o nazar arayan çırağın kölesiyim ki, senin kandilin de ondan aydınlanmıştır.

Çerağ-ı çeşmcudan maksat, Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizdir ki:

Arapça, Sure Ahzap ayet 45-46

“Ey Peygamber-i Ekber! Biz seni hakikaten vahdet ve kudretimize şahit, cennetle müjdeleyici, cehennem azabıyla korkutucu, izn-i ilahî ile Hakk’a davet edici ve yol gösteren parlak bir kandil olarak gönderdik” ayet-i kerimesinde, Resulullah Hazretleri “Sıraç” kelimesiyle tavsif edilmiştir.

“Çerağ-ı çeşmcu” denilmesi de bir teşbihtir. Çerağ, aydınlık verir ve aydınlıktan istifade edecek göz arar. Binaenaleyh göz nasıl aydınlık ararsa, aydınlık veren kandil de şuasından istifade edecek göz arar. Nasıl ki, Sirac-ı Enver-i Muhammedî’den Hazreti Ali vesair kibar-ı sahabe Radiyallahü anhüm nurlanmışlar ve bulundukları parlak makamlara yükselmişlerdi. Yine o yeni Müslüman lisanından deniliyor ki:

که چنین گوهر بر آرد در ظهور - من غلام موج آن دریای نور

3973- Ben o nur deryası dalgasının kulu, yani Hazreti Muhammed Aleyhisselatü Vesselamın kölesiyim ki, senin gibi bir inci zuhura getirmiştir.

مر ترا دیدم سرافراز زمن - عرضه کن بر من شهادت را که من

3974- Bana kelime-i şahadeti telkin et ki, seni zamanın serfrazı ve mümtazı gördüm.

عاشقانه سوی دین کردند رو - قرب پنجه کس ز خویش و قوم او

3975- O Müslümanın akraba ve kabilesinden elli kadarı, bu vakıa üzerine âşıkane ve halisane Müslüman oldular.

وا خرید از تیغ و چندین خلق را - او به تیغ حلم چندین خلق را

3976- O, yani Hazreti Ali, hilim kılıcıyla bu kadar boğazı, yani o kadar kimseyi ölüm kılıcından kurtardı.

بل ز صد لشکر ظفر انگیزتر - تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر

3977- Hilim kılıcı, çelik kılıçtan daha keskindir. Belki yüzlerce ordudan ziyade, zafer temin eder.

Bu beyit ile Al-i İmran Suresi’ndeki bir ayete işaret ediliyor. Evvelce de bahsedildiği üzere, Mekke müşrikleri Bedir mağlubiyetinin intikamını almak için Hicretin üçüncü senesinde üç bin kişilik bir kuvvetle Medine üstüne gelmişlerdi. Aleyhisselat Efendimiz, bu kalabalığa şehir dâhilinden müdafaada bulunmak arzusunda idiler. Çünkü evlerden ve duvar arkalarından ok atmak suretiyle

yapılacak bir harp, muhacimler için tehlikeli, müdafiler için emniyetli olacaktı. Ashaptan bazıları, meydan muharebesi yapmak istediler ve şehir dâhilinden müdafaayı korkaklık saydılar. Resul-u Ekrem Hazretleri, ekseriyetin arzusuna tabi oldu ve zırhını giymek üzere hücre-i saadete girdi. Meydan muharebesi isteyenler, Peygamberin rey-i hilafına talepte bulundukları için pişman oldular. Aleyhisselat Efendimiz hücre-i saadetten çıkınca, özür dilediler ve rey-i Risalet mucibince “Şehirden müdafa edelim” dediler. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, verilmiş olan karardan dönmedi. Çünkü asıl o vakit korkaklığa hamledilecekti.

Hicretin üçüncü senesi Şevvalinin 15. Cuma günü, ikindi namazını kıldırdıktan sonra düşman ordusuna yarım saatlik mesafede bulunan Şeyheyn mevkiine hareket etti. Müslüman mücahitleri de orada toplandılar, 900 ile 1000 kişi kadar oldular.

İslam kuvveti gece orada kaldı. Düşmanın baskın yapma ihtimaline binaen karakol ve devriye tayin edildi. Ertesi gün sabah namazından sonra, münafıkların reisi Abdullah bin Übey bin Selül kendisine tabi olan 300 münafıkla geri döndü. Bunlar İslam’da ilk harp kaçağı olan heriflerdir.

Münafıkların savuşmasıyla İslam kuvveti dörtte birini kaybetmiş oldu. Düşman ise, Müslümanların dört misli idi...

Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, maiyeti ile harp mevkiine gitti, mücahitleri terbiye etti. Arka verilen Uhud dağının sol tarafında bir gedik vardı ki, oradan düşmanın girmesi ve müslümanları kuşatması mümkündü. Resulullah bu tehlikeden tehaffuz için Abdullah bin Cübeyr’in yanına elli nefer okçu verdi. O gedğin muhafazasına memur etti. Gönderirken de “Düşman galip gelsin, mağlup olsun, benden haber gelmedikçe yerinizden ayrılmayınız” diye kat’i emir verdi.

İki taraf saf bağladı. İlk mübareze pek korkulu ve pek meraklı oldu. Müşriklerden zorlu bir herif, deve üstünde olduğu halde meydana çıkmıştı. Buna karşı Resulullah’ın halası oğlu Zübeyr bin Avvam piyade olarak fırladı ve devenin üstüne sıçradı. Bir müddet boğuştuktan sonra herifi düşürdü. Kendi de atladı ve onu tepeledi.

Müşriklerin mübarizlerinden birçoğu yere serildi. Hatta bayraktarlarıyla beraber bayrakları devrildi. Müslümanlar şiddetle ilerlediler. Müşrik ordusu bozulmaya, arka taraflarında bulunup da def çalan karılar da, tabana kuvvet kaçmaya başladılar. Gedikte bulunan okçular şu hezimetini görünce, “Düşman kaçıyor, biz de gidelim, ganimet toplayalım” dediler. Kumandanları, “Durun, Resulullah’ın emrini unutmayın” dediyse de dinlemediler, mevkiilerinden ayrıldılar.

Abdullah bin Cübeyr ile arkadaşlarından yedi fedakâr oradan çekilmedi ve avdet emrinin gelmesini bekledi. Fakat düşmanın süvari kumandanı bulunup, oralarda dolaşan ve okçulardan çekinen Halid bin Velid, onların çekildiğini görünce şiddetli bir hücum etti. İbn-i Cübeyr ile arkadaşlarını atlara çığnettikten sonra, gedikten içeri girip İslam kuvvetini arkadan kuşattı. Onu Ebu Cehil’in oğlu İkrime’nin maiyetindeki piyadeler takip etti. Müşrikler bunu anladıkları gibi geri döndüler. Onlar önden, Halid’in süvarileri ve İkrime’nin piyadeleri arkadan Müslümanları iki kılıç arasına aldılar. İslam gazileri birdenbire şaşırdılar. Birbirlerini tanımak için

(Dikkat devamı yazılmamış. Tamamlayınız)

“BİRİNCİ CİLTİN SONU”

خاتمه‌ی دفتر اول

جوشش فکرت از آن افسرده شد - ای دریغا لقمه‌ای دو خورده شد

3978- Vah yazık ki, bir iki lokma yemek yemiştım. Onun tesiriyle, fikir galeyanı buz gibi dondu.

Cenab-ı Pir'in dervişlerinden Feridun Sipehsalar Aleyhirrahmenin Hazreti Mevlâna'ya dair bir menakıpnamesi vardır. Farisi lisanıyla yazılmış olan menakıpname merhum Ahmet Avni ve Midhad Bahari Beyler tarafından Türkçeleştirilmiş ve basılmıştır. Orada Hazreti Pir'in riyazetine dair verilen malumatı, bahis dolayısıyla fakir de hulasaten naklediyorum:

Sipehsalar merhum diyor ki:

Cenab-ı Hudavendigar, oruç ve namaz hususunda bir ayet-i acibe idi. Çünkü kendisinden müşahede olunan haller, takat-i beşeriye dâhilinde değildi.

Arapça, Sure Kureyş ayet 4

“Allah, onları açıktan doyurdu ve korkudan emin kıldı” ayetiyle, **“Açlık, Allah'ın yeryüzünde bir yemeğidir ki, sıddik olanların bedenlerine onunla hayat verir”** hadisinin esrarı, Hazreti Pir'in açlık mücadelesinden münkeşif olurdu. Bir gazelinde buyurmuştur ki:

“Bir kimse geceyi Kâbe kavseyn meyhanesinde geçirirse onun münevver gözleri mahmurlaşır.”

“Ben Rabbimin indinde gecelerim” hadisi, o meyhanenin adıdır. **“Beni yedirir ve içirir”** beyanı da, Peygamberimiz Efendimizindir.

Erkan-ı İslam'dan olan oruç, senede bir aydır. Ehl-i takva olanlar üç aylar ve haftada üç gün saim olurlar. Cenab-ı Hudavendigar'ın, “Tam kırk senedir benim midemde yemek gecelememiştir” buyurduğunu kendisinden işittim.

İptida-yı sülukünde haftada üç gün, erbain çıkardığı zaman kırk gün saim olurdu. Ramazanda ise iki defa ederdi. Bütün bir Ramazanı oruçlu geçirip, bayram günü iftar ettiğini kaç defa gördük. Mübelağa ile yemek yediği zamanlar on lokmandan fazla yemez, onları da bir saat sonra istifrağ ederek çıkarırdı. Ve “Benim içimde bir ejderha var ki, gıdaya tahammül edemiyor” derdi. İstifrağ esnasındaki zahmeti, açlık mücadelesinden şiddetli idi. Alnından damla damla ter akardı. Şu zikrolunun savm-ı zahirisi idi. Masivallahın terkinden ibaret olan savm-ı batıniye gelince, kendisinde tamamıyla hasıldı. Cenab-ı Pir, riyazetle kendisini bu derece takyit ettiği gibi Mesnevî'nin müteaddit yerinde oruç ve riyazet tavsiyesinde bulunur. Ezcümle buyurur ki: “İnsanın asıl gıdası nur-u ilahîdir. Onun için hayvan gıdası ona layık değildir. Nur-i ilahî gıdası, havas-ı ümmete mahsustur ki, onun yenilmesi boğaz ve mide vasıtasıyla değildir. Ey salık! O nur taamından bir defa yiyecek olursan, fırında pişmiş ekmeğin üzerine toprak döker, yani onu yemekten vazgeçersin. İnsanın nurunu ve kemalini artıran, helal kazanç ile elde edilmiş olan lokmadır.”

Bahsimize dönelim. Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

چون ذنب شعشاع بدری را خسوف - گندمی خورشید آدم را کسوف

3979- Buğday, insanlık güneşine küsuf tesiri yapıyor. Nitekim zenepten kamerin şuasına husuf arız olur.

ماه او چون می‌شود پروین گسل - اینت لطف دل که از يك مشت گل

3980- Kalbin letafetini bundan kıyas et ki, bir avuç çamurdan, yani topraktan hasıl olmuş ekmekten yenilen bir iki lokma, kalbin kamer gibi olan parlaklığını nasıl Süreyya gibi dağınık bir hale getiriyor.

Süreyya kelimesi, Kamus tercümesinde şöyle tarif ediliyor: "...Fariside pervin, Türkıde ülker dedikleri top kevakipten ibarettir... Mahalli dik olup kevakibi kesir olduğundan itlak olundu... Şarih der ki: Yirmi dört kevkeb olmak üzere mervidir."

Şairler, bu top yıldızları gerdanlığa benzetmişler,"İkd-ı pervin" ve "İkd-ı süreyya" diye manzumelerinde kullanmışlardır.

Hazreti Mevlâna da tokluktan zuhur eden kalp perişanlığını, süreyya yıldızlarının dağınıklığına teşbih etmiştir.

چون که صورت گشت انگیزد جحود - نان چو معنی بود خوردش سود بود

3981- Ekmek, manevî ve ruhanî bir gıda olursa, onun ruha faydası dokunur. Surî gıda ise, kalpte darlık ve sıkıntı peyda eder.

Fazla yemenin sade ruha değil, bedene de ne kadar sıkıntı verdiği herkesin mücerrebidir. Hadd-i istiabından fazla doldurulan mide şişer, kalbi ve ciğerleri tazyik eder. Ondandır dolayı teneffüs darlaşır. Biriken gazlar geyirti olarak dışarıya fırlar. Midede ekşilik ve hazımsızlık zuhur eder, gözler kapanır, vücuda bir ağırlık çöker. İnsan yemek sarhoşu olur, oturduğu yede sızar, horlamaya başlar.

Ekeleden biri, misafirlikte ve mükellef bir sofrada tuzlu, ekşi ve tatlı ne varsa tıka basa atıştırmış, tam kalkacağı sırada pilav yerine zeytinyağlı patlıcan dolması gelmiş. Ev sahibinin ısrarına karşı, şuraya kadar doldu diye boğazını gösterdiği halde iri kemer patlıcanlarından yapılmış dört beş dolmayı da göçürmüştü. Ev sahibinin sofrada bulunan küçük çocuğu:

—Bey baba! Misafir amcanın boğazından ağzına kadar beş dolma sığdı, demiş. Böyle yemeye karın doyurmak değil, duvar yastığı doldurmak denilir.

Şeyh Sadi Kuddise sırruhu, Gülistan'ında der ki: "İçerini yemekten hali bulundur ki, orada hakikat ve marifet nuru göresin. Sen burnuna kadar yemekle dolu olduğun için hikmetten boş kalmışsın. Çünkü hikmet-ü marifet, gidecek yer bulamamış."

Hazreti Kur'an:

Arapça, Sure Araf ayet 31

"Yiyin, için ve israf etmeyin" buyurmuştur.

İsraf nedir? Ebu Talib-i Mekki, Kut-ül Kulub isimli kitabında "Günde iki defa yemek yemek israftır" demiş. Mevlâna Cami de, Silsilet-üz Zeheb'inde: "Efendiyi gör: Sabahtan akşama kadar yemek, içmek düşüncesindedir. Zenginliği ve kayıtsızlığı dolayısıyla ve her istediği şeyle karnını doldurur, boşaltır. Cennetten vazgeçmiş ve cehennemden emin olmuş gibi matbahla süprüntülük arasında yer edinmiştir" demektedir.

Şeyhülislam Abdullahi Ensari de, buyurmuştur ki: "Bütün dünyayı bir lokma yapabilsen de bir fakirin ağzına versen israf olmaz. Rıza-yı ilahî hilafına sarfedilen her şey israftır."

Hazreti Aişe Radiyallahü anha ve an Ebiha, "Bir ay geçirdi ki, Resulullah'ın hücrelerinde tencere kaynamazdı" diyor ve ezvac-ı tahiratın nasıl kanaatkarane yaşadığını haber veriyor.

ز ان خورش صد نفع و لذت می برد - همچو خار سبز کاشتر می خورد

3982- Devenin yediği yeşil diken gibi ki, ondan yüzlerce lezzet ve menfaat bulur.

چون همان را می‌خورد اشتر ز دشت - چون که آن سبزیش رفت و خشك گشت

3983- O dikenin yeşilliği ve tazeliği geçip kuruyunca, deve kırdı onu da yer.

كان چنان ورد مربی گشت تیغ - می‌دراند کام و لنجش ای دریغ

3984- Lakin evvelce gülbeşeker gibi olan o diken, keskinleşir de devenin avurdunu ve damağını yırtar.

چون که صورت شد کنون خشك است و گبز - نان چو معنی بود بود آن خار سبز

3985- Ekmek, manevî ve ruhanî gıda iken, o yeşil diken gibi idi. Fakat suret şeklini alınca kurudu ve sertleşti.

خورده بودی ای وجود نازنین - تو بد آن عادت که او را پیش از این

3986- Ey nazenin Hüsameddin! Evvelce taze iken yemeye alışmış olduğun için...

بعد از آن کامیخت معنی با ثری - بر همان بو می‌خوری این خشك را

3987- Evvelki rayiha ile bu kurumuş ve toprakla karışmış dikenini de yiyorsun.

Hazreti Mevlâna, gıda-yı manevi feyziyle söylemiş olduklarını yeşil ve taze dikene, bir iki lokma yedikten sonrakilerini de dikenin kurumuş olanlarına benzetiyor ve Hüsameddin Çelebi'ye hitaben diyor ki: Sen evvelce feyz-i manevi mahsulü olan sanihata alışmış olduğun için sonraki sözleri de yiyor, yani dinliyor ve yazıyorsun. Lakin:

ز آن گیاه اکنون بیرهیز ای شتر - گشت خاک آمیز و خشك و گوشت بر

3988- Lakin o sanihalar şimdi toprağa bulandı, kurudu ve avurt kesici oldu. Binaenaleyh, ey deve gibi muti ve hamul olan Hüsameddin! Şimdilik o ottan perhiz et.

آب تیره شد سر چه بند کن - سخت خاک آلود می‌آید سخن

3989- Söz, çok çamurlu geliyor. Su bulanmıştır. Duruluncaya kadar kuyunun ağzını kapa.

Kelam kuyusunun suyundaki coşkunluk kesildi ve bulandı. Artık kuyunun ağzını kapa, yani bir müddet yazmaktan fariğ ol.

او که تیره کرد هم صافش کند - تا خدایش باز صاف و خوش کند

3990- Ta ki, Cenab-ı Hakk onu yine saf ve hoş bir hale getirsin. Kalp kuyusunu bulandırmış olan Allah, o kuyuyu tekrar durultsun ve feyz-i manevî ile doldurursun.

صبر کن و الله اعلم بالصواب - صبر آرد آرزو را نه شتاب

3991- Arzuyu getiren ve elde ettiren sabırdır, acele değildir. Sen de sabret ki, Mesnevî nazmının devamına olan arzun tezayüt eylesin. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

-----BEŞİNCİ CİLDİN SONU-----